

Fale Alea 'o Tonga

KO E MINITI 'O E

FEME'A'AKI

'A E

HOU'EIKIM MIPA

'O E

FALE ALEA 'O TONGA

FIKA	29
'AHO	Tu'apulelulu, 20 'Okatopa 2016

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI M MIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Tu'ivakan

'Eiki Fakafofonga N pele, Vahefonua Tongatapu

Hou'eiki Minisit Kapineti

'Eiki Pal mia

'Eiki Tokoni Pal mia

'Eiki Minisit Fonua, Ngaahi Koloa Fakaenatula

& Kau Tau 'a 'Ene 'Afio

'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua

'Eiki Minisit Fefakatau'aki, Ngaahi Ng ue 'a e Kakai

& Polisi, Pil sone, Tamate Afi

'Eiki Minisit T naki Pa'anga H Mai & Tute

'Eiki Minisit Lao

'Eiki Minisita Ngoue, Me'atokoni, Ngaahi Vao'akau, Toutai

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga

'Eiki Minisit Mo'ui

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata

'Eiki Minisita Ngaahi Ngaue Fakalotofonua

Samuela 'Akilisi P hiva

Siaosi Sovaleni.

Lord Ma'afu Tukui'aulahi

Dr. 'Aisake Valu Eke

Dr. P hiva Tu'i'onetoa

T vita Lavemaau

Sione Vuna Fa'otusia

S misi Taelangi Fakahau

Poasi Mataele Tei

Dr. Saia Ma'u Piukala

Semisi Lafu Kioa Sika

Penisimani 'Epenisa Fifita

Hou'eiki Fakafofonga N pele

Lord Tu'i' fitu

Lord Vaea

Lord Tu'ilakepa

Lord Tu'iha'angana

Lord Tu'iha'ateiho

Lord Nuku

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 1 Vava'u.

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 1 Tongatapu

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 2 Vava'u.

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 1 Ha'apai

'Eiki Fakafofonga N pele Fika 2 Ha'apai

'Eiki Fakafofonga N pele 'Eua

'Eiki Fakafofonga N pele Ongoniua

Kau Fakafofonga Kakai

Fakafofonga Fika 4 Tongatapu

Fakafofonga Fika 12, Ha'apai

Fakafofonga Fika 13, Ha'apai

Fakafofonga Fika 15, Vava'u

Fakafofonga Fika 16, Vava'u

Fakafofonga Kakai 17, Ongoniua

M teni Tapueluelu

Vili Manuopangai Hingano

Veivosa *Light of Life* Taka

S miu Kuita Vaipulu

'Akosita Havili Lavulavu

Sosefo Fe'aomoeata Vakata

FALE ALEA 'O TONGA

**'ASENITA FAKAANGAANGA FIKA 29/2016
FAKATAHA 'A E FALE ALEA 'O TONGA**

*'Aho Tu'apulelulu 20 'Okatopa, 2016
10.00am.*

HOKOHOKO 'O E NGAUE 'A E FALE ALEA

Fika 01	:	Lotu
Fika 02	:	Ui 'o e Hou'eiki Memipa 'o e Fale Alea
Fika 03	:	Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea
Fika 04	:	<u>KOMITI KAKATO:</u>
		4.1 Lipooti Komiti Tu'uma'u ki he Lao Fika 5/2016: Ngaahi Fakatonutonu 'oku fokotu'u ke fakahoko ki he Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Fakataha 'a e Fale Alea.
		4.2 <u>LAO FAKAANGAANGA:</u>
		4.2.1 Fika 13/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Komisiona ki he Va mo e Kakai 2016
		4.2.2..Fika 14/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ki he Komisiona ki he Fakafepaki'i 'o e Ta'efaitotonu 2016
		4.2.3 Fika 15/2016: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) (Fika 4) ki he Ngaue Fakapule'anga 2016
		4.3 Feme'a'aki 'i he Ngaahi Kaveinga Fekau'aki mo e Sipoti 2019
		4.4 Tali mei he Pule'anga ki he Ngaahi 'Asenita Ngaue na'e tuku mei he Fale Alea ki he Pule'anga 'i he 2015

		<p>4.5 <u>Lipooti ‘A‘ahi Faka-Fale Alea:</u></p> <p>4.5.1 Vahenga Fili Vava‘u 15</p> <p>4.5.2 Vahenga Fili Ha‘apai 13</p> <p>4.5.3 Vahenga Fili Vava‘u 16</p> <p>4.5.4 Lipooti ‘A‘ahi Faka-Fale Alea Vahenga Fili Ha‘apai 12</p>
		<p>4.6 Lipooti Folau Fekau‘aki mo e Pule ‘a e Lao mo e Ngaahi Totonu ‘a e Tangata. Lonitoni, Pilitania 7 - 8 Sepitema, 2015.</p>
		<p>4.7 <u>Fokotu‘u Faka-Fale Alea Fika 1 – 27/2016</u></p> <p>Fika 1/2016: Ke faka‘ataa mai ‘a e ngaahi me‘angaue ngaahi Hala Pule‘anga ‘a e Pule‘anga ki he Kosilio Fakavahenga Vava‘u 16 ke faka‘aonga‘i ki hono teke, tanu mo valita ‘o e ngaahi Hala Pule‘anga kae tomu‘a fakalelei‘i ‘a e me‘angaue ‘e he Pule‘anga pea toki tuku mai.</p> <p>Fika 2/2016: Ke vahe‘i ha pa‘anga makehe ‘e 8 miliona mei he patiseti 2016/2017 ke no mei ai ‘a e kau ngoue vanilla mo e kau ngoue to kava Tonga ‘i he Vahefonua ‘Eua mo e Vahefonua Vava‘u pe.</p> <p>Fika 3/2016: Ke vahe‘i ha sea makehe ‘e 2 ‘i Fale Alea ma‘ae Hou‘eiki Fafine.</p> <p>Fika 4/2016: Ke monomono ‘a e founga ngaue ki he 13 miliona na‘e faka‘at ‘e he Pule‘anga ke no mei ai ‘a e kau ngoue mo e ngaahi sekitoa fakatupu koloa.</p> <p>Fika 5/2016: Ke fakalahi ‘a e patiseti ‘o e 2016/2017 ke feau ‘a e fiema‘u vivili ‘a e Vahenga 16 ki he vai.</p> <p>Fika 6/2016: Ke tokoni mai ‘a e Pule‘anga ke fokotu‘u ha founga no fo‘ou ke solova‘aki ‘a e palopalema ‘o e totongi tupu ma‘olunga ‘a e kautaha SPBD.</p> <p>Fika 7/2016: Kole ha tokoni \$117,400 ke kumi‘aki ‘a e misini kosi teke, tulekit kosi mo e ngaahi misini kuni ke ngaue‘aki ‘e he ngaahi kolo ‘e 12 ‘i Vava‘u 16.</p> <p>Fika 8/2016: Ke fakapa‘anga ‘e he Pule‘anga pe te nau kole ha \$85,000 Ke kumi‘aki ha loli toni ‘e 3 hiko veve mo ha kapa veve ‘e 650 ke ngaue‘aki ‘e he ngaahi kolo ‘e 12 ‘i Vava‘u 16.</p> <p>Fika 9/2016: Ke vahe‘i ha ‘inasi pau ‘o Vava‘u 16 ‘i he ngaahi sikolasipi</p>

ako 'a e Pule'anga.

Fika 10/2016: Ke fakalelei'i 'a e Lao Tapaka mo e ngaahi holo fakasiasi 'oku a'utaki ki ai 'a e ngaahi fakataputapui 'a e Lao.

Fika 11/2016: Ke fokotu'u 'a e ngaahi maama hala 'i Vava'u 16.

Fika 12/2016: Ke hiki hake 'a e vahenga 'o e kau toulekeleka mei he \$65 ki he \$100 pea holoki hifo 'a e ta'u motu'a mei he 70 ki he 65.

Fika 13/2016: Fakakau atu ha ngaahi fe'auhi sipoti ki he Vahefonua 'Out Motu he sipoti 2019.

Fika 14/2016: Fa'u ha lao makehe ki he fanau 'i lalo he ta'u 16.

Fika 15/2016: Ke fakakau 'a e ako ngaue (work experience) 'i he silapa ako 'a e Form 5 mo e Form 6.

Fika 16/2016: Ke fakaloloto 'a e afu Si'i 'i Vava'u.

Fika 17/2016: Ke faka'at fakalao ke hu mai 'a e ngaahi mahafu ki he ngaahi me'afana.

Fika 18/2016: Ke fa'u ha lao ki hono langa 'o e ngaahi Fale Afaa (standard building).

Fika 19/2016: Ke 'i ai ha femahino'aki 'a e Pule'anga Tonga mo Tu'apule'anga ke faka'at 'a e kakai Tonga ke nau hu ta'evisa ki Nu'usila, 'Aositelelia mo 'Amelika.

Fika 20/2016: Ke fa'u ha lao ki hono mapule'i mo tokangaekina 'a e kau penipeni he ve'ehala.

Fika 21/2016: Fa'u ha lao fakatonutonu ki he founga mo e taimi 'oku 'at ai ki he ngaahi saliate mamafa he hala pule'anga.

Fika 22/2016: Ke fai ha vakai ki he Lao 'a e Poate Vai 'a Tonga.

Fika 23/2016: Ke Liliu e anga hono fili ha Memipa Poate ki he ngaahi Poate 'a e Pule'anga.

Fika 24/2016: Ke fokotu'u ha tau'anga pasi 'i Neiafu ke tali ai e f nau mo e kakai.

Fika 25/2016: Ke langa ha fale talitali'anga kakai 'i he lalo 'ovava Maketi 'Utukalongalu.

		<p>Fika 26/2016: Fa‘u ha lao ke fakapalanisi ‘a e founa ‘oku fakalele ai ‘a e ngaahi kautaha vakapuna fakalotofonua.</p> <p>Fika 27/2016: Ke langa ha uafu tau‘anga vakameili ‘i Mui-Talau, Neiafu.</p>
		<p>4.8 <u>NGAAHI NGAUE KE LIPOOTI KI FALE ALEA</u></p> <p>4.8.1 Fekau‘aki mo e Memipa ‘o e Komiti Tu‘uma‘u ki he Lao</p> <p>4.8.2 Lipooti Komiti Tu‘uma‘u ki he Ngaahi Totonu ‘a e Fale Alea Fika 5/2016: Fekau‘aki mo e Fokotu‘u Faka-Fale Alea Fika 28/2016 mo e Tohi Tangi Fika 6/2016 – ‘oku fekau‘aki mo e Lipooti ‘a e Kautaha kuo Lesisita ‘a e Kau Ngaue Faka-Faha‘i Ta‘u ‘a Tonga ‘i ‘Aositelelia.</p> <p>4.8.3 Lipooti Komiti Tu‘uma‘u ki he Pa‘anga mo e Ngaahi Fakamatala Pa‘anga ‘a e Pule‘anga Fika 4/2016: ‘Atita‘i Tau‘ataina ‘a e ‘Ofisi ‘Atita Seniale ki he ta‘u ngata ki he 30 ‘o Sune 2014 mo e 30 Sune 2015.</p>
Fika 05	:	Ngaahi Me‘a Makehe
Fika 06	:	Kelesi

Fakahokohoko

Fale Alea ‘o Tonga	12
Lotu	12
Ui ‘a e Fale.....	12
Me’a ‘a e ‘Eiki Sea.....	12
Tokanga ki ha ‘inasi Ha’apai he tokoni ki he ‘akapulu mei he Poate ‘Akapulu	13
Tokanga fekau’aki mo e folau ki he Ongongong Niua	14
Tali Pule’anga fekau’aki mo e ‘akapulu ‘otu motu	14
Ke kole he Pule’anga ha ngaahi naunau sipoti ke tokoni ki he sipoti ‘etau f nau.....	15
Tokanga ki he ‘uhinga palopalema maama mala’e vakapuna Fua’amotu	16
Tokanga ki he malu e fefononga’aki hono fakangofua vakapuna Fisi ke mavahe mei Fua’amotu	16
Tokanga ki he uesia ‘ moa ‘i Puke ki he nofo’	17
Tali Pule’anga ki he palopalema maama mala’e vakapuna	17
Tali fekau’aki mo e ‘isi ki hono malu’i mo’ui ‘a e kakai	17
Tali Pule’anga fekau’aki mo e ‘ moa ‘i Puke	18
Ngaahi ha’aha’a e tu’u ‘ moa ofi ki he nofo.....	18
Tokanga pe ko e h ngaue ‘a e Pule’anga fekau’aki mo e ‘ moa ‘i Puke.....	18
Fai e fengaue’aki mo e Potungaue Mo’ui ke tauhi tu’unga ta’ehaisini ‘ moa	18
Tali Pule’anga fekau’aki mo e ‘akapulu	19
Tokanga ke kumi ha solova’anga ki he lelei ‘o e sipoti.....	20
Fakama’ala’ala Pule’anga fekau’aki mo e no ki he ngoue mo e toutai	23
Poupou ‘e lava pe ‘a e sipoti ‘o fai mai ki Tonga ni	24
Fokotu’u ke to e fakafoki e sipoti ki he Potung ue Ako.....	26
Tali Pule’anga ki he n Pangik Fakalalakaka fekau’aki mo e ngoue.....	27
Poupou ke fai e Sipoti 2019 ki Vava’u	29
Hoko atu alea’i kupu 84(G)	30
Tui ‘oku taha pe vouti ‘a e Sea he taimi ‘oku m hanga ai vouti	31
Poupou ke ngaue’aki e founa lolotonga telia na’a toe liliu Konisit tone	31
Fehu’ia e kupu ‘i he Konisit tone ‘oku monuka he ‘ai founa fo’ou.....	32
Fakalongolongo Kupu 50(b) he Konisit tone fekau’aki mo e founa fili Pal mia.....	32
Kupu 50(a) fokotu’u mai ai founa hono fili ‘o e Pal mia	32
Fakama’ala’ala ki he kehekehe e <i>casting vote</i> he tu’utu’uni fo’ou	33
Ngaue’aki e Kupu 62 ka fakalongolongo e Konisit tone	35

Kole ke 'ai ha vouti 'a e Sea he ko e M mipa Fale Alea	35
Fakat t ki he Fale Alea 'Asitel lia 'i ai vouti ia 'a e Sea	35
Maumau e Konisitutone ka sea fakataimi e Kalake kae p loti e Sea.....	36
Fokotu'u ke liliu 'a e Konisit tone 'oua fa'u ha tu'utu'uni	36
Taimi 'oku fakalongolongo ai Konisit tone pea 'at ki Fale Alea ke 'ai 'ene tu'utu'uni	37
Tokanga ki he founa ng ue ki hono fakanofu 'o ha Pal mia.	37
Kupu 50 kupu si'i 5 founa tukuhifo 'o e Pal mia.....	38
Tu'utu'uni Fika 65 e Fale Alea – 'ikai to e fiema'u ha Sea fakataimi.....	38
Tu'utu'uni kupu 65 'oku talamai toki p loti Sea kapau 'e m hanga.....	39
Fakatonotonu he vahe 4 Tohi Tu'utu'uni	40
Tukuaki'i e K miti 'oku nau mio'i e founa tu'utu'uni lolotonga.....	40
Fokotu'u ke kei ngaue'aki pe kupu 65 e Tohi Tu'utu'uni e Fale	42
Fehu'ia f f kapau 'e kau mo e Sea e K miti Kakato he 'ikai p loti	42
Taukave ke tatau p mo e Sea K miti Kakato ke vouti p 'o ka m hanga	43
Taukave ke fakafaingofua e ngaue e Fale Alea ki he kaha'u.....	43
Tokanga ki he to'o totonu Sea ko e Memipa Fale Alea he 'ikai ha'ane p loti	44
Taukave ka 'oku feinga Komiti ke fakapalanisi liliu 'a e Konisit tone	45
Mahu'inga ke 'i ai ha <i>casting vote</i> 'a e Sea	46
Taukave Pal mia kei ma'u pe Sea 'ene totonu ke p loti	47
Tui ko e toko 25 'oku faingata'a ke hoko ha m hanga ai	47
Tui lava pe ke ngaue'aki Kupu 62 ke fakatonotonu e Konisit tone.....	48
Tui ko e fakapotopoto taha ke tohi'i founa fo'ou he Konisit tone.....	49
Ke 'oange faingamalie Sea ke p loti hang ko e faingamalie he fili Pal mia.....	50
Tokanga ki he ngeia mo e molumalu 'Ofisi Sea Fale Alea.....	56
Mahu'inga tau'at ina 'a e Sea.....	57
Tokanga ki he mafatukituki hono vakai'i tu'unga falala'anga Pal mia	57
Taukave mahu'inga tu'u tau'at na e Sea	58
Founa ng ue na'e kau Sea hono fili 'a e Pal mia.....	59
Mahu'inga ke 'ikai kau Sea he vouti ke tuku kitu'a Pal mia.....	60
Tokanga ki ha taimi fe'unga to e siofi ai fokotu'u fekau'aki mo e p loti e Sea.....	61
Taukave ko e Sea 'oku fai hono tataki e Fale Alea	64
Fakama'ala'a he fo'i p loti 'e 1 fokotu'u mai 'e he k miti	65
Fokotu'u & t naki mai fekau'aki mo e kupu 65.....	66
Fakakau ki he kupu 84G(iii)	66
Taukave ko e p loti fakapulipuli he taimi pe 'oku fili ai 'a e Pal mia	68

Fokotu'u ke 'omai Tu'i Fakamaau Lahi ke Sea kae fai e p loti.....	70
Fiema'u ke fakatonutonu kupu 61 Konisit tone	71
Tokanga ki he ngali fakavavevave'i ng ue 'a e Falé.....	72
Tali Sea ki he fehu'ia ngali fakavave'i ng ue e Fale Alea.....	72
Hoko atu alea'i kupu 84 g(iii) & (iv).....	72
Tui 'oku fakavavevave e fakatonutonu ki he kupu 61 Konisit tone	73
Fokotu'u ke ngaue'aki pe founa ng ue lolotonga.....	73
Fakatonutonu 'ikai fokotu'u k miti 'omai Fakamaau Lahi ke Sea fakataimi.....	74
Fokotu'u ke fakafoki ngaahi tu'utu'uni fo'ou fai sio ki ai pea toki alea'i	75
Taukave ne 'ikai 'omai liliu ki he Kupu 61 Konisitutone ka ko e fiema'u Pule'anga.....	75
Tui tatau 'ikai totonu ke fakavave'i alea'i monomono ki he Konisit tone.....	75
Poupou ke fakafoki ki he Komiti Lao e fokotu'u ke liliu Konisit tone.....	76
Poupou ke ng ue'aki p 'a e founa lolotonga 'i he'ene lele ki he kaha'ú.....	77
Tokanga pe na'e paloti'i ke fakakau mai 'a e monomono ki he Konisit tone.....	77
Fakama'ala'ala ki he ng ue tefito ne fai 'e he K miti Lao	77
Fokotu'u tomu'a liliu Konisit tone kae toki hoko ki he Tohi Tu'utu'uni	79
Taukave ko e tu'utu'uni fo'ou 'oku fotu ke fenapasi mo e kupu 50 (b) Konisit tone	80
Taukave ne 'ikai kakato founa ng ue ki hano tukuhifo ha Pal mia	81
Taukave ke ta'ofi 'a e liliu Konisitutone ia.....	81
Fokotu'u ngaue'aki founa fili Pal mia ke fakahoko'aki fakahifo Pal mia.....	81
Taumu'a e K miti ke 'ai ke tatau founa fili & tukuhifo e Pal mia	82
Poupou ke ng ue'aki pe 'a e founa motu'a fili fakapulipuli	82
Taukave neongo ng ue'aki founa tatau kae kei fiema'u ke fakatonutonu Konisit tone	83
Pule p 'a e Sea Fale Aleá fakatatau ki he Tohi Tu'utu'uni	83
Fokotu'u fakapekia fokotu'u K miti Lao & aofangatuku e vouti Sea	83
Taukave ko e fakalelei ki he Tohi Tu'utu'uni ke ngaue'aki he 'aho ni & kaha'u.....	84
Fakama'ala'ala ka fakapekia 84G(iii) kuo pau ke fakapekia mo e 84 G(ii)	85
Taukave e ng ue ki he lelei 'a e Fale Alea mo e fonua	85
Fokotu'u fakafoki ki he K miti Lao ke fakalelei'i kupu 84 G(iii).....	87
Fakama'ala'ala ka fakapekia 84 G(3) 'e toki fili p Sea 'o ka m hanga	88
Taukave 'ikai ha felave'i e kupu 84 G(iii) mo e 84 G(ii)	88
Aofangatuku e Sea fekau'aki mo e 84 G(ii).....	88
Tokanga ko e laum lie 'o e kupu 84 G(ii) 'oku hala p loti 'a e Sea	88
Tokanga ki he 'ikai ha p loti ia 'a e Seá ko e M mipa Fale Alea	89
Natula totonu pe Fale Alea ke toki paloti pe Sea 'o ka m hanga.....	90

Fokotu'u mei he K miti fakafoki ange 'enau Lipooti nau toe ng ue ki ai	90
Poupou ke 'ave ki he Komiti Lao kae toki alea'i he M nite.....	90
Tokanga ki he lava Seá vouti he fili pal miá kae 'ikai vouti hono fakahifó	91
Poupou ke fai mo p loti kae nga'unu ng ue 'a e Falé	91
Taukave mahu'inga m mipa Fale Alea ke 'i ai 'ene p loti.....	92
Kole ke fai mo p loti'i e fokotu'u ke fakapekia 84 G(3).....	94
Fakama'ala'ala he ongo tefito'i fokotu'u ke p loti'i fekau'aki mo e vouti e Sea	94
Fokotu'u mohetolo hono alea'i Kupu 84 G(iii) kae toe ng ue ki ai K miti Lao	95
Poupou ke tuku ki he K miti Lao kae toki fai hono alea'i he M nite.....	96
Ongo'i mole ngeia Fale Alea pea kole ke fai mo p loti'i e fokotu'u	96
Fakamahino'i e fokotu'u fekau'aki mo e 84 G(iii).....	96
P loti'i fokotu'u fakafoki kupu 84 G(iii) ki he K miti Lao.....	97
P loti'i 'a e ta'eloto ki he fokotu'u 84G(iii)	97
P loti'i fokotu'u ke fakapekia kupu 84 G(iii)	98
P loti'i 'o tali ke fakapekia kupu 84 G(iii)	98
M hanga e vouti pea fakah loto e Sea 'o paasi ke fakapekia kupu 84G(iii)	99
Alea'i kupu 84 G(iv).....	99
Taukave h 'ilifia ai ke hiki nima kae fakapulipuli	100
Taukave kupu 62 faka'at Konisit tone Fale Alea ke fa'u 'ene tu'utu'uni	100
Fokotu'u fakapekia p loti fakapulipuli kae t naki mai ke hiki nima p	100
Poupou ke p loti hiki nima	102
Taukave'i e p loti hiki nima ke 'ata kitu'a ng ue Fale Alea.....	102
Taukave ko e fili fakapulipuli ko e fil tau'at ina tahá ia	102
Fakatonotonu 'oku p loti fakapulipuli e Sea Fale Alea 'o ka 2 e fokotu'u.....	103
Kole fai mo p loti'i e kupu 84 G(4)	104
Taukave 'oange nau faingamalie ke fakamalanga.....	104
Taukave ko e ma'a taha hiki hoto nima ki he me'a 'oku te tui ki ai.....	108
Taukave mahu'inga e ho'ata & tali ui ki he kakai.....	108
Taukave tui 'e fakahoko'aki pe founa ma'a tukupi ha Pal mia	109
Taukave ke fakapulipuli ki he malu e tokotaha M mipa.....	111
Taukave totonu ke ngaue'aki e fili p loti la'ipepa	111
Taukave 'oku fili la'ipepa e fili ófisakolo & pule fakavahe.....	113
Alea'i e Tu'utu'uni 21	114
Alea'i Tu'utu'uni 38.....	114
T naki ke laka hake he miniti 20 l pooti 'a'ahi faka-Fale Alea	114

Fokotu'u ngali sai ke tuku pe fakamalanga ke miniti 'e 20	116
Fokotu'u ke 'ai ha kupu C	116
Fokotu'u ke fakangatangata e tokoni ki he miniti p 'e 1	116
Fokotu'u ke liliu e kupu 'oku fakapilit nia ke f aka-Tonga.....	117
Poupou ke holoki 'o miniti 10 fakamalanga & miniti 'e 1 e tokoni	117
P loti'i 'o tali Tu'utu'uni 38 mo hono ngaahi fakatonutonu.....	117
Alea'i Tu'utu'uni fika 42 & p loti'i 'o tali	118
Alea'i Tu'utu'uni fika 43 & p loti'i 'o tali mo hono ngaahi fakatonutonu	118
Alea'i Tu'utu'uni 49.....	118
P loti'i 'o tali Tu'utu'uni 49	119
Alea'i pea p loti'i 'o tali Tu'utu'uni 60	119
Alea'i Tu'utu'uni 61	120
Taumu'a e Tu'utu'uni 63 ko e me'a fekau'aki mo e pa'anga folau	120
Tu'utu'uni fika 4 'oku ne faka'ata Fale Pa'anga ke tu'utu'uni mai ki Fale Alea.....	123
Kole Pule'anga fakapotopoto'i p folau pea tukuange ke fai ki ai 'enau ng ue	124
Tokanga ke pau 'a e founga ke mea'i pe 'e he M mipa	125
Fokotu'u ke to'o e kupu loma 4 'i he 14.....	125
Fehu'ia 'a e mafai Fale Alea mo Fale Pa'anga ke fai ki ai femahino'aki	126
Tokanga ki he totonu 'a e M mipa Fale alea	127
Ke fepotalanoa'aki mahino fekau'ako mo e pa'anga folau kau M mipa	128
Kelesi	130
Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga.....	131

Fale Alea 'o Tonga

'Aho : Tu'apulelulu 20 'o 'Okatopa 2016.

Taimi: 1000-1010

S tini Le'oa: Me'a mai 'Eiki Sea e Fale Aleá.

'Eiki Sea: K taki Kalake 'o fai mai e Lotu 'a e 'Eikí.

Lotu

Na'e kau kotoa leva 'a e Hou'eiki M mipá ki hono hiva'i 'a e Lotu 'a e 'Eikí ke kamata'aki 'a e feme'a'aki 'o e 'aho ni.

'Eiki Sea: K taki Kalake 'o fai mai 'etau tali uí.

Ui 'a e Fale

Kalake T pile: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá, tapu mo e 'Eiki Minisit Fonuá mo e Hou'eiki e Kapinetí. Tapu mo e Hou'eiki Fakafofonga N pelé, kae 'uma' e Hou'eiki Fakafofonga e Kakaí, kae 'at ke fakahoko hono ui e Falé ki he pongipongi ni, 'aho Tu'apulelulu 20 'o 'Okatopa 2016.

'Eiki Sea, kole ke u to e fakaongo mu'a.

'Eiki Sea: M 1 .

Kalake T pile: 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga & Palani Fakafonua, 'Eiki Minisit Ki He Pa'anga H Mai & Tuté, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Mo'uí, 'Eiki Minisit Fefakatau'akí, Ng ue 'a e Kakaí, Polisi, Pilisoné & Ng ue T mate Afí, 'Eiki N pele Tu'ilakepa, 'Eiki N pele Fusitu'a, M teni Tapueluelu, Vili Manuopangai Faka'osiula Hingano. Sea ngata'anga tali ui e Falé ki he pongipongi ni, ko e Hou'eiki M mipa 'oku 'ikai ke tali honau uí 'oku ai e tui 'oku nau me'a t mui mai p . M 1 'Eiki Sea.

Me'a 'a e 'Eiki Sea

'Eiki Sea: M 1 . Tapu mo e 'afio 'a e 'Otua Mafimafi 'i hotau lotolotonga. Peh 'a e fakatapu ki he 'Ena 'Afifió, Kingi Tupou VI kae 'uma' e Ta'ahine Kuiní, Kuini Nanasipau'u. Peh 'a e fakatapu ki he Tama Pilinisi Kalauní mo e Fale 'o Ha'a Moheofo. Tapu foki ki he Pal miá, kae 'uma' e Tokoni Pal mia mo e Hou'eiki Kapinetí. Fakatapu atu foki ki he Hou'eiki Fakafofonga N pele e fonuá kae 'uma' e Fakafofonga e Kakaí. Pea m 1 e kei fakakoloa 'a langi 'o tau a'usia ai e pongipongi ko ení. Pea 'oku tau fakafeta'i kuo t e vai ki he funga e fonuá. Ko e ki'i me'a p 'oku fai e tokanga ki ai, 'oku mahino p 'oku 'osi, ko 'etau 'aseníta ena pea 'oku hokohoko p , ka ko e 'uluakí p , ko kinautolu ko eni Hou'eiki M mipa mei Tokelaú, 'oku mahino p foki 'oku ai

ho‘omou ngaahi tikite folau ki Tokelau, ka koe‘uhí ko e ngaahi tikite ko iá ko e ngaahi me‘a faka-Fale Alea. Koe‘uhí ‘oku mahino p founhá, kuo pau p ke ‘omai e tohi ki he motu‘a ni ‘o kole mo talamai e ‘uhinga e me‘a ‘oku ke me‘a atu ai ki Tokelaú. ‘Oku ‘ikai ke ‘uhinga ke ke *week end*, ko e ng ue ‘a e Fale Aleá. Ka ‘oku ou ‘ilo p ‘oku ki‘i lahilahi p fa‘ahinga ‘oku ‘ai p ke peh ko e fai e fatongia e Fale Aleá ta ko ko e ia ‘o sio ki motu. Kai kehe ko ia ko ‘etau founa ng ue p ia ke mou mea‘i p , pau p ke ‘omai e tohi ke ‘osi ke ‘uhí, ke ‘ave ke fai e ng ue ki ai ‘a e kau ng ué. Ko e uá p ko e ‘Eiki Fakafofonga Ha‘apai 13, me‘a mai.

Tokanga ki ha ‘inasi Ha‘apai he tokoni ki he ‘akapulu mei he Poate ‘Akapulu

Veivosa Taka: M l mu‘a ‘Eiki Sea kei fakalaum lie ‘e Sihova ma‘a e Feitu‘u na. Tapu pea mo e Feitu‘u na ‘Eiki Sea, tapu pea mo e Hou‘eiki Kapinetí, ‘Eiki Pal miá pea peh ki he Fale ni, kae ‘at ki he motu‘a ni ke fakahoko atu e ki‘i hoha‘a p ‘a e k inga mei he Fo‘i ‘One‘oné, ka ‘oku ou tui Sea ko e taimi totonu p eni ho‘o ‘omi ha ki‘i faingam lie ki he motu‘a ni. Mea‘i p he Feitu‘u na ‘oku ‘ikai ke ai ha‘aku faingam lie

<003>

Taimi: 1010-1020

Veivosa Taka: ...faingam lie ka ko ha ki‘i miniti ‘e ua ke u fakahoha‘a atu ai. Ko e taimi na‘e fanongoa ‘e he k inga ‘a e me‘a‘a e Feitu‘u na Sea, fekau‘aki pea mo e ngaahi v henga ‘e17, ke nau ng ue fakataha pea mo e ngaahi k miti ‘akapulu ‘a e ngaahi v henga. Pea na‘e makatu‘unga ai ‘enau fiefia mo e fetu‘utaki mai ki he motua ni ‘oku nau lolotonga ng ue pea ‘oku kei lele lelei p ‘a e ki‘i fe‘auhi ‘a e vahefonua Ha‘apai ‘i he ‘akapulu ta‘u eni ‘e tolú. Sea, na‘e fakah mai ‘enau *proposal* eni ‘e tolu ko e fetu‘utaki ange ‘a e k miti lahi ‘akapulú, ke ‘omai koe‘uh ko e ngaahi fiema‘u, pea fili fo‘ou mo ‘enau k mití pea kuo fakahoko mo ia. Pea ko e ‘osi eni ‘a e ta‘u ‘e tolú, ne mau lava p ‘o tokoni mo taha ua ki hono fakaivía ‘a e va‘inga ‘a e f naú. Pea ko hono fakamo‘oni Sea, na‘e ‘i ai ‘a e toko ua na‘e lava atu ki he tautau toko fitú ‘i he ta‘u kuo ‘osí. Ko Taufatofua pea mo Finau, ‘a ia ko e ongo m tu‘a ia mei Ha‘apai pea ko u tui ‘Eiki Sea, ko e ola p ia si‘i ng ué ‘a e si‘i tu‘unga m tu‘á mo hono faka‘ai‘ai ‘a e s potí ‘i he vahefonua Ha‘apai. K ko ‘enau hoha‘a p ki he h ha me‘a ‘a e Fale ‘Eiki ni, ki ha ‘inasi ‘oku ‘oange ki he k miti ‘akapulu ‘a Ha‘apai mei he K miti lahí.

Ko e me‘a anga maheni p eni, ka ko e ta‘u eni ia ‘e tolu ‘ikai ke to e fou ange pea ‘oange mo ‘enau ngaahi tuutu‘uni mo e me‘a ke fakahoko pea kuo ‘osi ‘omi mo e l pooti pea ‘oku kei fai ai ‘a e tali, ka ‘oku nau ma‘u lelei ‘Eiki Sea, ‘a e fo‘i ta‘anga ‘a e Ta‘ahine Kuini kuo mama‘o atú – Tatali p , tatali p . Pea ko u tui kuo nau teuteu nautolu ia ki he 2019 ‘Eiki Sea. Pea ‘oku mea‘i p ‘e he Feitu‘u na ‘a e Fo‘i ‘One‘oné, hang ko e me‘a ko ia na‘e fakahoha‘a ki ai ‘a e Fakafofonga Niuá. ‘Osi mahino kia kinautolu ko e mai ko e tau. ‘Oku ‘ikai mai ko e kuki, pea ‘oku nau ‘osi ma‘u ‘enautolu ia ‘a e ngaahi naunau ‘o e mala‘e s poti.

‘Eiki Sea, ‘oku ou pal mesi atu ki he Feitu‘una, kapau ‘e fakahoko lelei ‘a hono fakaivía ‘a e si‘i k inga mei he Fo‘i ‘One‘one, ‘e ‘i ai ‘etau koula ‘atautolu ‘i he 2019 mei Ha‘apai. Pea ko u tui ‘oku ou fakahoha‘a atu‘aki Sea, pea te u ng ue‘i ‘a e me‘a ‘oku ou fakahoha‘a atu ki he Feitu‘u na, ‘i he‘eku ‘amanaki lelei ‘aku ki he tu‘unga ‘o Ha‘apai mei ono‘ahó. Pea ko u tui Sea, ko e

Tonga ni, mou mea'i p 'oku lele 'a e ngaahi polokalama ki he ako mo e lele ko eni 'a e to'utupu'i he fe'auhi 'akapulu, 'oku lolotonga lele 'i Tonga ni.

Ka ko e faka'amú ia ki he kaha'u vave mai 'e lava leva 'o fakahoko 'a e ngaahi ako ko ia ki Vava'u mo Ha'apai, ke fakakaung ng ue'aki 'a e ngaahi k miti ko eni 'i he 'otu motu, ke lava 'o teketeke hake. 'Ikai ngata p 'i he faka-kalapu, ka ko hono feinga'i ko eni mei he lautohi 'o a'u hake ki he Kolisi, hei'ilo na'a lava ai 'o kamata lelei 'o a'u ki ha tu'unga 'e 'omai 'e 'omai mei he Fo'i 'One'one ha timi 'oku ki'i saisai ki he fe'auhi ko eni 'oku fa'a fakahoko 'i Tonga ni. Ka ko e fakahoko atu p ia Sea, ki he Falé, 'oku 'i ai 'a e fokotu'utu'u peh he 'oku mo'oni 'a e ngaahi ta'u ko eni mei he kuohilí, na'e 'ikai ke 'i ai ha tokoni f f ki he ngaahi 'otu motú. Ka ko e tu'u he taimi ni, 'oku i ai 'a e fokotu'utu'u ke to e lelei ange hono tokonia 'a e 'akapulu 'i he 'otu motu Sea. M 1 .

Ke kole he Pule'anga ha ngaahi naunau sipoti ke tokoni ki he sipoti 'etau f nau

'Eiki Sea: M 1 . Ko e me'a p 'e taha ke fakahoko atu p ki Taumu'a. Ko e taimi ko 'oku mou me'a atu 'o *bilateral*, ko e taimi ia 'oku fai ai 'a e kole naunau. Ko u manatu'i p 'i he kuohilí na'e fa'a peh p . Ka 'oku taafataha p ki he ngaahi fonua 'oku 'i ai 'enau ngaahi s poti, Tau fakat t p ko Siaina, ko e pingipongo, ko e pemingitoni ko kinautolu mei 'Esia. 'I he kuohilí na'e fa'a 'i ai 'a e tokoni 'a 'Aositel lia na'e ui ko e *Kangakaha*, ka na'a nau 'omai 'a e ngaahi naunau netipolo, fokotu'u mo e ngaahi pasiketipolo, fokotu'u mo e ngaahi koló. Pea na'e a'u p ki he ngaahi kolo.

Ko u tui kapau te mou me'a atu he 'oku lava p mahalo ko e me'a 'a e potung ue ko eni 'a e Minisit Fakalotofonua ki he'enau v fakasipoti ke nau fetu'utaki, he ko e kuohilí na'e lava p ke 'omai 'a e pulu 'e 200 mei soka mei K leá, ko Siapani ko e ngaahi pulu volipolo 'e teau tupu. 'A ia ko e ngaahi me'a 'oku malava p ke fakahoko kia kinautolu 'oku nau fiefia kinautolu ke nau tokoni. He ko u tui kapau mahalo ki he ngaahi koló mo 'enau ngaahi K miti s poti ke mou, ke vakavakai'i ha ngaahi ki'i 'elia ko 'e lava ke fakahoko ki ai 'a e ngaahi me'a ko eni. Kae Hou'eiki Pule'anga ke mou ng ue atu ke 'omai 'a e naunau, he 'oku ta'etotongi p he ko ho'omou kole atu p kuo 'omai, he 'oku malava p . Pea ko ia tau fiefia kapau te tau teketeke 'a e ngaahi me'a ko eni ki he'etau f nau, ke 'oange 'a e ngaahi faingam lie. Me'a mai. Ko e h 'a e me'a 'oku ke me'a ki ai?

Lord Fusitu'a: ...(mate maika)...'uluaki

'Eiki Sea: 'Uluakí me'a mai 'a e Fakafofonga Fika 1 N pele 'o Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: Sea, tau fakafeta'i p ki he 'Otua Mafimafi ki he'ene fakalaum lie lelei 'a e Feitu'u na, kae 'uma' 'a e laum lie lelei ho Falé. H fanga atu he tala fakatpu kakato kuo me'a 'aki 'e he Feitu'u na mo e lotu lelei ho Fale, kae 'at mu'a ke fai atu 'a e ki'i fakahoha'a ni.

Tau fakafeta'i p he na'a ku lave'i 'i he fakamatala 'ea. 'Oku 'i ai 'a e vai 'oku tokamalumu mai ki hotau vahefonua ni, 'aonga ai 'a e tokonaki ho Fale ni 'i he ngaahi 'a'ahi faka-Fale Alea 'o e langa 'o e ngaahi filita mo e 'u me'a 'oku toka ki he ngaahi 'otu motú. Pea 'oku fakafiefia ia

Sea, ko e hifo 'a e ta'ú ki he ngaahi 'aho mo'umo'ua 'a e katoanga kainga. 'Oku 'i ai p 'a e me'i vai ko e me'a mahu'inga 'a e vai hang ko ia na'e fakahoko 'e he Pule'angá...

<004>

Taimi 1020-1030

Lord Tu'i' fitu: ...he m hina ko mahu'inga 'o e vai. Ka u hoko atu mu'a au Sea ki he me'a 'oku ou fakahoha'a ki ai.

Tokanga ki he 'uhinga palopalema maama mala'e vakapuna Fua'amotu

Ko 'eku ki'i tokanga p au ki he me'a 'a e Minisit Pisinisi 'a 'ene peh . 'a 'ena me'a he 'aho 'oku'ikai ke u ma'u lelei p na'e maumau, p ko e mate 'a e 'uhila na'e h ko 'a e palopalema ko he maama ko mala'e vakapuna. 'Oku 'ikai ke u ma'u lelei na'a ne me'a mai ko e maumau, k ko 'eku fiema'u ke ne me'a mai ko e maumau p ko e mate, *power off failure*

Tokanga ki he malu e fefononga'aki hono fakangofua vakapuna Fisi ke mavahe mei Fua'amotu

Ko hono ua Sea, ko e fakatekinikale p ko 'o e mala'e vakapuna k 'oku 'i ai h *emergency* p ko ha me'a 'oku hoko, ko e taimi *standby* ko 'a e mala'e vakapuna 'oku houa 'e taha 'a e malu'i 'a e malu 'o e mala'e vakapuna, ko 'eku fehu'i, ko f ki'i fo'i kongá 'i he maama 'i he mate 'a e maama faifolau mo e ki'i maama fakanatula na'e lava ai ke tukuange ai 'a e vaka Fisi ia ke mavahe, 'oku ou fiema'u 'a e fo'i tu'utu'uni ko ia, fo'i lao ko mo e mafai ko ia, kae afe ' vakapuna muli ia he 'oku nau 'ilo 'e nautolu, taimi 'oku *standby* ai 'a e mala'e vakapuna kapau te mou me'a atu 'e houa 'e taha 'a e tapu, 'a hono malu'i 'o e mala'e vakapuna. Tatau p mo ha mavahe 'o ha vakapuna mei he mala'e vakapuna Fua'amotu 'e 'osi 'a e houa 'e taha pea toki tukuange ki he *destiny* ko 'oku puna ki ai ka pau 'oku puna ki 'Okalani, 'e fai atu p 'etau malu'i atu 'a e vaka pea peh mai, Fua'amotu ko mautolu eni kuo mau 'i he ' takai 'o e mafia 'o 'Okalani, pea tau toki tukuange ai. K ko 'eku fehu'i, ko e maumau p ko e mate 'a e 'uhila, pea ka pau kuo mate 'a e 'uhila, h 'a e ng ue 'a e Pule'anga 'oku fai, h ko e puna ki'i fo'i maama fakanatula ko na'e 'alu ai 'a e vaka Fisi ...

Lord Fusitu'a: Ka u ki'i tokoni atu ki he 'Eiki N pele.

'Eiki Sea: Me'a hifo kae 'oleva ke 'osi .

Lord Fusitu'a: Ma'u mei he 'Eiki Minisit ko e ta'etotongi 'a e mo'ua 'o e 'uhila.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko e me'a eni 'oku hoko 'i Fisi 'a e 'ulungaanga ta'efe'unga 'a e m mipa ai na'e tautea 'i Fisi 'i he taimi ko ia, m hina 'e tahavalu Sea. 'Oku 'ikai ko ha'ane kapekape 'ana, k ko e 'ulungaanga ta'efe'unga ki he tu'utu 'uni'a e Fale, sio ko 'i Fisi 'oku lolotonga hoko 'i he taimi ni. Sea ka u hoko atu kuo h malanga ia. Sea ko e ki'i fakangatangata ia ko na'e afe ai 'a e vaka 'Asitel lia ia mo e me'a ko e mahu'inga 'o e mo'ui 'o e kakai ko eni 'i he vakapuna, pea kapau 'oku 'i ai h ki'i matap teke 'oku hao ai 'a e vaka Fisi ke mavahe, ko e fehu'i 'oku malu'i nai 'e he mala'e vakapuna 'a e mo'ui 'a e kakai fefolau'aki?

Tokanga ki he uesia ‘ moa ‘i Puke ki he nofó

Ko hono uá p Sea ko ‘eku fehu’i ki he Pule’anga, ko ‘eku lele mai ‘i he hala ‘oku ta’ofi mai au ‘e he tangata’eiki ‘i he fu’u mango ‘i he afe ki Puke, ko ‘ene fakahoha’a mai, ‘e faifekau ko e fu’u k toanga eni ‘oku fai homau ‘api, ko e h ‘a e me’a ‘a e Pule’angá kuo fai ki he fu’u ‘ moa ko eni ‘i Vete, ko e talu eni si’emau ngaahi me’akai ‘i he ‘aho atu ko e teuteu ke fakahoko ‘a e k toanga ‘i he ‘aho ni, pea ko e ‘api mahalo ko eni p Sea ko fale hopo mai ‘a e ‘ moa, pea ko e l unga ‘a e kaung ‘api ‘a e fakatu’ut maki kuo kamata ke nofo’i ‘a e ‘ takai, na’a mo ‘ete me’a atu p he hala ‘i ha fa’ahinga taimi p , mou mea’i p ‘emoutolu Sea. Pea ko e anga ia ‘eku fehu’i ki he Pule’anga, mo ‘eku fehu’i ki he Minisit Pisinisi ko eni, m l Sea.

‘Eiki Sea: ‘Eiki Minisit me’a mai.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Fakatapu atu ki he Feitu’u na Sea kae ‘uma’ ho Fale ‘Eiki pea ‘oku ou fakam l ‘i he fehu’i ko eni. Fai p foki’a e ki’i fakama’ala’ala Sea he ‘aho ‘oku ou faka’amu na’a ku ‘amanaki p au kuo mahino ‘a e ki’i fakama’ala’ala. K ‘oku sai p ke to e fakamahino, ko e fa’ahinga me’a peh ni foki Sea ‘oku ... ko e taimi ko ‘oku puna mai ai ‘a e ‘ vaka fakavaha’a pule’angá ‘oku nau ‘osi mateuteu p nautolu ia ‘i he lolo ko ‘oku ‘i he vakapuna ke nau lava ‘i *divert* ki ha feitu’u kapau ‘e hoko ha me’a ‘i he mala’e vakapuna ko ia pea ‘oku *normal* p ia, pea ‘oku kau ia ‘i he lao ‘a e ...

Lord Tu’i’ fitu: Tali mai mu’a ‘a e fehu’i ‘Eiki Minisit , na’e maumau p ko e mate ‘a e ‘uhila ho’o me’a.

Tali Pule’anga ki he palopalema maama mala’e vakapuna

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Mo’oni Sea ‘a e fakama’ala’ala ko na’e fai ‘e he Minisit ko ‘eku kinikini atu h ‘o pehe peh atu h k ‘e a’u p ki ai. Ko e fakama’ala’ala foki na’e fai Sea, na’e ‘osi mahino p na’e sai p ongo *standby*, ‘oku ‘i ai foki ‘a e ongo *standby* ‘e ua, ko e taimi ko ‘oku ‘amanaki ai ke to ‘a e vakapuna ‘oku ‘otom tiki p ‘enau hanga ‘enautolu ‘o tamate’i mei he main line ko eni laine ‘a e ‘uhinga kae lele ‘a e *standby* he ‘oku pau ange ‘a e *standby*, ko e ki’i fo’i taimi ko ‘e ‘alu hifo ai ke t mahino p ia ‘oku pau ange ‘a e *standby*, pea k toki hoko h me’a ia ki he *standby* pea ‘alu leva ki he laine lahi. Ko e ki’i fo’i fetongi ko ia mahalo ‘oku sekoni p ia ‘e nima. Na’e sai p *standby*, sai p mo e *main line* ko mei he ‘uhila, ko e maumau na’e hoko ia ‘i he loto mala’e, nau lolotonga fai ‘a e ng ue ‘i he taimi ni ke fai ki’i fakalelei ki he ‘uhila ko ia, k ko e maumau na’e hoko ia ‘i he loto mala’e, k na’a nau ki’i kumi mei he fitu mahalo na’e ‘osi ‘a e tahaua, hongofulu m ua houa ‘e nima ‘enau fakatotolo’i ‘o ma’u pea fai ‘a e ng ue ki ai.

Tali fekau’aki mo e ‘isi ki hono malu’i mo’ui ‘a e kakai

Fekau’aki pea mo e malu’i Sea ‘oku kau ia ‘i he me’a tu’u pau p ia ‘a e mala’e vakapuna, ‘oku pau ke nau hanga ‘enautolu ia ‘o malu’i na’a hoko h fakatu’ut m maki’i mala’e vakapuna ko e fo’ui ‘o e mala’e vakapuna. Pea ko e malu’i ko ia ‘oku teau ongofulu tupu US miliona ‘a e malu’i ko ia.

Tali Pule'anga fekau'aki mo e ' moa 'i Puke

Fekau'aki mo e ' moa Sea, ki'i case faingata'a foki eni Sea he na'e 'uluaki tu'u 'a e ' moa ia pea toki vahe 'a e ngaahi 'api ko eni ko 'oku nofo'i pea 'oku ...ko hoku k inga mei Puke pea mo e kau nofo ko 'i he tafa'aki mo'oni 'aupito 'a e tokanga 'a e Hou'eiki, ko ia foki na'e Minisit Mo'ui 'i he Pule'anga 'i he kuohili na'e totonu ke ne fai mo fai ha ng ue ki he me'a ko eni he lolotonga ko ...he ko e mafai foki ko ki he ' moa Sea pea mo fai ha tu'utu'uni peh 'oku ha'u ia mei he Potungaue Mo'ui. Ko e taimi ni ...

Ngaahi ha'aha'a e tu'u ' moa ofi ki he nofo

Lord Tu'ilakepa: Sea ki'i fakatonutonu atu 'a e ...ko 'etau Tohi Tu'utu'uni p 'Eiki Sea, ko e fakatonutonu atu ki he Feitu'u na ko e tohi tangi na'e 'omai ko 'i he ta'u kuo 'osi 'i he Pule'anga 'o e lolotonga ni, ko au na'a ku fakah mai ki he Feitu'u na 'a e l unga, 'a ia ko e toki 'omai ia 'a e l unga 'a e kakai kuo mahino kuo tokolahi 'aupito 'Eiki Sea, lango h fanga 'i he fakatapu to e 'i ai mo hono ngaahi ha'aha'a 'Eiki Sea. 'Oua mu'a si'i tukuaki'i 'a e 'aho 'aneafi, k 'oku ou kole atu ke tau 'ai p me'a 'o e taimi ni, koe'uh ko e me'a ia 'oku tau lolotonga 'i ai, fai mo fai ha ng ue ki ai, he 'oku faingata'a'ia 'a e kakai 'Eiki Sea, m l .

'Eiki Sea: M l . Faka'osi.

Lord Tu'i' fitu: Sea, loto p ke u ki'i tali ki ai ...

'Eiki Sea: Me'a mai.

Tokanga pe ko e h ngaue 'a e Pule'anga fekau'aki mo e ' moa 'i Puke

Lord Tu'i' fitu: Na'e fai p talanoa pea mo e k inga, k ko 'etau me'a fakatonga foki na'e fai ki'i talatalanoa 'i tu'a ke lelei 'a e loto pea ko e hake eni 'osi eni 'a e k taki eni na'e 'omai ai 'a e tohi tangi, pea ko 'eku fehu'i ia na'e makatu'unga 'i he tohi tangi ko eni h 'a e me'a kuo fai, he kuo nau felotolotoi he taimi ni 'a e Potungaue Mo'ui pea mo e si'i k inga pea 'oku hoko 'a e fu'u fai'aho lahi he taimi ni, lolotonga lele 'i he taimi ni, k ko e 'uhinga ia na'e si'i ta'ofi mai 'e he motu'a ke fai h ng ue, 'oku tuku atu p ia ki he Pule'anga, k ko e me'a ko 'oku tukuaki'i ki he Pule'anga kuo 'osi he 'ikai ke to e 'osi 'a e Pule'angá ia, k ko e ng ue ke hokohoko he taimi. Ko ia Sea m l .

'Eiki Sea: Faka'osi mai 'Eiki Minisit .

Fai e fengaue'aki mo e Potungaue Mo'ui ke tauhi tu'unga ta'ehaisini ' moa

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: M l Sea, pea 'oku ou hoko atu ai p 'i he me'a 'a e hou'eiki. Mahalo 'oku kau 'i he 'etau 'asenita ko ene 4.4 he ngaahi Tohi Tangi ko na'e 'omai ki he Pule'anga, pea 'oku 'asi p ai 'oku nau ng ue fakataha mo e Potungaue Mo'ui, pea 'oku ou tui 'oku 'i ai p fanga ki'i taimi 'e ni'ih i 'oku ta'etokanga, ko e me'a ko 'oku fai ki ai he 'oku 'i ai p foki 'a e tu'unga totonu 'oku totonu ke a'u ki ai 'a e fa'ahinga haisini ko 'o e faama moa, pea na'e fa'a ta'etokanga kae 'ikai ke tauhi hang ko hono fufulu mo hono...pea 'oku 'i ai p mo hono ngaahi me'a...pea na'e ki'i fakamamafa'i mai 'e he Potungaue Mo'ui ko e fo'i taimi ko na'e fakamamafa'i ai 'e ehe Potungaue Mo'ui ke nau tauhi ki he tu'unga totonu ko 'o e

haisini, fakahaisini, pea sai leva. Ko e taimi ko 'oku nau ki'i ta'etokanga ai pea 'oku mo'oni 'aupito 'a e hou'eiki, 'oku ou fa'a lele atu au ki he k'inga ko eni Sea, palopalema 'aupito 'a e langó ia pea mo e nanamu h' fanga 'i he fakatapu ki he nofo 'a e k'inga ko ia 'i he tafa'aki, pea 'oku a'u e ia ki Puke 'oku a'u p' ki ai 'a e palopalema, k' ko e me'a ia 'oku fai ki he me'a ko eni Sea ko e kole p' ki he Potungaue Mo'ui ke nau feng ue'aki pea mo e 'api ni ke tauhi 'a e tu'unga haisini ko 'oku 'i ai ke tokoni ki he k'inga ko 'oku nofo ai. M l 'auito Sea.

'Eiki Sea: M l , 'Eiki N' pele.

Lord Fusitu'a: M l 'Eiki Sea, tapu mo e Feitu'u na, pea tapu mo ho Fale 'Eiki. Ko 'eku to e ki'i fie kole fakam'ala'ala p' au ki he Tokoni Pal' mia 'i he me'a na'e lave ki ai 'a e ...'a Ha'apai 13 fekau'aki pea mo e sipoti, 'a e 'akapulu, 'oku mahino 'oku ngali tu'u faingam' lie 'a e 'akapulu union, pea me'apango 'oku 'ikai ke 'i heni 'a e Minisit' 'oku 'i ai 'ene fekau'aki tonu 'oku fa'a feng ue'aki mo e liiki, k' ko e fie kole atu ai p' motu'a ni ke to e ki'i pou pou mu'a pea mo e mala'e ko ia 'a e liiki, 'ikai ke ngata 'i he fakafonua k' ko e to e fakakolo mo e fakav'henga, ko e tau ko eni ko 'a e Kangaroo mo e Kiwi he uike kuo 'osi 'oku 'i ai 'a e ongo ki'i talavou Tonga tu'ukimu'a 'e ua ai, pea 'oku mea'i p' 'e he Fakafofonga mei Niua ko e ongo ki'i tama ni mei Ta'akimoeaka, pea 'oku ou tui k' pou pou ... 'e to e kau lelei ai p' ki he fonua hono kotoa, ko e 'uhinga ke fakakau atu mo e liiki 'i he tokoni fakav'henga fonua ki Tonga ni. M l Sea.

'Eiki Sea: Tokoni Pal' mia ;

'Eiki Tokoni Pal' mia : M l Sea.

<005>

Taimi: 1030 -104

Tali Pule'anga fekau'aki mo e 'akapulu

'Eiki Tokoni Pal' mia : Sea, tapu p' mo e Feitu'u na. Tapu mo e Hou'eiki 'o e Falé. Fekau'aki ko eni mo e fehu'í, Sea, ko e 'uhinga 'a e fakap' talanoa 'anenaí, Sea, ki he ngaahi ng' ue ko eni 'a e K' miti 'Akapulú, ko e 'uhingá he ko e motu'a ni 'oku ne fakafofonga'i 'a e Pule'angá ki he Poate ko eni 'a e 'akapulú. Ko e 'uhingá p' ko e feinga'i ke toe ng' ue v' ofi ke hiki'i hake 'a e tu'unga e 'akapulú. Fiefia p' e motu'a ni ia ke fai ha feng ue'aki mo e liiki, ka 'oku te'eki ai ke fai ha fep' talano'aki pe ko e h' ha'amau feng ue'aki. 'A ia ko e lipooti ia 'anenaí, Sea, ko e fakamatala mei he Poate ko 'a e 'Akapulú, fekau'aki mo 'enau feng ue'aki, mo 'enau feinga'i ke laka hake 'a e 'akapulu 'i union 'i he ngaahi motu ko eni, 'i he ngaahi 'otu motu ko eni, Ha'apai, Vava'u, mo 'Eua, kae kau p' mahalo mo Niua ki ai. 'A ia ko e 'uhingá p' ia, Sea, he ko e 'uhingá 'oku 'i ai 'a e feng ue'aki mahino. Na'e kamata p' eni ia mei mu'a p' , Sea, pea hokohoko atu p' ai e Pule'anga ni, pe ko e h' e 'uhinga te mau lava 'o tokoni ai mo feng ue'aki lelei ai mo e K' miti 'Akapulú. Ka 'oku ou tui he'ikai ke 'i ai ha palopalema kapau 'e fai ha fep' talanoa'aki pea mo e liiki, ke fai ha feng ue'aki, Sea. M l 'aupito.

'Eiki Sea : 'Oku 'i ai ha kekele fe'unga 'i Vailahi ke ma'u ha'atau timi 'akapulu?

Lord Fusitu'a : Fe'unga ' noa, 'Eiki Sea, fu'u lahi 'aupito e kekele ai.

‘Eiki Sea : Fakafofonga Niuá.

Fe’ao Vakati : M l Sea, tapu p mo e Feitu’una mo e Hou’eiki M mipa ‘o e Fale Alea ‘o Tongá, ‘Eiki Sea. Poupou p ki he me’a ko ‘a e ‘Eiki Tokoni Pal mia, Sea. Hang ko e fakama’ala’ala kuo fai ‘e he Fakafofonga N pele ‘o e Ongu Niuá. Sea, ko e tu’u ko ‘a Tonga ni, Sea, meimei ko nautolu p ko ‘oku nau ‘akapulú, ko nautolu p ‘oku nau liikí. Pea ‘oku mahu’inga ‘a e fakakaukau ko ke *develop* pe fakalalakaka’i hake ko pea mei laló, ke lava k toa, he ‘oku meimei tatau p ‘ena *skill*, tukukehe ‘oku ki’i tekinikale ‘aupito e ‘akapulú ‘i he liikí, ‘oku ‘i ai e sikalamu mo e laini ‘auti ‘oku fai hono.... Ka ko e fakakaukau, Sea, ‘a e mahu’inga ko hono ‘ohake tatau p ko mei laló. He ko e meimei ko e *skill* tatau p ‘e fakahoko’aki e ongo va’inga ko ení. Toki mavahevahe hake p he a’u ki he levolo fakakalapú, ‘o toki hokohoko atu ai, ‘Eiki Sea. Ka ‘oku poupou p ki he Fakafofonga Niuá, he teuteu ko eni e ‘akapulu ki he ongo motú. Ko e me’a p , ko e me’a ‘oku mahino, ‘Eiki Sea, ko e ‘akapulu ko ‘a e Ongu Niuá ‘i motú, fuhu p he taimi ki he taimi. Pea fakakaukau ai ke tuku e me’á, kae ‘ai p , ka ‘oku mau nofotaha p ki he fuhú na’a ngali sai ange ia. M l Sea.

‘Eiki Sea : Ko ia, ‘oku ou tui p , Hou’eiki, ‘a ia ko e fo’i v henga e 17. ‘Oku ou tui kuo ‘osi lava ‘etau *provincial* fe’auhi mo e,. Ka ko e me’a ia ‘amoutolu, Hou’eiki ke mou toki fai ha’amou fokotu’utu’ú. ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia : Fakatapu atu ki he Feitu’una, Sea, kae’uma’ e toenga e Hou’eiki. Hou’eiki, ko e ‘isi ko eni e ‘akapulú, talanoa’i ia he ta’u e 30 ko eni ‘oku tau. ‘Isi ko eni ‘oku tau ‘ohake he ‘aho ni, ‘isi tatau p na’e talanoa’i ko he ngaahi ta’u ko eni kuo ‘osí. Ko e fehu’i kia tautolu. Ko e h ko e me’a ‘oku hoko he ‘aho ni? ‘Osi atu e ta’u, ‘ikai ke fai ha me’a. ‘Osi atu e ta’u, ‘ikai ke fai ha me’a. ‘Osi atu e ta’u, ‘ikai ke fai ha me’a. Ko e ‘uhinga ‘eku lave ki aí, Hou’eiki, ko ‘eku fakamanatu p kia kitautolu, ‘oku fu’u lahi ‘etau ‘ohake e me’a talanoa’i, talanoa’i, talanoa’i, pea tohi, ‘ikai ke ‘i ai ha me’a ‘e fai. Ko e ‘isi ia. Kuo u fanongo ki he ‘ me’a ko ení. Ko e h e me’a ‘oku hoko ki he ‘akapulu? Tau fehu’i. Ko e h e me’a ‘oku hoko ki he ‘akapulu?

Lord Fusitu’a : Sea, ko e ki’i fie tokoni p ki he Pal mia, pe ‘e laum lie lelei p ki ai, ke u tokoni atu ki he Feitu’una.

‘Eiki Sea : Me’a mai.

Tokanga ke kumi ha solova’anga ki he lelei ‘o e sipoti

Lord Fusitu’a : ‘Oku mahino ia ‘oku meimei uike eni ia e 2, ‘a e toutou ‘ohake ‘e he Pal mia ‘a e ngaahi me’a ko ení. Fekau’aki mo ‘ene ta’efiem lie he tu’unga e sipotí. Pea ‘oku ou kole atu, ‘Eiki Pal mia. Na’a ke me’a’aki p ki mu’a, ke tau fakasio solova . Tuku ‘etau lau kafó, ka tau lau lava. ‘Ai ha me’a ‘e solova’akí. He ko ‘Initia , na’a ku toki sio he fakamafolalea he uike ni, ‘oku teu ‘i ai ‘enau sipoti ‘anautolu ki he kaha’ú. Ko e ngaahi fonua eni ke tau ako mei aí. ‘Oua te tau lau kafó, ka tau lau lava. Kumi hatau solova’anga. Ko e fie tokoni atu p .

‘Eiki Sea : M 1 . Me’a mai, ‘Eiki Pal mia.

‘Eiki Pal mia : Sea, kole atu ki he ‘Eiki N pele, ‘oku ‘ikai ko ha’aku ‘uhinga ‘aku ia ke u hanga ‘o. Ko ‘eku talanoa atu p ‘aku ki he ngaahi me’a kuo hokó, na’a faifai kuo tau ako ha me’a mei ai. ‘Oku fu’u lahi ‘etau talanoa’i ‘o e sipotí, mo e me’a ‘oku toutou ‘ohaké, ‘i he ta’u ki he ta’u ki he ta’u, ka ‘oku ‘ikai ke ‘asi mai ha ola ‘i he ngaahi me’a na’a tau talanoa’i ‘i he kuohilí. Ko e ‘uhinga ia ‘oku ou lave ai ki aí. ‘I he ‘aho ni, ‘oku ou folo e me’a k toa. Ko e me’a ko eni ‘oku tokanga mai ki ai e Fakafofongá, mo’oni koe ia. Ko e fehu’i ia ki he Pule’anga e ‘aho ni. Ko e h ‘etau me’a ‘e fai? ‘Ikai ke ‘i ai ha pa’anga. Ko ‘etau talanoa ko ke tau kamata mei he Lautohi si’í, ke *develop* mei ai e ‘ me’a ko iá. Sai e fo’i fakakaukau’i ia. Ko e fehu’i ko ki he Pule’angá. ‘Oku ‘i ai ha’atau pa’anga ke ‘ave ki he ngaahi lautohi si’i ke ako’i’aki e soká, ako’i e fuhú, ako’i e ‘akapulú, hang ko Nu’usila? Tali p , ‘ikai. Me’a ia ‘a e Pule’anga ko eni ke mau fakakaukau’i. Ko f e me’a ke tukú, kof e me’a ke faí He ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha silini ia ke fai’aki e me’a k toa p ‘oku tau loto ki ai. Ko e poini ia ko ‘oku ou fokotu’u atú. ‘Oku malava ‘e he *resources* ko ‘oku ma’u he ‘aho ni,

Lord Tu’ilakepa : Sea, ‘e sai ke u tokoni p ki he ‘Eiki Pal mia?

‘Eiki Sea : Me’a mai.

Lord Tu’ilakepa : ‘Eiki Pal mia, kapau ko ena kuo ke me’a mai ‘e he Feitu’una, ko hono mo’oni, ko ‘emau talanoa p , pe feme’a’aki he Fale ni, ka ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha taha ia ‘e ‘i ai hano mafai ki he ‘ *association*, Sea. Pea ko e Feitu’una, ko ena kuo ke me’a mai he Fale ni, ‘o fekau’aki mo e ‘ palopalema ko iá. Ko eni kuo ‘osi ‘ohake ‘e he Minisit Lao, mo’oni, ko nautolu na’a nau pukepuke e sipoti he fuhú. F f ke tau kole ki ai, ‘ai honau loto faka-Tonga ke tokoni’i. Ko e pa’anga ko eni ‘a e ‘akapulú, ko e h e me’a na’e kei fai e tau tahí, ‘a eni ko na’e kole mai e Fakafofonga Fika 13. Folau atu e v henga Tongatapú, va’inga pea mo Vava’u. Ha’apai, teuteu ‘enau timi. Na’e ‘i ai e pa’anga ‘omai ‘e he *IRB* ke fai’aki e ng ue ko ení. Ko e h e me’a kuo hoko ki he ni’ihi he k miti ‘oku nau kai e pa’anga ko ení, ‘Eiki Sea. Nau ng ue’aki, fakamolemole, ‘oua te tau ng ue’aki e kaí, ‘Eiki Sea. ‘Oku nau ng ue’aki ‘a e pa’anga ko ení.

‘Oku mau kole atu mautolu mei tahi, ke ‘omai mu’a ‘a e silini na’e fai’aki ‘a hono *develop* e ‘akapulu, ‘i Vava’u, Ha’apai, pea mo ‘Eua. Kapau ‘oku kau ai a Niua, ka ko Niua foki ia kuo nau fakafoki mai. Ka ko ‘emau kole atu p ki he Feitu’una, he ko e Feitu’una ‘oku ke Palesiteni. Ke tukuange atu e ‘ fatongjá ki ha ni’ihi ke nau fakalele ‘a e ngaahi sipoti, kae nga’unu hotau vaká kimu’a, ka ‘ikai, te ke hanu ai p e Feitu’una, he ‘oku mo’oni e Feitu’una. ‘I he taimi kotoa, tau fiema’u ke tau pukepuke ‘a e fiefia ‘a e kakaí, mo ‘enau poupou ki he sipotí.

‘Osi ‘oatu e ngaahi fika, t kunga, toko lahi ‘o Tonga ni. ‘Oku tau ta’imalie, neongo ‘oku ‘ikai ke ‘asi heni, ka ‘oku ‘asi a Malakai Fekitoa mo me’a ‘i muli. ‘Oku ‘asi mai ‘a e ni’ihi ‘etau f nau mei ‘Asitelelia. He’ikai ngalo e Faifekau, ‘a ena ko ‘oku lolotonga ‘i Sia’atoutai he ‘aho ni, ‘a ‘Ofaheng ue. Ko Pita Taufatofua. Lau miliona e kakai ‘oku nau *quote* ki he kakai lelei ‘a hotau fonua ni. Kae fakatapu atu ki he Feitu’una, hang ‘oku ke tukuaki’i kimautilú, ka ‘oku mau talanoa atú, he koe’uhí ‘oku ‘ikai ke ‘i ai hamau ivi. Ko e Feitu’una ‘oku ‘i ai e mafaí ai.

'Eiki Sea : M l . Me'a mai koe, 'Eiki Pal mia.

'Eiki Pal mia : Sea, ko 'eku fie vahevahe atu p 'aku ia 'a e ngaahi me'a ko ení, ke tokoni. 'Ikai ke 'i ai ha taha ia 'e ta'eloto ke teuteu'i e sipoti ke a'u ki he tu'unga ko 'oku totonu ke a'u ki aí. Ka ko 'etau talanoa eni ki he me'a ko 'oku hokó. Ko e me'a eni 'oku hokó, 'oku ou fakahoha'a atu ki aí. Ko e me'a ko 'oku mahu'inga he taimi ni, ko e h e ki'i seniti 'oku ma'u 'e he Pule'anga he taimi ni, pea tau ng ue'aki e ki'i seniti ko iá, pea tau 'omai e kakaí, ke nau mai p 'ia nautolu p ta'etotongi, ke tokoni ki hono langa e sipotí. Ka he'ikai mai e kakai kapau 'oku 'ikai ke tau loto'aki. 'Ai ke 'asi atu ki he kakai 'oku tau atu kia nautolu, 'oku 'ikai ko ha'atau toe fiema'u pa'anga pe ko ha tu'unga. Ko 'etau 'o mateaki'i e va'ingá, pea 'e 'unu mai e kakaí 'ia nautolu p .

Lord Tu'ilakepa : Sea.

'Eiki Pal mia : Sea, 'oku ou kole atu mu'a ki he Fakafofonga ko ení

Lord Tu'ilakepa : 'Ikai ko 'eku 'ai ke 'oua te ke kole maí, he 'oku 'i ai e me'a 'oku mau manatu'i lelei 'e he motu'a ni 'o kau ki he Feitu'una. Taimi na'e fai ai e fuhú, 'Eiki Sea, na'a ke me'a mai mo e tohi tangi 'o kole, pea 'ave e kilu, to'o mei he vouti 'a e Fale Aleá, 'i he taimi o Feleti Sevele, lolotonga 'a 'etau faingata'a'ia e fonuá, kuo ke me'a mai 'o teke, pea na'e feinga e K miti 'Akapulu ke 'oua 'e fakapolitikale'i, 'Eiki Sea, 'a e K miti Fuhú, 'Eiki Sea, ka na'e to'o e pa'anga mei heni 'o 'ave, tu'unga 'i he me'a mai 'a e Feitu'una. 'Aho ni, ke me'a mai 'oku 'ikai ke 'i ai ha pa'anga. Si'i faingata'a'ia e 'aho ko iá, ka na'e feinga p e Falé, 'o to'o mei he vouti 'a e Fale Aleá. 'oku ou manatu'i lelei, 'Eiki Sea. 'Oku ou kole atu mu'a ke 'ai 'etau sipot, pea kapau'e 'ikai pea fakamahino'i mai he 'aho ni ...

<006>

Taimi: 1040-1050

Lord Tu'ilakepa: ...'o 'ikai ke lava pea tuku, Fakafoki leva 'a e pa'anga 'oku ke t naki Minisit Pa'anga, ki he kakai kotoa p , 'a ia na'e t naki mei ai 'a e *levy*, ka tau hanga ki ha me'a 'e taha na'a faifai kuo ke tengetange. Lahi ho'o me'a mai ki he Fale ni, ki he tu'unga 'oku 'i ai 'a e *Association* Sipoti. Fakafoki ka tau hanga ki he halá, ki he me'a ko ena, 'oku ke ... ka tau 'ai ko e 'uhingá ke ..

'Eiki Sea: 'Eiki Pal mia, 'oku ou lave atu p , 'oku faingofua ke tau fakahoko mai 'a e ngaahi palopalemá mo e ngaahi t nounou, ka koe'uhí mahalo ko e me'a ia ke tukuatu p kia moutolu. Ko e h 'a e me'a 'e lava ke solova aí, ha ng ue 'e lava ke nga'unu. Ko e me'a foki ia 'a e ngaahi sipoti 'oku nau *affiliate* p 'oku nau kau ki he TASA. Tuku ha faingam lie ke nau ng ue ki ai pea 'oku 'i ai p 'enau ngaahi k miti takitaha, pea 'oku 'i ai p , mahino p 'a e fatongia 'o e Pule'anga. 'Oku tonu ke tau ki'i nga'unu atu. Me'a mai koe 'Eiki Minisit Ngoue.

'Eiki Pal mia: 'Eiki Sea.....

Eiki Sea: Ko e me'a tatau p 'Eiki Pal mia?

Eiki Pal mia: ...(kovi e ongo)...

Eiki Sea: Ko e 'uhingá 'oku ou tui 'Eiki Pal mia te ke me'a mai pea 'e lahi 'a e kau me'a hake. Me'a mai koe 'Eiki Minisit Ngoue.

Fakama'ala'ala Pule'anga fekau'aki mo e no ki he ngoue mo e toutai

Eiki Minisit Ngoue: Fakam l atu 'Eiki Sea, fakatapu atu ki he Feitu'una peh ki he 'Eiki Pal miá, 'Eiki Tokoni Pal miá mo e Hou'eiki Minisit . Peh foki ki he Hou'eiki N pelé, Fakafofonga 'o e Hou'eiki N pele, peh foki ki he kau Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakaí. Ko e ki'i faka'amu p ke tukuatu ke mea'i 'e he Falé, ko e me'a ko ení, ko e ki'i ongoongo p fekau'aki pea mo e palopalema ko ia 'i hono fakahoko 'o e n ko ení, ki he kau ngoué mo e kau toutai. Na'e 'ohake foki 'e he 'Eiki N pele Fakafofonga mei 'Euá 'aneafi. Pea 'oku mahu'inga 'aupito. Ko eni 'oku ma'u 'e he motu'a ni 'a e fetu'utaki pau mei he *FAO*, 'oku lava mai 'a e vave ni mai p 'a e lava mai 'a e kau ng ue, ke fakahoko leva 'a e *feasibility study*. Ko hono fakahoko ia ko hono fai e fekumi, ki he fakaikiiki 'o e anga 'o e tu'unga 'oku 'i ai ko eni 'a e polokalama n ko eni ma'a e kau ngoué mo e kau toutai 'i Tonga ni. 'Oku fakataumu'a foki eni ke fokotu'u 'a e.. lea fakapapalangi *credit scheme* ki he kau ngoué mo e kau toutai, k toa 'a e Pasifiki. Pea ko e faka'amú, ke kamata 'i Tonga ni ko e *pilot project* 'e 'uluaki kamata 'i Tonga ni. 'Oku faka'amu 'a e Taki 'o e *FAO* ke kamata ia 'i M 'o e ta'u fo'ou. Pea ko eni 'oku fakahoko mai 'e ha'u 'a e kau ng ué, ke kamata leva 'a e ng ue ki ai. 'Oku ou tui 'e kau eni he tokoni lelei 'aupito ki he kau ngoué mo e kau toutai.

Sea, 'oku 'oatu 'a e fakam l lahi 'aupito ki he Feitu'una, peh foki ki he Fakafofonga ko ia 'o Vava'u Fika 15, peh ki he 'Eiki Minisit Pa'angá, koe'uh ko e fakahoko ng ue lelei na'e fakahoko he taimi ko ia na'a mou fakalele ai 'a e Pule'angá, 'o kamata hono vahe'i ko ia 'o e pa'anga ke tokoni ki he toutai pea mo e ngoue. Koe'uh ko e fakahoko ko ia 'o e fo'i ng ue ko iá 'o mahino 'oku 'i ai 'a e tukupau 'a e Pule'angá, ke nau kamata, faingofua leva 'a e tokoni mei tu'a. 'A ia 'oku makatu'unga ai 'a e m fana 'a e *FAO* ke nau tokoni mai. 'Ikai ke ngata p 'i hono tokoni'i 'a Tonga ni, kau ngoué mo e kau toutai 'o Tonga ní, ka ko e Pasifikí k toa, ka 'oku pau ke kamata mei Tonga ni. Ko e ki'i ongoongo ia mei he tafa'aki ko ia.

Tokoni Pangik M m ni ki he ngoue, toutai, private sector mo e ngaahi kominiut

Ko e to e ki'i ongoongo p 'e tahá, 'oku ma'u 'a e fetu'utaki pau mei he Pangik ko ia 'o M m ní koe'uhi ko e lava lelei 'a e fakahoko fatongia 'i hono fokotu'utu'u 'a e P lani Langa Fakalalakalaka p ko e *Development Plan* kehe p 'a e ngoué, kehe 'a e toutai. Na'e fai 'a e ng ue fakataha ai pea mo e Pangik 'a M m ní, pea, 'o lava ai .. pea na'e fiem lie 'aupito 'a e Pangik 'o M m ni ki he fokotu'utu'u ko ia 'o e palaní, mo e founa ko ia na'e ng ue'aki ki hono fokotu'utu'u 'a e palani ko eni. Pea nau hanga leva 'o 'omai 'a e *SPC* ke nau mai 'o nau toe hanga 'o fakamahu'inga'i 'a e palani 'e 2 ko eni. Koe'uh 'oku 'i ai 'a e pa'anga ia 'a e Pangik 'o M m ni

ki he tokoni hangatonu p ki he ngoué pea mo e toutaí, ka na'e 'ikai ke *qualify* 'a Tonga ni ia ki ai, 'i he ngaahi ta'u lahi 'aupito. Ko 'enau sio ko ia ki he tu'unga ko ia na'e 'i ai ko ia 'a e palani 'e 2 ko ení, pea mo e ng ue v v ofi ko ia 'a hono fakahoko ko eni 'a e me'á, 'a e Potung ue ko ia Pa'angá pea mo e Palaní, peh foki ki he Potung ue ko eni 'a e Ngoué mo e Toutaí, peh foki pea mo e *Private Sector*. K toa, kau ki ai pea mo e *communities* mo e k inga ko ia 'i he ngaahi koló. Mei he 'otu motú 'o a'u mai ki Tonga ni. Pea nau peh leva pea ha'u ko ia 'a e *SPC* 'o fakahoko 'a e fo'i fakatotolo ko iá, pea na'a nau ma'u ai 'o fokotu'u ki he Pangik 'o M m ní 'oku totonu ke kau 'a Tonga ni, 'i he ma'u inasi ko ia mei he pa'anga ko eni. 'Oku 'i ai 'a e faingam lie ki Tonga ni, ki he ma'u 'a e pa'anga 'e alu 'o a'u ki he pa'anga 'e 25 miliona 'Amelika, koe'uh ke 'omai ke fakahoko'aki hono fakahoko 'a e ongo palani 'e 2 ko ení, he fo'i 'e 5 ko eni ka hoko mai. Ko e tu'unga ia 'oku 'i aí, pea 'oku nau toe 'omai 'a e kau mataotao ng ue fakataha pea mo e timi 'a Tonga ni, Potung ue Pa'angá kau ki ai mo e *Private Sector* mo e Potung ue Ngoué, 'o nau fokotu'utu'u 'o nau fai 'a e fokotu'utu'u ko iá kae 'ave, koe'uh pea nau siofi leva koe'uh kae toki faka'at 'a e pa'anga ke 'omai. Mahalo ko e ki'i me'a p ia 'oku fie fakahoko atú Sea, m l 'aupito.

'Eiki Sea: M l 'aupito 'Eiki Minisit . Pea 'oku ou tui ko e ongoongo lelei ia ke fanongo mai ki ai 'a e Hou'eiki mo hotau k inga 'i tokangá, kae 'uma' 'a e toutaí 'a e ngaahi tokoni ko eni. 'Oku ou tui ko e me'a ia 'oku fiema'u lahi, ke tau fanongo ki ai, ki he langalanga hake hotau fonua. M l 'aupito 'a e ng ue 'Eiki Minisit . Me'a mai Fakafofonga Niua.

Poupou 'e lava pe 'a e sipoti 'o fai mai ki Tonga ni

Fe'ao Vakata : Sea tapu p pea mo e Feitu'una, kae 'uma' 'a e Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. Sea ko e fokoutua p 'a e motu'a ni ia Sea, koe poupou p ki he 'Eiki Pal miá 'i he sipoti, Sea mo e faka'amu p . 'Oku ou lave'i p 'oku 'i he'etau 'asenitá Sea pea kole p na'a toki 'i ai ha faingam lie, ke toe fai ha ki'i fakahoha'a. 'I he mahu'inga ko ia 'o e sipotí Sea ki he fonua. 'Oku ou lave'i Sea 'oku mea'i lelei p 'e he Feitu'una, kae 'uma' 'a e 'Eiki Pal miá pea mo e Hou'eiki Pule'angá, ka 'oku ou faka'amu p Sea ke toki 'i ai ha faingam lie 'amui ange ke lahilahi ke toki fakahoha'a ai. Ko e poupou p ia mo e faka'amu p Sea, 'e fakahoko p mu'a 'a e sipoti. Kuo u tui p Sea, kapau .. ko e teuteu ko ia 'e fai 'e he 'Eiki Pal miá pea mo e Pule'angá he 'aho ní, ko e taha ia 'o e ngaahi *win* lalahi 'a e Pule'angá kapau 'e fakahoko lelei 'a e ng ue ko eni ki he sipotí Sea. Ko e fehu'i ko ia ki he lavá, 'oku ou tui ko e fehu'i ko iá 'e lava. 'Oku ou tui p Sea, ko e fehu'i mo e talí ia 'e lava p ia. Lahi p 'a e fougá ia. Mea'i p ia 'e he Feitu'una Sea, ko e 2012 foki na'e fai 'a e fe'auhi fakavahe, he 'akapulu. Na'e mai ai 'a Vava'u mei he ta'u 13 ki he ta'u 16, ko Ha'apai, 'Eua mo Tongatapu ni kotoa na'e vahevahe ki he ngaahi vahe 'e 7. Lele mai ai mo e timi ta'u 14 'a e ongo Niuá Sea. Mea'i p 'e he Feitu'una ko e timi ta'u 14 'a e ongo Niuá na'a ne ma'u 'a e fe'auhi ko ia he ta'u 14 he ta'u ko ia. Ko e f nau ko eni na'e va'inga ko eni hení, kuo nau 'i he *development* 'a *Waikato* 'a e konga, ko 'Okalani, Siapani. 'E 'ikai ke fuoloa Sea kuo ke mea'i kuo nau kau he *Super* mo e timi 'a Siapani. Ko e timi ia ko mei Niuá Sea. Ko e 'uhinga ia 'eku fakahoha'á Sea na'e malava p ia. Ko 'ene tu'u ko ení, na'e 'ikai ke 'amanaki ha taha ia..

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Sea ke u ki'i tokoni atu fakamolemole.

'Eiki Sea: Na'e 'i ai ha timi 'a Hofoa?

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Ko 'eku ki'i tokoni p , kou fakalea p ki he Fakafofonga mei Niuá, na'a sai ange ke kole p ki he k inga mei Niuá ke nau mai 'o 'akapulu 'i Tonga ni, he 'oku ki'i fakalalakaka ange foki hono ako'i 'a e f nau 'akapulú 'i Tonga ni. Hang ko e timi ko ia 'oku 'uhinga ki ai..

'Eiki Sea: Ka ko e me'a p 'Eiki Minisit 'oku toe ki'i fefeka ange 'a e mo'ungaafi mo e me'á ko e me'a ia 'oku nau ...

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Ta 'oku sai, m l Sea

Fe'ao Vakati: Sea ko 'eku fakahoha'a 'a'aku Sea ...

<008>

Taimi: 1050-1100

Fe'ao Vakati: ...te u iku mai ki he me'a ko eni Sea 'oku fai ai ko e hoha'a ki he me'a ng ue. Sea 'oku 'i ai e 'aho ia, mea'i p 'e he Feitu'una ia 'a e ongo Niuá 'oku fu'u faingata'a foki e fefolau'aki mo e ma'u e ngaahi me'a ng ue 'oku fai'aki e 'akapulu Sea pea mo e sipoti. Ka 'oku malava p ia. Ko 'emau kilikiti Sea 'oku p e m tu'a ia 'o teletele e ngaahi fo'i pulu va'akau 'o mau va'inga 'aki. Me'a p ia na'e fai mo e a'u ki he pate kilikiti 'oku lava p ia ai. Ko e 'akapulu ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha fo'i pulu 'oku mau ng ue'aki p 'a e ngaahi nge'esi kapa l mani, ngaahi fo'i p p (h fanga he fakatapu) he ko e me'a p ia he 'ikai ke lava ai ko e tolopu mo e 'aka. Ka ko e anga ko , 'a eni ko ne mau fai ia 'o hau he ta'u 14 ko 'a Tonga ni k toa. M l Sea.

'Eiki Sea: M l . Hou'eiki 'oku, ko 'etau 4.3 'oku toe fekau'aki pea mo e sipoti. 'Oleva, me'a mai Fakafofonga Fika 16.

'Akosita Lavulavu: M l Sea. Tapu atu ki he Feitu'una Sea peh foki 'eku fakatapu ki he 'Eiki Pal mia mo e Hou'eiki Kapineti. Fakatapu heni ki he Hou'eiki N pele mo e fakatapu heni ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai. 'Eiki Sea, talu 'eku tangutu heni mo 'eku fanongo he palopalema he sipoti. 'Oku ou kole atu Sea mo fokotu'u atu Sea, 'ai na 'oku palopalema 'a Tonga ni kae mai e sipoti ia ka mautolu ko 'i Vava'u, l mai e fo'i pulu ia ki Vava'u 'Eiki Sea, sio ko au , ko Vava'u 15 , ko e ongo Fakafofonga , mau 'osi maau mo mateuteu mautolu ia Sea ke mau fakahoko mautolu e fo'i ng ue ko eni ko ki he sipoti. Kapau 'oku 'ikai ke lava ia 'i Tonga ni, l mai ki Vava'u ke mau fakahoko 'e mautolu Sea. M l .

'Eiki Sea: 'Eiki N pele.

Lord Nuku: Sea, tapu atu 'Eiki Sea ki he Sea Fale Alea peh foki ki he Hou'eiki Kapineti. Ko eni, koe'uh kae fai p e fakahoha'a, ko e ki'i fakahoha'a p ia koe'uh ko e ' me'a ko eni 'oku toe fai e feme'a'aki ki ai 'o fekau'aki pea mo e sipoti. 'Eiki Sea 'oku ou ongo'i 'aupito he pongipongi ni 'i he me'a mai e 'Eiki Pal mia hang 'oku ngali faingata'a hono fokotu'utu'u e sipoti. Ka 'oku lave'i he motu'a ni ko e sipoti foki na'e 'i he ako. Pea ko 'eku tui ko e he taimi ni kapau 'oku faingata'a hono, he taimi ni, fakafoki e sipoti, fakafoki ki he ako he ko e ako 'oku lolotonga maau 'enau fokotu'utu'u. Pea fakah mo e polokalama sipoti ki he ako ke 'uh he na'e 'i ai p ia ki mu'a kapau 'oku faingat maki fakapa'anga 'a e Pule'anga. Pea ko 'eku lave'i 'Eiki Sea ko e ngaahi polokalama sipoti ko eni ko 'oku folau ai ko ' ako ko he ta'u ni 'a eni he taimi ni. 'Oku ola lelei 'aupito 'aupito ia. Ka ko e 'uhinga p 'a e tokanga atu ki ai 'Eiki Sea koe'uh he ko e, ko e 'Eiki Pal mia p 'oku 'i ai Tokoni Pal mia 'oku 'i ai 'a e fo'i mafai ko ia, fakafoki mei h to e fakamo'ui p polokalama sipoti ia he ako he koe'uh he ko ia 'oku 'i ai 'a e mafai ko ia kapau ... 'uh pea 'e tokoni ia ki hono toe fakapa'anga 'a e ' ako 'Eiki Sea. Ka ko e me'a 'e taha 'oku fai ki ai 'a e tokanga 'Eiki Sea ko u fakam l lahi ki he 'Eiki Minisit ko eni ko ngoue 'i he ng ue lahi 'o tali ai 'e he *FAO* ke fai mai 'a e fakapa'anga ko eni 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai leva e me'a 'oku ho'ata mai ia he taimi ni. Ta ko e tonu p 'a e fokotu'utu'u ia 'oku ha'u e pa'anga ia. Hang ko e me'a ko eni ko na'e fai ko eni ko he 'Eiki Minisit Ngoue, ko e ngaahi ta'u lahi na'e 'ikai ke tau 'at kitautolu ki he pa'anga ko eni ko 'a e Pangik 'o M m ni pea ko ena 'Eiki Sea ko 'ene tonu p 'a e fokotu'utu'u ia kuo ha'u e silini ia. Pea kapau 'e peh p e ngaahi fokotu'utu'u ia 'oku lahi p 'a e ngaahi halanga tokoni 'Eiki Sea ka 'oku fakamo'oni'i he pongipongi ni 'i he me'a ko 'oku me'a mai 'aki ko he 'Eiki Minisit Ngoue, ta ko e silini 'oku lahi p ia ko hono tonu p 'o e fokotu'utu'u ia 'Eiki Sea kuo ha'u e pa'anga ia. Pea 'oku peh 'etau fakatalamon atu ki he Tokoni Pal mia pea mo e Hou'eiki, ko 'ene fai p e fokotu'utu'u ia, kapau 'e fokotu'utu'u p ia ke lelei ki he sipoti he ko e ma'u'anga mo'ui lahi ia ko e sipoti pea mo e ngoue, ko u tui 'e tokoni lahi 'aupito ia. Ka 'oku ou fakam l lahi ki he 'Eiki Minisit Ngoue 'i hono toe fakaava mai 'a e matap ko eni ke 'uh ke lave mon ai e kakai 'o e fonua.

Fokotu'u ke to e fakafoki e sipoti ki he Potung ue Ako

Ka ko 'eku fokotu'u p 'a'aku ia ki he 'Eiki Pal mia he koe'uh 'oku kole mai ke toe fai ange ha tokoni, to e fakafoki e sipoti ki he ako ke 'uh ke nau toe hanga 'o toe langa'i mai ke foki ki he tu'unga ko na'e 'i ai he 'oku hang ko eni ko e polokalama sipoti ko he ako ko u lave'i na'e folau e ta'u 16 p ko e taha fiha ki 'Aositel lia he ta'u ni, ko e l pooti ko mei ai na'a nau peh ko e kau ia he timi lelei taha kuo 'a'ahi ange 'i 'Aositel lia. 'A ia ko 'etau sio ki ai 'oku maau ange 'a e fo'i fokotu'utu'u ko ia, ka ko e kole p ki he 'Eiki Pal mia he koe'uh ko ia 'oku 'i ai 'a e Minisit Ako. Pea ko e faka'osi 'Eiki Sea ko u ... 'ofa mai 'o kole atu 'Eiki Pal mia, fakahoko e sipoti he ko e me'a lahi ia. 'Oku 'ikai ko ha me'a ia ke tau lau palopalema ai. M l Sea.

'Eiki Sea: Ko ia 'oku ... ko e tu'u foki he taimi ni 'oku feng ue'aki p 'a e Potung ue Fakalotofonua pea mo e Potung ue Ako. Ko e polokalama ko ia ko 'oku ... kei lele p ki'i polokalama ko ia na'e tataki mai p he 'Eiki Minisit M l l pea 'oku kei hokohoko atu p e me'a he ko e fatongia p ia 'o e Pule'anga ke nau feng ue'aki 'a e Potung ue 'a e 'Eiki Minisit Fakalotofonua pea mo e Potung ue Ako ke nau kamata mei he, 'a ia ko e 10 'alu ai ki he 16, pea 'oku kei, mahalo 'oku kei lelelele p e polokalama ko ia 'Eiki Minisit , 'oku kei lele p . Ka ko e

fatongia 'o e TASA mo e ... Ko nautolu 'oku nau tokanga'i 'a e *national level* pea mo e *international level*. 'A ia 'oku tonu ke nau 'ohake p nautolu ko mei he *basic* 'o a'u ki ai tonu ke *takeover* leva 'a e TASA 'a e fatongia ko ia kae tuku mu'a ke me'a mai e 'Eiki Minisit Pa'anga.

Tali Pule'anga ki he n Pangik Fakalalakaka fekau'aki mo e ngoue

'Eiki Minisit Pa'anga: Sea tapu pea mo e Feitu'una 'Eiki Sea mo e Fale Alea. Ko e fakahoko atu p eni ia he na'e 'i ai 'a e fehu'i na'e 'ohake 'aneafi fel ve'i mo e ki'i n ko 'a e Pule'anga he Pangik Fakalalakaka, fakahoko atu p na'e fai 'emau ki'i fakataha p pea mo e ongo 'ofisa 'e ua mei he Pangik Fakalalakaka pea na'e 'i ai p 'a e 'Eiki N pele 'a Nuku pea peh pea mo e Hou'eiki K miti, Sea K miti Kakato. Mou k taki p ta ko na'e 'i h e ongo 'ofisa ia pea mau fakataha ai p . Ko e fel ve'i ko 'o 'Eua, mahino p mei, ko e founa ng ue foki, 'osi 'i ai e ngaahi 'ofisi ia 'i 'Eua mo e ngaahi 'otu motu pea peh p mo e ngaahi tukui, ngaahi v henga lalahi 'i Tonga ni, Hihifo peh mo Hahake. Pea 'oku nau fai, ko ia 'oku h ai ko e ngaahi tohi ko n pea toki 'omai p 'o fai e tu'utu'uni mei he 'ofisi lahi. Ko e me'a ia 'oku mahino mei he 'ofisi lahi 'oku te'eki ke nau ma'u kinautolu ia ha palopalema mo 'Eua he 'oku talamai 'oku lahi 'aupito e ngaahi n 'a 'Eua. Ka te nau fetu'utaki ki he 'ofisi ko 'i 'Eua ke mahino na 'oku 'i ai ha ni'ihi ia ai 'oku, ke mahino mai ha fakafika 'a e ni'ihi 'oku 'i ai 'oku 'ikai ke lava tali koe'uh kae lava 'o nau sio ki ai.

Na'e 'i ai foki 'a e hoha'a fel ve'i pea mo e (tulou) pea mo e malu'i. Ko e me'a ko 'oku mahino meia kinautolu ia ko e fanga ki'i n iiki hang ko e 3000 mo e me'a 'oku 'ikai ke nau toe fu'u 'alu nautolu ki he malu'i. 'Oku nau feinga 'aupito p ke lava 'o fakafaingofua'i e ng ue. Ko e me'a ko na'e tokanga ki ai e Hou'eiki K miti Kakato 'a e Sea ki he tukuhau ko ke lava ke 'i ai ha faka ... ha tohi ke mahino 'oku 'ikai ke, 'oku 'ikai ke 'i ai ha'ane mo'ua 'oku 'osi to'o e fiema'u ia ko ia. 'A ia 'oku mau 'osi 'ai, ta ko na'e te'eki ai ke nau fakahoko pea na'e 'osi tala fakahoko ai p 'aneafi, to'o ia koe'uh ke 'oua 'e toe mole e taimi he m tu'a ngoue mo nautolu 'oku n he toe holo he ngaahi me'a ko eni. 'A ia 'oku to'o e me'a ia ko ia. Ko Vava'u 'io na'a nau talamai na'e 'i ai, na'e 'i ai 'a e me'a na'e 'omai 'e he Fakafofonga pea mei Vava'u 15 pea peh 'io na'e 'i ai 'a e ki'i motu'a na'e ha'u ki he'ene 'ai n vaka pea nau 'osi talanoa nau 'osi, pea 'oku to e foki e tangata ki Vava'u 'o fakakakato mai p e me'a ka te ne fakah mai. Pea mei he 'ofisi ko 'i Vava'u, ka 'oku nau sio ki ai koe'uh ke mahino ke fai e tokoni ki ai. Pea 'oku nau to e sio p koe'uh hang ko e me'a 'a Ha'apai, nau to e vakai'i p mo e ngaahi 'ofisi ke mai ang ha ngaahi fika na 'oku 'i ai ha ni'ihi 'oku mai 'o 'efihia 'ikai ke a'u mai kuo nau foki koe'uh p kae lava 'o fakamahino'i ko e pa'anga, ko e taumu'a ko 'o e pa'anga ko eni mo e ngaahi me'a ko 'oku fiema'u 'oku lava, pea 'ikai ngata ai ko e h e ngaahi palopalema ko 'oku hoko koe'uh ke tau lava 'o vakai ki ai ke lava p 'o ng ue p e pa'anga 'o toe t fakafoki mai pea toe lava lelei p ki he kau ng ue. 'A ia ko e fakahoko atu p ia Hou'eiki 'a e me'a ko eni pea 'oku 'i ai e me'a te nau 'omai, ko e vakai, 'eke ia ki ai p 'oku f f anga 'enau tufotufa na 'oku fu'u lahi 'a Tongatapu ni, pea talamai ia 'oku nau 'ai p foki ko hai 'oku ha'u, 'oku nau mai ko 'o fiema'u 'a e polokalama ko eni ka nau talamai 'oku totofu p ' motu, na'e kole p mai ang ha l pooti, 'uh ke mai p ke mai ke tufa ki he Hou'eiki ke mou mea'i p 'oku, 'a e tokolahi ko 'o e me'a. Pea mo ava p e matap ia ki he polokalama ko eni Sea.

Ko e me'a ko eni hoko 'oku 'i ai ... lolotonga 'i heni e *ADB* he taimi ni 'o fai e ng ue pea mo e Pangik Fakalalakalaka te nau kamata mai e tokoni pa'anga ki he h koloa ki he *trade* , fefakatau'aki, ke h mai mo e h atu te nau lava 'o fakapa'anga mai kia nautolu ko 'oku ng ue he tafa'aki ko ia fou mai he Pangik Fakalalakalaka, ko 'enau malu'i p ko e n kia kinautolu ko 'oku nau ng ue ko he me'a, 'i he fefakatau'aki. 'A ia ko e kongia ia nau tokoni mai ki he ngaahi fonua fakalalakalaka 'uh p ke tokoni'i 'enau ngaahi ... 'uh te nau lava nautolu 'o 'omai fakat t kapau 'oku 'i ai ha tokotaha h hina heni ki Siapani, 'e lava ia malu'i 'a e mai e pa'anga ko *LC* ko ko kautaha ko ko mai ko kapau te nau h me'a ng ue mo e hina mo e h e fa'ahinga fakamole tenga'i hina mo e me'a peh lava nautolu nau h mai 'o 'ai 'a e fo'i, *guarantee* he pangik , Pangik Fakalalakalaka 'a e hang ko e *letter of credit* ke mahino kuo 'omai pea te tau fakatatau p mo ia 'i he 'alu ko pa'anga he tafa'aki 'e taha 'a ia 'oku nau h mai he taimi ni. 'A ia ko e fanga ki'i tokoni ia 'oku lava ke tokoni mai koe'uh ke lava p ke pukepuke Sea 'etau me'a. Poupou 'e lava pe 'a e sipoti i he ng ue fakataha

Ko e tolu ko e sipoti. Kuo lave'i p 'e he 'Eiki Pal mia 'a e me'a. Kuo tau, pau ia 'etau sipoti, ko u tui hang 'oku toe t t la'a p , tau sipoti. Ko e ki'i me'a ko eni 'oku hoko ko e ki'i me'a faka-Tonga p eni ia ko 'etau me'a fakalotofale, ko u tui 'oku 'i ai pea ko u tui 'Eiki Pal mia, ta u ... ki'i me'a si'isi'i. Ta u solova p 'o tautolu 'i Tonga p ta u si'i, 'oku ou 'ai p 'etau ki'i me'a. Ko e h e me'a 'oku ta u fie Tonga ai ... Kuo tu'u mai 'a Vava'u ia 'o pole mai. Ka 'oku ... 'A ia ko e kau Vava'u eni he ngaahi k miti 'oku palopalema, kaikehe 'oku 'ikai ko ia ia. 'Oku ou tui 'oku 'ai p ko e Pal mia 'oku ne fa'a peh p pea ne me'a pea hang 'oku toe, toe fanongo au hang 'oku toe t la'a pea 'oatu e ni'ihi, toe 'eke mai he ni'ihi, 'oku fai ko e sipoti 'i f ? Talaange 'oku fai e sipoti. Tukukehe ka toki 'i ai ha'amou tu'utu'uni mai 'a e Fale pea mo e 'Eiki Pal mia ka ko e me'a ki he pa'anga, 'oku 'i ai p e pa'anga ia ki ai pea 'oku tokoni mai p e 'Eiki ke fai 'etau polokalama. Ko e toe eni ia tautolu 'i Tonga ke tau ng ue fakataha, kuo hang ko 'a Tonga fa'a lau he kau me'a hang ha ki'i kapa kuka (h fanga he fakatapu). Pea ko u tui ko e laum lie e 'aho ni ke tau ng ue fakataha. Ta ko e palopalema ko tautolu 'oku 'ikai ko nautolu 'i tu'a. Kaikehe ko 'eku ki'i h atu p au ka ko e ... he me'a ko ia kae hang 'oku tau to e ...

'Eiki Sea: M l 'aupito 'Eiki Minisit Pa'anga. Pea 'oku ou tui ko e hoko atu ko kitautolu ka ko e me'a p ki he fo'i polokalama ko eni 'a e n mo e Pangik Fakalalakalaka, kole p 'uh na'a lava ho'o polokalama ho'omou Potung ue p ko e Potung ue Pangik Fakalalakalaka ke nau 'ai p ke 'uh ke fanongo mai mo Tokelau mo e ngaahi ... ki he me'a ko eni 'oku ke me'a ki ai koe'uh ke nau si'i fanongo mai ki ai na'a, ke nau ... ke mahino kia kinautolu he 'oku ou tui ko e, neongo p e ngaahi feme'a'aki ko eni ka he 'ikai ke a'u atu ki Tokelau koe'uh p , he 'oku ou tui fakafiefia koe'uh na'e fai e fakataha pea 'oku faka'amu p ko e ngaahi me'a eni ke solova atu e ngaahi palopalema 'oku fekau'aki pea mo e kau ngoue mo e kau toutai mo kinautolu ko eni 'oku feinga ke n he pa'anga ko eni kuo atu he Pule'anga ki he Pangik Fakalalakalaka. Hou'eiki, ta u ki'i m l l ai. (*Pea na'e ki'i m l l ai*)

<009>

Taimi: 1115–1130

S tini Le'o: Me'a mai e 'Eiki Sea e Fale Alea.

'Eiki Sea: 'Eiki N pele Vava'u Fika 1.

Poupou ke fai e Sipoti 2019 ki Vava'u

Lord Tu'i' fitu: Tapu p mo e Feitu'u na Sea pea 'oku ou kole fakamolemole atu he tu'utu'uni ho Fale. Ka ko e ki'i faingam lie ko ení na'e tonu ke ma'u 'e Vava'u 16 ka u fakahoha'a atu ai leva au Sea. Ko u fakam 1 heni ki he Minisit Pa'anga. Ko u fakam 1 lahi 'aupito 'aupito. 'Oku ongo ki Tonga ni kotoa kuo me'a mai 'e he Minisit Pa'anga, ko e tangata ia ko 'oku fa'a faka'ehi'ehi ai e Pal mia, ha pa'anga. Kuo ne me'a mai, lava e sipoti. Ko ia ai ko u fakahoha'a he pongipongi ni Sea, ke tokanga ki he kakaí, nautolu 'o t ha koane mo teuteu e fonua ko eni ko e vaí eni ia kuo tokonaki mai 'e Sihova. Ko e t puaki eni ia kuo, na'a mau puputu'u fakataha ai pe 'e fai e sipoti p 'ikai, kuo t mai 'a e koloa ia mei he Minisit Pa'anga. Pal mia ko u fakam 1 atu ho'o taitaimi p 'au ia, 'oku tonu p ho'o taimi 'au. Mahalo na'e taimi p ia ki ha taimi peh ni he 'aho ni ke ha'u ai e vaí, ma'u hotau tapuaki pea toki t mai, ta 'oku sipoti 'a e ki'i fonua 'oku tu'u 'i 'osení. Sea, ka ko u fakatokanga'i e me'a 'a e Fakafofonga fefine mei Vava'u. Mautolu foki 'i Vava'u, 'oku kau mautolu ia pea mo e Pule'angá Fakatahataha 'emau faka'apa'apa ki he kakai fefine. He 'oku 'i ai p homau lea. Ka mau ta'etokanga 'i Vava'u, 'e 'i ai leva e hikuhiku lea 'a e le'o mei tu'angalu. Kapau 'oku 'ikai ke mou lava e me'a 'a e kakai tangata, mai 'o fefine ka mua atu mautolu 'o tangata. Pea ko e m lie me'a 'emau Fakafofonga fefine, kole 'e ia e sipoti ki Vava'u. Pea ko e lea 'o Vava'u 'oku peh ni. He ko e Vava'u e Minisit Pa'anga, ko e Vava'u e Minisit Lao, ko e Minisit ko eni *Enterprise* ko e to e Vava'u mo ia 'e taha. Ko e Tokoni Pal mia, tama Neiafu ia. Sea, talamai 'e he, mo e Pal mia, tama Makave ia, Makave, H 'ano. Sio Sea ki he anga ko 'unu'unu, 'a e me'a ko 'oku fiema'u ko e ng ue fakataha 'a e ngaahi me'a. Sio ko tautolu p eni ia Vava'u 'oku tau ng ue fakataha 'i Tonga ni ki he Pule'angá 'o 'Ene 'Afio.

Sea 'oku 'i ai e lea 'o Vava'u, 'osi teuteu p 'e Vava'u ia 'a hono natula ke peh ha taimi. 'Ikai ke to e hela'ia tautolu he 'ai *swimming pool*. Ko e la'isima p mei he tafa'aki uafu lahí, ki he uafu simá, kae ha'u e Vai ko L lea ia, kuo *swimming pool* ia. Ka siu 'a'alo, ko 'ene tokam lie p Loló ia, fakanatula p lova 'a'aló ia ai. Sea, ka ko e hopo'anga 'o e la' , 'oku 'ikai ko Hahake eni. 'Oku 'i ai e 'apiako 'i Vava'u 'oku fakahingoa ko Niponi, ko Siapani ia. Ka 'oku tuai mai e ngaahi fonua ko , ko Niponi ia he *South Pacific* ko Vava'u ia. Pea ka 'ai e ngaahi mala'e ko eni ki he t pulú, fele 'a mala'e t pulu 'i Vava'u. Ko e me'a hifo p kau t pulú he huafa e ta'ahine Lupepau'u, ko e fu'u toafa 'oné, toafa ena 'o Leim tu'a hanga ki he, ka taluoluo, tahakehake, faingata'a, matangi, ma'u ko ' mala'e t pulu 'i m mani, ma'u k toa ia he feitu'u k toa ko ia.

Sea ko e fakamuim noa eni. Ko e me'a mai ko 'a Tonga 'eiki ni pea me'a atu e Pasifikí, 'ofa ke hoko 'o mo'oni ko e fonua takimamata Vava'u. Ko e ' naunau ko langa ki he me'a'anga ko 'o e kau sipoti, kamata'aki ia 'e Vava'u, ko e fakava'e ia ki he takimamata 'a Vava'u 'i he langa 'a e Sipoti ko ení Sea. Ko u kole atu Sea, tuku 'a Tonga ni ia ke tau vakai 'etautolu e tanu halá, 'ai e ngoue. Ko Vava'u, ko e s siale ke 'i Vava'u p , me'a ko e Sipoti, ka fiefia Vava'u, 'ikai ke 'ilo ia p 'e to e lava e kakai ko eni 'o foki ki honau ngaahi fonua. He ka t puni 'e he Fika 16 e manga 6, vakai'i 'e he Pal mia e hala vao ke kolosi ai e kau fetukutuku ko ení. Ko e tu'u ko ia ki he

kaha'ú, ko e *traffic*, ko Tonga ni ka tu'u e fu'u 'ofisi ko eni ki he sipotí, 'ikai ke 'ilo p 'e f f 'a e *traffic* ki Nuku'alofa ni. Ka ko Vava'u, 'ikai ke to e 'i ai ha me'alele ia 'i Vava'u. Nau luelue kotoa p kinautolu ia 'o fakam lohisino 'o mamata sipoti, mo 'enau tui kakala p mo e fakavelevela p Loló. Ka 'oku 'ikai ke sai e sipoti 'a e Pasifikí pea nau ma'u ha fiefia mo nau hake ai ki Pouono ke nau kaka ki H vani pea nau hifo hifo. Feinga ai p ke nau tali e 'Eiki ko S s Kalaisi, pea nau toki foki atu ki honau ngaahi fonua. Sea, ko u poupou ki he Fika 16, 'oku 'i ai 'ene taukei 'ana ki he sipotí mo e tauhi kakaí. Ko 'eku fokotu'u p ia Sea, 'oange e sipotí ki Vava'u. Ko eni kuo me'a mai e Minisit he pongipongi ni. Fakafeta'i Minisit 'e fai e sipotí, ka ko e kole eni 'a e Vahefonua Vava'u eni. Ko ia p fakahoha'a Sea. M 1 .

'Eiki Sea: M 1 ki he Loló, ka tau liliu 'o **K miti Kakato**.

Sea K miti Kakato: Fakatapu ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, Hou'eiki Minisit Kapinetí. Fakatapu ki he Fakafofonga N pele Fika 1 'o Tongatapu kae 'uma' e kau Hou'eiki 'a 'Ene 'Afio. Fakatapu heni ki he kau Fakafofonga 'o e Kakaí. Hou'eiki m 1 mu'a ho'omou fakalaum lie lelei tau to e fakahoko hotau fatongia 'i he pongipongi ni. Ka ki mu'a ia, loto p motu'a ni ke tuku mai hotau fakahinohinó ke mou me'a ki ai. 'I he akonaki 'a e 'Apositolo hono 2 ki he foha ko eni ko T mote, 'i hono vahe 1 veesi 12. "***He ko 'emau polepolé, 'a 'eni, ko e fakapapau 'e homau konis nísí, ko 'emau fakafeangáí ki m maní, kae 'uma' kiate kimaautolu, na'e 'i he m 'oni'oní faka'otua. Mo e loto hanga taha 'o 'ikai tu'u 'i ha poto fakakakano, ka 'i he kelesi 'a e 'Otua.***" 'E Hou'eiki 'e faka'osi'aki 'eku ki'i me'akai 'oku ou mama faka'aho ke faka'osi'aki e lolofola ko ení. "***Oku ou 'ilo ko e me'a noa p au. Pea ko e me'a ki hoku m lohí 'oku ou vaivai. Ko ia ai, 'e 'ikai te u polepole 'iate au ka te u polepole p 'i hoku 'Otua. He te u lava 'o fai 'a e me'a kotoa p , 'i hono mafimafi.***

Hou'eiki, ko hotau tofa hala ia kuo 'omi he 'Apositolo 'i he pongipongi ni. Ka tau hoko atu mu'a ki he'etau 'asenita. Pea ko u tui ko e toe p 'etau fo'i kupu 'e 2. Ka 'o kapau 'oku mou laum lie lelei ki he'etau ngaahi feme'a'akí, pea fakah mai homou lotó. Ko e motu'a ni 'oku fokoutua atu p ke fakafanongo atu ki ho'omou ngaahi feme'a'akí. Tau tuku ange mu'a ki he 'Eiki Minisit Polisi ke ne k taki 'o fakahoko mai 'etau fatongia.

Hoko atu alea'i kupu 84(G)

'Eiki Minisit Polisi: Sea, 'Eiki Sea ko u fakafeta'i ki he Tu'i 'o e langi he'etau to e a'usia mai e pongipongi faka'ofa'ofa ko eni. T e 'uhá ki he fonua, hang ko e ngaahi feme'a'aki kuo tau fanongo ki ai. Fakatapu atu ki he Feitu'u na peh 'eku fakatapu ki he 'Eiki Pal mia e fonua pea mo e Hou'eiki Kapineti. Ko u fakatapu foki ki he Hou'eiki Fakafofonga e Hou'eiki N pele pea peh ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakaí. ...

<001>

Taimi: 1130-1140

'Eiki Minisit Polisi: ... fakam 1 atu Sea he 'omi e faingam lie ko eni ke u ki'i kamata

atu 'a e talanoa ki he kaveinga mamafa ko eni 'oku tau lolotonga fononga ai ki he tu'utu'uni fakaangaanga 84 (g).

Tui 'oku taha pe vouti 'a e Sea he taimi 'oku m hanga ai vouti

'A ia 'i he konga ko eni 'oku tau talanoa ai ki he fatongia 'o e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea 'oku tau fokotu'u mai te tau hanga 'o fetongi pea mei he tu'u angam heni he'ene anga 'ene tu'u he Konisit tone he anga e fakakaukau 'a e motu'a fakapo'uli ko eni. Anga 'ene tu'u m heni foki ko e 'Eiki Sea 'oku Sea 'i he Fale Alea. Ko ia 'a e taki 'o e Fale Alea ko eni 'o Tonga. Pea ko ia ko 'ene vouti 'oku toki fai p 'i he taimi kuo ngalingali kuo, 'oku tu'u ai ha m hanga ai 'a e ongo faha'i 'e ua pea ne fai leva 'ene tu'utu'uni.

Pea hang ko e ma'u ma'ulalo 'a e motu'a ni 'oku fa'a anga 'aki p ka kuo tu'u ha fokotu'u fo'ou 'o na m hanga pea mo e anga 'ene tu'u mai mei mu'a pea kapau ko kita 'oku Seá he 'ikai ke te toe hanga 'o fetongi kapau 'oku na m hanga. 'E tuku ai p 'i he tu'u mei mu'a. Taha ia e fatongia mamafa ho'o 'Eiki Sea 'ene fai 'a e tu'utu'uni ko ia. 'I he Fale Alea 'o Tonga 'oku 'i ai 'a e Sea 'o e Fale Alea 'oku fili p ia mei he Hou'eiki N pele. 'Oku 'ikai ke to e 'i ai ha faingam lie ia ki ha toe taha he Fale ko eni. Ko e mon 'ia ko iá pea mo e langilangi ko iá 'oku 'oange p ia ki he Sea Fale Alea 'oku tau loto lelei ke fili p ia pea mei he Hou'eiki N pelé. 'A ia 'o ne toki fai ai 'ene faka'uto'uta pea 'oku anga, fakakaukau 'a e motu'a ni 'o fakatatau ki he Konisit tone ko 'ene vouti 'oku taha p . 'Oku toki fai p he taimi 'o e *casting vote*.

'E lava p ia ke 'oatu ha Sea mei he faha'i ko eni 'a e kakaí ka 'oku 'ikai ke 'oange 'a e faingam lie ko iá. Pea kapau 'oku 'i ai ha taha 'e 'oatu mei he kakai kuo pau p ke ne to e fai p fo'i fatongia tatau. Ko e toki p loti p he taimi kuo m hanga ai 'a e anga 'o e vouti. 'Oku 'ikai ke 'oange ki ai ha faingam lie ke ne to e fai 'a e vouti ko ia 'o e fakah loto 'o tatau pea mo e kau M mipa kehe. Pea ko ia, ko u tui ko e tu'u mai ko 'a e Konisit tone m hino 'aupito 'a e fatongia 'o e Sea 'i he taimi ko fokotu'u mai ai 'a e tokotaha ke hoko ko e Pal mia. 'Osi fokotu'u m hino mai p ia 'i he Konisit tone. 'Oku 'i ai p hono t pile pea 'oku mou 'osi mea'i p . Ko e Sea mavahe ia 'oku me'a mai 'o hoko atu 'a e ng ue.

Poupou ke ngaue'aki e founga lolotonga telia na'a toe liliu Konisit tone

Ka 'i he taimi ko kuo tau hoko mai ai 'o Fale Alea pea 'oku tau fili leva hotau Sea pea 'oku mou 'osi mea'i p tu'utu'uni 'a e Konisit tone 'oku 'oange ia ki ha taha mei he Hou'eiki N pele. Pea 'oku pau ke tau fai p me'a 'a e filí pea 'oange ki ai mo e fakakaukau ko eni ke ne fai p 'a e *casting vote* p ko e toki fili p he taimi m hanga. Taimi ko eni 'oku 'omai 'e he kupu 50 (b) 'o e Konisit tone ke 'i ai 'a e faingam lie kia kitautolu ke tau hanga 'o tuku hifo ki lalo ha Pal mia. Pea ko e to e taha mo ia ha tu'utu'uni ma'olunga mo faingata'a ke tau hanga 'o tuku hifo ha Pal mia. Pea 'ikai ke ne to e hanga 'e ia 'o to e talamai he kupú ke tau hanga 'o to e 'ai ha founga mavahe. Pea ki he fakakaukau 'a e motu'a ni fai 'aki p 'a e tu'utu'uni m heni. Kapau 'oku tau toe fiema'u ke fai ha tu'utu'uni mavahe te tau hanga 'o liliu e Konisit tone. He 'ikai ke lava 'e ha taha 'o fa'u ha tu'utu'uni mei tu'a ke ne liliu 'a e tu'u 'o e Konisit tone. Pea ko ia 'oku tui 'a e motu'a ni fakapo'uli ko eni ka tau hanga 'o liliu ka tau hanga 'o fa'u e ki'i tu'utu'uni makehe ko eni pea mei he Tohi Tu'utu'uni 'e f paki ia mo e Konisit tone. Pea 'oku 'ikai ke tonu ke tau fai peh . Kapau 'oku tau loto, ko e me'a ko iá...

Lord Tu'ilakepa: Sea.

‘Eiki Minisit Polisi: ... ko e me’a ‘oku mo’oni tau tui ki ai.

Fehu’ia e kupu ‘i he Konisit tone ‘oku monuka he ‘ai founga fo’ou

Lord Tu’ilakepa: Fakamolemole p Sea p ‘e sai p ke u kole ke ki’i, kole p au ke ke tokoni mai ki he me’a ko eni ‘oku ke me’a mai ki ai fekau’aki mo e Konisit tone.

‘Eiki Minisit Polisi: Tokoni mai.

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe Hou’eiki.

Lord Tu’ilakepa: Ko u kole p au ke tokoni mai e Feitu’u na. Ko f ‘a e kupu ‘i he Konisit tone ‘oku maumau’i he ‘etau me’a ko eni ? He ko ‘etau tohi tu’utu’uni eni ko ‘etau talanoa’i ko e f me’a’aki eni fekau’aki mo e tu’utu’uni ke pukepuke ‘aki ‘a e ma’uma’uluta ho Fale ‘Eiki Sea. Ko ia p . Kapau ‘oku ‘i ai ha kupu he Konisit tone ‘oku pekia ‘oku mo’oni e Feitu’u na ‘oku totonu ke fakapekia ‘a e kupu ko iá kae toki lava ‘o fai ha ng ue ki he ‘ kupu kehe. Tatau ‘o a’u ki he lao. Lao kuo pau ke ‘uluaki fakapekia he ‘oku ma’olunga ‘aupito ‘a e Konisit tone ia he tu’u ko ‘i he fonua ni.

Fakalongolongo Kupu 50(b) he Konisit tone fekau’aki mo e founga fili Pal mia

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Eiki Sea ko u fakam l ‘aupito ki he ‘Eiki Fakafofonga kau N pele fika ua mei Vava’u he tokoni ko eni ‘oku fai toe fakama’ala’ala mai ki he motu’a ni. Ko u, nau hanga p foki ‘o fakahoko atu ko e anga ia e fakakaukau ‘a e motu’a ni ko e kupu 50(b) ‘o e Konisit tone ko e kupu ia ‘oku ngalingali ‘oku f paki ia pea mo e, he ko e kupu ia ‘o e fakahifo ko ia ‘o ha Pal mia.

Kupu 50(a) fokotu’u mai ai founga hono fili ‘o e Pal mia

Ko e kupu 50 (a) ko e kupu ia ‘o e fokotu’u ‘o e Pal mia pea ‘oku hanga he ‘e kupu ko ia ‘o talamai ‘a e founga hono fili pea ‘omai e Sea ia mei tu’a. Ko e kupu ko ia, ‘o ‘omai p he loto Konisit tone. A’u mai ko ki he kupu 50 (b) pea ‘oku fakalongolongo leva ‘a e Konisit tone. Kiate au ko e fakalongolongo ko ia ‘a e Konisit tone ‘oku tau ‘oku ‘amanaki mai tau fai p me’a m heni ko ia kuo tau fai mai. He ‘ikai ke mou to e fai ‘emoutolu ha me’a fo’ou n molo p . Ko ‘etau hanga ko eni ‘o fa’u kapau ‘oku tau loto ke fai ha me’a fo’ou liliu e fo’i kupu ko ia.

Lord Fusitu’a: Sea k taki ko e tokoni p kapau ‘oku laum lie lelei.

Sea K miti Kakato: Laum lie lelei ki he tokoni ko eni ‘Eiki Minisit ?

‘Eiki Minisit Polisi: ‘E Sea sai p ko u, tokoni mai t ko , ‘oku fakahoko atu eni ‘a’aku ‘a e me’a ‘oku tui ki ai ‘a e motu’a ni.

Lord Fusitu’a: Faka’apa’apa’i p au ko e ki’i tokoni atu p .

‘Eiki Minisit Polisi: Ko ia.

Lord Fusitu'a: Ko e 'uluaki ko e to e 'oatu p 'a e ...

'Eiki Minisit Polisi: 'E tokoni mai 'a e tokotaha ko kiate au p ...

Sea K miti Kakato: Kapau 'oku laum lie 'a e Feitu'u na ki ai.

Lord Fusitu'a: Kapau ke laum lie lelei ?

'Eiki Minisit Polisi: Ko e 'uhinga p ia ki he motu'a ni ke tau 'ai p tau founa me'a.

Lord Fusitu'a: Ko ia.

'Eiki Minisit Polisi: Kole ange p ki he Sea fou mai e Sea 'iate au.

Lord Fusitu'a: 'Osi 'ai ia he Sea.

'Eiki Minisit Polisi: Kae 'oua te ke hanga mai p koe 'e taula'eiki koe kiate au, Taula'eiki m l . 'Oku tau ...

Lord Fusitu'a: ... 'Eiki Sea ko e h ha'o lau ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai ...

'Eiki Minisit Polisi: Sio ki he taimi na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki Fakafofonga 'a e Hou'eiki N pele 'o Vava'u fika ua na'e kole p ki he Sea pea ko e Sea kiate au.

Lord Fusitu'a: Nau kole ki he Sea pea me'a mai eni e Sea p ko e h ha'o laum lie ?

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe N pele.

'Eiki Minisit Polisi: 'Io ko ia. M l 'aupito Sea.

Fakama'ala'ala ki he kehekehe e *casting vote* he tu'utu'uni fo'ou

Lord Fusitu'a: M l Sea. Ko e me'a fekau'aki ko mo e Sea e Fale Alea . 'Oku me'a mai he 'e Minisit Polisi 'oku tonu ke tau nofo p 'i he founa 'oku tu'u 'i he Konisit tone pea mo 'etau tu'utu'uni . 'A ia ko e founa ko 'oku tu'u he Konisit tone 'oku ne peh ko e faka-Pilit nia *passes a motion* . 'A ia ko e fokotu'u n molo ia. Ko e founa ng ue ko ke tau fokotu'u n molo 'oku 'ikai ke mate 'a e fokotu'u n molo ia 'i he m hanga. Ka kuo fakalea mai e founa ia ko ki he *Vote of No Confidence* ke mate ia he m hanga.

'A ia kapau 'e to'o e me'a ia 'a e me'a ia e Sea ka tau foki ki he 'etau founa n molo he 'ikai ke toe mate 'a e *Vote of No Confidence* ia e m hanga kuo pau ke m hanga pea 'i ai leva 'a e *casting vote* 'o kapau 'e *consistent* 'a ho'o fo'i *apply* ko 'a e founa ko ki he *motion*. Ko e 'uhinga ia 'oku fiema'u ai ke 'i ai ha *vote* M mipa 'a he kuo fakahoko e m hanga ia ko e fo'i ka ko 'etau

motion n molo 'oku 'ikai ke fo'i 'a e *motion* ia he m hanga. Ka ko e fakalea ko Konisit tone ko e *motion* ko e 'uhinga 'oku tu'u ...

<002>

Taimi: 1140-1150

Lord Fusitu'a: peh ai. Pea ko hono uá, to e me'a mai p mu'a p ko e f kupu ko é 'i he 50 (b) 'oku monuka 'i he fokotu'u atu ko 'á e tu'utu'uni fo'ou. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

'Eiki Minisit Polisi: M 1 'aupito 'Eiki Sea. Kuo u peh p kuo u 'osi fakahoko 'e au 'a e kupu ko ia 'oku ou peh ko 'oku monuká. 'Ai p 'ene faka'uhingá 'a'ana ia, he 'oku 2 p faka'uhingá. He 'ikai ke u to e hoko atu ai, ka te u ... pea ko e me'a ia 'oku ou tui ai ki he'eku anga 'eku 'uhinga ma'ulalo ki he kongá ko ení, 'uluaki, ko e fili 'o e Hou'eiki Sea 'o e Fale Alea 'o Tonga 'oku 'oange ia ki he Hou'eiki N pele, pea 'oku 'ikai ke ai ha faingam lie ia 'o e kau Fakafofonga e Kakaí ke Sea. Pea ko e tokotaha ia 'oku ne hanga 'o pule'i 'a e Fale Aleá pea 'oku totonu, pea 'oku ai pea mo hono fatongia mavahe 'o'ona 'o fakataha mo e 'ikai talamai he Konisit tone 'a e ... ha to e liliu, tau tu'u ai, pea kapau te tau toki liliu, liliu e Konisit tone 'o hang ko e fakahinohino ko ia 'o e 50 (a), ka 'oku 'ikai ke tau hanga 'o liliu 'aki ia ha to e tu'utu'uni he te na fepaki.

Lord Tu'i' fitu: Sea, ki'i fakatonutonu atu pe.

Sea K miti Kakato: Ko e ki'i fakatonutonu eni e N pele 'Uluaki 'o Vava'ú.

Lord Tu'i' fitu: Ko e kupu ko eni 'oku me'a ai 'a e Minisit neongo 'oku ne tukumai ke tuku fakaholo mo e Konisit tone, ko e Hou'eiki N pele p 'oku fili ki he Sea e Fale Aleá. Ko e fo'i tukufakaholo ia. Ka 'oku ke mea'i p 'oku tau 'unu he *transitional* 'o e *reform*. Sea ko e fuofua, ... ko e taimi 'oku 'i heni ai 'a e *Interim* ko e fo'i *procedure* 'uluaki ia ho Falé Sea, ko e fuofua M mipa he Fale ni, ko e 'Eiki Pal mia 'o Tonga hono filí, tulou atu 'eku tu'u atú, ko e fili e Sea Fale Alea 'o Tonga mo e motu'a ni ko e Tokoni Sea, ko e fuofua m mipa p ia 'oku 'asi fakakonsit tone 'i he fili 'i he Fale ni, ki he Fale Aleá pea mo e Pule'angá. Pea 'oku 'i ai leva ai 'a e mavahevahe 'o e mafai 'o e fa'unga Pule'anga hotau fonua ni, 'e toki laum lie lelei e 'Eiki Pal miá ia ke fili ha'ane kau Minisit . 'Ikai kau atu ai e Fale ni ia. Ka ko e taimi ko 'e foki mai ai ki he fo'i *process* p ko e *procedure* 'uluakí, 'e to e foki mai p 'o fai e fuakava'í heni he ko e feitu'u p eni, ko e matap kotoa p eni 'oku tau h maí. Neongo 'oku kehekehe ka 'oku hiki he Konisit tone 'a 'etau tukufakaholo ko eni mo e me'a 'oku kei malu ai e fonua ni. Ko e 'ai ko eni ke kehekehe, 'oku 'ikai ke fili 'e he kakaí, 'oku 'ikai ke fakakonsit tone ia. Kuo u fakatokanga atu, 'oua te mou to'o ha me'a mei tu'a 'oku 'ikai ke 'asi he Konisit toné ke fakatekinikale ai e Konisit toné he 'oku mou maumau'i e laó. Fakatonutonu pe ia Sea.

'Eiki Minisit Polisi: M 1 atu 'Eiki Sea, pea 'oku mahino 'aupito pe ia ki he motu'a ni e me'a 'oku tokanga ki ai e 'Eiki N pele Fika 1 'o Vava'ú. Ko e me'a ko 'oku fai atu ai e fakamalanga 'a e motu'a ni ko 'eku fakamalanga atu ia he lau 'á e Konisit toné. Pea 'oku ou tui

ki ai. Ko 'etau to e hanga ko 'o to e ki'i fulihi ko he taimi ni, hang ia ke tau to e hanga 'o to e fulihi e tu'u 'a e Konisit toné. Pea kapau 'e 'ikai ke tau fulihi pea

Lord Nuku: Sea, ki'i fakatonutonu atu p Sea 'i he ki'i fo'i

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Ngaue'aki e Kupu 62 ka fakalongolongo e Konisit tone

Lord Nuku: Ko e fakatonutonu p 'Eiki Sea koe'uhí ko 'ene me'a ko 'o peh ke tau fulihi e Konisit toné koe'uhí ko e tu'u ko 'a e kupu 50, he 'uhí 'oku 'asi ai hono fokotu'u ko Pal miá. Ko e kupu 62, kapau 'oku fakalongolongo e Konisit toné, ko 'etau me'a ko eni 'oku faí ko e fakam nava'i e tu'utu'uni ng ue. Ko e kupu 62, ko Konisit toné 'oku ne fakamafai e Falé ke fai tu'utu'uni ki he 'ene ng ué, 'a ia eni ko 'oku tau lolotonga ng ue eni 'i he Tohi Tu'utu'uni. 'A ia 'oku fakamafai ia 'i he kupu 62, he 'oku fakalongolongo 'a e kupu ia ko eni ko 'oku fai ai ... ko 'eku fakatonutonu p ki aí, ko e ng ue ko ení, 'oku fakalongolongo h , ka 'oku fakam nava ia he kupu ko ke hoko atu e ng ué ki he tu'utu'uni Sea. Ko e ki'i fakatonutonu p ia. Kole p ... na'a 'aonga ki he me'a 'a e 'Eiki Minisit Polisi.

Kole ke 'ai ha vouti 'a e Sea he ko e M mipa Fale Alea

'Eiki N pele Lao: Ko 'eku t naki atu p 'a'aku he 'oku mo'oni 'a e 'Eiki N pele 'o 'Eua, kae fai mo tau hoko atu. Ko e ki'i me'a p 'oku tau me'a aí, ko e Fale Aleá ia, p 'e 'ange ki he Seá ha'ane vouti he ko e m mipa p 'ikai. Tuku e to e fakalaó he 'oku tau pule'i p he Fale ni. Ko ho'onofo mai p 'io p 'ikai. Ko e k miti, na'a mau fokotu'u mai, fakapotopoto he ko e m mipa. 'Ai ha'ane ki'i vouti, ko 'ene 'osí ia. Tau sio p tautolu, 'oku tau sio takai 'i m mani pea 'oku tau sio ki Tongá ni, pea tau fa'u ai, tu'utu'uni ke fakapotopoto mo hotau Falé. Pea kiate au, mo'oni e me'a 'a e Hou'eikí, ko e Hou'eikí p ia 'e Seá, pea ka mole 'ene me'á, ko e mole ia e ki'i fo'i vouti 'e 1. Mou 'ofa mai 'o tali. 'Ai ha'ane ki'i vouti, 'osi.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i tokoni atu p , kae toki fai e fokotu'ú.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Fakat t ki he Fale Alea 'Asitel lia 'i ai vouti ia 'a e Sea

Lord Tu'i' fitu: Ko e Fale Alea ko 'o 'Aositel liá, ko e *Parliamentary System* ko 'a 'Aositel liá, ko e taimi hang ko e fo'i *procedure* ko ení, 'oku 'alu leva 'a e Kalaké 'o tataki 'a e Fale Aleá 'i he palotí kae 'at e Seá ia ke ai 'ene *membership* p loti. Ko e fo'i taimi ia 'oku kehe ai ko 'etau tu'utu'uni hení he 'oku 'ikai ke ai ha fakamaau ia 'i ho Falé ke m mipa heni. Tukukehe 'a e ngaahi taimi 'e 'i ai ha hopo. Pea 'oku 'i ai leva, ... ko e Kalake kotoa p ai ko e loea ia, ko e fakafofonga ia 'o e *Legal System* 'o 'Aositel liá, 'i he 'enau *Commonwealth*. Pau p ke 'i ai e fo'i tokotaha ke ne fakamaau ... ka ko e hoko e ngaahi me'a peh ni ia, vilo leva e Seá ia. Me'a e Seá ia ke ai 'ene fo'i p loti he ko e m mipa ia. Ko e temok lati ko e loto e kakaí, he 'ikai ta'efili ha taha kapau ko ha m mipa. 'E hala fakatemok lati ia 'i he lau e me'a ko e vouti 'oku ma'u ai e mafaí. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Eiki Sea ‘oku ou fakam l atu he ngaahi tipeiti mahu‘inga ‘oku tau fanongo ki ai ‘i he ho‘at ni. Ka ki he motu‘a ni ‘oku te‘eki p ke fu‘u ma‘ala‘ala. ‘Oku ou kei tui p ki he me‘a ‘oku ou fokotu‘u atú ‘i he anga ‘a e fakakaukau ‘a e motu‘a ni. Ko e me‘a ko na‘e toki me‘a mai ai ‘a e ‘Eiki N pele Fika 1 ‘o Vava‘ú, ‘oku hang ‘oku ki‘i kamata ke ofiofi mai ‘a e fakakaukau ki he me‘a ko ia ‘oku tokanga ki ai ‘a e motu‘a ni. He koe‘uhí hang ko ‘eku lave ‘anenaí, ko ‘etau Sea ko ia ‘i he Fale Aleá ni ‘oku fili p ia mei he ‘Eiki N pelé. Pea kapau ‘oku ... pea ‘oange ki ai ke ne fai e *casting vote*. ‘O kapau ‘oku ‘ikai ke to e ai ha faingam lie ia ki he Sea ko eni ‘a e ... mei he kau Fakafofonga e Kakaí. Sai ko e fili ko ia ‘o e Pal miá ki he ... hono ‘uluaki fokotu‘ú, ‘oku ‘omai e Sea mavahe ia mei tu‘a, ka tau fili kitautolu.

Lord Tu‘iha‘angana: Sea, tokoni atu p ki he

Sea K miti Kakato: Me‘a mai.

Lord Tu‘iha‘angana: Ko e takai tu‘o 2 ‘i he me‘a tatau. Kae ‘ai ke faka‘osi ka mau hoko atu e malangá.

‘Eiki Minisit Polisi: Sea ko ‘eku feifeinga atu eni ke faka‘osí.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai.

‘Eiki Minisit Polisi: Pea ko ia ai ‘e ... pea ko e me‘a ko eni ‘oku ‘omaí, kapau mahalo na‘e ‘omai e fo‘i fokotu‘u ko ení, ko e to e ‘omai ha Sea mavahe, ‘o hang ko eni kapau ko e Kalaké, ke me‘a atu ia ‘o Sea mai, ‘e kamata ke ki‘i t lelei ange ‘a e fakakaukau, ka ko e me‘a ki he‘ete pule‘i ko ia ‘a e

S miu Vaipulu: Fakatonutonu atu Sea.

Sea K miti Kakato: ‘E Minisit , fakatonutonu eni.

‘Eiki Minisit Polisi: ‘O leva ke ‘osi ai leva ko eni ...

Sea K miti Kakato: Sai p ‘oku kei toe lahi p ho‘o minití ko e miniti ‘e 20 ‘oku ke malanga aí.

‘Eiki Minisit Polisi: Ok, pe‘i sai. M l .

Maumau e Konisitutone ka sea fakataimi e Kalake kae p loti e Sea

S miu Vaipulu: Sea, ko e fakatonutonu, kapau ‘e ‘ohake ‘i he ‘etau *system* ko ‘a Tongá ni mo ‘etau Konisit toné ‘a e Kalaké ke Sea fakataimi kae lava ‘o p loti Sea, tapu ia. ‘Oku tapu ... te tau maumau‘i ai ‘e tautolu e Konisit toné. To e ‘ai ha fakakaukau ‘e taha. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai Minisit .

Fokotu‘u ke liliu ‘a e Konisit tone ‘oua fa‘u ha tu‘utu‘uni

‘Eiki Minisit Polisi: M 1 ‘e Sea. Ko e ‘uhinga ia na‘a ku fakamalanga atu ai, ko e me‘a ko ení ‘i he anga ‘eku fakakaukaú, ‘oku fepaki mo e Konisit toné. Ka ‘o kapau te tau hanga ‘o fetongi, te tau liliu e Konisit toné ‘oua te tau fa‘u ha tu‘utu‘uni. Liliu e Konisit toné, ‘uluaki ia. Pea ko e anga ia ‘eku fakakaukaú ‘Eiki Sea.

Lord Tu‘ilakepa: Sea, kapau ‘oku mahino ... Fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: ‘E ‘Eiki Minisit , ko e fakatonutonu eni.

‘Eiki Minisit Polisi: ‘Io ‘oku ‘at p .

Lord Tu‘ilakepa: Kapau ‘oku mahino ki he Feitu‘u na, ko e tu‘o fiha eni hono ‘omai he ‘Eiki Minisit ‘oku maumau e Konisit toné. ‘Oku te‘eki ai ke ne ‘omai he kupu heni ‘oku maumau e Konisit toné.

Sea K miti Kakato: M 1 Hou‘eiki. Minisit ku o ke mea‘i pe hoha‘á?

‘Eiki Minisit Polisi: Na‘a ku ‘osi fakahoko atu p , ko e anga ‘eku tuí ko e kupu 50

<003>

Taimi: 1150-1200

‘Eiki Minisita Polisi: (b)

Sea K miti Kakato: Ko e kupu 50(b)‘Eiki Minisit ko e kupu si‘i (i), (ii) , (iii), (iv).

‘Eiki Minisit Polisi: Manatu‘i ko e fo‘i kupu ko iá ‘oku ‘ikai ke ne hanga ‘e ia ‘o ‘omai ‘o hang ko e kupu 50 (a) ha founga ‘o e p loti.

Taimi ‘oku fakalongolongo ai Konisit tone pea ‘at ki Fale Alea ke ‘ai ‘ene tu‘utu‘uni

Lord Tu‘ilakepa: Sea, kapau leva ‘oku ‘ikai, ko ‘etau ‘ai eni he na‘e ‘ikai fakatokanga‘i ‘e he ni‘ihi ko iá ‘o e ‘aho na‘e fai ai ‘a e liliú, ‘oku ‘i ai ‘a e hiki ‘o e Pal mia, ‘o me‘a ‘i hono me‘a‘anga pea ‘oku ‘i ai mo e me‘a ko e tukuhifo. Te‘eki ke kakato ‘a e me‘a ko eni, ‘ai fakalongolongo, ‘oku ke me‘a ki he kupu hono 2, me‘a ki ai ke ke me‘a ki ai. Fel vel ve‘i eni mo e fatongia ‘o e Falé ki he tohi tangi, ki he lao, ‘ikai ha‘ane lave ‘a‘ana ia ‘o kau ki he p loti, ‘a ia ‘oku fakalongolongo. Ko ‘ene fakalongolongo pea ‘oku tau‘at ina leva ‘a e Falé ke nau fokotu‘u mai.

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e fakalongolongo ‘oku sai p he ‘oku ‘i ai p ‘etau founga ia ‘atautolu.

Lord Tu‘ilakepa: Ko ‘etau founga eni ‘atautolu eni.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ! Mo k taki ‘o me‘a ki lalo, kae tokoni atu ‘a Tongatapu 4.

Tokanga ki he founga ng ue ki hono fakanofu ‘o ha Pal mia.

M teni Tapueluelu: Ko e fie tokoni p ki he ‘Eiki Minisit . Tapu pea mo e ‘Eiki Sea ‘o e K miti

Kakató, pea peh ki he Hou'eiki M mipa. 'Eiki Sea, 'oku ou fie tokoni p fekau'aki pea mo e poini ko eni 'oku toutou fehu'ia a e founa ng ue ki hono fili hake ha Pal mia p tukuhifo fekau'aki ia pea mo e lau 'a e Konsit toné, 'Eiki Sea. Pea ko u fie taki 'a e tokanga 'a e Hou'eiki M mipa ho'o K miti Kakato ki he t pile kupu 50(a) 'o e Konisit toné founa ng ue ki hono fakanofu 'o ha Pal mia.

Ko e t pile eni 'oku refer ki ai 'a e kupu 50 (a) 'o e Konisit toné, pea 'oku attach eni 'imui 'i he Konisit toné, 'a ia 'oku fakakupukupu. Founa ng ue ki hono fakanofu 'o ha Pal mia, kupu 1, kupu 2, 3, 4, 5, 6, 7,8 pea teu kamata atu 'i he kupu 8 'Eiki Sea, ke tokoni p ke tataki p 'a e tipeti 'o ho'o K miti, na'a lava ke tokoni atu ki he fehu'i 'oku fai ai 'a e fakafekiki. 'A ia 'oku peh 'a e kupu (viii) 'Eiki Sea. ***"Koe'uhí ko e ngaahi taumu'a 'o e t pile ni, kuo pau ki he Tu'í 'i loto 'i he 'aho 'e 7 'a e fakataha 'o e ola 'o e fili lahi p ko e general election ke ne fakanofu ha taha na'e 'ikai ko ha Kaniteiti 'i he fili lahi ko ha Sea, fakataimi 'o e Fale Alea. Pea ko e tokotaha ko iá kuo pau ke ne hoko ko e Sea, fakataimi, kae 'oua leva kuo fakanofu ha Sea, 'i he kupu 61 'o e Konisit tone ko eni."***

Tuhu mai 'a e kupu ko eni 'Eiki Sea, ko e taimi ko 'oku fili hake ai ha Pal mia, ko e taimi p ia 'oku ha'u ai ha Sea fakataimi ki heni. Pea ko e taimi ia 'oku p loti k toa ai 'a e kau M mipá.

Kupu 50 kupu si'i 5 founa tukuhifo 'o e Pal mia

Sai! Kupu si'i 5. Founa tukuhifo 'o e Pal mia. 5 ko 'i 'olunga. ***"Kuo pau ke to e fokotu'u 'e he Fale Alea 'a hono fokotu'u 'o ha Pal mia hili ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia 'i he founa ko ia 'oku fakah 'e he Kupu 50(b) 'o e Konisit tone ni."*** Sai! Ko e founa leva hono tukuhifo ha Pal mia, 'oku talamai ia kuo pau ke tukuhifo ia 'i he Kupu 50(b). Ko e 50(b) p leva eni teu lau atu Sea. Ke mahino p 'a e kehekehé, 'a ia 'oku peh 'Eiki Sea. ***"Kapau kuo paasi 'e he Fale Alea ha fokotu'u 'o fakamatala'i ko ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia. Fokotu'u ko ia ko e motion 'o fakatatau ki he kupu ni, pea toki lau leva ia kuo fakata'e'aonga'i 'a e Pal miá mo e lakangá."***

Tu'utu'uni Fika 65 e Fale Alea – 'ikai to e fiema'u ha Sea fakataimi

Sai! Ko 'etau founa tu'utu'uni leva eni 'Eiki Sea, 'i he motion. Tu'utu'uni Fika 65. ***"Kapau 'e tokolahi tatau 'a e ongo fa'ahi 'i ha fakah loto, 'e toki fakah loto aofangatuku 'a e 'Eiki Sea, p ko e Seá."***

Ko hono takitaki mai ia 'a e Konisit tone ke a'u mai ki he'etau founa ng ue 'atautolu. 'A ia ko e fokotu'u ko eni he taimi ni ko kuo 'omai ke to e paloti p 'a e Seá mo e Seá, ko 'ene fepaki 'ana mo 'etau Tu'utu'uni 65. Ka 'oku mahino 'aupito hono 'omai 'e he Konisit tone 'i heni 'Eiki Sea. Ko e 'uhinga 'oku 'at ai ke p loti k toa 'a e kau M mipá, ko e 'i heni 'a e Sea fakataimi, kae 'oua leva ke fakanofu ha Sea. Ko e taimi ni 'oku 'osi lolotonga 'i ai 'a e Sea. He 'ikai ke toe ha'u ha Sea fakataimi.

Lord Nuku: Kole p mu'a ki he Fakafofonga ke ne to e ki'i fakamaama mai p 'a e Tu'utu'uni 65, 'a na'a ke me'a ki ai. Tu'utu'uni 65 'i he Tohi Tu'utu'uni.

M teni Tapueluelu: Ko ia!

Lord Nuku: Na'e fakam nava'i ia ki he Tohi Tu'utu'uni 'i he kupu f 'o e Konisit tone? Ko e 'uhinga p 'a'aku ke maama mai kiate au. Ko e kupu 65 ko e Tohi Tu'utu'uni ia.

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea, 'oku mo'oni ia 'oku 'omai 'i he Konsit tone ke fatu 'e he Fale ni.

Lord Nuku: Ko ia ke fakamaamai p ...

Tu'utu'uni kupu 65 'oku talamai toki p loti Sea kapau 'e m hanga

M teni Tapueluelu: Ko e Tu'utu'uni ia 'i he Kupu 65 'oku talamai, ke toki p loti 'a e Sea, kapau 'e m hanga.

Lord Nuku: Sea ko 'eku kole ange ...

Sea K miti Kakato: Ki'i me'a p ki lalo Hou'eiki! Kae 'oleva ke me'a atu 'a e Fakafofonga Fika 4, ke ne me'a ki he Feitu'u na pea 'osi ia pea me'a ia ki lalo pea ke toki me'a mai.

Lord Nuku: 'Ikai ke u loto au ke u fakafekiki atu Sea. Ko 'eku 'uhinga atu kapau ko 'eku fakatonutonu. Ko e Kupu 65 'o e Tohi Tu'utu'uni, 'oku 'uhinga 'a 'ene 'i he Tohi Tu'utu'uni ko e kupu 62 ko 'o e Konsit toné.

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea, ko e poini ia ko ia...

Lord Nuku: Kapau he 'ikai ke tu'utu'uni 'a e Kupu 62, ko e fakatonutonu ia ko ki ai. He 'ikai ke m nava 'a e Kupu 65 ia ko ena 'i he Tohi Tu'utu'uni.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Tongatapu 4!

Lord Nuku: Ko e fakatonutonu ia ki ai.

M teni Tapueluelu: Mahino 'ene poini 'a'ana Sea. Ka ko e me'a 'oku ou fokotu'u atu 'e au. Na'e fa'u mai 'a e Konisit tone lolotonga 'oku kei m nava 'a e Kupu 65 lolotonga 'o e tu'utu'uni. Ko e toki liliu eni hono fokotu'u mai...

S miu Vaipulu: Tokoni p ki he Fakafofonga Sea, p te ne tali?

Mateni Tapueluelu: Ko e tokoni eni p ko e ...

Samiu Kuita Vaipulu: Ko e ki'i kole p 'e tali p ..

Sea K miti Kakato: Fakafofonga! 'Oku ke laum lie lelei ki he kole....

Mateni Tapueluelu: Ko u kole atu ke faka'osi mu'a 'eku tokoni 'a'aku ki he 'Eiki Minisit . Faka'osi 'eku tokoni...Ko u tui 'e 'i ai p ha taimi ia ke malanga....

Sea K mitiKakato: Pe'i me'a mai koe.

M teni Tapueluelu: Kou tui au ...'ene malanga..

Lord Tu'ilakepa: Sea, ki'i fakatonutonu 'a e Fika 4 ? Ko 'etau Tohi Tu'utu'uni...ko 'eku fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Pe'i me'a mai.

Fakatonutonu he vahe 4 Tohi Tu'utu'uni

Lord Tu'ilakepa: Ko e fakatonutonu ko e Vahe 4 'oku ha'i ki ai 'a e kupu 62, 63, 64, 65, 66,67, fel 1 ve'i eni mo e fakah loto 'i ha fehu'i, 'oku 'ikai ko e p loti ko eni 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki Sea. Ko e me'a fo'ou eni 'oku fai ki ai 'a e feme'a'aki pea ko 'eku fakatonutonu ia Sea. Na'a faifai kuo 'omai 'a e kupu 65 'o peh ko e 'uhinga eni ki he fakah loto Sea. P loti ko eni 'ai ke fakam 1 l 'i 'a e 'Eiki Pal mia. Me'a hifo p ki he kongā 4. Vahe 4...

Sea K miti Kakato: Mo me'a ki lalo kae me'a mai 'a e 'Eiki Minisit Lao,

'Eiki Minisit Lao: 'Oku mo'oni p 'a e 'Eiki N pele, tau foki p ki he 62 'oku mo'oni. Ko e Fale ni eni, fai 'etau tu'utu'uni pea tau lava . Poupou pea fai mo tau hikinima.

Tukuaki'i e K miti 'oku nau mio'i e founa tu'utu'uni lolotonga

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea, ko e me'a ko 'oku ou fie taki ki ai 'a e tokanga, ko hono mio'i 'a e founa tu'utu'uni lolotonga ho Falé, 'aki ha founa fo'ou...

Lord Tu'ilakepa: Ko e fo'i lea ko 'oku ne ng ue'aki ko e fo'i lea mamafa ia 'a e fo'i lea ko e mio'i. F f hono mio'i e 65 'i he lolotonga 'ene feme'a'aki? Mio'i ki he...

M teni Tapueluelu: Ka u hanga 'o fakahoko atu Sea.

S miu Vaipulu: Sea, ki'i fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato: Mou me'a m m lie mai p Hou'eiki, kae lava p ke fakahokohoko mai ho'omou me'a. Me'a mai koe Fakafofonga.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea mo e Hou'eiki 'o e Fale 'eiki ni. Sea, ko 'eku kole p 'a'aku ia ke fakatokanga'i hifo 'a e Kupu 84(g) 'a ia ko e 'Asenita ia 'i he taimi ni, 3. Ko e kamata ko 'o e kupu ko eni Sea. Neongo 'a e tu'utu'uni 65, 'oku 'osi hanga 'e he fo'i kupu 'iate ia p 'o faka'at mai he ko e tu'utu'uni eni 'a e Fale Alea. Fakatatau ki he mafai 'oku tukumai 'e he Konisit tone Kupu 62 ki he Fale ni. Ko ia 'oku kamata 'aki 'a e kupu ko eni, neongo 'a e kupu 65 pea hokohoko atu ai Sea. 'A ia 'oku 'uhinga ko ko e tu'utu'uni fo'ou eni, ko hono toki fakahoko eni 'a e Tu'utu'uni 'a e Fale ki he *Vote of No Confidence*

M teni Tapueluelu: Kuo mahino mai 'a e fakatonutonu ia Sea, ka u tali fakataha ko e taimi.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Fakafofonga.

M teni Tapueluelu: Ko u fakam 1 ki he Sea 'o e K miti Kakato, he 'oku ne fakah mahino mai ko e Tu'utu'uni fo'ou eni, 'uluaki ia. Ua, 'oku ne fakah mai ko e fo'i mio ia 'oku ou 'uhinga ki ai, neongo 'a e tu'utu'uni 65 pea liliu leva ia. Ko e me'a ia 'oku ou 'uhinga ki ai 'Eiki Sea, ko e founa fo'ou eni 'oku toki fokotu'u mai..

S miu Vaipulu: Sea, fakatonutonu atu. 'Oku hala ke ng ue'aki 'a e me'a ko e mio'i 'i he Fale ni. Ta'efaka'apa'apa ia ki he Hou'eiki K miti na'a nau fai 'a e ng ue. 'Ai ha lea 'oku sai angé..

Sea K miti Kakato: 'A ia ko e mio'i ko 'ete to e fulihi p ko e'uhinga ko e loi?

S miu Vaipulu: ‘Oku kovi ko e l unga atu ia ‘oku kovi.

Sea K miti Kakato: K taki Fakafofonga! Fakamolemole p ‘oua te ke tuputamaki.

Mateni Tapueluelu:...’Oku ne fokotu’u mai Sea, pea ‘oku ne ‘osi talamai ko e founa fo’ou eni. ‘A ia ‘oku ne talamai ‘oku liliu ‘a e founa ia Sea. Kole atu Sea, keu toki faka’osi atu ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki! Mou me’a hifo ki lalo kau toki fakahoko atu. Mou me’a hifo ki lalo

‘Eiki Minisit Polisi: Ko e ‘ai p ke manatu’i ko e motu’a ni na’a ku fakahoha’a kae ‘ikai nofo au kae hok atu ‘a e ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki! Tau liliu ‘o **Fale Alea**.

‘Eiki Sea Fale Alea: Hou’eiki tau toki hoko atu he 2 ‘a ho’at . M 1 .

(Na’e m 1 1 heni ‘a e Fale ki he 2 ho’at)

<004>

Taimi 1400-1410

S tini Le’o: Me’a mai ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea. (*Lord Tu’ivakan*)

‘Eiki Sea: Hou’eiki tau liliu ai p ‘o **K miti Kakato**.

(Me’a mai ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato ki hono me’a ‘anga, Veivosa Taka)

Sea K miti Kakato: Hou’eiki mou fakama’ama’a mai. Tapu pea mo e ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘uma’ ‘a e Hou’eiki Minisit ‘o e Kapineti, fakatapu ki he Hou’eiki fika 3 ‘o Tongatapu ka e ‘uma’ ‘a e Hou’eiki ‘o e kau N pele, fakatapu ki he ongo Fakafofonga ‘o e Kakai, m 1 mu’a ‘a e laum lie hou’eiki ki he efiafi ni, mou me’a mai ke hoko atu ‘etau talanoa mo hono alea’i hotau pule’anga, tau tuku ange mu’a ‘a e faingam lie ‘uluaki ma’a N pele Ha’apai fika ‘uluaki.

Lord Tu’iha’angana: Sea k taki fakamolemole, ‘oku ou kole fakamolemole atu ki he Feitu’u na Sea kae kole atu ‘a e motu’a ni foki, kae kole mu’a he ‘oku ou lave’i atu ‘oku hiki nima mai ‘a e Minisit Fakalotofonua kae ki’i fakam ’opo’opo mu’a ‘a e ki’i malanga kae kumi’i hake ki’i veesi Folofola ko eni ke me’a, kae kamata mai ‘a e me’a ka u toki hoko atu mu’a ai Sea, m 1 mu’a ‘a e ma’u faingam lie.

Sea K miti Kakato: M 1 ‘Eiki N pele ‘a e toka’i. Me’a mai ‘a e Minisit Fakalotofonua.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M 1 Sea, tapu mo e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato, tapu ki he Tokoni Pal mia kae ‘uma’ ‘a e ‘Eiki Minisit ‘a e kau tau ‘a ‘Ene ‘Afio pea mo e fonua kae ‘uma’ ‘a e Hou’eiki Minisit ‘o e Kapineti, tapu ki he Hou’eiki Fakafofonga ‘o e kau N pele, tapu ki he Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakai.

‘E Sea ko e ng ue mahu’inga ‘oku tau fakahoko ‘o fakatatau pea mo e kupu 62 ‘o e Konisit tone

‘o Tonga, kupu si’i ‘uluaki, ‘e tu’utu’uni ‘a e Fale Alea ki he ngaahi lao ‘oku kau ki he’ene fakataha. Pea ko ‘etau Tohi Tu’utu’uni na’e fatu ia ‘o fakatatau mo e kupu 62 ‘o e Konisit tone mo e ngaahi kupu fel ve’i kehe ‘a ia ko e kupu onongofulu m nima kapau ‘e tokolahi tatau ‘a e ongo fa’ahi ‘i he fakah loto ‘e toki fakah loto aofangatuku ‘a e ‘Eiki Sea p ko e Sea. Kuo fokotu’u mai ‘e he Sea ‘o e k miti pea mo e k miti ‘a ‘enau fokotu’u ko eni neongo p ‘a e tu’utu’uni onongofulu m nima kuo pau ke ‘i ai ‘a e p loti, *deliberative vote* ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea ‘i he p loti ‘i he tu’utu’uni si’i 2 pea kuo pau ‘e ‘ikai ha’ane fakah loto aofangatuku, *casting vote* ‘i ha taimi ‘e tokolahi tatau ai ‘a e ongo fa’ahi ‘i he p loti ‘i he tu’utu’uni.

Fokotu’u ke kei ngaue’aki pe kupu 65 e Tohi Tu’utu’uni e Fale

Ko e malanga ko eni ‘oku fai Sea tau nofo p mu’a ke fakapekia eni ia, fakapekia ‘a e kupu ia ko eni kae tuku p ke laum lie lelei ‘a e kupu 65, koe’uhi ko e tu’utu’uni ‘a e Konisit toné ki he Sea ‘o e Fale Alea, ko e ‘Eiki N pele p ‘oku ngofua. Pea ‘oku ou tui ko e ...ko ‘etau fokotu’u ko eni ‘a e tu’utu’uni ko eni, ‘e ng ue ‘aki ia ‘i he to’utangata ‘e tautolu pea mo e to’utangata k hoko mai, k ‘oku ou peh p Sea ke tau nofo p mu’a ‘i he kupu 65. ‘E mea’i p ‘e ha N pele kapau ‘e fili ia ke N pele pea ‘oku ne loto ia, ‘oku ne laum lie ia ke kau ia ‘i he fili fakah loto fakap loti, pea fakafisi ia, ‘oua ‘e kau ia ki he Sea. Ko eni ‘oku Sea pea ko eni ‘oku to e hikinima p ia. Ko e kehe foki ia pea mo e hang p ko e ngaahi fakamalanga kuo me’a ki ai ‘a e hou’eiki, ko hono fili ko eni ‘o e Pal mia, ko ‘etau toki kamata fo’ou foki ia, ‘oku ‘i ai ‘a e Sea fakataimi ia fakatatau ia ki he Konisit tone, ko e fakanofu ia ‘e he ‘Ene ‘Afio pea ‘i he taimi ko ia ‘oku tau fili ai ‘a e Pal mia , pea k toki lava ia pea ‘oku tau fili leva ‘a e ‘Eiki Sea.

Ko ia ‘oku taukave atu p ‘a e fakahoha’a ‘oku fai ke tau nofo p mu’a ‘i he kupu 65 ‘o fakatatau p ia pea ...mo ‘etau Tohi Tu’utu’uni, pea mo e anga maheni ‘oku anga ‘aki ‘i he ngaahi fakataha ‘anga kotoa p , tatau p ‘a e fakataha ko eni pea mo e ngaahi fakataha ‘a e k miti tu’uma’u mo e ngaahi fakataha ‘anga kotoa p a’u ki he ngaahi fakataha ‘anga ‘a e siasi mo e ngaahi me’a ko ia. Pea tau nofo p kitautolu ‘o tauhi p ‘a e kupu 65 ‘o ‘etau Tohi Tu’utu’uni. Ko e fakahoha’a ia ‘oku fai Sea kae ‘uma’ ‘a e hou’eiki, m l .

Sea K miti Kakato: Ko e ki’i fakatonutonu eni ‘Eiki Minisit .

Lord Tu’i’ fitu: ‘Io, m l ‘aupito Sea pea ‘oku ou fakatapu atu ko e ... hang ko e me’a ‘a e ‘Eiki Minisit na’a ne me’a mai ‘aki hono fili ‘e he Tu’i’ Sea ‘o e Fale Alea, ko e fakatonutonu Sea ‘oku fili p ‘e he Fale ni ia ‘a e Sea ‘o e Fale Alea pea toki fakahoko ki he Tu’i hang ko ko e ngaahi anga maheni.

Fehu’ia f f kapau ‘e kau mo e Sea e K miti Kakato he ‘ikai p loti

Sea k ko ‘eku ...ko e to e ki’i nofo eni ‘o to e ki’i fakakaukau p he ki’i ...kae faka’osi ‘eku fakatonutonu. ‘E f f kapau ‘e to e *apply* mo ia ki he Sea ‘o e K miti Kakato ki he kaha’u, he ‘oku na Sea ‘i he Fale ni, h vilo ‘a e taimi ‘o temok lati mo’oni, pea ‘e mate mo e Sea ‘o e K miti Kakato, manatu’i ko e ongo m mipa lalahi eni k fai ha vilo ha ‘aho, ko e Sea ‘e mahu’inga taha ‘i he tu’u fakapolitikale kapau ‘e *Bicameral* k ua ‘a e Falé, ko ‘ene ‘alu hake p ‘a’ana ki he *upper house* ‘e foki ki he *lower house* p ‘e tali p ‘ikai ke tali ia ko ‘ene foki p ‘a’ana ia ki h ‘o paasi ‘o hang ko e patiseti. Ko e anga ia ‘etau sio ko ki he fakalalakala fakatemok lati ki he kaha’u kae ‘i he ngaahi taimi ‘Ene ‘Afio Ha’ane Finangalo lelei ki hono ngaahi mafai ‘e poloka mo , k ko e Sea mahu’inga taha ‘i he *lower house* ‘a e Sea ‘o e K miti Kakato. Ko ‘eku sio ia ki he

kaha'u kapau 'oku ...ko e anga ia ho'o me'a ko 'oku fakatonutonu ko 'etau ng ue eni ma'a e kaha'u, m l Sea.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: 'Eiki Sea fakamolemole koe'uhi ko e fakatonutonu 'oku fai mai mei he 'Eiki N pele fika l 'o Vava'u, kapau na'e 'i ai h pu'aki 'o e ...'o fehalaaki peh , k 'oku hang ko e lau ko 'a e motu'a kon ko mei Makave, tonu p 'atamai k ko e va'e p 'oku ki'i fehikapaki. K ko e ...

Lord Tu'i' fitu: 'Oku ou tali lelei p 'e au 'a e tau fakasino ko , k ko e anga 'eku fakatonutonu 'a'aku ki he'ene me'a na'e hala, ko ia Sea 'a e fakahoha'a.

Taukave ke tatau p mo e Sea K miti Kakato ke vouti p 'o ka m hanga

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko ia eni 'oku fai ai ko kole fakamolemole. Ko e kole fakamolemole ko e fehalaaki p 'a e ...anga 'o e fakalea, k 'oku hang ko 'ene me'a ka pau 'oku ke peh 'e vilo hake 'o kau ki ai mo e 'Eiki Sea, me'a tatau p mo e K miti Kakato. Toki p loti p 'i he m hanga 'a e p loti, m l .

Sea K miti Kakato: M l .

Taukave ke fakafaingofua e ngaue e Fale Alea ki he kaha'u

Lord Tu'i' fitu: Sea ko 'eku fakatonutonu ko 'etau ngaahi tu'utu'uni ho Fale, 'osi p mahalo 'a e ta'u 'e f ko eni kuo tau 'osi kitautolu. 'E kehekehe 'a e to'utangata, 'i ai ki'i fo'i hiva 'i Ha'amoia ko e m lie atu k 'oku ...t p 'e Ha'amoia k 'oku nau tangi p k 'oku nau malimali p 'o siosio, *who show* Samoa, ki'i fo'i hiva ia 'oku *top*, ko e fehu'i ia 'i he kaha'u ma'atautolu, ko e h 'a e me'a na'a nau fa'i kuo tau faingata'a'ia peh ai 'i he 'aho ni. Ko e ng ue eni ho Fale Sea ma'a e tokotaha 'e hang ko koe, te ke fakapaasi 'a e patiseti pea hili ko ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha'o fo'i p loti 'a'au ia h 'aho ko e fili koe 'e he kakai?

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki N pele. 'E... faingam lie ko eni 'e 'oange ia ma'a e N pele fika l 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'angana: M l Sea pea 'oku ou fakamon 'ia atu kei ma'u ho sea 'i he ho'at ni pea 'oku ou fakam l atu'i he ma'u 'a e faingam lie, na'e kole p foki 'a e motu'a ni na'a ma'u ha faingamalie 'aneuhu...

<005>

Taimi: 1410-1420

Lord Tu'iha'angana : ... he 'amanaki ke fai e folau atu ki Ha'apai, ka 'oku talamai p 'e natula mo e 'eá, mahalo 'oku mahu'inga e kaveinga ko ení. Pea 'oku toloi e ki'i polokalama ia ki 'apongipongi, toki folau 'apongipongi. Ma'u ai leva e ki'i faingam lie ko ení ke fakahoko atu e ki'i fakakaukau ma'ulalo 'a e motu'a ni ki he kaveinga 'oku fai e feme'a'aki ki aí. Sea, hang p ko e ngaahi feme'a'aki kuo tau me'a ki ai e Hou'eikí, 'a hono 'omai e ngaahi 'uhinga ko ia ki he Tu'utu'uni, mo e Lao, mo e Konisit tone. Sea, 'oku 'ikai ke to e fehu'ia ia 'e he motu'a ni. Fonu 'aupito 'aupito p ia, 'a e ngaahi me'a ko eni 'oku tohi he'etau Tu'utu'uni, fekau'aki mo e fakatahá.

Pe ko e ngaahi Lao, pe ko e ngaahi me'a anga maheni 'i m mani, pea a'u pe ia ki Tonga ni, ki ha ngaahi kulupu, pe ko e ngaahi fanga ki'i fakataha'anga, 'oku 'ikai ke 'i ai ha'anau tu'utu'uni 'oku tohi, 'oku nau ng ue'aki 'enautolu 'a e founnga ko eni. 'A eni ko 'oku h he'etau Tu'utu'uni. Pea 'oku ta'etoeveiveiua 'a e mo'oni 'a e ngaahi fakamalanga ia ko ia, 'oku 'ikai ke to e fehu'ia ia, 'a e ngaahi me'a ko ia. Ka ko e me'a p 'oku. Ko e kaveinga e ki'i malanga ko eni, ko e taumu'a, ko e "Ke ma'u 'a e totonu 'a e tokotaha ko eni ko e M mipa, 'i he Fale Alea 'o Tonga". Pea te u 'oatu 'a e fakat t ko eni, Sea. T

Tokanga ki he to'o totonu Sea ko e Memipa Fale Alea he 'ikai ha'ane p loti

Kamata p mei he'etau tu'utu'uni ko eni ki he ngaahi, ki hono fakah mai ha fokotu'u pehe ni. Pea kapau 'oku mafatukituki mo mahu'inga e me'a ni, Sea, 'a eni ko na'a tau toki paasi. Ko e fokotu'u ke fakahoko ha p loti ta'efalala'anga ki he Pal mia, 'a eni na'a tau tali 'anep ke toko 10. Ha toko 10 p , mei he toko 26 ko eni e Fale. Pea ko e toko 10 ko ia 'oku 'ikai ke peh mai ia pe ko e, tatau k toa p . Pea 'e lava p ia, Sea, 'i he toko 10 ko ia, ke fakamo'oni mai ai e Sea 'o e Fale Alea.. Ka ai ha Sea, 'i ha taimi, 'oku fie fakamo'oni ia, pe 'oku kau ia he toko 10 ko 'e fakamo'oni mai, 'ikai ke tapu ia 'i he'etau Tu'utu'uni. 'A ia, kuo 'osi. Ko e 'i ai ha Sea ia 'e fakamo'oni ia, kuo 'osi fakah 'e he Sea ia, 'ene totonu mo hono loto ke ne fakah ia. Pea ka a'u leva, pea mahino leva ia 'oku fou ia, pea 'oku fakalao. Pea te tau 'oange 'etautolu 'ene totonu ko ia, ke fakamo'oni mai. Ka ko e 'uhinga p ko hono tu'unga ko e Seá, totonu ia ke fakamo'oni mai, pea ko e 'uhinga p ko 'ene Seá, pea te tau to'o leva 'etautolu mo e totonu ko ke fakah hono lotó he p loti. Ko e aofangatuku ia 'o e. Pea ko e totonu ko ia, 'a ia 'oku ou 'oatu e fakat t ko ia. Ka ki he motu'a ni, ko e fo'i laum lie ia, mo'ui, 'e taha 'i heni.

Ko e Ngaahi Tu'utu'uni, mo e Lao, pea mo e Konisit tone, 'oku tohi he Konisit toné, mo'oni p ia, Sea, hono faka'uhinga'i mai. Ka ki he motu'a ni, ka tau liliu 'etautolu ha kupu ai, pe t mate'i, ko e fu'u me'a mate p ia. Ko 'ene tohi'i p ia hē, ke ne tataki kitautolu 'i he'etau fakahoko fatongia 'i he maama ko eni. Pea ka tau ka liliu, pea 'oku hoko p ia. Tau liliu p 'etautolu e Tu'utu'uni. Tau liliu mo e Lao. Konisit tone, 'oku liliu p ia, ke fu'u me'a mate p ia, Sea. Pea ki he motu'a ni, ka tau liliu 'etautolu ha me'a, ke fakahaofi pe 'oange ai ha totonu, 'a ha laum lie p 'e taha, 'ikai ha me'a ia ke u sio 'e 'i ai ha palopalema ai. Pea ko ia; 'a e fakakaukau 'a e motu'a ni ia. 'A eni 'oku ou 'oatu 'a e fakat t ko eni. Ko e fo'i laum lie ko eni, 'a ko eni ko e Sea 'o e Fale Alea, pea ko e fakat t pe na'a ku 'osi 'oatu, 'e lava p ia ke fakamo'oni mai h . 'Oku 'ikai ke talamai ha tu'utu'uni ia, ko e toko 10, fakamo'oni p , pea tapu ki he Seá ia ke fakamo'oni. 'Oku 'at p ki he Sea. 'Oange 'ene totonu ko ia ke fakamo'oni mai. Mahino leva, ka fakamo'oni e Sea ki ha tohi fokotu'u, fili ta'efakalao, 'oku mahino 'oku ai 'a e totonu 'a e Sea, ke fakah hono lotó 'oku ta'efalala ia ki he Pal mia. Pea 'oku 'ave e totonu ia ko ia, ke fakamo'oni mai he tohi, pea to'o leva 'ene totonu 'a'ana ke p loti, ke fakah hono lotó.

Te u lave p ki he. Pea 'oku hanga leva 'e he K miti ko eni, hono fakakaukau'i fakapotopotó, ke fai ha liliu fakapotopoto ki he me'a ko eni, ke 'oange ha totonu mo ofi taha ki he fakamaau totonú, 'o fakahoko mai leva 'a e fo'i founnga ko eni. Ka na'e fai, 'oku ou tui na'e fai he loto tau'at ina. 'Oange 'a e vouti 'a e Seá, kae fakapalanisi'aki, to'o 'ene *casting vote*, 'uhinga, pea to e a'u leva

'Eiki Minisit Polisi : Fakatonutonu.

Sea K miti Kakato : Hou'eiki, ko e ki'i fakatonutonu eni.

‘Eiki Minisit Polisi : Sea, ‘oku ou fakam l atu ki he ma’u faingam lie, ta ko ‘oku fai, tapu mo e Feitu’u na. Faka’apa’apa ‘aupito p ki he me’a ‘oku me’a ki ai ‘a e N pele Fika 1 ‘o Ha’apai. ‘Oku ne hanga ‘o ng ue’aki ‘a e to’o ‘a e totonu ‘a e Seá. Ko e, ‘a ia foki, te u fehu’i atu ‘e au Na’e ‘ikai ke ‘i ai ha’aku totonu ia ‘a’aku ke u Sea. Fo’i totonu ia ko iá, ne ‘osi to’o ia meiate au. ‘Ave p ki he Hou’eiki N pele. ‘A ia ‘oku fepakipaki ‘a e ‘ai ia ke pehé, to’o e totonu ‘a e Seá, ke p lotí. Manatu’i ne ‘osi to’o mo e totonu ia ‘a e motu’a ni, ke fili ia ‘o Sea, he koe’uhí ‘oku ‘ai p ia ki he Hou’eiki N pele, tapu mo... Ko e tu’utu’uni ia ‘a e Konisit tone. Pea ko e me’a ia na’a ku feinga atu aí. Ka ‘oku tau feinga ke fakapalapanisi ha me’a, foki ki he Konisit tone ‘o liliu. ‘Oua te tau liliu , he ‘e fepaki ia mo e Konisit toné. M l .

Lord Tu’iha’angana : M l Sea, te u a’u atu p ki ai. Te u a’u atu p ‘a e faka’uhinga ‘a e motu’a ni, ka ‘oku ou feinga, ke fakamahino atu, he ko e poini ia ‘eku malangá, ko e totonú, ‘a e ko na’e me’a’aki ‘e he Minisit , kae tuku p mu’a ke hokohoko atu ‘eku malangá ke a’u ki he ngaahi poini ko , kae toki.

Taukave ka ‘oku feinga Komiti ke fakapalanisi liliu ‘a e Konisit tone

‘A ia Sea, ko e poini ia ko ‘oku ou ‘oatú. Ka u hoko atu, ka ‘oku ‘i ai foki e peh , mo’oni p ia. Toki fai p ‘a e *casting vote* ia ‘a e Seá ka m hanga. ‘A eni ko e kae faka’osi ‘eku lave ko ‘anenaí, ko e feinga e K miti ke nau fakapalanisi mai ‘aki e me’a ko ení. ‘Oange ‘a e vouti ‘a e Sea ia he ‘uluaki vouti, pea ka m hanga ‘e ta’e’aonga ai p ia.

Lord Tu’ilakepa : ‘E fiem lie p e Feitu’u na ke u ki’i tokoni atu.

Lord Tu’iha’angana : Sai p .

Sea K miti Kakato : Mo feme’a’aki p . ‘Oku laum lie lelei p ‘a e Hou’eiki Fakafofonga N pele kae ‘oleva mu’a ke. ‘Oku holo lelei mo tafe lelei ‘a e fakahifo folofola ‘a e tamasi’i Hou’eiki Ha’apai, ka ke toki. Ko e fakatonutonu pe ko e tokoni.

Lord Tu’ilakepa : ‘Ikai ko ‘eku kole p ‘a’aku pe te u

Sea K miti Kakato : Ke laum lie ki ai, ‘Eiki N pele? Me’a mai.

Lord Tu’ilakepa : Ko ‘eku fie tokoni p ki he Feitu’u na, ‘Eiki Sea, koe’uhí ko e me’a ko kuo ‘omai ‘e he ‘Eiki Minisit . Ke tau foki ‘o liliu e Konisit tone. Na’a tau liliu e Konisit tone, ‘a e kupu 50B (2) (a) ‘oku talamai ko e toko 5. Kuo pau ‘e ‘ikai fakahoko kae’oua kuo ‘oatu ki he Seá, ‘o ‘oua ‘e toe si’i hifo he ‘aho e 5, ha fanongonongo, Laum lie p e kupu ia ko iá. Na’a tau t naki ‘etautolu, ‘a e - ‘oua ‘e to e lahi hake he ‘aho e 14. ‘Oku ‘ikai ke ‘ave ia ki he Konisit tone. Tu’uma’u p e Konisit tone. He ‘oku tapu ke tau fakalahi he ‘oku kei laum lie. Ko ‘etau feme’a’aki eni he Tohi Tu’utu’uni. ‘A ia ‘oku tau t naki atu e ‘aho e 14, ko e fakamo’oni mo’oni ia, Sea, ki he’etau ng ue, ko ‘etau feme’a’aki ki he’etau Tohi Tu’utu’uni. ‘Ikai ke ‘i ai ha’atau toe foki ‘o liliu e Konisit tone, na’e ‘osi eni ‘etau t naki p ‘etautolu ‘etau Tohi Tu’utu’uni, ‘aho e 14 makehe ia mei he kupu ko . Kei laum lie p e 5. Ka ‘oku ‘i ai ‘etau t naki ‘atautolu. Ka ‘oku ou kole atu au, ‘oku mo’oni e me’a ‘oku me’a ki ai e ‘Eiki N pele, ka ko ena ‘oku fokotu’u mai ‘e he ‘Eiki Minisit Lao. Tau ‘ai e founga ko he ko ‘etau founga p ‘atautolu eni ki he anga ‘etau ng ue ‘atautolu, he na’e ikai ke ‘i ai ha me’a peh . M l .

Sea K miti Kakato : M 1 ‘Eiki N pele Vava’u.

Lord Tu’iha’angana : M 1 Sea. Pea ko e tui ‘a e motu’a ni Sea, ko e feinga ia ‘a e K miti, ki he ofi taha ko ki he fakamaau totonú, mo ‘ikai ke mole ha fa’ahinga totonu mei ha M mipa. Mo’oni p , ‘oku ou fakalea ko e Seá, ka ‘oku mo’oni foki ko e M mipa...

<006>

Taimi: 1420-1430

Lord Tu’iha’angana: .. ka ‘oku ‘i ai ‘ene totonu, ke fakamo’oni mai ‘i he tohi fili ta’efala’anga. Pea mole ‘ene totonú ‘a’ana ia, ke p loti p ko ‘ene Seá, ka ko e fa’ahinga faka’uhinga peheni. Pea ‘e.. ‘Oku ou peh ke to e fakam ’opo’opo mai ‘eku malangá kae hoko atu. Pea ko e ‘uhinga ia ko ‘oku ou mahu’inga’ia ai. ‘Oku peh ‘e he motu’a ni ia, ‘oku mahu’inga ange ki he motu’a ni, ke tau liliu ‘e tautolu ha me’a ‘oku tohi, ka ‘oku fakapoto, ka neongo p ko e toko 1 p ko e toko fiha, kae ma’u ‘a e totonu ko iá, ‘a e M mipa ko iá, kae ’oua ‘e mole ‘ene totonú, koe’uhi p ko ‘ene Sea he Fale Alea.

Mahu’inga ke ‘i ai ha casting vote ‘a e Sea

Te u lave Sea ki he peh foki ko .. ‘e ‘aonga p ia, ko e ‘uhingá tatau ai p ia, ko e fa’ahinga p loti ia ko ení ke ma’u ‘a e fiká, kae m lohi. Pea ‘e tatau ai p ia, ko e ‘uhingá ‘e pau ke ma’u ‘a e fiká ia, ‘e ‘aonga p ‘a e *casting vote* ia ai. Ka ‘i he fa’ahinga tu’u ko ia ‘a e fika ‘a e Fale Aleá ‘i he taimi ní ‘a e toko 26, *even* faingata’a ia ke fai ha .. pea ka to’o ‘a e Seá ia, ‘a ia pea toki ma’u, to’o leva ‘a e Seá *odd* leva ‘a e kau me’a ko ‘e 25. Ko e 25 ia ko iá, ‘e ‘ikai ke faingata’a ia ke ma’u, ke fai ha m hanga ia ai. ‘Oku ‘i ai p ‘a e ngaahi makatu’unga ke fai ai ha m hanga, ka ‘oku manifi ‘aupito ia ke hoko. Hang ko ení. Ko e me’a p ‘e fai ai ha m hangá, kapau ‘oku ‘i ai ha taha ia ‘oku fihia ‘i tu’apule’anga, ‘ikai ke lava mai ia, pea ‘e toko 24 leva ‘a e kau me’á, pea ‘e lava ke.. Ka ko e tu’u ko ia ‘i he taimi ní, ‘a e anga ‘o e fefononga’aki mo e folau vakapuna ‘i Tonga ni, p ko e ‘aho Sapaté ‘e tuku ai. Pe ‘oku ‘i ‘Amelika pe ‘oku ‘i ‘Iulope p ko e f ha tapa ‘i ‘Esia ‘oku ‘i ai ha Fakafofonga, ka ma’u p ‘a e fanongonongó ko e l loa taha p ia ‘ene ‘i Tonga ni aí, ko e ‘aho ‘e 2, kapau ‘oku mahu’inga’ia ke ‘i heni ai. ‘Aho p ia ‘e 2 kuo ‘osi ‘i Tonga ni ia. ‘A ia ‘oku manifi ‘aupito ke hoko ‘a e me’a ia ko eni.

Ko hono uá p ka tengetange ha taha, ‘oku kau mo e ‘uhinga ko iá, he ‘ikai ke lava maí, kae lava ko ke fai ha m hanga ‘i he tu’unga ko eni, ka ‘oku manifi ‘aupito p mo ia ia Sea. Ko e ‘uhingá, ko e natula ko ia ‘o e Fale Aleá, ko e ta’u ko ia ‘e uofulu tupu kuo ‘osí, ko e natula ‘o e Fale ni ko e kau tangata’eiki. Ta’u ‘e 10 ko eni kuo toki ‘osí ia, ‘oku ‘alu ia ki he toe to’u iiki ange. ‘E manifi ‘aupito pea mo e faingam lie ia ke hoko ha tengetange ha taha ia tukukehe kapau ko ha fu’u *accident* p ko ha .. ‘oku mahino p ki he hou’eiki ‘oku ‘ikai ke lava mai. Ko e ngaahi makatu’unga p ia ke lava ke fai ai ha m hanga.

Pea mo hono tolú p , ..

Sea K miti Kakato: N pele ...me’a mai koe.

Lord Tu’iha’angana: Ko e tolu p ia, ‘i he toko 25 ka lava fai ha m hanga ko e *abstain* ha taha,

‘ikai ke hiki ia kapau ko ha p loti hikinima. Pe ko ha p loti fakapulipuli ‘ikai ke tohi ia he la’ipepa mahino ‘oku *neutral* p ia, ‘oku ‘ikai ke fie fili ia. Ko e ngaahi makatu’unga p ia, pea tukukehe kapau ‘oku to e ‘i ai ha ‘uhinga, ke fai ai ha m hanga, ‘i he tu’unga ko ia ‘o e fika ‘o e Fale Aleá ‘i he lolotonga ni. ‘A ia ‘e meimei ‘e ‘ikai p ke ‘i ai ha faingam lie ia ‘o e tokotaha M mipa ko ia ‘oku Seá, ke fakah hono lotó, hang ko ia na’a ku lave ki aí, ‘e ‘osi lava p ia ‘o fakah mai hono lotó, ko hoku lotó eni ‘oku ou fakamo’oni atu ai he tohi. Pea ‘osi ko iá, pea ko e ‘uhingá p ko e Sea ‘a e sino ko iá, ‘ikai ke u lava ‘e au, te u lava au ‘o fakah hoku lotó, fakamo’oni atu he tohi fokotu’ú, kae ‘ikai ke lava au ia ‘o fakah lotó, ko hono fai tu’utu’uni ko ko e ‘uhingá p ko ‘eku Sea. P ko hai ha Sea. Pea ‘oku ou tui ...

’Eiki Pal mia: Sea ki’i fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni. Me’a mai ’Eiki Pal mia.

Taukave Pal mia kei ma’u pe Sea ‘ene totonu ke p loti

’Eiki Pal mia: ‘E Sea, tapu atu ki he Feitu’u na kae ‘uma’ ‘a e Hou’eiki. ‘Oku ‘i ai p hono .. ‘oku ‘oange p ‘ene totonu ke fili, ka ko e taimi ko ia ‘oku ‘oange aí, ko e taimi faingata’a tahá ia, ‘a e taimi ko ia ‘e m hanga ai. ‘Oku kei ‘oange p ‘ene totonu ko ke p loti. Ka ‘oku talitali ia ki he fo’i m meniti faingata’a taha, ‘a e taimi ko ia ‘oku m hanga. Ko e taimi ko ia ‘oku m hanga aí, ko ‘ene tu’u ia a e ongo faha’í he tu’unga, ‘oku fiema’u ha taha, taukei, fiema’u ha taha ‘oku pau ‘ene sió, ke ne fai ‘a e fo’i *decision* ko ia. Ka ‘oku ou fokotu’u atú ‘oku ‘ikai ke mole. ‘Oku kei ‘i ai p ‘ene totonú ‘a’ana.

Tui ko e toko 25 ‘oku faingata’a ke hoko ha m hanga ai

Lord Tu’iha’angana: Kae kehe ko e me’a ia na’a ku fakat t ki ai ‘Eiki Pal mia, ‘a e manifi ko ia ha faingam lie ke hoko ha me’a peh , ‘i he fa’ahinga fika ko ia ‘a e Fale Aleá ‘a e toko 26 he taimi ni. ‘Oku lolotonga *even* ia he taimi ni. Ka toki a’u ki he fa’ahinga fika ‘oku ou tui, kapau na’e toko 27 ‘e takitaha feinga leva ki he fiká, pea ‘e palanisi leva, he ‘e malava ‘a e faha’i ko ‘oku nau tohi tangi maí, ke feinga’i ‘a e 13, ke m hanga ‘a e 13, kae ‘uhingá kae *vote*. Ko e tu’u ko ia he taimi ní, ko ‘ene mavahe ko ia ‘a e Seá ia, *odd* leva ia ‘o 25. Ko e 25 ‘oku faingata’a ke fai ha m hanga ia ai. Kuo pau ke hoko ‘a e ngaahi me’a ia na’a ku lave ki aí, p ko e *abstain* ha taha kapau ko e hikinima, p ko ‘ene p loti pepa, pea ‘ikai ke ne hiki ‘e ia ha me’a, mahino p ‘oku *neutral* p ia p ko e h e me’a...

’Eiki Pal mia: ‘Ikai, ko ‘eku ‘uhinga p ‘a’aku ia ‘i he peh ko ia ‘oku ‘ikai ke ‘oange ‘ene totonu ke p loti. Ko ‘eku poiní ‘a’aku ia, ‘oku kei ‘i ai p ‘ene totonu ‘a’ana ia ke p loti ‘i ha fo’i taimi.

Lord Tu’iha’angana: ‘Oku ‘i ai p ia, ka ko eni ‘a eni ‘oku ou laú, ko e p seti ‘e 99.9 ia ki he founga ko eni mo e tu’u ‘a e fiká ko eni ‘oku ou fakat t ki ai. ‘Oku mo’oni p ‘a e Pal miá kae toki *casting vote* ai. Ko ‘ene ‘ikai ke *casting vote* ai p ia, kae ‘oleva, Ko ‘ene tu’u ‘a e fiká ia pea ko eni ko e fa’ahinga kaveinga mafatukituki pe eni ia, t taaitaha ke li’aki ha taha ia he ‘aho ko ia. ‘E t taaitaha ke *abstain* ha taha ia ke p loti, he ko e me’a mahu’inga, pea ‘oku ‘osi ‘i ai ‘a e loto ia ‘o e tokotaha kotoa p . ‘A ia ko u lave ki aí, ko e fakat t p na’a ku ‘osi lave ki ai ’Eiki Pal mia. Kapau ko e tokotaha ko ia ‘oku Sea he ‘aho ko iá ‘oku fakamo’oni mai kuo ‘osi mahino hono lotó, kau ia... pea ‘oku ‘oange p ‘ene tau’at ina ‘a’ana ia ki ai, ke fakamo’oni mai ia, ‘oku

ta'efalala 'oku 'osi mole 'ene falalá 'a'ana mei he Pal mia. Pea 'e lava ia 'o fakah mai hono lotó, pea a'u ko ia ki he fai tu'utu'uní, 'a eni 'oku ou laú 'e fakafe'atungia'i 'aki ia, ka ko 'eku 'uhingá, 'oku fakapotopoto p 'a e me'a ko eni 'oku fa'u mai 'e he Komití, he 'oku fakapalanisi mai p . 'Oatu ho'o vote 'oku ou tui ko e tau'at ina kakató ia 'i he 'uluaki p loti. Pea ka iku 'o m hanga ko e toko 26 foki , foki fili k toa, 'e lava leva ia 'o m hanga. Pea ka m hanga ko e ta'e'aonga ia. 'a . 'A ia ko e feinga ko ia ke fakapalanisi ko eni, he kapau na'e peh mai, ma'u ho'o vote h ko e M mipa, ka ka m hanga pea ke to e casting vote ko e me'a ia 'oku 'ikai ke u tui au ia ki ai. 'Oku feinga 'a e K mití ke fakapalanisi mai ko ení, 'a eni ko na'a ku 'osi talaatu, ngaahi 'uhinga eni ko 'e lava 'o m hanga aí, ka 'oku fu'u faingata'a. 'Oku fakapotopoto ange, ke 'oange p 'a eni ko 'oku fokotu'u mai 'e he K miti. Sea, 'oku ou tui p , 'oku malava p , hang ko e ngaahi feme'a'aki. Sea, 'oku ou tui p , tau kei lava p 'i he kupu 62 'a eni p ko 'oku fakah mai ai 'a e fokotu'u 'a e K mití ke tu'utu'uní, 'i he me'a ko ení ke tau ng ue'aki. Ka 'oku mo'oni p 'a e lave ia ko eni ko ki he Konisit tone, ka te u ki'i lave nounou atu p Sea, ki he hisit lia ko eni 'o e fa'unga ko eni 'o e Konisit tone ko eni.

'I he 2010 ko e 'uhingá ko e taimi ko iá na'e kei fakakaungat maki 'a e motu'a ni he Kapinetí mo e Fale Aleá, pea na'e 'i ai p mo e hou'eiki heni, na'a mau 'i he Kapinetí, 'e fai 'a e ' liliu ko eni. He ko e finangalo ia 'o 'Ene 'Afió 'o e 'aho ko iá, pea mo e Pal miá, pea mo e loto 'o e Pal miá mo e Pule'angá, koe'uhi foki kuo pau ke feinga'i 'a e ' me'a kotoa ki he liliú ke 'osi p he 2010, pea fakahoko p 'a e Fili 'i he founga fo'ou 'i he 2010. Sea ko e ng ue lahi eni, 'a e ngaahi ' K miti ko ia na'a nau fakahoko 'a e ' me'a ko ení lele 'aho lele po'uli. Lele hokohoko 'a e Kapinetí he mei 'aho ki he 'aho, feinga'i ko eni 'a e ' me'a ko ení, pea feinga'i 'o fakah mai ki he Fale Aleá ni, 'o fakahoko, ka 'oku mahino p 'oku 'ikai ko e m 'opo'opo lelei taha eni 'a e fakahoko fatongjá. 'A eni p na'e mahino ko eni he'ene kamata mai he to'u Pule'anga kuo 'osi. Ko 'etau kamata, m l kuo lava 'a e kamata, ka 'oku kei 'i ai p 'a e ngaahi me'a ke monomono ke hoko atu 'a e fakahoko fatongia. Pea 'oku mo'oni ia mahalo na'e kau ai eni ia, 'a hono fokotu'u ko eni 'o e kupu ia ko ki hono fokotu'u 'o e Pal miá, pea 'oku ne h mai ia kitu'a 'oku fair.

Tui lava pe ke ngaue'aki Kupu 62 ke fakatonutonu e Konisit tone

Ka ko e kupu ko ia 'o e tukuhifó, he ko hono fair tahá p , 'a ia 'oku ou tui p 'a eni 'oku ou lau ki ai. Ka 'i ai ha me'a 'oku fakatokanga'i, pea tau toki fakalelei'i. 'A ia na'e 'ikai ke fofonga valea p ko e h 'a e hou'eikí ke 'ai ke tatau p 'a e fokotu'ú mo e tukuhifo. Pea 'oku ou tui au, 'oku kei lava p 'e he Kupu 62 'oku tau ng ue'aki, ke fakatonutonu 'a e Konisit toné ke tatau p 'a e fokotu'ú mo hono tukuhifó he ko e fair. Ke ha'u 'a e ...

<008>

Taimi: 1430-1440

Lord Tu'iha'angana: *Interim Speaker*, ka ai p ha fa'ahinga me'a peh he ko e fokotu'u mo e tukuhifo ko e, 'oku tau tui 'oku tonu ke natula ofi 'aupito he tatau 'a e me'a ko eni. Pea hang ko 'eku lave na'e ... 'a e feinga'i ke vave he ko e finangalo ia e Tu'i ke fakahoko p he 2010, fakahoko e liliu lao mo e h fua, fakah ki Fale Alea ke paasi ... Pea na'e mahino p ia 'oku 'ikai ke fu'u ma'u e m 'opo'opo mo e p seti 'e 100 e. 'A ia 'oku kau ai eni he kuo fakahoko ia na'e fakahoko he to'u Pule'anga kuo 'osi pea ko eni 'oku fakahoko , 'a e mahino ko pea ko eni na'e fakahoko

‘etau me’a ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha fa’ahinga founga ng ue pea ko eni ta u feinga’i eni ke fai e founga ng ue. ‘Alu atu ko eni ia kuo Konisit tone ia kuo mai p ia ki he fokotu’u pea ... ‘Ai e tukuhifo ia pea *refer* p ia ki he tu’utu’uni. Ka ko u tui ko e me’a ia te tau kei lava p ‘o ng ue’aki e 62 ke fa’u e tu’utu’uni ko eni ‘uhinga p ko ‘eku feinga ke ma’u ‘a e fakapotopoto, ko e fakapotopoto taha eni e ... ke ma’u ‘a e totonu ko eni ‘oku ou feinga ke malanga’i kae toki, he ko u tui kapau ‘e toki liliu mo e Konisit tone ke tatau e fokotu’u mo e ... Pea ko e hang p ko e lave ‘a e motu’a ni Sea ‘e mahu’inga’ia p ia ki he motu’a ni ka ‘oku tau liliu ha tu’utu’uni p ko e Konisit tone p ko e lao. ‘U me’a p ia ‘oku tohi, fu’u me’a mate p ia. Ko e liliu p ko e tamate’i, sai p ia.

Ka ‘oku hao p ko e fakahaofi ai ha totonu ha M mipa p ko e ‘uhinga ia ‘oku tau talanoa ai he *issue* ko eni, ko e me’a ia ‘oku ou malanga’i he motu’a ni. Pea ka tau fua tautau ‘a e ngaahi faka’uhinga, ‘a e ‘a e ngaahi faka’uhinga ta u peh ko e Konisit tone ‘oku tu’u ko , pea mo e ngaahi tu’utu’uni faka-fakataha. Pea mo e fokotu’u mai ko ena ‘a e k miti he’enu fakapotopoto ko eni ‘a eni ko kuo ‘osi mea’i ‘e he Hou’eiki ‘a e feinga ke fakapalanisi ko eni ke ‘oange e vouti ‘uluaki ki he Sea kae to’o ‘ene *casting vote* pea fakapalanisi ‘aki e m hanga ‘a eni ia ko u lave ki ai, ka fua ia he , ko hai ‘oku ofi taha ki he fakamaau totonu mo ‘oange e totonu ko e ... Ko u tui ‘a eni p nau fakat t atu ko e me’a ko eni ‘oku fakah mai he k miti ko e ... Ko e totonu ko ‘a e M mipa ke to’o ia ko e ‘uhinga p ko ‘ene Sea he Fale Alea.

Pea ‘oku ‘i ai p e ki’i me’a ‘e taha fakamuimui p ko e fakat t p ki ai ko e ‘uhinga p ko eni ki he fihia ‘a e ngaahi me’a ko ‘e fihia ko e *conflict of interest*. ‘UHINGA fie tau tali p ia ‘e tautolu ‘i he ‘uhinga tatau p . ‘Oku ‘ikai ke tapu ia ki he Sea Fale Alea ke fakamo’oni mai he tohi. Fakah mai hono loto he toko 10. Pea ka ‘i ai ha leva ha Sea ‘oku fakamo’oni mai ai, ‘e kei taau ke Sea h kuo ne ‘osi mahino ‘oku ... ‘a e feitu’u ia ‘oku loto ki ai? Te tau fakalongolongo ai p ‘a ia ‘oku ‘uhinga fai p e fakapotopoto ke tau nga’unu m m lie kae fakalelei’i e ‘ me’a ... *Conflict* ia. Kapau ‘e ‘i ai ha Sea e Fale Alea ‘e fakamo’oni mai he toko 10 ‘osi mole ‘ene falala ‘a’ana mei he Pal mia, ka te kei tali p ke Sea? Ke ne kei fakamaau’i e feme’a’aki? ‘Oku ne ‘osi fakamo’oni mai ia ko au ‘oku ‘osi mole ‘eku falalala mei he ‘Eiki Pal mia? Kai kehe ‘oku ‘ikai ke u tui au ‘a ia ko e ...

M teni Tapueluelu: Ko ‘eku ki’i fehu’i nounou atu p au na’a ‘osi e me’a ‘a e ... Kapau ‘oku laum lie lelei ...

Sea K miti Kakato: Laum lie lelei p ki ai N pele?

M teni Tapueluelu: Muimui ‘ene malanga Sea ke ki’i fakama’ala’ala mai p ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu’u na ‘Eiki Sea kae peh ki he Hou’eiki M mipa, ‘a ia ko ho ‘uhinga ‘e ‘Eiki N pele ki he ... ke tau lele ‘aki e founga ko ‘oku fokotu’u mai ko ‘e he k miti kae toki liliu e Konisit tone ‘amui ke na fen pasi? Ko ho’o ‘uhinga peh ?

Tui ko e fakapotopoto tahá ke tohi’i founga fo’ou he Konisit tone

Lord Tu’iha’angana: Ko e ‘uhinga kiate au ia ko e tu’u foki ia ‘a e Konisit tone ia ‘oku, ko e faka’ofa’ofa taha ia ke liliu ‘a e, ke tatau e tukuhake mo e tukuhifo ‘a ia ko e fo’i liliu p ke founga

... h mai 'a e *Interim Speaker* kae lava ke ma'a e founa, kamata p ia mei he'ene ha'u 'o fakamaau'i e feme'a'aki he fai e ngaahi malanga mo e me'a he ko e 'uhinga he 'oku 'osi *conflict* p ia 'a eni ko 'oku ou lave ki ai ka ko e to e fakat t mahino ia 'e taha kapau kuo fakamo'oni ha Sea ia 'io kuo 'osi fakah ia lolotonga 'oku 'ikai ke toe falala ia ki he Pal mia pea 'e kei Sea p ia 'o tataki e fakataha ko ia 'a ia ka ko 'eku lave p 'a'aku ia 'oku 'i ai e ngaahi me'a ke tau toki ... he 'e fepakipaki e ngaahi me'a ko ia pea ko 'eku fakahoha'a p 'a'aku Tongatapu 4 ko e, 'a ia ko u kei peh p au 'e kei fakalao p ia ke tau fakahoko ha liliu ki he'etau founa ng ue tautefito ki he fo'i me'a mafatukituki ko eni 'i he malumalu 'o e Kupu 62. Ka ko e faka'ofa'ofa taha ia ke liliu e Konisit tone he 'oku ou tui au he 'ikai ke 'i ai ha fepaki ia, tu'u p e Konisit tone pea 'oku tau ng ue'aki 'e tautolu e Kupu 62 'o fa'u 'aki e ' tu'utu'uni ko eni ka ko e faka'ofa'ofa taha ia tohi'i e fokotu'u 'o e Pal mia he Konisit tone pea tohi'i mo e me'a ke tatau 'a e founa kae ma'a pea mo ma'u e ... 'ikai ke mole ai ha totonu ha taha, 'ikai ke ta u a'u tautolu ki he fakamaau totonu p seti 100 ka ko e ta u feinga p eni ke fakaofiofi ki he ofi tahá pea ko e kole p ia, mahino 'aupito 'e Tongatapu 4, 'a e Hou'eiki 'oku malanga mai 'i he ngaahi Tohi Tu'utu'uni mo e ngaahi founa fakataha. Ko e me'a ia 'oku fai 'e Tonga ni mo m mani ka ko e tu'unga ko eni mo tau toki liliu atu he ko u piki tai p au he ... ha totonu ko eni mo e ngaahi ... Pea ko u tui p Sea 'oku mahino atu e ki'i fakahoha'a vaivai ke poupuu atu ki he feme'a'aki.

Sea K miti Kakato: M l mu'a ...

Lord Tu'iha'angana: 'E, m l Sea.

Sea K miti Kakato: N pele Ha'apai. K taki mu'a 'e Fakafofonga Niua 'o me'a mai.

Ke 'oange faingamalie Sea ke p loti hang ko e faingamalie he fili Pal mia

Fe'ao Vakati : Tapu p mo e Feitu'u na Sea. Tapu atu mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Sea te u fai p 'eku ki'i fakahoha'a nounou p 'a'aku Sea 'i he anga e fakakaukau pea mo e tui e motu'a ni Sea. Sea ko e 'uluaki p ko 'eku, ko u tui au Sea 'oku totonu ke 'oange ha faingam lie 'o e Sea 'o e Fale Alea ke vouti, ke fili Sea 'i he 'uhinga p Sea hang ko e me'a p ko e ngaahi feme'a'aki ko e M mipa 'o e Fale Alea. Ko u tui Sea ko e tafa'aki ko ki he'ene Sea pea toe vouti ko u tui 'i he tafa'aki Sea 'oku fai hono t langa'i ia ai. Ka nau faka'amu p ke fehu'i p ki he k miti p 'e lava ke liliu e founa 'o hang ko e founa ko na'e fokotu'u hake 'e he Pal mia kae lava e Sea 'o vouti kae 'oua te tau ... ka tau nounou leva Sea. Ko hono mo'oni ki he motu'a ni ki he anga 'eku fakamaau tau'at ina p 'a'aku, ko e M mipa e Sea pea 'e 'oange hono faingam lie ke kau 'i hono fokotu'u e Pal mia p na'e poupuu p 'ikai pea 'oku ou tui p Sea 'oku tonu ke 'oange ha faingam lie tatau p kapau ki hono tukuhifo 'o e Pal mia.

Sea ko e mahu'inga ko ki he motu'a ni ko ke 'i ai ha p loti ko 'a e Sea pea mo 'ene tu'unga ko ko e Sea Fale Alea Sea, ko e taimi ni 'i he lolotonga ni Sea ka tau ka p loti 'e p loti e Sea Fale Alea Sea 'i he K miti Kakato. Ko e faka'ilonga ko e M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga pea mo e K miti Kakato Sea. Ka 'oku ou tui Sea ko e tekinkale p ke fakalelei'i 'i he'ene tu'unga ko eni 'e Sea, ko u kei tui p Sea hang ko e ... 'Oku mo'oni 'aupito e ngaahi t langa ia pea mo e tafa'aki ko e me'a fakatohi pea mo e tu'u he Konisit tone p ko e hang ko e me'a ko eni 'oku fakalongolongo neongo 'oku talamai 'o fakah mai p he l pooti ko eni 'a e k miti 'e 'ikai ke to e *casting* 'a e Sea ka 'oku tau kei l loa ko eni Sea ko e h e founa 'e ... kapau 'e to'o pea mei he ... ke 'oua 'e Sea 'i he taimi ko 'e fai ai 'a e p loti ke fakah loto ko ki he tukuhifo ko 'o e

Pal mia. Ko u tui mahalo 'e nounou ange Sea kapau 'oku lava, kapau 'e lava ke tau fakafoki p ... Pau te tau fakafoki p ki he founa na'e fokotu'u 'aki e Pal mia, he ko e me'a ko 'oku ongo'i 'e he motu'a ni ia ko 'oku mahu'inga, 'oku mahu'inga he ko e M mipa 'o e Fale Alea 'a e Sea pea 'oku mou mea'i p Sea hang ko e feme'a'aki ko 'etau talanoa eni ia 'atautolu ki he hokohoko atu he kaha'u. Pea 'oku ou tui ko e ngaahi poini ia kuo 'osi 'omai p ia Sea. Pea ko u tui p 'oku totonu p ke 'oange ha faingam lie tatau 'i he Sea 'o e Fale Alea ko e M mipa mo e faingam lie tatau ko ia Sea 'oku mo'oni e lau 'oku 'i ai 'emau pal fita foki 'i Niuatoputapu, tonu ki 'olunga tonu fakakonitin niti. Fakam l atu he ma'u taimi Sea.

Sea K miti Kakato: 'E, k taki mu'a 'o ki'i fakamaama mai e motu'a ni 'e Fakafofonga. Ko ho'o me'a mai 'anenai ke tau fakahoko ke p loti 'a e Sea kae ...

Fe'ao Vakati : Ko ia Sea ko e fakakaukau foki Sea ko e 'uhinga he ko e M mipa 'o e Fale Alea.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Fe'ao Vakati : Ka ko 'eku fakakaukau 'a'aku ia Sea p 'e to e 'i ai ha founa 'e taha 'o hang ko eni ko ko e founa ko na'e fokotu'u 'aki e Pal mia ke tau fakafoki ki he founa ko ia kapau 'oku mai ha *Interim* Sea hang ko e me'a ko na'e mai ko 'e he 'Eiki Fakafofonga N pele ko pea mei Ha'apai ko e 'uhinga ...

<009>

Taimi: 1440–1450

Fe'ao Vakati : .. ko u tui Sea mahalo te tau nounou ange 'i he tafa'aki ko ia.

Sea K miti Kakato: Te ke tali p ki'i tokoni 'a Tongatapu, 'a N pele 'o Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: Sea, ko e mahu'inga ia ko tu'u ko he Konisit tone ko e Fale Alea p eni 'e taha, 'a eni, 'oku tonu ai e fo'i me'a ko eni. He ka ua, te ke hala koe he vouti. He ko e Sea mo koe. Pea kapau 'e 'unu mai leva 'o faka-M mipa, te ke hala koe he p loti, ka ko e h e 'aonga hono fili koe.

M teni Tapueluelu: Sea ki'i fakatonutonu atu.

Lord Tu'i' fitu: Ko e a'u ki ha kaha'u e fo'i kakano 'e 26 ko eni. Ka 'i ai ha taha 'e fili ke Sea K miti Kakato p Sea Fale Alea he 'ikai ke fie pole ia ki ai he 'e mole 'ene p loti 'ana.

M teni Tapueluelu: Fakatonutonu p Sea ke mea'i p he 'e he 'Eiki N pele.

Sea K miti Kakato: Sai, N pele Fika 1 'o Vava'u, ki'i fakatonutonu eni 'a Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Ke manatu'i p mu'a 'e he 'Eiki N pele, 'oku lolotonga ta'ep loti he taimi ni e Sea ko eni. 'Oku lolotonga ta'ep loti he taimi ni.

Lord Tu'i' fitu: Ka a'u ki he kaha'u 'oku kei laum lie lelei. Ka 'alu hifo ki he lower house, ka to'o e p loti, ko e tama te ne fai e me'a. Te ke kei tali lelei ia. Tali mai e fehu'i.

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea ka u ki'i tali atu ai leva.

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

M teni Tapueluelu: 'Oku 'ikai ke u lave'i 'e au p ko e lower house f 'oku 'uhinga ki ai. Ko e poini ko 'oku 'uhinga mai ki ai 'a'ana, 'oku totonu ke p loti e Sea ka...

Sea K miti Kakato: N pele fakamolemole ki'i me'a mu'a ki lalo kae me'a mai 'a Tongatapu 4. Ko 'ene 'osi p kuo ke me'a mai.

M teni Tapueluelu: Ko 'eku fakamanatu atu p 'aku 'Eiki Sea, 'oku lolotonga ta'ep loti e Feitu'u na. Ko e 'uhinga p ke mahino p poini 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Hou'eiki N pele Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: Sea, 'ikai ke 'i ai ha mahu'inga ia 'ene fo'i fokotu'u mai. Ka faifai ange ko e Feitu'u na 'oku ke Sea 'i ha fo'i Tohi Tangi, ko e Fakafofonga Kakai koe. Pea to'o peh 'i tatau mo e me'a ko eni 'oku 'ai ki he Sea 'a e fo'i tu'utu'uni ko eni 'oku tau fokotu'u ki he kaha'u, te ke laum lie lelei, ko e fili koe 'e Ha'apai, ko e M mipa koe pea ko e totonu ia hang ko e me'a 'a e Fakafofonga Fika 1 'o Ha'apai, ho'o totonu ki he 'uhinga e temokalati ko e p loti, ko e tokolahi.

Sea K miti Kakato: M 1 N pele. Pea 'osi ko ia pea hoko mai e Minisit Polisi.

Fe'ao Vakata : Sea ko e fakahoha'a p , pea ko u kole p mu'a ki he Sea e k miti pea mo e k miti p te nau lava 'o tali na'a nounou ange ke tau hanga 'o liliu 'a e founa ko eni ki he *vote of no confidence* 'i he tu'utu'uni kae 'omai ha interim Sea, ha Sea 'e Sea.

Sea K miti Kakato: 'Omai e Sea makehe mei he Sea.

Fe'ao Vakata : Hang p ko e founa ko na'a tau fakahoko'aki p 'a e fokotu'u Pal mia. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Minisit Polisi.

'Eiki Minisit Polisi: Tapu mo e Feitu'u na Sea pea tapu mo e Hou'eiki e K miti Kakato. Ko 'eku, ko 'eku tu'u hake p 'aku ia ko e fehu'i p ki he 'Eiki N pele ko ia Fika 1 'o Vava'u he'ene peh ko p te ke loto kapau, ke to'o ho'o vou'i 'o hang ko ia kuo hoko ki he Sea, 'o kapau, p 'oku tonu 'eku fakakaukau atu ki ai p ko e 'uhinga ha to e liliu mai 'amui ange.

Lord Tu'ilakepa: Sea, 'e sai p ke u ki'i tokoni atu ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: 'E 'Eiki Minisit , tokoni mai.

Lord Tu'ilakepa: Ko 'eku tokoni atu ki he Feitu'u na, kole atu ki he Minisit fakamolemole ke tuku ia. He te tau fakafekiki ai tautolu. Ko e fokotu'u fo'ou 'oku 'omai 'e he Fakafofonga ko ia mei Niua. Na 'oku sai ke tau 'unu kae tuku he 'oku tau fakakikihi kitautolu ia ki he tu'unga ko e, taimi ena e Feitu'u na ke ke ta'ofi ai mautolu ka tau. Ko e poini m lie na'e mai h .

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele.

'Eiki Minisit Polisi: 'Oku fakahinohino 'e he Sea ia koe, pule p koe.

Lord Tu'ilakepa: Ke ke tokoni ki ai he ko e 'uhinga he te ke me'a mai p he me'a tatau p .

Sea K miti Kakato: N pele, mo me'a hifo ki lalo ka u ki'i fakahoha'a atu. Ko u tuku p ke mou me'a mai ke mou fiem lie. Ko 'ene 'osi ko ia, mou me'a mai leva ki he, 'a Vava'u 16 ki he fokotu'u ko 'a e Fakafofonga Niua. Ko e h e me'a ko te mou feme'a'aki ko 'o tau maau ki ai, 'osi p ko ia pea tau toki p loti. Mou fiem lie p 'e Hou'eiki te mou...

'Eiki Minisit Polisi: M 1 'aupito Sea. 'Oku ki'i fakamanatu atu p au ia te'eki ke u hoko atu, ko e motu'a ni foki na'e fakahoha'a 'anenai pea tau toki tuku ko he, ka na'e ki'i tu'u foki e fakahoha'a ko e tuput maki 'a e ni'ih i heni. Pea ko 'eku lele ko ki h ko u ha'u p au pea 'ikai ke u to e hanga 'o, 'ai au na'a 'ohovale kuo to e tuput maki ha taha. Ko kuo to e tuput maki 'a e Hou'eiki ia pea mei Vava'u.

Sea K miti Kakato: 'Ikai, me'a mai koe 'Eiki Minisit .

Lord Tu'ilakepa: Sea, 'oku ou kole fakamolemole atu ki he Feitu'u na, 'ikai, 'oku 'ikai ke fai ha, tonu ke 'oua 'ai e me'a ko ia heni. Ko e tuput maki mo'oni p 'anenai e fu'u kaila 'anenaí, ko e tuput maki ia. Ka 'oku totonu ke tau tokanga na'a faifaiange kuo tengetange ha taha. Ko 'eku 'ai atu p 'e au ki he Feitu'u na ke tau ki'i afe hake mu'a ki he me'a 'oku 'omai 'e Niua. Ka tau hoko atu he 'oku mo'oni e Minisit Lao, ki'i me'a si'isi'i ka tau hoko atu.

Sea K miti Kakato: M 1 N pele Vava'u. Me'a mai Minisit .

'Eiki Minisit Polisi: M 1 . Kuo te h au he toutou tu'u hake 'a e Fakafofonga N pele Fika 2 'o, kaekehe ka ko 'eku 'uhinga ia ka te u fai atu ai leva e ki'i me'a ko na'u fakakaukau he'eku lele 'anenaí. Ko u fakakaukau he fu'u tuput maki ko pea u longo ai p au 'anenai. Ko u manatu'i hake me'a ko eni na'e 'asi hake he'etau tipeiti mai he ngaahi 'aho ko . 'Eku lele ki he Tama Tu'i Pelehake, ko u kei si'isi'i hake.

Lord Tu'i' fitu: Sea, tu'u p au ke tali e fehu'i 'a e Minisit ke vave. Kapau 'e to'o 'a e fili 'a e Sea, tonu ke to'o mo e p loti ia 'a e Pal mia he tu'utu'uni ko ení.

'Eiki Minisit Polisi: Te u hoko atu p ki ai Sea kae 'oleva ke ki'i matala atu e fo'i me'a ko ení. Pea ko 'eku, he na'a ku ki'i mo'ut fu'ua 'anenai, na'u mo'ut fu'ua. Pea ko 'eku peh atu ko u manatu'i hake ke u lele atu ko ki he Tama Tu'i Pelehaké. Ko u ki'i si'isi'i ange foki he taimi ko ia pea hang p ko u manavah 'alu ki he Tama Pal mia, Fatafehi Tu'ipelehake. Pea ko u 'alu atu, h ko u hang ko u ki'i tetetete p . Ko 'eku h atú, 'afio mai ko 'a e Tama, malimali mai kiate au. Si'i, ko u ongo'i ko u tau'at ina he fakahoko atu hoku faingata'a'ia he na'e tu'utu'uni mai foki ke fai e ng ue mo e me'a, pea toe eni ke u ki'i to e 'ai atu 'eku fakakaukaú. Ko 'ene tali lelei ko ia, pea ko 'eku lele ko ia 'anenai fanongo ki he fu'u hoha'a ko ia 'anenai, ko u manatu he ai 'etau lea Tonga 'oku peh , Ko e fielau p ko e 'Eiki mo'oni , 'oku 'ikai ke fie'eiki ia. Ko e s puni koula, mahino p hono anga. Ko e s puni 'akaú, 'oi fakap , 'oku 'i ai p hono fa'ahinga me'a.

Lord Tu'i' fitu: Ko e 'eiki ko 'oku me'a ki ai e toket he teolosia, ke fakatomala kita, kuo pau ke te fakatomala kita. Te fakatomala kita ka te koula.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole 'Eiki N pele Fika 1 'o Vava'u ki'i me'a mai p ke lave'i 'e he motu'a ni.

'Eiki Minisit Polisi: Ka u hoko atu ki he me'a 'a e 'Eiki N pele Fika 1 mei Vava'u. Ne 'atu foki p te tau fiem lie, p te ke fiem lie ki ai kapau 'e to'o ho'o voutí, ko e anga 'eku ma'ú, ko 'ete hoko p 'o Sea, kuo te 'osi tali lelei e me'a ko ia he 'ikai te te kau ha vouti ha me'a, te te toki *casting* p , n molo p ia. 'Ikai ke 'i ai ha me'a ia 'oku peh 'oku te ha'u kita 'o to e vivili atu, ta'utu kita he sea, fai ko voutí pea talaange, tali si'i, te u ki'i me'a atu 'o tau ta'utu fakataha mai pea tau hiki hotau nima. Pea ka toki 'i ai ha me'a pea u toki h mai ki heni 'o Sea. Ko e me'a mahino ia ko e casting vote. He 'ikai te te to e vouti ha..

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele ko e fakatonutonu. Fakatonutonu eni 'Eiki Minisit .

Lord Tu'ilakepa: 'Eiki Minisit fakamolemole fakatonutonu e Feitu'u na . Fakamolemole p na'a peh 'oku...

'Eiki Minisit Polisi: M 1 , ko u lava atu au Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe Fika 2.

Lord Tu'ilakepa: 'Oku hang ko 'oku tau ongo'i he Fale ni ka 'ai ha fakatonutonu ki ai ke tonú pea me'a mai ia kuo lava ia, ta'e te ne tataki hala'i kitautolu he Fale ni pea mo e kakai e fonua. Toki 'osi p feme'a'aki 'anenai 'i he vahe 4 'a ia ko e kupu hono 5, fekau'aki mo e fatongia 'o e ongo Sea, Feitu'u na pea mo e Sea, 'Eiki Sea, 'o fekau'aki ia pea mo ha fehu'i 'Eiki Sea 'o kapau 'e 'i ai ha casting vote ai 'Eiki Sea. Ko e me'a ko 'oku ou tokanga ki ai 'Eiki Minisit ki he me'a ko ia 'oku ke me'a mai ki aí. Tuku ka tau 'ai angé ke tau 'unu ki ha fa'ahi 'e taha, kia au 'oku ongo lelei ange hono 'ai he 'ikai p ke tau tatau tautolu. Na'a tau 'osi atu 'o po'uli e ' fika, 'alu e fika faka-Tohitapu, 'alu mo e fika 'apositolo 'alu mo e sio fakasiok lafi pea fika'i atu 'ova ia he 28, fika'i atu , 'ova ia 'o 27 'ikai p ke ma'u e 26. Pea 'ohovale p kuo tau liliu ki he fika na'e

tali 'anep . Fanga ki'i me'a ia ko ení 'oku faingofua p ka tau fai mo feme'a'aki he ko e 'uhinga Sea na'u ma'u ho'o me'a ko ia na'a ke me'a'akí.

Lord Tu'i' fitu: Ki'i fakatonutonu p au ki he me'a na'e me'a'aki 'e he Minisit 'a e Fakafofonga Niua.

Sea K miti Kakato: Fakamolemole Fika 1 kae 'oleva ke lava mai 'a Fika 2 kae toki, he ko ho'omo fakatonutonu l ua p .

Lord Tu'i' fitu: Ko ia. Ko 'eku ki'i fakatonutonu p 'aku Sea kapau 'e foki mai e interim ki heni, hang ko e kamata ko hono fili e Pal mia. Kapau 'e to e ha'u e Sea fakataimi, interim, ko u manavasi'i na'a faifai kae *dissolve* 'e he Tu'i e Fale, 'ikai ke 'i ai ha *procedure* ia e Fale ke mali 'a e fo'i me'a ko , fo'i fokotu'u ko mo e fokotu'u e fokotu'u Pal mia. Ko ia p Sea m l .

Sea K miti Kakato: M l Fika 1. Kuo mate atu e fokotu'u ko ia. Tau, 'Eiki Minisit Fakalotofonua, me'a mai.

Lord Nuku: Sea, tali si'i p mu'a ke tamate'i e fokotu'u he 'oku mau kei poupu p . Kae tuku ange p faingam lie ia 'o ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai Minisit .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e 'Eiki Sea kae 'uma' e K miti Kakato e Fale Alea 'o Tonga. 'E Sea, ko u peh , Hou'eiki...

<001>

Taimi: 1450-1500

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ... kae 'uma' e Hou'eiki M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. Mou laum lie lelei tau nofo p he kupu 65. Taimi ko te tau toki ai ki he *Lower House* pea tau toki 'ai ia. He ko e taimi ko na'a ku Sea ai he K miti Kakato na'a ku 'osi 'ilo'i na'a ku 'osi lave'i 'e au ia 'a e me'a kotoa p 'e hoko. 'E 'i ai e lea kovi mai kiate au 'e 'i ai e lea 'ita he 'ikai te u p loti pea fili au pea u talangofua ki he fili na'e fai. Pea 'oku ou tui 'oku peh p mo eni. Ka 'i ai ha Hou'eiki N pele 'oku fili ki he Sea te ne tali hono ngaahi naunau. 'Oku 'i ai e ngaahi naunau 'oku 'i ai mo e ngaahi me'a mo e ngaahi 'ea na'a tau toki fanongo p ki ai he toki 'osi 'etau fakataha 'anenai. Ko e anga ia e naunau 'e fetaulaki ia mo e Sea. Pea ko 'eku kole tau nofo p he 65 toki liliu e 50 a mo e 50 b ke tatau p hono tukuhifo mo hono tukuhake. Ko e fo'i *process* ko ia ko ki he liliu ko 'o e Konisit tone l l a ia. Ka ko 'eku kole p ia ke mou laum lie lelei Hou'eiki tau nofo p he tau alea he 65 tau toki atu ki ha taimi 'oku toki 'i ai ha *Lower House* pea tau toki fakakaukau ki ai. Ka ko e anga ia 'a e fakakaukau 'a'aku ko 'ete hoko p 'o Sea kuo te 'ilo 'a e ngaahi me'a 'e hoko mai kia kita.

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki Minisit .

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘Ikai ko u tali ‘e au ko u peh au na’a ko ha tokoni p ko ha fehu’i.

Lord Tu’ilakepa: ‘Ikai ! Ko ‘eku hiki ‘a’aku ko ‘eku faka’ilonga ke u malanga ka ‘oku m lie ‘a e Feitu’u na. ‘Oku m lie ‘a e Feitu’u na he ko e taimi p ko ka ... mo e me’á pea ke me’a holo e Feitu’u na ia. Pea ko e taimi ko ‘oku ou hiki ai ‘o faka’ilonga ki h kuo ke faka’ilonga mai koe. Sea ko au ia ‘Eiki Sea ko u tu’u p au ko u kole atu ‘Eiki Sea ko u m lie’ia he me’a ko ‘oku ke, na’a ke ‘osi me’a ‘aki.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu’ilakepa: Ka m hino ki he Feitu’u na pea ‘oku tonu ke tau faka’osi. Taimi ni kau mo e fakafiem lie ke fiem lie kau M mipa. Pea kapau nau fiem lie ‘ai p toki taki tu’o taha pea m hino. He ko e tu’u he taimi ni ‘oku ‘osi m hino ‘Eiki Sea ‘a e tu’unga ko ‘oku ‘i ai. Ko e me’a ko ‘oku toe malanga mai ki ai ‘a e ‘Eiki Minisit ‘Eiki Sea kapau ‘oku ke mea’i pea kapau ‘oku ‘i ai ha taha ‘e lea kovi ki he Sea faka’ilo he ‘oku ‘i ai hono tu’utu’uni.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea k taki ‘oku ‘i ai foki ‘a e fanga ki’i lea kovi ‘oku ‘ikai ke te fanongo kita ki ai. ‘UHINGA au ki he me’a ko ia.

Lord Tu’ilakepa: Sea ‘oku tapu ‘a e mahamahalo kovi he Fale ni. Tapu ‘aupito. ‘Oku tapu ‘aupito fakamolemole ka ‘oku mahalo p ka ta’u p pe ko ha taimi ‘e pau p ke te a’u ki ai. Pea ‘oku ou kole atu ‘Eiki Sea ka ‘oku me’a p pea tau, aofangatuku mai he Feitu’u na, fakam ’opo’opo ka tau hoko atu.

Sea K miti Kakato: M l ‘Eiki N pele. K taki ‘Eiki Minisit Ngaahi Potung ue ‘a e Pule’anga me’a mai.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: M l ‘aupito Sea pea ‘oku ou fakam l atu he ‘omi e faingam lie ko eni. Sea ko u, te u fai atu p ki’i fakamalanga ko eni pea, ‘o, kole fakamolemole atu p . Te u fai p fakamalanga ko eni mo e loto tau’at ina ‘aupito pea mo e sio p ‘o hang ko e ngaahi fakamalanga ki mu’a f me’a’aki ki mu’a mo sio ki he me’a ko ‘oku, ‘e lelei ki’i tolonga atu ‘ene lelei pea ‘alu hake hotau hako ‘oku kei tu’u p . Pea ‘oku ou fakam l lahi ki mu’a pea u hoko atu ‘oku ou fakam l lahi k toa ki he ngaahi f me’a’aki mei he Hou’eiki ‘o e fonua kae ‘uma’ ‘a e kau Fakafofonga. M l ‘aupito e fai e f me’a’aki lelei ‘i he’etau lave’i ‘a e kupu ko eni talu p mei ‘anep ‘o a’u mai ki he pongipongi ni.

Tokanga ki he ngeia mo e molumalu ‘Ofisi Sea Fale Alea

Sea ko e me’a ko u fakam ’opo’opo ki ai ‘a e fokotu’u ko eni ko ‘oku ‘omai ‘oku ua. ‘Uluaki ‘ai ke tatau p pea mo e fili ‘o e Pal mia. Pea ko hono ua ke ‘oange ‘a e totonu ‘a e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea. Ko ‘eku fakamalanga ko eni ‘e Sea ‘e makatu’unga ia he me’a ko eni. ‘Oku ou tokanga au ki he ‘ofisi ‘o e Sea ‘o e Fale Alea. Nau fakapapai’i pea mei he Kalake ‘o e Fale Alea nau ‘eke ki ai ‘anep ki’i lau mai ange hokohoko ko p ko e h ko e hokohoko ko ‘o e fili na’a tau fai ‘i he ta’u kuo ‘osi ‘i he kamata’anga ‘o e Fale Alea ?

Pea na'a ne talamai na'a ne fakapapau'i mai na'e 'uluaki fili e Pal mia pea 'osi pea fili 'a e Sea pea 'osi pea tau fili 'a e Tokoni Sea. He ko u manatu'i ko e fo'i hokohoko totonu ia ko e 'o e fili na'a tau fai 'i he ta'u kuo 'osi. 'I he fili ko ia Sea na'e, na'a tau fili fakapulipuli foki ai p ko hai 'e hoko ko e Pal mia pea na'e kei kau e Sea 'i he fili na'e te'eki ke ne ma'u 'e ia 'a e 'ofisi 'o e Sea. Na'e te'eki ke Sea ia 'i he taimi ni. Pea 'oku mahu'inga p ia he ko e taimi ko ia 'oku tau kau Fakafofonga k toa 'oku tau 'i he tu'unga ko e Fakafofonga kotoa kitautolu.

K kiate au ko e m meniti ko 'ene hoko ko e Sea 'o hilifaki ki ai hono lakanga 'oku kehe 'aupito ia Sea. Kia au ia ko e 'ofisi 'o e Sea ia 'oku ma'olunga 'oku tali ui mai ki heni 'a e Kapineta ki he Fale Alea 'o Tonga. Fale eni 'oku tau fatu ai 'a e ngaahi lao Fale eni 'oku 'omai ki ai 'a e ngaahi loto ko 'oku 'ikai ke 'oku t la'a pea 'oku tau solova mei heni e me'a lahi e fonua. Pea ko e 'ofisi 'o e Sea 'a e Fale Alea ko e pule ia 'o e Sea 'o e Fale Alea. Ko hono 'i loto 'i hono ngaahi mafai ko ia 'oku ne tokanga'i mo vahevahe lelei 'etau f me'a'aki ko ia 'oku ne tauhi 'a e molumalu mo e melino 'o e Fale ni.

Ko ia 'oku ne tafulu'i tapu mo ia mo fakatonutonu kitautolu fakatatau ki he tu'utu'uni ng ue 'o hang ko ia 'oku ne fa'a me'a 'aki. Pea ko ia 'oku, k kia au ko e t fito mahu'inga taha kiate au ko hono fatongia ko 'ene tu'u tau'at ina. Na'a mou me'a ki he me'a ko eni 'a e Fakafofonga Hou'eiki 'o Ha'apai na'e 'i ai e konga 'ene me'a 'anenai na'a ne peh , kapau 'e fakamo'oni e Sea 'i he tohi ko eni ko ke fakahifo e Pal mia 'oku kei taau nai ke Sea p 'ikai ? Pea ko e fo'i fakakaukau ia Sea. Kia au ko e Sea 'oku pelul 'ene tui fakap litikale. Ko e m meniti 'ete 'i he Sea 'o e Fale Alea 'oku 'ikai ke te toe kau kita ia ki ha fa'ahi. Ko 'ene me'a 'a'ana mei mu'a ko ke ne tokanga'i k toa kitautolu koe'uhí ko e fonua ko eni. Pea 'oku mahu'inga pea 'oku ma'olunga ia ha toe me'a. 'Oku 'ikai ke kau ia 'i he vouti pea ka 'alu e vouti 'o m hanga 'o hang ko e tu'u ko 'a e tu'utu'uni he taimi ni.

Mahu'inga tau'at ina 'a e Sea

Ko e Fale Alea ko 'o Pilit nia ka 'oku fa'a 'alu ko vouti kae 'ikai ke hoko atu pea 'oku foki p ia pea 'oku hang p ia ko tautolu pea 'oku foki p ia ki he me'a lolotonga *status quo*. Pea ko e fatongia ia 'o e Sea. Ka kiate au ko e molumalu ko 'o e 'ofisi 'o e Sea ko 'ene tu'u tau'at ina. Ko 'ene mole p ki'i fo'i 'elem niti ko ia Sea ko u, pea ko e me'a ia 'oku ou mahu'inga'ia ai he fili 'uluaki ko na'a tau fai. Na'a tau fili fakapulipuli. A'u ki he 'aho ni te'eki ke tau 'ilo 'etautolu 'a e fili 'a e Sea. Pea 'oku me'a p ia mei h 'o tokanga'i k toa kitautolu 'oku, he koe'uhí ko 'etau f me'a'aki ki he lelei p fonua ko eni. Pea kia au ko e molumalu 'oku ma'olunga ange 'a e *independent* 'a e Sea pea mo e *impartiality* 'i ha to e me'a he Fale ko eni. Kia au 'oku 'ikai ke u loto au ke tukuhifo e neigia ko ia. Pea 'oku ou kole ki he Fale ni Hou'eiki ...

Lord Tu'iha'angana: Sea k taki ke u ki'i tokoni ki he Minisit ...

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit 'oku ke laum lie p ki ai ? Me'a mai koe Ha'apai.

Tokanga ki he mafatukituki hono vakai'i tu'unga falala'anga Pal mia

Lord Tu'iha'angana: Tapu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea pea tapu ki he Hou'eiki 'o e K miti Kakato. ... mole 'aupito e malanga 'a e 'Eiki Minisit mo 'ene tui mo e, ka 'oku ou tokanga 'Eiki Minisit ki he mafatukituki, ko e ngaahi kaveinga kehe mo e ngaahi fakataha kehe 'oku tau lau ki ai 'a e n molo 'oku tau lele ai 'oku m hino p ia. Ko e mafatukituki ko 'o e kaveinga ko eni,

‘oku ke mea’i na’e lahi ‘a e p kalava he me’a ko eni ? Pule’anga kuo ‘osi, ‘osi e fili p kalava, ‘oku, ko ‘eku fakat t ‘Eiki Sea ki he mafatukituki ‘o e me’a ko eni. M l p mo e, ko e ‘Eiki Sea ko Pal mia M l l mahalo na’e ki’i me’a p ka na’e ki’i, kae kehe ka na’e, ka ko e tokoni Sea ke fakatokanga’i ko e mafatukituki ia e me’a ko eni na’e hoko. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki Ha’apai fika ‘uluaki.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: M l ‘aupito ‘e Sea. Pea ‘oku ou fakam l ‘aupito ki he Hou’eiki he tokoni ‘oku fai. Pea ko e ‘uhinga ia ‘eku fakamalanga Sea. KO u kole ke ‘oua te tau to’o e ngeia ‘o e Sea ‘o e Fale Alea ko e *Speaker of the House*, Sea ‘o e Fale Alea ‘o Tonga ‘oku toko taha p . K toa e me’a ko eni ko e, ‘oku fu’u pelepelengesi ‘a Fale Alea ni ke tau to’o e ngeia ke ‘ohovale ange p ‘oku tau ‘ilo kuo kau ia ki h p kau ki h . Pea ko e anga ia ‘eku tui Sea ‘e Sea ‘i he ho’ata ni. Ko e ...

Lord Tu’ilakepa: Sea.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Ko e talu ‘etau ...

Lord Tu’ilakepa: Ki’i fakatonutonu ‘e sai p ?

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: ‘Io.

Lord Tu’ilakepa: ‘Eiki Minisit ko e fakatonutonu atu ‘a e Feitu’u na kuo ‘osi m hino e tu’unga ‘a e tokotaha kotoa p he Fale ni ko e M mipa ‘Eiki Sea. ‘Osi m hino mo e ‘ me’a na’e fai mai e h mo hono fili. ‘Oku ou tokanga ki he me’a ko eni ‘o kapau ‘oku, ko e me’a ko ke fakat peiti mo e me’a ‘i Fale ni sai ‘aupito ia. ‘Oua ‘e kau e, ‘oua ‘e kau Sea ‘oua te ke kau ha faha’i ‘e taha. Ko e ‘ me’a ko ‘o kapau ‘oku fai he ‘e Pal mia ha me’a ‘i tu’a ma’a e kakai ‘o e fonua totonu ke fai tu’utu’uni ‘i ai ha’o faitu’utu’uni Sea ke ke kau ha faha’i. Ke ke ‘ilo p me’a ni te ke ‘ilo p e faihalá ka ke me’a p h ? Pau ke ke kau ki ha faha’i he koe’uhi he ‘oku fai, lolotonga faingata’a e fonua ‘o kapau ‘oku ‘i ai ha Pule’anga ‘o e ‘aho ko ia. Ka ko ‘eku fakatonutonu ia ki he Feitu’u na.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: M l ‘aupito fakam l atu ki he Hou’eiki.

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki.

Lord Tu’ilakepa: Ka na’e totonu ke fili p Sea mei tu’a ke me’a mai p ia ko e fo’i nofo tafataha p ki he Sea.

Sea K miti Kakato: M l ‘Eiki N pele.

Taukave mahu’inga tu’u tau’at na e Sea

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: Te u lave atu p ki he poini ‘e ua ‘i he tokanga ‘a e Hou’eiki Sea. ‘Uluaki ko e ‘uhinga foki ‘etau talanoa mo ‘eku fakamamafa’i ‘e au ia

'eku mahu'inga'ia ko he tu'u tau'at ina 'a e Sea ko hono 'omi e fo'i ng ue ke fai 'i Fale Alea. Ko ia 'oku me'a ko e Sea ko kitautolu 'a e kau Fakafofonga. Kia au ia ko e taimi ko na'a tau fili ai e Sea 'aho ko ia 'osi mavahe ia pea mei he fakafa'afa'ahi. Mahalo kapau na'e 'i ai ha me'a ia na'e tui ki ai 'oku 'ikai ke tau mea'i ia 'etautolu. 'Osi taimi ni 'oku tokanga p ia ki he tokotaha kotoa p mo 'etau f me'a'aki ki he lelei hotau fonua. Ko e taimi ni ia 'oku 'ikai ke toe kau ia ki ha taha. Kuo 'osi pelul 'ene tui fakap litikale 'a'ana he taimi ni.

Ko hono ua p Sea hang ko 'eku fakahoha'a ko na'e fai he, 'i he fokotu'u ko ke tukuhifo 'a e Pal mia, he ko u tui ko e tokanga lahi heni ko e ...

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit ko e ...

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: ... hang ko 'e meimei ...

Sea K miti Kakato: Fakatonutonu eni e N pele ...

Fe'ao Vakat : Sea ko 'eku ki'i kole p 'a'aku ki he Minisit pe 'e lava ko e ki'i tokoni p Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e ki'i tokoni .

Fe'ao Vakat : Ki'i tokoni p Sea.

Sea K miti Kakato: Laum lie lelei p ki ai ?

Founga ng ue na'e kau Sea hono fili 'a e Pal mia

Fe'ao Vakat : Sea ko e ki'i tokoni Sea 'oku m hino p 'a e 'Ofisi 'o e Sea. Ko e ki'i, ko e me'a mahu'inga foki na'e, 'omi ko 'o e me'a mai ko ki he founga ko na'e fakahokohoko 'aki ko 'o e ng ue na'e kau e Sea 'i he p loti ki he fili 'o e Pal mia. Ko ia ai Sea 'a e ki'i tokoni p mo e fakama'ala'ala p Sea.

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: M l 'aupito m l 'aupito e tokoni.

Sea K miti Kakato: M l .

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Hang ko e fakahoha'a 'anenai Sea ko 'eku 'uhinga foki 'eku tokanga ki heni he 'oku kehe fo'i *process* ko eni 'omai ia ki Fale Alea. Kehe kamata ia ko e kamata ia na'a tau fili ai p ko hai 'e Pal mia ko hai 'e Sea he Fale Alea pea mo e Tokoni Sea. Kehe 'aupito 'a e fo'i ' takai ia he taimi ni. Na'e 'i ai e fokotu'u ia 'a e 'anenai ke tau foki ki he 'ai ha *interim*. Sea 'a ia ...

Sea K miti Kakato: Kau M mipa mou tui homou kote, tui p kote, me'a mai p Minisit .

'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga: Ko u tui kapau ko e fo'i ' takai ko ia ...

Sea K miti Kakato: Minisit tau ...

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: M l ‘aupito Sea. M l .

Sea K miti Kakato: Ki’i m l l ai.

(Na’e m l l ‘a e Fale.)

<002>

Taimi: 1515-1530

S tini Le’o: Me’a mai ‘Eiki Sea e K miti Kakató.

Sea K miti Kakato: Tapu ki he ‘Eiki Pal miá, ‘Eiki Tokoni Pal mia, kae ‘uma’ e Minisit e Kapinetí. Fakatapu ki he Hou’eiki N pele ‘a ‘Ene ‘Afió. Tapu foki ki he kau Fakafofonga e Kakaí. M l mu’a ho’o mou laum lie Hou’eiki ki he efiáfi ni. Tui p ‘oku ai e ngaahi me’a lelei te mou feme’a’aki ki ai. Me’a mai e ‘Eiki Minisit e Ngaahi Potung ue ‘a e Pule’angá.

‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga: M l ‘aupito Sea, pea ‘oku ou fakam l atu he tuku mai e faingam lie ke faka’osi atu ai leva, ko ‘ene fakahoha’a na’e fai ‘anenaí, ko ‘ene meimei ‘osí p pea mo e t ‘a e taimí, kae tuku ke faka’osi atu ai leva. Sea ‘i he vouti ko ‘o e fili Pal miá pea mo e fili ‘Eiki Sea ‘o e Fale Aleá ‘i he ‘aho ko iá, na’e ‘i ai foki e *Interim Speaker* ia ai, pe ko e Sea ‘i he ‘aho ko iá, pea ko e tu’utu’uni pe foki ia ‘o e Konisit toné, ka na’e te’eki ai foki ke ai ha *Speaker of the House*, pe ko ha Sea ‘o e Fale Aleá. Pea hang ko e fakahoha’a ‘anenaí, ko e m meniti p ko ‘osi e fo’i filí, pea me’a e Seá ko e Sea ia ‘o e Fale Aleá. Pea ko e me’a ia ko ‘oku mahu’inga makehe ai kiate aú ‘e Sea, he kia au ko e ngeia ia ‘o e Seá ko ‘ene tau’at ina kae ‘oatu ‘etau ‘ fakakaukaú mo ‘etau ‘u fokotu’utu’u, pea tau sio fakalukufua ai, pea ne tataki kitautolu he hala ko ‘o e me’a ‘oku fakapotopoto taha ki hotau fonua ni. Pea ko ‘eku fokotu’ú leva eni Sea.

Mahu’inga ke ‘ikai kau Sea he vouti ke tuku kitu’a Pal mia

Tu’u ma’u p mu’a ‘a e *casting vote* ia ‘a e Seá, ‘o hang ko e fokotu’utu’u ‘o e taimi ni. Mahu’inga ‘aupito ke ‘oua ‘e kau e Seá ki he vouti ki hono tuku ‘o e Pal miá ki tu’á. Kia au ko e kongá ko eni ‘o e Konisit toné pea mo e fokotu’utu’u ng ue na’e fakahoko ko ‘o lele mai ai ‘i he taimi ni Sea, na’e ‘i ai ‘a e poto lahi ‘aupito na’e ng ue’aki heni. Pea ‘oku ou tui na’e ‘ikai ke fai’aki eni ia ha fa’ahinga fakakaukau, ko e fakakaukau na’e fai’aki heni, ko e fokotu’utu’u ko eni ‘e ng ue lelei ‘i ha Fale Alea p , pea mo ha Pule’anga p ‘e hoko mai he ‘osi ‘a e ‘aho ko iá. Pea ko e anga ia ‘eku tuí Sea. Kiate au, to e ‘etau ta’u e 2 he taimi ni. Pea hang ko e hoha’a na’e fai he Hou’eiki Fika l ko ‘o Ha’apaí, ‘e kei taau nai e Seá ke Sea hili ‘ene fakamo’oní? Pea ko e laum lie Sea ‘e to’o ai hono ngeia tu’u tau’at ina pea mo hono fatongia ki he Fale ni.

Sea fai p ‘a e feme’a’aki ‘anenaí pea ‘oku lahi foki ‘a e ngaahi fakakaukau ‘oku tau sio ki ai ‘i he taimi ni. Pea ‘oku mo’oni ‘aupito, ko ‘etau talanoa ko ‘atautolu ki he *conflict of interest* p ‘oku fepakipaki ‘etau ngaahi me’a ko ‘oku tau mahu’inga’ia aí, ‘oku tatau p foki ia hang ko e

feme'a'aki ko na'e fai ki he k miti ko eni ke sio ki he ngaahi me'a 'a e Fale Aleá. Ka 'ikai p ke te fakamo'oni mo te kau ki he tafa'aki ko 'oku te kau ki he tafa'aki 'a e Pule'angá. Pea ko e ngaahi liliu ko na'e fai 'a e feme'a'aki ki aí, 'o hang kapau 'e 'ai ha Sea fakataimi, pe ko e liliu e founga ko eni 'oku 'omai 'akí, he ko e malanga ko 'oku ou fakahoko atú Sea 'o fakatatau pe ia ki hono 'omai 'o e fakakaukau ko ke tuku hifo e Pal miá, 'o fai 'i loto Fale Alea ni. Pea kiate au 'oku mahu'inga makehe kiate au pea 'oku 'ikai ke u loto ke ue'i 'a e tu'u tau'at ina 'a e Sea 'o e Falé.

Tokanga ki ha taimi fe'unga to e siofi ai fokotu'u fekau'aki mo e p loti e Sea

Pea kia au Sea kapau 'oku laum lie lelei p ki ai e Hou'eiki ia mo e kau Fakafofongá pea peh ki he Pule'angá, to e ki'i tuku'i atu mu'a ha taimi. He ko e taimi ni, 'oku kamata ke tau to e sio tautolu he 'u fakakaukau, matamata 'e ngali fakapotopoto ange. Ke tuku mu'a ha to e ki'i taimi ke to e fai ha sio ki heni. Pea kapau 'oku hoha'a 'a e Falé ki he *conflict of interest* 'a e kau m mipa 'o e Falé pea 'omai ha sino tau'at ina ke fai ha sio. Ka 'oku ou fokotu'u atu e ongo fo'i poini 'e 2 fakamuimui ko eni 'oku tau lolotonga 'i aí Sea, kapau 'e tuku ke to e fai ha ng ue ki ai pea tuku l ua e ongo fo'i poini ko ení, ke ne 'omai ha sino tau'at ina ke nau to e sio ki ai fakapapau'i mai. Sio ki he 'u me'a 'oku hoko 'i he ... 'o hang p ko ia ko na'e me'a mai 'aki 'e he Sea 'o e K mití, ta ko 'oku si'i mo'oni p Seá ia, pea ko e tamaikí p na'a nau fai e fanga ki'i *research* ko iá, kae kei mahamahalo kehe p foki 'a e fa'ahinga ia. Pea 'oku ou peh kapau na'e ... ko e 'omi ia mei ha sino tau'at ina kuo solova 'a e palopalema ia.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu atu

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit ko e fakatonutonu.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko 'eku fakatonutonú pe 'a'aku, tapu pe pea fakamolemole ki he Minisit . Ko e ongo fo'i *process* kehekehe foki eni ia 'e 2. Pea 'oku tonu leva ke nofo e fo'i me'afua p taha he 'oku kehekehe e mahu'inga 'o e ongo ... ko ko e fokotu'u e Pal miá. Ko eni ia ko e fanongonongo ko e fakah loto, 'o e ta'efakafiem lie ha vakai 'a e m mipá ki he Pal miá eni. 'A ia ko e 'uhinga ia e ng ue ia ko ení. He 'ikai tatau 'a e fo'i *procedure* 'uluakí ia, kehe e fu'u fo'i me'a ia ko ení, 'oku mafatukituki eni ia. 'Oku peh he lotó ia, he *opinion* 'a ia 'oku 'uhinga ia ko 'a e fo'i me'a ko ení. 'A e fo'i ouau ko eni 'oku tau 'amanaki ke fai ko ení. 'Oku peh he lotó he'eku tonu 'a'akú, 'i he totonu 'a e tangata, fakanatulá, fakafo'ituituí, 'oku ai e me'a 'oku ou 'ilo'i 'oku 'ikai ke u falala ki he ng ue 'oku fai he tokotaha ko . Ko e taimi ko 'oku tau mai ai ko ke fakakakato kitautolu ki ha *common goal* p ko e *wealth*, ha me'a 'oku mo'oni, mo'oni p ka 'oku 'ikai ha mo'oni ia 'e tu'uloa he m mani ko ení. 'E ng ue leva 'a e laó p ko e Konisit toné kia kitautolu. Ko e ongo fo'i taimi ia ko ení, kehekehe ia. Ko ia, ko e fakah , ko e fo'i ng ue loto lelei ia 'i he fili ia 'a e kakaí. Ko eni ia kuo tau 'i he loto'i Pule'angá kitautolu 'o fai ai 'etau fa'u e laó, mo e mafai 'o e Pule'angá, he'ene ...

<003>

Taimi: 1530-1540

Lord Tu'i' fitu: Fakakakato fakalukufua ki he fonua. Ka 'i ai leva ha tokotaha 'oku ne peh ko ha M mipá 'oku 'ikai ke falala ki he me'a ko . Ko e 'uhinga ia 'oku fai ai 'a e me'a ko eni.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele Fika 1 ‘o Vava’u

Lord Tu’iha’angana: Fakatonutonu Sea. Sea, kole ange p ki he ‘Eiki N pele, p kuo ke foaki ange ‘e koe ha fatongia ki he ‘Eiki N pele. Malanga eni ‘e fiha mo ‘ene fakakato ma’u p ‘e he ‘Eiki N pele ia. Ko e ‘ai hake e fo’i malanga ko ‘ene ... ‘ikai ko hono fatongia ia ‘o’ona ke fakakato e ...ke m ’opo’opo

Lord Tu’i’afitu: Ko e ‘uhinga ia ‘o e Fale Alea, ke ‘ai ha’o *opinion* ...

Sea K miti Kakato: Ko e ‘uhinga ia ‘o e Fale Alea, maau ‘a e me’a ‘a e ‘Eiki N pele ...

Lord Tu’i’afitu: Kole ange ki he ‘Eiki N pele ko eni pea ‘oku ‘i ai p ‘eku tau’at na ‘a’aku ke u lea ‘i he tu’utu’uni ‘a e Feitu’u na ‘i he Fale ni Sea pea ko ia p .

Sea K miti Kakato: M 1 ‘Eiki N pele.

‘Eiki Minisit Ngaahi Pisinisi Pule’anga: M 1 Sea. Tuku p mu’a Sea, ke ‘oatu p ha ki’i fakahoha’a nounou ko eni. Na’a ku fakahoha’a foki ‘i he taimi ko ‘oku fokotu’u mai ‘ai ha fo’i fokotu’u ko e me’a mo’oni ‘aupito ia. ‘Oku ‘i ai p foki ‘a e mo’oni ia ‘oku ‘ikai ke t e ue’i. ‘Oku ‘i ai p ‘a e fanga ki’i mo’oni ia ‘oku ‘osi p ‘a e uike ‘e ua kuo liliu ‘a e mo’oni ia ko ia. Ka ‘oku ‘i ai p ‘a e mo’oni ‘oku ‘ikai ke ue’i pea ko e mo’oni ia ‘oku ou ‘uhinga ki ai Sea. Kapau ‘e ‘omi ‘a e fo’i mo’oni ko ia ‘oku mo’oni. ‘Oku ‘ikai ko ha pal palema ‘a e afe kotoa ‘a e loto ia hotau Falé ke tui ki he mo’oni ko ia. Pea ka ‘i ai ha taha ia ‘e feinga ke faka’ata’at hono laum lie mei he mo’oni ko ia, mahalo te tau a’u kitautolu ki he me’a na’e tokanga ki ai ‘a e ‘Eiki N pele ‘anenai...te tau p kalava kitautolu. M 1 ‘aupito Sea ki he ma’u faingamalie.

Lord Tu’i’afitu: Sea, fakatonutonu ...ki’i fakatonutonu Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e fakatonutonu eni mei he ‘Eiki N pele Vava’u.

Lord Tu’ilakepa: Fakatonutonu ki he me’a ko ia ‘Eiki Minisita ‘oku ke me’a ki ai kapau ‘e ‘omai ha me’a ‘oku totonu, ‘e aafe, ‘oku ‘ikai ke mo’oni ia. ‘Osi me’a ki ai he na’a ku lave ki ai ‘aneafi ‘oua ‘e to e ‘ohaké he ‘oku tau loto mamahi kotoa pea ‘oku ‘i ai ‘a e ni’ihi ‘i he Hou’eiki Minisit ‘oku nau peh he ‘ikai ke nau to e fou ‘i he me’a ko ia. Ka ko u kole atu ki he Feitu’u na, tau ‘ai ange ‘a e me’a ‘oku pau pea kapau ‘oku tau peh Sea, ..ke fai mo tau p loti ka ko e ni’ihi eni ‘i he Hou’eiki Pule’anga na’a nau ‘omi ‘a e ngaahi fakakaukau ko eni ke tau tui ki ai ko hono ‘uhinga foki ‘etau vilo holó koe’uhi he na’e ‘i ai ‘a e ni’ihi na’e ‘ikai ke nau kau ‘i he K miti, ka ko eni ‘oku ‘omai ‘enau ngaahi fakakaukau. Na’a tau faka’amu ke nau mai ‘o kau ‘i he K miti ka tau fakanounou. Ka ko e ‘u K miti ia Sea, ‘oku fu’u lahi ‘aupito ‘etau fakamole ki ai, ka ‘oku tau to e l loa kitautolu ‘i he Fale ni. Ko ia ko u fokotu’u atu ‘Eiki Sea, ke tau...

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki Pal mia. Mou me’a p ke mou fiem lie ke ‘osi ko eni ‘etau p loti ‘oua na’a toe me’a mai ha taha, peh mai Sea, na’e fu’u vave ho’o p loti, ka mou me’a mai ke mou ongo’i ‘oku mou ongosia. Pea ko e taimi ko te u fakahoha’a atu ai ke mou p loti pea ko au p ia te u p loti tokotaha kuo mou ‘osi..

‘Eiki Pal mia: Sea, na’e ‘ikai ke u fakakaukau pea ko u peh ke toe ‘oatu p mu’a ‘a e ki’i me’a ko eni na’a tokoni. Ko e anga foki he ko e taimi ko ‘oku fai ai ‘etau tipeiti ko eni ‘oku ‘asi totonu

mai hotau natula faka tangata. Ko e tangatá foki 'oku k k , siokita ko hotau natula ia pea 'oku peh p mo au. Ko hotau natula ia, takataka k k , loi kae me'a malie p 'oku 'i ai 'a e me'a ko e konis nisi mo hotau 'atamai 'oku tau kehe ai mei he monumanu. 'Oku hanga 'e hotau konis nisi mo hotau 'atamai lelei 'o fangatua ma'u p mo hotau 'ulungaanga siokita p ko hai 'e m lohi. Ka 'e hanga 'e he ' takai 'o tokoni'i kitautolu mo e Folofolá.

Sea, ko e malanga ko eni na'a ku toki fanongo ki aí 'oku nofo 'a e malanga 'i he fo'i *principle*. Ko e tui 'a e motu'a ni Hou'eiki, ko e *principle* p ko e ngaahi mo'oni tu'uloa, he 'ikai ke ue'i, te tau ha'u p 'a e fa'ahinga 'o e tangata mo tau 'alu. Te u ha'u p au pea u puli, ka he 'ikai ke mole ai 'a e ngaahi mo'oni tu'uloa. Ko e me'a ia 'oku tolonga ia. Ka 'i ai ha mo'oni 'oku tu'uloa, tuku ange ke mo'ui ia kae kalusefai 'a e tangata. Ko e me'a ia 'oku tolonga ai 'a e sivilaise pea 'oku langa 'a e sivilaise 'a m mani 'i he ngaahi fo'i mo'oni ko íá.

Sea, k taki p 'eku hanga 'o 'oatu 'a e me'a ko eni. Ko au ko 'eku kei tu'u atu mei heni, ko e vaivai p kae tule. Piki p ko e feinga p mo kakapa p ki he ngaahi fo'i mo'oni tu'uloa. T atu he taimi ni'ihi, tu'u ki 'olunga, ka 'oku tui 'a e motu'a ni, ka 'i ai ha mo'oni 'oku tu'uloa p ko ha fa'ahinga *principle*, tuku ange ia ke mo'ui, kalusefai 'etau fiema'ú kae tukuange 'a e mo'oni he ko e me'a ia 'oku tolonga ai. Ko e me'a ia te ne langa 'a e sosaieti ko e me'a ia 'oku makatu'unga ai 'a e Sivilaise. K taki p 'i he 'eku lea peh , ka 'i he'eku fanongo ki he fakamalanga ko eni, 'oku ou m lie 'aupito 'i he me'a ko eni. Taimi lahi,..

Lord Tu'i'afitu: Sea, fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Pal mia ko e fakatonutonu eni.

Lord Tu'i'afitu: ...ko e sivilaise ia mo ha mo'oni 'oku ng ue ia mo e taimi mo e feliuliu 'a e taimi. 'Oku 'ikai ke peh ke tu'uloa ha mo'oni ia 'i he *principle*, ko e siokitá ia he ko e ...M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Fe'ao Vakata: Kole p 'e tali 'e he 'Eiki Pal mia 'a e ki'i tokoni nounou p . Vave p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai!

Fe'ao Vakata: Sea ko 'eku ki'i tokni p 'a'aku mo e pou pou p ki he 'Eiki Pal mia Sea. Ko e mo'oni tu'uloa ia Sea, ko e Folofolá p . M l Sea.

'Eiki Pal mia: Ko e mo'oni ia he 'oku 'i ai 'a e ngaahi mo'oni ia 'oku sipela mai 'i he Folofolá. He 'ikai te tau toe lava 'etautolu 'o ue'i kou pou pou au ki ai, pea ko e me'a tatau p ia 'oku ou pipiki atu ki ai.

Sea, ko u fie 'oatu 'a e ki'i talanoa ko eni. Na'e 'i ai 'a e taimi na'e nofo ai 'a e kau kongá 'a S s hang 'oku nau fesiosiofaki p ko hai 'e taki? Kae faifai p pea e'a hake ki 'olunga. Loto 'a e tama 'e taha ki he to'ohema, loto 'a e tama 'e taha ki he to'omata'u. Folofola 'a S s na'e m lie 'aupito. Ko koe 'oku fie hoko ko e Takí, kuo pau ke hoko ko e sev_niti. 'Ikai ke mahu'inga ia Sea...

Lord Tu'i'afitu: Fakatonutonu atu Sea, 'ai mu'a 'etau ng ue na'a tau pau'u lotu.

‘Eiki Pal mia: Ko e kongā eni ‘o e sino...

Sea K miti Kakato: Me’a mai koe ‘Eiki Pal mia.

Lord Tu’i’afitu: Kou kole atu ke ‘oua ‘e fa’a fakatatau ‘a e Tohitapu mo ‘etau me’a fakasosiale ko eni, he ‘oku ‘ikai ke mali eni ia mo e me’a ko ‘oku ne fakahoa mai mei he Tohitapu.

Sea K miti Kakato: M l Hou’eiki...’a e ki’i fakahoha’a mei tahi. Ko e h ‘a e vai m fana ‘oku ‘ikai ha me’a ia ‘e hala. Ko e Folofolá ia he ‘ikai ke hala ia ‘i ha feitu’u. M l .

‘Eiki Pal mia: ‘I he’apiako Sia’atoutai..kaikehe, te u foki p ki he mo’oni tu’uloa. Mou manatu’i ‘a e tangata ko e lau ko ki ai ko e ‘ata p ko efu lou’akau mo e me’a noa. ‘Oku ‘uhinga ‘oku ha’u p mo ‘alu pea ‘oku ‘ikai ke mahu’inga ‘a e sino ‘o e tangata. Ko ‘ene mahu’inga p k kapau ‘oku ne ha’u ‘o fua mai pea ‘oku ne hanga ‘o to’o mai ‘a e ngaahi fo’i mo’oni tu’uloa. Ko e me’a p ia ‘e tolonga ai. Ko ‘ene mavahe p ‘a’ana mei ai ko ‘ene ‘osi ‘ana ia, he ‘e tu’u ‘a e mo’oni ‘o ta’engata.

Sea, ko e ki’i talanoa ko na’a ku ng ue ‘aki ‘o poupou ki he fakamalanga ko eni na’e fai. Malanga ‘i he mo’oni tu’uloa mo e ngaahi *principle* ta’e to e le’eia. ‘Ikai ke tau to e lava ‘etautolu ia hang ko e hopo ‘a e la’ ‘i he pongipongi pea mo ‘ene t . Neongo ‘etau loto ke ‘uha pea neongo ‘etau loto ke mafuli ‘a e la’ ke hopo mei ha feitu’u, he ‘ikai ke toe hopo ia ‘i he feitu’u kehe. Ko ‘ene hopo p mei h , ‘o t ki h . Ko ‘ene pau p ke ‘uha ‘e ‘uha. Ko e ngaahi me’a fakaenatula ia pea ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi me’a fakaenatula ki he fa’ahinga ‘o e tangata hang ko ‘eku lave ‘anenai. Ko e tangata ko hono ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki N pele.

Lord Fusitu’a: Sea, ko e ki’i fehu’i p ki he ‘Eiki Pal mia fekau’aki pea...p ‘oku laumalie lelei?

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

Lord Fusitu’a: Kole p ki he ‘Eiki Pal mia ke fakama’ala’ala fekau’aki pea mo e mo’oni tu’uloa. Ko e ki’i fehu’i p ‘Eiki Pal mia, ko e mea foki ‘oku fai ai ‘a e feme’a’aki. Ko e h ‘a e me’a ‘oku hoko kapau ‘oku ‘i ai ha loi p ko ha faihala pe monuka ‘a e lao p tuku ia ke tu’uloa p ia? ‘Ko e mea ko ‘oku ke me’a ‘aki ‘oku tu’uloa? ‘Oku ‘i ai ‘a e mo’oni ai ko *Ghandi* mei’ nitia mo e kakai peh , kuo nau mole ‘enau mo’ui ‘i he ngaahi mo’oni tu’uloa ko ia na’a nau tu’u’aki. Pea ‘oku ou faka’apa’apa’i ‘a e me’a ko ia. Ka ko u fehu’i atu kapau ‘oku ‘i ai ha fehalaaki mo ha maumaulao p fehalaaki. ‘E tuku p ke tu’uloa p ia pe ‘ikai?

Sea K miti Kakato: M l .

Taukave ko e Sea ‘oku fai hono tataki e Fale Alea

‘Eiki Pal mia: Ka ‘i ai ha fehalaaki ‘ave ki ‘api popula. ‘Ave ki Fale hopo lahi ‘a e ‘vete ‘a e me’a ko ia, ka ‘oku ‘ikai ko e poini ‘a e fehalaaki. Ko e fehalaaki ‘oku tau ‘osi ‘ilo p ‘etautolu ‘a e me’a ko e fehalaaki ‘oku ‘ikai ko e *issue* ia ke tau talanoa ki he p ko e ta’e falala’anga, mahino ia he ko u talanoa atu au ‘i he ngaahi me’a ko ke pukepuke ‘aki ‘a e ngeia mo e langilangi mo e ma’uma’uluta mo e tolonga ‘a e fonua ko eni. Ko u talanoa ki he ngaahi me’a ko ia. Te tau talanoa

holo 'a e ngaahi me'a kehe ko hono 'uhinga he ko e taimi ia 'oku 'omai 'etau ngaahi fiema'u fakataautaha. Ko 'etau ngaahi *interest* fakafo'ituitui p ko e fakafo'i kulupu, ke 'omai ia ke ne tataki mo pule'i kitautolu. Hang ko e fakamatala ko ena na'a tau fanongo ki ai. Ko 'ene h p ha taha 'o Sea, kuo pau ke ne hu'ihu'i k toa atu ...

<004>

Taimi: 1540–1550

'Eiki Pal mia: ... 'a 'ene ngaahi fiema'u fakataautaha ka ne nofo taha ko e tokotaha ia ke ne tataki. 'Ikai ke u to e lau ki ai, 'osi fakamatala ki ai. Ko e 'uhinga ke h ? Ke ma'u 'a e melino mo e mo'oni ko 'oku ofi tahá ko e 'uhinga ko e me'a ia te ne langa hotau fonua, ko e me'a ia te ne hanga 'o fakam 'opo'opo kitautolu.

Lord Tu'ilakepa: Sea, kole p ke u ki'i fakatonutonu e 'Eiki Pal mia.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe N pele.

Lord Tu'ilakepa: Ki'i fakatonutonu atu p 'Eiki Pal mia ko e tu'u he taimi ni 'i he, 'osi mea'i 'e he Fale pea mo e Sea 'a e tu'unga ko 'oku tau 'i ai he taimi ni. Fai mo tau p loti he kuo 'osi mahino 'a e me'a ia ko 'oku 'i ai e Feitu'u na mo e toenga e ni'ihiko 'oku nau. Pea kapau 'oku 'omai 'e he k miti e me'a 'oku 'ikai, fakah e fakatemok lati mo'oni e p loti, ko 'ene lava p ko ia, 'osi pea tau hoko atu. Ko e to e malanga ia ko ko e malanga ia 'a ha ni'ihiko 'oku 'ikai ke ma'u e fiká. Lolotonga napangapangam lie pea 'utu'utufia e Feitu'u na 'i he lelei mo e kau fiefia muimui kongatokolahi 'aupito 'aupito teuteu ki he ...

Sea K miti Kakato: M l N pele.

'Eiki Pal mia: Poupou p au ki he fokotu'u ko kapau ko e loto ia e Fale. Ka 'o kapau 'oku kei 'i ai ha kakai 'oku nau fie tipeiti, fie vahevahe mai 'enau, honau 'uhinga mo honau 'atama'i ke tau fanongo k toa ki ai pea hoko atu. Pea kapau 'oku 'ikai 'oku peh 'emoutolu 'oku fe'unga, tau p loti .

Sea K miti Kakato: Me'a mai Vava'u 15.

Fakama'ala'a he fo'i p loti 'e 1 fokotu'u mai 'e he k miti

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea kae, Sea ko e fakahoha'a p ko e ng ue ko ia na'e fai ko 'e he k miti, na'e fai e fekumi ki he ' feitu'u kehekehe. Pea 'oku lava p ke ma'u ai 'Eiki Sea 'a e ' me'a ko eni 'oku fai ai e. 'Oku 'i ai 'a e ' feitu'u 'oku ng ue'aki ai e me'a ko ia. Ke 'i ai e *deliberative vote* 'a e *presiding officers*. Pea 'i ai leva 'a e ' feitu'u ko 'ene ma'u p 'a e *deliberative vote*, fo'i fili ko , he 'ikai leva ke to e 'i ai ha'ane *casting vote*. Pea 'i ai e ngaahi *jurisdiction* te ne ma'u e *deliberative vote* pea ne to e ma'u mo e *casting vote*. 'A ia ko e ofi taha p eni ia 'oku 'ia au he taimi ni, ko e Fale Alea 'o Vikat lia, Fale Alea 'o Niu Sauele. Ko e ' feitu'u eni 'oku Konisit tone tohi. Hang ko Tonga ni. 'Oku 'at p Sea. Pea 'oku 'i ai p mo e ' .

feitu'u kehe 'oku 'at . Ka ko e me'a ko ki he fili ko 'e he Fale Alea p 'e ua 'ene fo'i p loti p taha. Ko e me'a ko eni ko 'oku fokotu'u mai 'e he k miti, fai'aki p fo'i p loti 'e taha. 'A ia ko e 'oange 'ene fo'i *deliberative vote* kae 'ikai ke 'i ai ha *casting vote*. Ko e anga p ia Sea pea 'oku 'asi p ia 'i he fekumi ko na'e fai 'e he kau ng ue 'i he k miti ko eni 'o makatu'unga ai 'a e fokotu'u ko eni 'oku 'omai 'i he kupu 84 (g) (iii),. Pea peh p foki 'Eiki Sea mo e fale'i na'e 'omai mei he loea Konisit tone ko *Purse Glove* p ko hai mei Pilit nia. Kapau, ko ... ' feitu'u lahi 'oku nau ng ue'aki 'a e *deliberative vote* pea 'ikai leva ke to e foaki e *casting vote*, tataua ia mo e me'a ko eni 'oku fokotu'u atu 'e he k miti ki he Fale 'i he lolotonga ni 'Eiki Sea. M 1 'aupito.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai 'Eiki Minisit Pa'anga.

Fokotu'u & t naki mai fekau'aki mo e kupu 65

'Eiki Minisit Pa'anga: Sea, tapu mo e 'Eiki Sea peh ki he K miti Kakato. Sea ko 'eku ki'i lave p 'aku ia ki he founa ng ue. Hang ko e me'a foki 'oku fokotu'u mai ke fili 'a e Sea. 'A ia 'oku fel ve'i ia mo e kupu 65. 'A ia kapau 'e peh ia te tau liliu leva e kupu 65. Ko 'ene tu'u foki he taimi ni ko e kupu 65 'oku fel ve'i p ia pea mo 'ene fili ko 'o kapau 'oku, ke fakah loto 'i ha lea ki he ngaahi lao fakaangaanga kotoa p 'o fai 'o fakatatau ki he kupu 65 ko , 'a ia ko e 65 kapau ko 'e fakah loto aofangatuku pea mahino 'oku m hanga. Pea ko e taimi ia ko fili ai ko ko e *casting*. Pea kapau te tau 'alu h te tau to e monomono leva mo e kupu ko ia pea t naki atu p ki ai, pea 'i ai 'ene fili, *deliberate vote* 'i he taimi ko 'e fai ai e fili fakah loto *no confidence*. 'A ia kapau 'oku peh , tonu ke monomono e 65 he taimi ni pea tau 'alu atu. Ko e 'uhinga p kae hoko atu ki he me'a ko eni, *option* ko Sea. Ko e fehu'i p . M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 .

S miu Vaipulu: Ko e 84 G(iii) Sea 'oku ne peh mai p , neongo 'a e kupu 65 ka 'oku hang kiate au ko e fokotu'u ko 'a e Minisit Pa'anga ke fakah ha fo'i fakalea 'i he kupu 65 ke 'ai ia 'i he taimi ni ke ne peh , 'oku tuku, ha fo'i tukukehe 'a e taimi fakah loto 'i he ta'efalala'anga e Pal mia. 'A ia ko 'etau fakatonutonu, tau, 'ikai ngata ai, t naki atu mo e kupu 65 ke 'i ai hono faingam lie ai ke ng ue'aki 'a e fokotu'u ko eni 'oku fokotu'u ko mei he k miti Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

S miu Vaipulu: Ka ko hono fakalea ke vakai p ki he Kalake ke 'ai ko fokotu'u ko eni 'i he kupu ko eni, 84 g (iii), Neongo, pea 'osi ko ia pea fakatonutonu leva mo e kupu 65 ke fakakau ai 'a e me'a ko ia 'i he 84 g (iii).

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku ki'i tokoni, fakatonutonu p pea mo e tokoni. Ke 'ai p mu'a he ko 'etau ' tu'utu'uni p eni. Ko 'etau kei alea'i eni 'a e ki'i fo'i *issue* p ia kehe, kehe k toa ia mei h . Ko e ta'efiem lie, ko e ta'efiem lie p , kehe p ia. Tuku p ia ki he toenga k toa e ' me'a ko , 'ai p 'etau ki'i fo'i tu'utu'uni 'atautolu ko eni ko e ki'i me'a p ia ma'a e ta'efiem lie.

Fakakau ki he kupu 84G(iii)

S miu Vaipulu: Ko ia 'Eiki Sea ko e 'uhinga ia 'oku 'ai ai ko 'a e fo'i, 'a ia 'oku tu'uma'u p 'a e 84 g, 3 kae to e t naki atu 'a e fo'i fakalahi ke fakakau 'a e 84 g (iii) ki he kupu 65. 'A ia ko 'etau peh ko hano fo'i tukukehe ...

Lord Tu'iha'angana: Sea ki'i tokoni atu p .

Sea K miti Kakato: Me'a mai.

Lord Tu'iha'angana: Tapu mo e Feitu'u na mo e, ko u tui au, 'oku mo'oni p ko e fehu'i foki ia 'a e, ka ko e me'a ia na'e me'a mai'aki 'e he 'Eiki Minisit Lao. Ko e fakalea p ia 'i he kupu si'i 3 'o e 84g, 'uhinga he ko e mahino leva ia ko e fo'i 'ai p eni ia ki he *vote of no confidence*. Pea 'oku 'osi mahino p ia neongo 'a e Tu'utu'uni 65, 'a ia 'oku ne tamate'i e kupu 3 ia he kupu 65 'i he *vote of no confidence*. 'A ia ko 'eku, 'oku mahino p ki he Minisit Lao ia he 'ikai ke to e fiema'u ia ke to e t naki ia he kuo 'osi kamata'aki p kupu si'i 3 ia, Neongo, 'a ia ko e *vote of no confidence* p 'e ng ue'aki e kupu si'i 3 ia ke ne tamate'i'aki e kupu 65 e tu'utu'uni. M 1 .

'Eiki Minisit Lao: Ko e k toa 'o , ki he *vote of no confidence*, k toa e ' me'a ko ení. 'A ia 'oku 'i loto p ia.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Tapu pea mo e 'Eiki Sea e K miti Kakato kae peh ki he Hou'eiki M mipa ho'o K miti Kakato 'Eiki Sea kae fai atu ha ki'i fakalavelave faka'osi ko hono 'uhinga ko e fakamatala ko eni 'oku 'omai 'Eiki Sea. 'Oku ou tokanga 'Eiki Sea he 'oku mea'i p 'e he Hou'eiki 'Eiki Sea 'oku feinga ke fakatonutonu takai holo 'etau tu'utu'uni ke fen pasi. 'Oku ne talamai 'e ia 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke fen pasi 'etau ngaahi tu'utu'uni he ngaahi fa'u tu'utu'uni mai ko ení. Pea 'oku ou tokanga 'Eiki Sea he te tau hoko hifo ki he kupu hokó, 'e to e lahi ange ai 'a e fepakipaki 'oku h p 'i he Konisit tone mo 'etau ngaahi tu'utu'uni. 'A ia 'e 'alu ia ke lahi. Pea 'oku ou nofo 'o fakakaukau 'Eiki Sea, 'oku 'uhinga m lie 'a e fokotu'u 'oku 'omai ko 'e he Fakafofonga Niua. Kapau ko e fakakaukau ia 'a e Hou'eiki ...

<005>

Taimi: 1550–1600

M teni Tapueluelu : ... 'eiki, 'Eiki Sea, 'oku fakapotopoto ke tauhi e ngeia hotau Falé, 'Eiki Sea, kapau 'e liliu e Konisit toné

Lord Nuku : Sea, fakamolemole. 'Oku mahino 'a e kupu ia ko 'a eni ko 'oku fai ko eni hono fakalelei'í, ko e h ko e fepakipaki, he 'oku tau tokanga atu mo e kupu f 'oku 'uhinga ki ai e Feitu'u na?

M teni Tapueluelu : 'Eiki Sea, na'a ku toki hanga 'o fakamatala atu, 'Eiki Sea, 'a e ngaahi fepakipaki ko 'oku laú. Ka ko e 'uhinga ia, 'Eiki Sea, 'oku 'ai ke liliu ai ko 'a e kupu 65. Ko e h e me'a 'oku liliu ai e Kupu 65? ke h molemole, 'Eiki Sea. 'Oku mou mea'i Hou'eiki, ko

‘etau hoko hifo ko ki he kupu fakamuimuí, ‘oku fiema’u ke p loti fakapulipuli. Pea kapau ‘e p loti ‘a e Seá, pea to e p loti fakapulipuli. Ko hai te ne lau ‘a e p loti? He na’e ha’u e Sea *interim* ki heni, pea ‘oku tau’at ina, mafatukituki ai ‘a e fehu’i pea mo e kaveinga na’e fokotu’u mai

Lord Nuku : ‘Eiki Sea, ke u ki’i tokoni atu pe. Ki’i fehu’i atu p , Sea. Koe’uhí ko e Fika 4, fekau’aki mo e ng ue p loti. Ko e lau ko e p lotí, na’e lau ia ‘e he Kalaké pea mo e ‘Ateni Senialé. Pea toki fakahoko p ia, ‘o fakahoko mai p ‘e naua. Ko naua na’a na fakahoko mai, ko e ola eni e p loti. Ko e laú ia ko e me’a ia ‘a e Kalaké mo e ‘Ateni Senialé.

M teni Tapueluelu : Sea, ko e me’a ia ko u ‘uhinga atu ki ai Sea, he ‘ikai ke ‘i heni e ‘Ateni Seniale. He founa lolotongá. Ke mea’i lelei, pea laum lie e Hou’eiki, he ko e Fale Alea eni ‘o Tonga. ‘E tu’uloa ‘a e founa ko ení. Ke Sea p ‘a Sea, pea p loti, pea to e lau p ‘e ia pea mo ‘ene kau ng ue.

Lord Nuku: Na’e ‘uhinga pe hono ‘ai atu ...

Sea K miti Kakato : Ki’i me’a hifo ki lalo Hou’eiki ‘Eua.

M teni Tapueluelu : ‘Oku mahino ko e founa ia na’e ng ue’akí, Sea, hono fili mai ko ‘o e Pal miá. Ko e founa eni ia kuo ‘osi lele e Fale Alea he taimi ni. ‘Oku fokotu’u mai ia ke Sea p e Sea, pea to e p loti, pea lau leva ‘e hai e p loti, he ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha Sea fakataimi ‘i heni, he ‘oku p loti fakapulipuli. Ko e mafatukituki ia ke ki’i fakakaukaua fakalelei ‘a e anga ‘etau folau, ‘Eiki Sea.

Lord Tu’ilakepa : Sea.

M teni Tapueluelu : Ko e tokoni e, pe ko e fakatonutonu?

Lord Tu’ilakepa : ‘Ikai ko ‘eku ‘ai p ‘a’aku ki he Sea, pe te ke fiem lie ke mau tokoni atu.

M teni Tapueluelu : ‘Io, sai Sea.

Lord Tu’ilakepa : Ko e me’a ia ‘oku fai atu ai e tokoní atu ai ki he Feitu’u na, Fakafofonga Fika 4. Na’a tau ‘osi ng ue’aki e founa ko iá. Ka ‘oku ou loto au ia ke tau lave ki ai ‘amui. He kuo tau ‘unu tautolu ki he me’a kehe. Ka tau ‘ai p mu’a e ‘a e Sea. He ‘oku ou fie lave ‘osi fai, ‘oku ‘asi p he Tohi Tu’utu’uni, ‘a e p loti fakapulipulí, ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato : M 1 .

Taukave ko e p loti fakapulipuli he taimi pe ‘oku fili ai ‘a e Pal mia

Mateni Tapueluelu : Sea, ‘oku ‘ikai ke ‘asi ha p loti fakapulipuli ia he Tohi Tu’utu’uni. Ko ‘ene toki fokotu’u mai eni ia ‘a’ana heni, he fokotu’u fo’ou mai ko ‘ení. Ko e me’a ia ko ‘oku ‘asi ia ko he Konisit tone, ‘Eiki Sea. Ko e p loti fakapulipulí, ‘oku fai p ia ‘i hono fili hake ‘o e Pal mia. Ko e founá ia. ‘Oku talamai hangatonu ia ‘e he Konisit tone. ‘Oku fakapulipuli hono fili hake ‘o e Pal miá. Ko hono tuku hifó, foki ia ki he *motion*, ‘o p loti hikinima, hang ko

etau Tu'utu'uni. Ka 'oku fokotu'u mai heni ke p loti fakapulipuli. Ko e ngaahi liliu eni, 'oku ou 'uhinga atu ki ai Hou'eiki, ke fakakaukaua fakalelei. Ko hono 'uhingá, 'Eiki Sea.

Lord Tu'ilakepa : Sea, ko 'eku 'ai p eni ki he me'a, ke tau *apply* p ki he 'etau Tohi Tu'utu'uni. Kupu 5 (iii). Kapau 'oku lahi hake 'a e fokotu'ú, 'io mahino p . Kuo pau ki he Falé ke ne fili 'a e 'Eiki Sea 'aki ha fakah loto fakapulipuli 'o fakatatau ki he ngaahi kupu 'o e Tu'utu'uni. 'Oku lava p 'o fai 'a e me'a ko iá. Ka 'oku ou kole atú, ke tau 'ai mu'a 'a e kongá 1 ko , he ko 'oku 'asi p he 'etau Tohi Tu'utu'uni, 'oku malava p ke ng ue'aki.

M teni Tapueluelu : 'Eiki Sea, ko e tu'utu'uni ko iá, 'oku feinga ia ke mali mo e Konisit tone, hono fili ko 'o e Pal miá. Ko e Seá, mo e Tokoni Seá.

Lord Tu'ilakepa : Sea.

Sea K miti Kakato : K taki Fika 2 'o Vava'u, 'o fakam 'opo'opo ho'o me'a, pea ke hanga leva 'o to'o mai.

M teni Tapueluelu : Sea, 'e lava ke tali fakataha atu?

Sea K miti Kakato : Me'a mai koe, kae toki tali faka'angataha.

Lord Tu'ilakepa : Ko eni kuo 'osi 'oatu p , Sea.

Sea K miti Kakato : Kupu 5?

Taukave fepaki Konisit tone mo e tu'utu'uni 'a e Fale Alea

Lord Tu'ilakepa : Loma si'i e. Me'a ki ai kuo u 'osi lau atu, Sea. Ko e me'a ia 'e taha 'oku ou ki'i tokanga ki ai. To'o ange mei he 'etau fakakaukauá, 'Eiki Sea, hang ko e me'a 'a e Fakafofonga Fika 4. Ko e 'ai ke tau fen pasi mo e Konisit tone. Konisit tone 'oku 'iate ia. 'Io, tau fen pasi. Kuo u 'osi 'omai e fakat t mo'oni. 'Oku 'ikai fen pasi 'a e Konisit tone mo 'etau Tu'utu'uni, he ko e Tu'utu'uni p ia 'a e Falé. Ko 'etau fakah ko e fo'i fika 14, 'o 'ikai to e lahi hake, ko e mahino mai ia 'oku 'ikai ke fen pasi e Konisit tone mo 'etau Tu'utu'uni. He ko e tu'utu'uni p eni ia 'a e Falé. Pea kuo 'osi tali 'e he Falé.

M teni Tapueluelu : To e ki'i 'ai angé. Ko e kupu fiha ko 'oku h ai e tu'utu'uní, k taki?

Sea K miti Kakato : Peesi 14.

Lord Tu'ilakepa : Pea 'oku ou kole atu, Sea, ke tau

M teni Tapueluelu : Kupu fiha, he 'oku lahi e ngaahi kupu ai, Sea?

Lord Tu'ilakepa : 3 Loma si'i. 1, 2 Loma, 3 Loma. Kupu 5, peesi 13, 'a ia ko e peesi 14.

M teni Tapueluelu : ‘Eiki Sea, sio ko e me’a e ‘oku ou ‘uhinga atu ki aí, ‘Eiki Sea. Kapau te ke mea’i hifo, ‘Eiki Sea, e kupu (i), ‘oku refer ia ki he Konisit tone he kupu 50A. Ko e me’a ia ‘oku ou ‘uhinga atu aí. Na’e p loti ko ‘o fokotu’u ko Sea ‘o e ‘aho ni. Na’e fai fakapulipuli ia, ‘Eiki Sea, he ko hono fuofua filí ia. Ko eni ia ‘oku ‘ikai ko e ‘uhinga atu ia ke tau p loti’i ‘a e Sea. ‘Oku ‘uhinga mai ia ke p loi ‘a e Sea, hono tukuhifo ‘a e Pal mia. Pea ‘e Sea p ia pea to e p loti, pea ne to e tokanga’i p ‘etau p loti fakapulipuli, pe kohai te ne

Sea K miti Kakato : Ke ki’i me’a mai e Minsit Fonua.

‘Eiki Minisit Fonua : Sea, ke u ki’i lave atu ke u kau atu he fakapelepela’i e ki’i matavaí. ‘E ki’i nounou p , Sea.

Sea K miti Kakato : Me’a mai.

Fokotu’u ke ‘omai Tu’i Fakamaau Lahi ke Sea kae fai e p loti

‘Eiki Minisit Fonua : Sea, ko e taimi ko ‘oku fai ai ha *impeachment* he Fale ni, ‘oku Sea ‘a e tangata’eiki Fakamaau’anga Lahi, ‘a e *Chief Justice*. Ko e anga p ‘a e fokotu’u fakakaukau, Sea. Ko e h hono ‘uhinga ‘oku ‘ikai ke lava ai ke ‘omai e *Chief Justice*, ke ha’u ‘o Sea. Mahino p foki he ‘ikai ke ne mea’i ‘eia ‘a e feme’a’aki faka-Tongá. Me’a p e Sea ia h . Ko e ‘osi ko eni ‘a e fai e feme’a’akí, me’a ia ki lalo, teuteu ki he’ene fili, pe ko ‘ene paloti. Me’a mai e *Chief Justice* ‘o me’a h he taimi ‘oku fai ai ‘a e *vote*, ka tau nounou, Sea. M 1 .

Lord Tu’iha’angana : Sea, ka u tokoni atu mu’a ki he Fika 4 ko e ‘uhinga

Sea K miti Kakato : Te ke tali p ‘ene tokoni?

Lord Tu’iha’angana : ‘Oku ou tui, hang ko e me’a ko ‘a e Fika 4, ki he fokotu’u ko ‘a e Fakafofonga Niuá. Ka ‘oku ‘uhinga mai e Fika 4 ia ke liliu ‘a e Konisit tone. Ka ko e fehu’i ‘a e Fakafofonga Niuá, ‘i he’ene fokotu’u, pe ‘e lava p ‘o fakah h ‘O fakah p ‘a e me’a p ko ‘oku me’a mai e Fakafofonga Fika 4, ‘a e h mai ‘a ha taha mei tu’a, Sea. Ka ki he motu’a ni ia, ‘i he faka’uhinga ‘a e motu’a ni, ‘e lava p ia ‘o fakah heni. ‘Uhingá ‘i hotau mafai ko ‘oku ‘omai ‘e he kupu 62. Pea ko ‘etau tu’utu’uni ko eni ki h , ‘a e tu’utu’uni ko ‘oku ‘omai ‘e he K mití, ‘i he mafai e kupu 62 ‘o e Konisit tone. Pea ‘oku ou tui ko e ‘ me’a ia ko . ‘Uhingá he’ikai ke fepaki ia mo e Konisit tone, pea toki fai, ‘a na’a ku lave ki ai ‘anenaí, ko e faka’ofa’ofa tahá ia ka toki liliu o e Konisit tone. Ka ko e fo’i me’a ko eni ki he’etau fononga atú, ‘oku vave ange ia. Ka ‘e toki fai ha fokotu’u ki he Konisit tone, he ko hono *process* ia ‘e ki’i l loa. ‘A ia ko e hang ko e fakat t . Ko e me’a ko ‘oku fokotu’u mai ‘e he Fika 4. To’o e 3, ‘a e (iii), kae fokotu’u ai e kupu peh . ‘E h mai e Tu’i Fakamaau Lahi ‘o ‘ai, fakalea ai e ‘ me’a ko . Pea ‘osi ko iá, pea kau atu mo e kupú. Pea h mai e ‘Ateni Senialé, ‘o tokoni, mo e Kalaké, ‘o lau. ‘Oku ou tui au he’ikai ke ‘i ai ha me’a ia ‘e fepaki, kapau ‘e fakah ‘a e fokotu’ú, he ko e ‘eke ia ‘a e Fakafofonga Niuá, na’e ‘osi mahino p ‘ene fokotu’ú. Ke h p , natula tatau mo e fokotu’u Pal mia. Ka ‘i he tui ko ‘a e motu’a ni, ‘e lava p ia ‘o fakah heni. Pea hang ko e me’a ko na’e me’a mai ‘aki ‘e he Minisit Fonua, ‘o t naki atu p ‘a e ‘ kupú. Kae to e ‘omai ki he K miti ‘o fakalea mai ki heni. ‘A ia ko e taumu’a e tefito’i fakakaukau, ke h mai ‘a e Fakamaau Lahi ‘o Sea

Sea K miti Kakato : Ka 'e faingofua 'etau p loti fakapulipuli?

Lord Tu'iha'angana : Pea faingofua leva mo e fai ha ng ue ki he ' me'a ko ia. He 'oku mahu'inga mo e me'a ko ena 'oku me'a ki ai e Fakafofonga Fika 4. Mahu'inga mo e laú, mo e p loti, 'a ko he kuo 'osi ma;ala'ala ia ki he Konisit tone ki he fokotu'u Pal miá. Pea 'oku ou tui au 'e lava p , ki he ma'u ia 'a e motu'a ni, tukukehe e kau faka'uhinga Lao. 'E fakah p 'a e fokotu'u ia 'a e Fakafofonga Niua 'i he tu'utu'uni ko eni.

Sea K miti Kakato : M 1 . Fakamolemole Hou'eiki 'o tau liliu 'o **Fale Alea**.

'Eiki Sea : Hou'eiki, m 1 'aupito e feme'a'akí, 'oku te'eki ai p ke 'osi 'etau l pooti. Tau hoko atu he 6.00 M 1 .

(Na'e m 1 1 heni 'a e Fale 'o toki hu he 6 efiaf)

<009>

Taimi: 1810-1820

S tini Le'o: Me'a mai 'Eiki Sea e Fale Alea,(*Lord Tu'ivakan*).

'Eiki Sea: Me'a mai.

Fiema'u ke fakatonutonu kupu 61 Konisit tone

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea, tapu ki he Pal miá mo e Hou'eiki Minisit peh foki ki he tepile 'a e Hou'eiki, mo e Fakafofonga 'o e Kakai. 'Eiki Sea, hang ko ko e fiema'u ko na'e 'omai 'e he 'Eiki Minisit Fonuá mo e fehu'i 'a e Fakafofonga mei Tokelau Mama'ó, na'e fai ai 'a e fekumi 'a e kau ng ué 'i he vaha'a taimi ko eni na'e 'osi. Ko e me'a ko ia 'oku mahinó Sea, kuo pau ke fakatonutonu 'a e kupu 61 'o e Konisit tone. Pea fai ai mo e fakatonutonu ko 'e fiema'ú ke fen pasi mo e Tu'utu'uni. Pea ko eni kuo 'osi teuteu'i p ia, ko e vakai atu p e Feitu'u na kapau 'e tali 'e he Feitu'u na pea tufa'i ai p ki he kau M mipá, koe'uhi ke ng ue'aki ki he fakatonutonu.

'Eiki Sea: Ko ia, sai p Fakafofonga, kapau 'e tufa ki he Hou'eiki.

S miu Vaipulu: M 1 Sea.

'Eiki Sea: Koe'uhí ke kau ai p ho'omou feme'a'akí.

'Eiki Pal mia: Sea.

'Eiki Sea: 'Eiki Pal mia, me'a mai.

Tokanga ki he ngali fakavaveve'i ng ue 'a e Falé

Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea, kae 'uma' 'a e toenga 'o e Hou'eiki. 'Oku ou fakatokanga'i 'oku 'i ai 'a e fakavaveve, he 'oku a'u eni ki he'etau monomono 'a e Konisit tone. Ko e angamaheni 'o e Fale ni 'Eiki Sea mei he kuohilí, ko e taimi p 'oku fa'a fai ai 'a e 'ovataimi 'a e Falé, 'i he taimi ko ia 'oku fai ai 'a e *Budget*. Ka neongo ia, mahalo 'oku mahu'inga'ia p 'a e Hou'eiki ke fai 'a e me'a ko eni. Ko 'eku fehu'í, Ko e ha ko 'a e me'a 'oku tau fakatovave ki ai ? Hili ko iá, 'e kei lava p 'o fai 'a e ng ue ko ení, toenga ko ení, pea tau hoko atu ki he ta'u kaha'u. 'Oku ou fifili ko e h ko 'a e fu'u me'a fakavaveve kuo a'u eni 'o to e mono'i mai ke fakatonutonu e Konisit toné, ka kiate au 'oku sai p ia, ko e kongap ia 'etau ng ue. 'Oku ou hoha'a au ki he fu'u fakavaveve peh . Ko e h 'a e me'a 'oku hoko?

Tali Sea ki he fehu'ia ngali fakavave'i ng ue e Fale Alea

Eiki Sea: Ko ia 'Eiki Pal mia, ko e ng ue p ia 'a e Falé, pea 'oku ou tui 'oku ke mea'i p , ki'i lahilahi 'a e m l l he ta'u ní, ka koe'uhi ko e ngaahi Lao, pea 'oku fie ma'u ko e ngaahi Lao ko ena na'e 'omai mei he Pule'angá, 'oku 'i ai 'a e fo'i Lao ko eni 'e 3, pea 'oku 'i ai mo e fo'i Lao 'e 2 'e toki 'omai he M nité ko e Lao ia 'a e Tokoni Pal miá ... 'oku fie ma'u ke lau mo ia. 'Oku ou tui ko e ngaahi me'a eni 'oku fu'u fiema'u 'aupito 'e he Pule'angá pea 'oku fiema'u 'a e me'a ko ení ke 'osi atu. 'Oku ou tui mahalo ko homou lotó p , ko ho'omou loto lelei p ke fai 'a e ' me'a ko ia. 'E vave p 'a e me'a kotoa p . 'Oku hang ko e feme'a'akí, kapau te mou fakakaukau p ki he kaha'ú, 'oku tau tui ko e me'a kotoa p 'oku tau... 'oku 'ikai ke 'uhingá ke fakahangahanga ki ha taha, ka 'oku tau fakakaukau fakal kufua ki he ng ue 'a e Falé, he me'a 'e lelei ai 'a e ng ue 'a e Falé 'i he kaha'u. Kaikehe, 'oku .. ko ena 'oku tufa atu p he me'á, pea toki moutolu p . Ko e talí, mahalo ko e me'a ko ení mahalo te tau toki 'osi ha ta'u ia 'e 5 mei heni. Kae kehe tukuatu p kia moutolu. He na'e fokotu'u mai p 'e he 'Eiki Minisit Fonuá, pea poupu ki ai e fokotu'u 'a e Fakafofonga mei Niuatoputapú. Kae kehe tau liliu 'o **K miti Kakato** kae hoko atu 'etau ng ue.

(Ne me'a mai leva 'a e Sea 'o e K miti Kakato – Veivosa Light of Life Taka ki hono me'a'anga.)

Sea K miti Kakato: Hou'eiki, mou ki'i fakama'ama'a atu. Tapu ki he Pal mia 'o Tonga, kae 'uma' 'a e Tokoni Pal miá, Minisit Kapinetí, fakatapu ki he kau Hou'eiki N pele 'Ene 'Afió, fakatapu mavahe ki he kau Fakafofonga 'o e Kakai. Mo u me'a mai he efiafi ni ke fakakakato 'a e taha hotau ngaahi fatongia. M l mu'a ho'omou laum lie Hou'eiki. Tau hoko atu ho'omou feme'a'akí, pea kuo u tui kuo tau ofi he fiem lié 'i he 'aho ni, kae.. mou me'a mai ki he'etau kupu ko eni 'oku mou lolotonga feme'a'aki aí, ke tau lava 'o .. toe p 'etau fo'i kupu 'e 2. 'A ia ko e 3 p mo e 4, M l Hou'eiki. Tongatapu 4 me'a mai.

Hoko atu alea'i kupu 84 g(iii) & (iv)

M teni Tapueluelu: Tapu mo e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakató, pea peh ki he Hou'eiki M mipa. 'Eiki Sea, fakam l atu he ma'u 'a e ki'i taimi ko ení ke fakakakato atu mu'a 'a e fakamalanga 'a e motu'a ni. 'Eiki Sea, ko hono fakah mai ko eni 'a e to e fakalahi kehe, ko e fakatonutonu eni ki he Konisit toné, ko e Lao taupotu ia 'o e fonuá 'Eiki Sea, ki he kupu 61. 'A ia ko e ngaahi

fatongia 'o e Seá, 'o e Fale Aleá, kuo liliu eni kuo fokotu'u mai ke tau liliu 'a e Konisit toné, ke fen pasi mo e ngaahi Tu'utu'uni ko eni 'oku tau fiema'ú, 'oku 'omai ki ho'o K mití 'Eiki Sea, 'o fakah mai ai 'a e kupu si'i 2(a) ko e kupu 61 Konisit toné, ko e Sea 'o e Fale Aleá, kupu si'i 1, 2, 'oku 2(a) ia 'i hono fakah mai 'oku peh 'Eiki Sea. Neongo 'a e kupu 83(a) 'o e Konisit tone ni, 'e ngofua ke Sea fakataimi 'a e 'Eiki Fakamaau Lahi 'i he Fale Aleá, 'i he lolotonga hano alea'i mo p loti'i ha fokotu'u ki ha p loti, ke fakam loloo'i 'a e Pal miá 'i he kupu 50(b).

Tui 'oku fakavavevave e fakatonutonu ki he kupu 61 Konisit tone

'Eiki Sea, ko e liliu ko eni 'oku fokotu'u mai ki he Konisit toné 'e 'Eiki Sea, 'oku fu'u fakavavevave ia ki he motu'a ni. He ko e Konisit toné 'oku 'uhinga ia ke t taaitaha hono liliú, he ko e Lao taupotu ia 'o e fonua ni, hono fakafungavaká, 'oku hanga 'e he Konisit tone 'o f nau'i 'a e Laó p ko e Acts pea ko e Laó...

<008>

Taimi: 1820-1830

M teni Tapueluelu: ... 'Oku ha'u mei ai 'a e ngaahi *regulations* 'Eiki Sea. Ko e Konisit tone 'a e pou tuliki lao 'o e fonua 'oku 'ikai totonu ia ke liliu vave peh 'i, p toutou liliu he ko e Konisit tone 'Eiki Sea hono fakalea fakas siale ko e konituleki fakas siale he v 'o e kau taki pea mo e kakai, it's a *social contract*. Ko 'etau konituleki ia 'oku peh ko e founa eni 'oku tau felotoi ke pule'i 'aki kitautolu mo hotau fonua. Pea kapau 'e toutou liliu mei he taimi ki he taimi ko e angamaheni ia 'Eiki Sea 'oku totonu ke tuku mai ha taimi ke fakakaukaua pea ke 'omi mo ha le'o 'o e kakai ki ai he ko e Konisit tone ia 'a e pule'i 'a kinautolu. Ka 'oku ou fokotu'u atu 'Eiki Sea 'oku fu'u vave hono 'omai 'o'ona e liliu ko eni 'Eiki Sea.

'Oku ou nofo p 'o fakakaukau ko u fie fehu'i p kiate au Sea, ko hai na'a ne fokotu'u ke liliu peh 'a e founa tu'utu'uni 'o e Fale Alea ko 'eni he kau m mipa, ko hai 'a e m mipa na'a ne fokotu'u ke liliu 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o fakafou mai 'i he K miti Lao 'o ne tui 'e ia e teunga ko e l pooti 'a e K miti Lao 'o 'omi ia 'o ng ue 'ovataimi ai e Fale Alea 'o Tonga 'Eiki Sea. 'Oku ou nofo 'o fehu'i ia, he 'oku fokotu'u mai heni 'Eiki Sea p p loti 'a e Sea to e Sea p he fo'i taimi p 'o e tukuhifo 'o e Pal mia. Taimi 'o e Patiseti mo e 'esitimeti, te'eki ke ue'i ia p 'eke hane totonu ke p loti ki ai. Taimi 'o e ngaahi Lao Fakaangaanga 'oku fakah mai ki he fonua 'oku 'ikai ke 'eke hano totonu ki ai. Taimi 'o e Fakamatala Fakata'u 'ikai ke 'eke hano totonu ki ai. Taimi 'o e Tohi Tangi, Fokotu'u faka-Fale Alea 'oku 'ikai ke ... tukukehe p ia ke tukuhifo e Pal mia 'Eiki Sea.

Fokotu'u ke ngaue'aki pe founa ng ue lolotonga

Ko e ongo ia 'o e motu'a ni 'oku 'ikai ke fa'u eni 'i ha laum lie 'oku lelei 'Eiki Sea, 'oku fakah ia 'i he loto faka'apa'apa mo'oni pea 'oku 'ikai ke u tui 'e 'i ai ha laum lie peh ke liliu ai 'etau Konisit tone pea mo 'etau founa ng ue 'e tolonga ai ha fonua 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko e ng ue ko eni 'oku tau fai 'oua na'a loi mai ha taha 'e ng ue kakai heni he ko e fa'ufa'u eni ke tukuhifo 'aki 'a e Pule'anga 'o e kakai. Ko hono 'ai mo'oni ia 'Eiki Sea. Ko 'etau a'u ko ki he Kupu 4 ke mahino ai Sea 'a e to e fai ko p loti fakapulipuli pea ko e taimi ko te mau fakamalanga atu ai

'a 'ene toe fepakipaki mo e Konisit tone mo 'etau ngaahi tu'utu'uni angamaheni, 'Eiki Sea 'e toe e'a mai ai 'a e to e laum lie 'oku kehe. Pea 'oku ou fokotu'u atu 'i he loto faka'apa'apa mo'oni ki he Fale Alea 'o Tonga, kau M mipa kae peh ki he kakai 'o e fonua ni, fakafoki eni ka tau ng ue'aki p e ngaahi founa lolotonga 'Eiki Sea. Fakafoki k toa eni Sea. Tau ng ue'aki p e founa lolotonga. 'Ikai ke fakapotopoto ke liliu fakavavevave peh 'etau founa ng ue 'Eiki Sea ko hono 'uhinga ko ha fiema'u ha tokotaha p ko ha toko ua ko hono 'uhinga ko ha 'umisi ki he mafai. 'Ikai ke fakapotopoto ia 'Eiki Sea. Pea 'oku ou fokotu'u atu ke k taki fakafoki eni ta u foki ki he founa lolotonga 'Eiki Sea he na'e kei laum lie p . 'Oku mea'i he Hou'eiki 'Eiki Sea na'e 'osi fai e *Vote Of No Confidence* 'i he teemi kuo 'osi. Na'e fakahoko 'aki ia e founa kehe, Pule'anga ko eni fokotu'u mai leva 'a e founa fo'ou ke tukuhifo 'aki e Pule'anga ko eni. Na'e 'osi 'i ai e founa na'e fakahoko 'aki, *spell out* ia he Konisit tone Sea. Pea ko u fokotu'u atu ta u foki p ki ai Sea. M l Sea e ma'u taimi ni.

Lord Nuku: Sea, k taki p 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a e 'Eiki N pele mei 'Eua.

Fakatonutonu 'ikai fokotu'u k miti 'omai Fakamaau Lahi ke Sea fakataimi

Lord Nuku: Ko e fie lave atu p 'a'aku ia ki he me'a ko eni na'e me'a ki ai ko e Fakafofonga Fika 4 'o Tongatapu. 'Eiki Sea ko e fokotu'u ko eni ko e fokotu'u mai mei he Pule'anga. 'Oku 'ikai ko ha fokotu'u eni ia 'a e k miti, ko e fokotu'u mai eni mei he Pule'anga ke 'omai 'a e Fakamaau Lahi ke me'a mai 'o Sea. Pea ko e me'a p ia 'oku fai ko ki ai, ko e kongakongaki ki he me'a ko eni ko ko 'a e Fakafofonga Fika 4 'o tukuaki'i p ko hai, Sea ko e 'uhinga 'eku tu'u 'o fakahoha'a atu koe'uh ko e fokotu'u ko eni na'e mai mei he Pule'anga pea ko e 'uhinga ia 'oku 'i he t pile ai ko eni. Pea kapau, he ko e Konisit tone Sea 'oku 'osi faka'at p e Konisit tone hono liliu. Ko e ngaahi mafai ko ia 'oku 'i he Fale Alea ni, Kapineti hang p ko e halanga e 'lao. 'Ikai ke 'i ai ha me'a fo'ou ia heni. Pea kapau ko 'ene peh , kole ki Taumu'a ki h ke fakafoki he 'oku 'ikai ko ha fokotu'u kehe, he 'ikai ke mau lava mautolu 'o pule ki he fokotu'u.

Ko e fokotu'u ko e fokotu'u mei he 'Eiki Minisit pea pou'ou'i 'e he Fale, ko e me'a p ia 'oku fai ki ai 'a e tokanga. Kapau na'a mau pule ki ai 'oku 'osi mahino p ho tu'utu'uni ng ue Sea. Ko e fokotu'u ko e tokotaha p ha'ana e fokotu'u te ne lava 'o fakafoki p liliu. 'Ikai ke to e lava ia ha taha he Fale ni he kuo t pile'i mai ia ki he Fale. Ko e fokotu'u ko eni na'e tali ke fokotu'u mai. Ka 'oku ou tuku atu p Sea ki he Feitu'u na hang ko e 'Eiki Minisit Lao na'a ala tokoni mai. 'Ata'at e Fale ia, t pile 'a e kakai, ko e t pile 'a e Hou'eiki ki he fokotu'u ko eni. Ke tokoni mai e 'Eiki Minisit Lao he ko 'eku tui ko 'a'aku 'oku ngofua 'i he Fale Alea ke nau fai ha ng ue ki he Konisit tone 'o kapau 'e tali 'e he Fale Alea. Ko e me'a 'oku ou fie fakahoha'a ki ai pea mahino ki he kakai 'o e fonua 'oku 'ikai ko ha fokotu'u eni ia 'a ha taha mei he ongo t pile ko . Ko e fokotu'u ia mei Taumu'a. Pea kapau te nau fakafoki ko e me'a ia 'a nautolu ka kuo fai e tukuaki'i 'o hang na'e 'ikai ke fai e fokotu'u ko eni, kapau na'e fokotu'u mai eni ha loto 'oku 'ikai fe'unga ke tuku mai ke alea'i Sea ka ko 'oku 'ikai ke 'i ai ha tu'unga ia 'e ta'efakalao ai eni. Ka ko e fakama'ala'ala atu p Sea ki he tukuaki'i kuo fai 'e he Fika 4 ki he k miti 'oku 'ata' t e k miti

ia mei he fokotu'u ko eni Sea. Pea 'oku ou kole atu ke fai mai mu'a ha tokoni pea mei Taumu'a pea tau hoko atu p 'oku kei hoko atu 'a e me'a p 'oku ... 'e Sea.

Fokotu'u ke fakafoki ngaahi tu'utu'uni fo'ou fai sio ki ai pea toki alea'i

'Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea kae 'uma' e toenga 'o e Hou'eiki. 'Oku 'i ai e mo'oni 'a e me'a ko eni 'oku me'a ki ai, ka na'a tau 'alu 'o a'u ki he fo'i tu'unga pea hang ko 'oku 'ikai ke to e 'i ai ha me'a ko e me'a p 'e hoko ko 'etau ala ki he Konsit tone ka na'e teke p tautolu, teke p , teke p 'o tau 'alu 'o fakafehu'i tautolu ki he fo'i feitu'u kuo pau ke tau fai hang ue fakato'oto'o ka 'oku mo'oni p 'e ... Ko e fiema'u foki 'a e Fale ni ke ha'u ha taha tau'at ina pea ko eni kuo fili mai eni k ko e mahalo ko e me'a 'oku ou tokanga ki ai p te tau foki ki he fo'i process, 'e to e fakafoki eni ki he K miti Lao ke nau to e ki'i sio ki ai ke tau 'alu p he 'alunga. Tau peh ko e fo'i fokotu'u, fakafoki eni ki he K miti Lao ke nau sio ki ai 'osi ko ia pea toki fakafoki mai ki heni ke fai hano tipeiti'i. 'A ia ko e ...

Taukave ne 'ikai 'omai liliu ki he Kupu 61 Konisitutone ka ko e fiema'u Pule'anga

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni p ki he Pal mia kapau 'e laum lie lelei ki ai. 'Oku ... 'ikai ke u fakahalaki e tokoni 'a e 'Eiki Pal mia ka kuo 'osi fai 'a e fatongia 'o e k miti. Ko e 'uhinga na'e fai ai e ala ki he Konisit tone ko ia ai 'oku vili kikihi e ni'ihiki ke to'o 'a e totonu ke fili M mipa e Sea pea fokotu'u mai leva mei he Pule'anga ke fokotu'u mai e, 'a e Fakamaau Lahi. Ko e 'uhinga p ia na'e fai e ala ki he Konisit tone ko e vili kikihi ke liliu e me'a ko na'e 'osi 'oatu he k miti, 'osi 'oatu he k miti e me'a 'oku peh 'oku fakapotopoto pea na'e 'ikai ke fiema'u ke alasi e Konisit tone ia ai. Na'e tu'u p ia 'iate ia p . 'A ia ko e ... Ko e tefito'i mo'oni ia ... M l .

'Eiki Pal mia: Tui p e motu'a ni ia ke ... Ka 'oku ou faka'amu p au ke tau foki ki he process ko 'oku ng ue'aki. Ko e fokotu'u mai , mo'oni ia na'a tau, hang ko 'eku fakamatala ne tau 'alu, 'alu, 'alu e tipeiti 'o a'u ki he tu'unga kuo 'asi mai e fo'i fakakaukau ko ia ngalingali ko e fakakaukau te ne vete 'etau palopalema. Pea ko eni 'oku fokotu'u mai. Ko 'eku kole 'a'aku ia ke tau foki ki he process. Ko e founga kapau 'oku fokotu'u ke liliu e Konit tone, fakafoki ki he K miti Lao ke nau sio ki ai 'osi, he 'e fai e tipeiti ia heni, 'oku 'ikai ke ta u 'ilo 'e tautolu ko e h hono loloto 'o e tipeiti 'e fai he ko u 'ilo 'e au 'e 'ohake k toa e ngaahi me'a ko eni ko e h e me'a 'oku fakavavevave ai? Ko e h e me'a lahi 'oku hoko, 'e maumau e fonua kapau 'e ... Ko e ngaahi issue ko ia 'e pau ke 'ohake.

Tui tatau 'ikai totonu ke fakavave'i alea'i monomono ki he Konisit tone

Lord Tu'iha'angana: Ki'i tokoni p ki he 'Eiki Pal mia Sea k taki he ko e me'a mahu'inga eni. Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea pea tapu mo e Hou'eiki 'o e k miti, ko u tui au ki he ' me'a ko eni he na'e fai p foki e feme'a'aki ia pea mahalo mo e fokotu'u 'a e Minisit ko e 'amanaki 'e lava p he ' fiema'u ko eni ko , na'e lele p foki he fokotu'u 'a e k miti mo e ngaahi l pooti ka ko e h mai ko e fo'i fokotu'u ko eni ko 'a e Fakafofonga Niuá pea to e 'ai mai he Minisit Fonua ke, pea na'e 'i ai p 'a e 'amanaki 'e lava p ia 'o ... Ko e ala ia ki he Konisit tone 'oku tau tui tatau tautolu ai pea 'oku 'ikai ke peh ia ke ki'i hiki'i mai ko eni pea ta u alea leva tautolu, tui e motu'a ni ia ki ai. 'Oku 'ikai ko ha me'a e ... tautautefito, mei me'a ange kapau ko ha lao ka ...

Pea na'a mo ha lao p 'oku fu'u mahu'inga ka ko e Konisit tone 'oku ou tui au kapau 'oku tonu 'aupito p ia 'a ia p ko e h e fokotu'u 'oku 'ikai ke tonu ia ke, ka tau ... p ko e h ha tu'utu'uni 'a e Feitu'u na ...

<009>

Taimi: 1830–1840

Lord Tu'iha'angana: ... Feitu'u na, 'uhinga he 'oku mahino 'oku mafatukituki ko 'o e me'a ia ko e liliu Konisit tone 'oku 'ikai ke peh ni ia. 'Oku tui e motu'a ni ia pea hang ki he 'feme'a'aki 'oku faí, pau ke fou p ia 'i he ngaahi *process* ko eni, 'ave ki he ngaahi ' k miti 'a e Pule'angá takai hake ai 'o, pea toki a'u mai ki heni pea ke m 'opo'opo 'aupito mo hono siofi e ngaahi tapa kotoa p . 'A ia 'oku tau tui tatau tautolu ai Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Tu'iha'angana: Ko e me'a p eni ia ko kuo mahino ia 'a ia kuo mahino mai ia mei he'etau kau *secretariat*, mahino p 'oku 'i ai honau ngaahi mala'e ko eni he laó, 'e 'ikai ke lava ia 'o fakah e fokotu'u ko eni 'i he'etau mafai ko kupu 62, kuo pau ke liliu. 'UHINGA foki he 'oku tohi'i pau ia sino ke h mai 'o Sea pea ne ma'u e mafai e Seá. 'A ia 'oku tohi'i ia 'i he *interim speaker* ko he fokotu'u Pal mia 'a ia 'oku fiema'u ia ke, mahino ia. 'A ia 'ikai ke lava ia h , ko e me'a leva p eni 'oku to e hokó, ko 'etau hoko atu 'i he feme'a'aki ko eni 'i he me'a p ko 'e fakalao ai ki he tu'utu'uni ko e Sea p e Sea, kae 'ange, to'o 'ene *casting vote*, ko e me'a p ia 'e fakalaó, 'ikai ke to e fai ha liliu ki he Konisit tone. Tu'utu'uni p ia, ko e me'a p ia 'a e Feitu'u na he ko eni, mo e Hou'eiki p ko e h e me'a 'oku hokó, p ko e to e, he ko e 'uhinga kuo tau atu 'o mau'u he fo'i me'a ko eni p ko e to e 'alu k toa kitu'a ki he k miti ke me'a, p ko 'etau hoko atu.

Sea K miti Kakato: Ko e Hou'eiki N pele 1 'o Ha'apai. Ko e Minisit Lao ena 'oku me'a mai.

Poupou ke fakafoki ki he Komiti Lao e fokotu'u ke liliu Konisit tone

'Eiki Minisit Lao: M 1 Sea. Ka u ki'i lea nounou atu ai p . Na'a mau ki'i alea'i 'a e 1 loa ha me'a 'a ha Fakafofonga. Pea ne mau tui ko e 10 ko e lahi taha ia he 'oku fiema'u p ngaahi konga kanomate. Kaekehe, ko 'eku tokoni atu ai p au. 'Oku ou poupou au ki he me'a, ki he Pal mia, Ne u toki tokanga'i hifo p 'a e ki'i me'a ni, pea 'e 'Eiki Fakafofonga N pele ko 'o 'Eua, ko e nofo p 'o 'eke mai ke u loi atu. 'Ofa mai. Na'e 'ikai ke u kau au h . Ka ko 'eku kole atu 'a'aku, 'omai e me'á ke mau to e ki'i peh atu 'o to e ki'i muhumuhu ki ai he 'oku 'i ai. Ko e kupu 83 ia ko eni 'oku 'ikai ke 'i ai ha'ane fel ve'i 'ana 'e taha. Ko e 83 ko eni 'e Konisit tone ka ko Fakamaau'anga ia, 'a eni 'oku fakah mai ko eni. Ko e Fakamaau'anga ia, ko e *independence of the judiciary*. 'Ikai ko ha me'a fekau'aki, ko ia ko u kole atu, 'omai ke mau , 'e lava p ia 'apongipongi he 'osi 'a e Kapineti pea mau sio ki ai ke to e h mai p he M nite. Ka ko u poupou atu au ki he fokotu'u 'a e Pal mia, tuku mai ke mau 'o sio ki ai fai ha ki'i vavaku. To e kole ki he fanga tokoua ko ke tokoni mai ke mai ki heni kuo kakato. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Fakafofonga 'o Niua.

Poupou ke ng ue'aki p 'a e founga lolotonga 'i he'ene lele ki he kaha'ú

Fe'ao Vakati : Tapu p pea mo e Feitu'una 'Eiki Sea. Tapu atu ki he Hou'eiki M mipa e K miti Kakato. Sea ko 'eku fokoutua hake p au Sea ke poupou p ki he fokotu'u ko ia 'oku fakahokó Sea. 'Aki p 'a e 'uhinga Sea, ki he motu'a ni ko u ongo'i ko e ma'a ia ko 'a e ngaahi feme'a'aki kuo faí mo e founga ko ke tau ng ue'aki Sea. He ko e fakakaukau Sea he'etau, 'i he ng ue ko eni te tau fokotu'utu'u ko ení Sea, ke tu'u ai p ai. Kae 'oua te tau to e liliu p 'i he ta'u fo'ou mo e ta'u hokó ka tau fai p fo'i ng ue ko ia faka'angataha p pea tau lele atu'aki ha ngaahi ta'u 'e fiha. Ko e 'uhingá p Sea 'a e poupou ko ki he Hou'eiki Sea. Ko u tui p hang ko e me'a ko 'a e Minisit Lao, kapau na'a nau ng ue p ki ai he efiafi ni na 'oku 'osi p eni ia kuo tau m l l ka nau ng ue ki ai pea mo 'apongipongi mo e Tokonaki pea faka'at mu'a e S pate. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Fakafofonga Niua. Me'a mai e Minisit Toutai mo e Ngoue.

Tokanga pe na'e paloti'i ke fakakau mai 'a e monomono ki he Konisit tone

'Eiki Minisit Ngoue & Toutai: Fakatapu atu ki he Feitu'u na 'Eiki Sea pea mo e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Fakataha 'eiki. Sea ko 'eku ki'i kole p ki he Feitu'u na ke ki'i fakama'ala'ala mai ange. 'Oku 'i ai e ki'i palopalema 'a e motu'a ni koe'uh na'a tau lele mai ko hang ko 'aneafi kakato 'o a'u mai ki he 'aho ni, ka 'i ai ha me'a fo'ou, 'i ai ha me'a 'e to'o p ko ha me'a fo'ou 'e fakah ki he me'a, kuo pau ke tau p loti'i. Ka 'oku 'ikai ke u manatu'i 'e au na'e fai ha p loti ke fakah mai e ' me'a fo'ou ko ení ki heni. Manatu'i p 'e au ia e ngaahi me'a, ko e ngaahi fakamalanga kotokotoa na'e lahi 'aupito e ngaahi fakamalanga mo e ngaahi fakakaukau fo'ou na'e tuku mai pea u peh p 'e au ko e kuonga p eni 'o e fakamalanga ka na'e 'ikai ke fai ha hiki nima ke loto taha ki ai ke fakakau mai e ' me'a ko ení p ko ha p loti ke fakalahi. Na'a tau 'osi mavahe mei he 84(f), 'o 'alu ki he 84(g) pea na'e lolotonga lele 'a e tipeiti 'i he 3, konga si'i 3. Pea ko eni ia kuo t naki mai e ' me'a. Fakama'ala'ala mai mu'a k taki fakamolemole.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit , fiem lie p Vava'u 15 ke ne fakahoko atu.

Fakama'ala'ala ki he ng ue tefito ne fai 'e he K miti Lao

S miu Vaipulu: M l Sea. Tapu mo e Feitu'u na Sea mo e Hou'eiki K miti Kakato. 'Eiki Sea ko e 'uluaki ng ue ko ia na'e 'omai he l pooti ko eni 'a e K miti Lao, na'e 'ikai fiema'u ia ai ke to e fai ha fakatonutonu 'o e Konisit tone. 'Alu hifo p , k toa p eni pea fai ko eni 'a e feta'efeloto'aki 'a e kau m mipa, pea fokotu'u leva mei he Minisit Fonua 'a e fakakaukau. Pea ko e anga p eni ia e fakakaukau ke vakai ange me'a ko ia ke tau sio ki ai ko f me'a ko 'e saí. He kapau na'e tu'u p ia 'i he founga motu'a 'i he me'a ko ia na'e 'uluaki 'omai he l pooti, he 'ikai fiema'u ha fakatonutonu Konisit tone ia. Ka koe'uhi ko e fiema'u ke 'i ai e p loti ko 'a e Sea mo e fokotu'u ko ia na'e 'omai mei he Minisit Pa'anga, kuo pau leva ke 'oatu e fakakaukau ko eni. 'Oku 'ikai ke peh ko e 'oatu eni ia pea kuo pau ke fakahoko. Me'a ia 'a e Fale ni 'Eiki Sea. Pea kapau ko ko e fokotu'u 'a e Pal mia mo e Minisit Lao, 'oua 'e ai e fokotu'u ia 'a e Fakafofonga mei Niua. Talamai 'e ia ke mau hoko atu mautolu he poo ni kae 'alu ia 'o m l l .

Sea, fakapotopoto ange 'a e fokotu'u ko 'a e Pal mia mo e Minisit Lao kapau 'e fiema'u ke fai ha ng ue. Ko e 'ai ko ke mau 'alu mautolu ia 'a e K miti Lao ia 'o lele ai he poo ni kae m l l , me'a ia ki 'api 'o m l l , ko u tui Sea 'oku ki'i ta'engali lotu ia.

Fe'ao Vakati : Sea ki'i fakatonutonu atu p mu'a Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Niua.

Fe'ao Vakati : Sea ko 'eku fakatonutonu atu, 'ikai ko 'eku 'uhinga 'a'aku ke u foki 'o m l l Sea. Ko u kei pou pou p au kapau 'e fiema'u e motu'a ni Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai N pele Vava'u 1.

Lord Tu'i' fitu: Sea ko u tu'u p au 'o, ongo'i 'e au 'oku faikehe 'a e anga 'etau ng ue, tau fai'aki 'a e loto totonu mo e mo'oni hono fai ha ng ue ma'a ha fonua. Ko e fokotu'u mei he t pile 'a e Pule'anga 'anenai, fakafoki ia 'e he Pal mia. Pea 'oku 'ikai p tali ia 'e he Fakafofonga Fika 4 ia ha to e me'a 'a e K miti Lao Tu'uma'u 'o e Fale ko eni. Ka to e 'ave ki tu'a 'e to e foki mai he 'ikai loto ki ai ia. Ko u manavasi'i ki he kaha'u Sea ho Fale ni. Na'a nau peh 'i, peh 'i p ngaahi Tohi Tu'utu'uni mo e fanongonongo ke lava e kaka'i ke nau m nava ki he fa'u, Fale fa'u'anga lao ko eni 'e kau mo e tohi tangi heni. He ki'i fo'i me'a ko eni ko e *process* faka-Pule'anga p ia 'oku malava ke fai he m hina 'e 18. Ko e piki ma'u he 'e mo'ui ta'engata. Ko e mo'oni ia. Tau fai ha ng ue ha fonua, ko ha kakai mateaki'i ha fonua, ko ha fonua lotu, ng ue'aki e mo'oni. K taki he'eku lea hoha'a peh ko e fonua lotu eni. Pea ko e ongo kolosi 'oku tu'u ko . Ko e 'Otua mo Tonga ko hoku tofi'a. Ko 'etau fai'aki 'a hotau loto fakaetangata, natula ke teke'aki e kaka'i ko e Pule'anga e kaka'i ke a'u ki f . 'Amelika ena ko e Pule'anga e kaka'i, 'ikai ke lava 'e he Pule'anga 'Amelika ia 'o fakapalanisi 'a e lau lanu ai. Pule'anga fakatahataha ena 'i m m ni, te'eki ke ne lava 'e ia mo 'ene ngaahi tu'utu'uni 'a m man'i ke fakamelino'i 'a m m ni. Ka ko e ki'i fonua ko eni

<001>

Taimi: 1840-1850

Lord Tu'i' fitu: ... mo hono Konisit tone na'e 'ikai ke langa p ha 'aho 'e taha. Ko e talateu 'o e tohi Konisit tone 'a Tupou VI 'i hono fa'u 'e L t kefu tukukehe hono k toanga'i 'o e Senituli 'o e ta'u 100 'o e Konisit tone toko taha p na'a ne fakamaau 'a Tonga ni. Ko m m ni 'oku fai he 'e tokolahi mo e lingi toto. Me'a ia 'oku kei tu'uloa ai ho fonua Sea.

Sea K miti Kakato: M l .

Lord Tu'i' fitu: Ka ko e tohoaki'i ko eni 'etau fakapulipuliki ke ma'u e mafai mo 'etau peh ko e totonu ia. 'ikai ke 'i ai ha mo'oni ia ai. Ko 'etau me'a p 'oku fai ko e fakamaau k k p . Mate e kaka'i movete lelei he fonua ni na'a mo e tukufakaholo he 'ikai ke toe 'i ai ha kavei koula

ia 'e f . 'Oku 'i f 'a e taki lelei? 'Oku 'i f lotu? Me'a kotoa p 'oku kamata mei 'api. Ko e 'ikai p kakato hoto 'apí 'e f f 'a e kakaí? K taki ko 'eku lea ma'a p 'a'aku ki he'etau ng ue. He 'ikai ke toe tali ha me'a ia 'e h atu p eni ia pea to e foki mai. Ka ko 'eku sio ki he kaha'ú he founa ng ue ho Fale Sea. Na'a mo e tohi tangi he 'ikai to e 'omai ha tohi tangi ia he fa'ahinga s pinga ko eni 'o e pukepuke mafai ko eni. Ko ia p Sea 'eku fakahoha'a. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele. Me'a mai 'a N pele Niua.

Lord Fusitu'a: M 1 Sea. Sea k taki ko e ki'i kole fakama'ala'ala p . 'Oku hang kiate au ko e me'a ko 'oku fokotu'u ki he K miti Lao ko e 84 (f) p ki mui he kuo 'osi p loti'i kotoa foki e ' me'a ko 'o paasi he Fale kuo 'osi tu'u ia he p loti kuo paasi. 'A ia ko e me'a p ko 'oku te'eki ai ke p loti'i 'e 'alu ki he k miti. Ko ia ko Sea.

Sea K miti Kakato: Ko e me'a ko eni ko é 'oku to e fakafoki 'a e me'a ko eni ko na'e tufa mai. 'Eiki Minisit MIA.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea 'o e K miti Kakato. Tapu ki he 'Eiki Pal mia kae 'uma' e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e kau N pele 'o e fonua. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai.

'E Sea na'a tau 'i he 84 (g) tolu pea nau 'amanaki ko 'etau, ko e me'a mai p eni 'a e Hou'eiki kuo tau p loti. Ko eni ia kuo to e h mai mo e fakatonutonu Konisit tone. Pea ko u fokotu'u atu ia 'e au he 'ikai ke tau lava 'etautolu 'o fakah ha me'a ko hang ko e kupu 61 ua (a) ki he'etau Tohi Tu'utu'uni 'o kapau he 'ikai ke liliu 'a e Konisit tone. Ko e 'uluaki me'a ke fai ko e 'uluaki liliu 'o e Konisit tone.

Fokotu'u tomu'a liliu Konisit tone kae toki hoko ki he Tohi Tu'utu'uni

Pea ko u fokotu'u atu 'e au ia 'ai e, 'omai e fokotu'u ia ko ia ke liliu e Konisit tone pea tau toki 'ai leva 'a 'etau Tohi Tu'utu'uni. He ko e Konisit tone ko ia 'e pule ki he'etau Tohi Tu'utu'uni. 'E 'ikai ke pule 'etau Tohi Tu'utu'uni ki he Konisit tone. Ko ia mahalo 'oku lelei e fokotu'u ko eni kuo fai mai mei he 'Eiki Pal mia 'ave ki he K miti Lao toki sio nautolu ki ai ki he... pea tau hoko tautolu ia he fo'i *process* kehe ia ko e liliu e Konisit toné pea tau toki sio leva ki he'etau Tohi Tu'utu'uni.

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai 'Eiki N pele Vava'u.

Lord Tu'i' fitu: Ko e me'a ia ko nau 'uhinga ai 'eku fakahoha'a 'anenai. Ko e feitu'u eni 'oku fatu ai e lao. Ka fou e me'a ko eni ki he Kapineti hang ko ia 'oku hoko he efiáf ni mahalo te tau toki *Vote of No Confidence* he t fakalongolongo e fafangu. M 1 .

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit Ngoue.

‘Eiki Minisit Ng ue: ‘Eiki Sea ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai.

‘Eiki Minisit Ng ue: Fakamolemole ‘oku te’eki ke ke tali mai ‘eku fehu’i? Ke fakama’ala’ala mai angé.

Sea K miti Kakato: M 1 . ‘E ‘oku ‘osi fakahoko atu ‘Eiki Minisit ho’o fehu’i. Ko ‘etau kei nofo p eni ‘i he 84 (g) tolu.

Lord Tu’iha’angana: Sea ka u ki’i tokoni atu. Tapu mo e Feitu’ na mo e, na’e fokotu’u he ‘e Fakafongia 15 ki he Sea ‘a e Fale Alea. ‘Oku ‘i ai ‘a e fakatonutonu na’e fokotu’u mai he kau Sekelitali. Na’e me’a mai ‘a e Sea tukuhifo ke alea’i fakataha. Ko ia. Ko e me’a mai ‘a e Sea ‘a e Fale Alea ko ena ko e tukuhifo ke alea’i fakataha mo e l pooti.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu’iha’angana: Kae mahalo na’e ‘ikai ke me’a lelei. M 1 .

Sea K miti Kakato: ‘Ikai ke ne... ‘Eiki Minisit kuo, te ke to e me’a mai. M 1 . Kuo, me’a mai N pele ‘Eua.

Taukave ko e tu’utu’uni fo’ou ‘oku fotu ke fenapasi mo e kupu 50 (b) Konisit tone

Lord Nuku: Tapu p pea mo e ‘Eiki Sea. ‘Eiki Sea ko e fakahoha’a foki ko eni ko e fakahoha’a eni koe’uhí ko e ngaahi liliu na’e ‘omai ‘oku ‘ikai ko ha liliu. Ko e kupu 50 (b) ko ‘o e Konisit tone ke fakam l l ‘i ko mo hono fokotu’ú Sea ‘oku ‘ikai kakato. Ko e ‘uhinga ia e fa’u ko ‘o e tu’utu’uni ko eni ke fononga pea mo e kupu ko ‘o e Konisit tone. Ke ‘i ai hano naunau.

M teni Tapueluelu: Sea ka u ki’i fakatonutonu p Sea na’a ‘alu hala e me’a ko eni. Ko e fakatonutonu ‘oku peh ko e ...

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele ‘oku ke laum lie p ki he fakatonutonu ?

M teni Tapueluelu: Ko e tu’u ko ‘a e Konisit tone he 50 (b) ‘oku ‘ikai ke kakato hono tukuhifo ko ki he, konga ki he tukuhifo e Pal miá. ‘Eiki Sea ko ‘ene kakato eni na’e lava ai ‘o fakahoko ai e *Vote of No Confidence* ‘i he teemi kuo ‘osi. Ko e me’a ia ‘oku fiema’u iá ko e liliu ki he founga kehe ‘oku nau fiema’u pea ‘oku ‘osi kakato p ‘ene tu’u Sea.

Lord Nuku: Sea tuku ‘ene faka’uhinga ‘a’ana ki he’eku malangá kae tuku ka u ki’i malanga atu au.

Sea K miti Kakato: ‘Alu koe. Me’a mai koe.

Lord Nuku: ‘A eni ‘oku fa’o p ‘i ai p ‘a ia kae tuku p au ke u ki’i fai atu ‘eku fakahoha’a. Ko ‘eku fakahoha’a atu ko e ‘osi eni ‘alu eni ke ‘osi e uike ni mo ‘etau nofo ‘i he, ‘uhí ko e tu’utu’uni na’e tu’utu’uni ‘e he Falé ke ‘ave ki he k miti ke fakakakato mai.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Taukave ne ‘ikai kakato founa ng ue ki hano tukuhifo ha Pal mia

Lord Nuku: Na’e m hino’i pea mea’i he ‘e Fale ‘oku ‘ikai kakato ‘a e founa ng ue. Ko e founa ng ue ko na’e fai’aki ko ‘i he p loti ko fakah loto ko he ta’u kuo hilí. Na’e fu’u l l a pea hang ko e ngaahi f me’a’aki na’e h he Falé na’e ‘i ai hono fakamole ki he fonua. ‘Ange’ange mo’ut fu’ua ‘a e Pal miá ‘oku teuteu ko ki he fai ko hono fakah loto ‘i he tu’u ‘a e ngaahi ng ue ‘a e Pule’anga. Na’e ‘osi me’a mai p he ‘e Hou’eiki Minisit . Me’a mai ‘a e Sea ‘a e Pal mia pea ‘oku, pea na’e ‘uhinga peh ‘a e ng ue. Na’e ‘uhinga peh ng ue na’e ‘uhinga lelei p ‘a e ng ue ia ‘i hono kamata. H e me’a na’e ‘ikai ke ta’ofi ai p he kamata ke ‘oua ‘e ‘ave ‘a e me’a ia ko eni he kuo ‘osi kakato p ia.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele ko e ki’i fakatonutonu eni mei he Minisit Lao.

Lord Nuku: Si’i fakatonutonu mai leva he ‘oku kau he ...

Taukave ke ta’ofi ‘a e liliu Konisitutone ia

‘Eiki Minisit Lao: M l Sea ka ko ‘eku fie tokoni ke tau fakanounou. Ko e founa ng ue ko eni na’a tau fili’aki ko ‘a e Pal mia ‘oku ‘i he Tohi Tu’utu’uni p . ‘Oku ‘ikai ke u ma’u ‘e au p ko e h e me’a na’e fakah mai ai ‘a e Fakamaau Lahi h . Ko e ‘Ateni Senialé ka ko e ‘Atita Seniale ko e ki’i ue’i si’i p mu’a ka tau, ko e to e muimui p ‘i he founa ko na’a tau fili’aki ko e ‘Atita Seniale. Ko ‘ene ‘osi p paasi ia tuku e me’a ia ‘e ua ko na’e to e ‘omaí ka tau ‘osi pea ko ‘ene lava ia me’a. He ‘oku ‘osi maau p tu’utu’uni ia fika f ‘i he Tohi Tu’utu’uni me’a hifo p ki ai ‘osi lava p ia. ‘Oku ‘ikai to e, tonu ke tuku e Konisit tone ia ko ‘oku ‘osi maau p ia.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit ko e me’a foki ia na’e fakahoko mai p mei Taumu’a pea ko e ‘uhinga ia na’e ng ue ki ai e k miti ka ko eni kuo to e fakafoki mai pea ‘oku mou to e me’a mai ke to e fakafoki ki he *process*.

Fokotu’u ngaue’aki founa fili Pal mia ke fakahoko’aki fakahifo Pal mia

‘Eiki Minisit Lao: Sea ko eni kuo to e fakafoki mai pea ‘oku tau, kuo me’a ki ai e Hou’eiki mou me’a hifo p ki ai ‘oku ‘osi ‘i he Tohi Tu’utu’uni p . Ko ‘ene nounou taha p ia to e ‘omai p pea ‘e ‘osi ai te tau to e lau e *deliberative vote, casting vote* ‘osi ia. Me’a p founa p na’a tau founa faka’ofo’ofa na’a fai ‘aki hono fili e Pal mia ha’u p he founa tatau p . Ko eni

‘oku ‘osi ‘i he Tohi Tu’utu’uni p tuku pea ko ‘ene ‘osi ia. Ka tau, ko ‘ene, kae kehe ko ‘eku fokotu’u atu ia kia moutolu ko ‘ene, tuku ‘a e Konisit tone ...

Sea K miti Kakato: Me’a mai m l ‘Eiki Minisit .

Lord Nuku: Sea, ko ia Sea. Ko e ‘uhinga ko ‘eku fakamalanga ki he ‘uhinga ko na’e fai ai ‘a e ng ue ko eni. Ko e me’a ko ko e ng ue na’e fai ko e tu’utu’uni ‘a e Fale ki he k miti ke nau fai ha ng ue ki ai. Pea ko e ng ue eni ko na’e tu’utu’uni he Fale ‘a ‘oku ‘omai ki heni pea ‘oku tala ia heni ko e ng ue ia na’e fai he laum lie ‘oku ‘ikai ke lelei. Ko e me’a ko ‘oku fai ki ai ‘eku fakakaukau ‘a’aku ia Sea kapau ‘e hang ko e ngaahi fakakaukau. Ko e me’a p na’e fihikiate au ia ‘i heni ko e totonu ‘a e Sea ‘o e Fale Alea ke fili.

Taumu’a e K miti ke ‘ai ke tatau founa fili & tukuhifo e Pal mia

Kapau ‘e ‘oange p ‘ene *casting vote* ‘a’ana ia kae me’a p ia ‘o Sea ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha palopalema ia. Ka koe’uhí na’e ‘i ai ‘a e ngaahi fakakaukau ke hang ko e fokotu’u ko eni he ko e me’a ko é ‘oku fai ki ai ‘a e f me’a’aki ‘e Sea ko ‘etau fakakaukau p ki he fo’i sino p taha. Ko hono fokotu’u ‘o e Pal mia pea mo hono tukuhifo p ‘a e fo’i sino tatau p . Founa ng ué ‘oku kehekehe pea na’e ‘uhinga peh ‘a e fa’u ‘o eni ke fakatatau k ‘oku fili fakapulipuli...

<002>

Taimi: 1850-1900

Lord Nuku: pulipuli , fili fakapulipuli mo . ‘Ikai ke mahino ia kiate au ko e h hono kovi ke fili fakapulipuli , kae fili hiki nima . Ko e fo’i sino pe taha ia ‘oku fai ki ai e ng ué ka na’e ‘uhingá ke fakatatau.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele te ke tali e tokoni ‘a e ‘Eiki N pele Niuá?

Lord Nuku: ‘Io tokoni pe ia, ‘ikai ke ... ko e me’a lelei e tokoní ia.

Poupou ke ng ue’aki pe ‘a e founa motu’a fili fakapulipuli

Lord Fusitu’a: Ko eni ‘oku fokotu’u mai ia mei he Minisit Laó ‘a e me’a p ko ena ‘oku me’a’aki he N pelé. Founa p ko ‘oku fai’aki e fili Pal miá mai ai p ia ‘o ng ue’aki ia ‘i he *Vote Of No Confidence* he kuo ‘osi ‘i he’etau tu’utu’uní pe ia pea ‘ai pe he me’a ko ‘oku ai e l pooti ko ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki na’e me’a mai e ‘Eiki Minisit ke fakahoko ia?

Lord Fusitu’a: ‘Io, ko ia. Ko ia ‘oku poupou mai ki ai. Pea ‘oku ou poupou atu au ki ai, he ‘oku fen pasi pe mo e me’a ‘oku fokotu’u atu he ... me’a pe ko ‘oku fai ‘aki ko fili Pal miá kuo ‘osi ‘i he’etau tu’utu’uní, ng ue’aki ai pe ia ki he *Vote Of No Confidence*. ‘A ia ‘oku kau ai ‘a e ‘Atita Seniale, fili fakapulipuli, me’a kotoa ko iá. ‘Ai mai pe ki h ‘ai he. Fokotu’u atu.

Taukave neongo ng ue'aki founa tatau kae kei fiema'u ke fakatonutonu Konisit tone

S miu Vaipulu: Ko e founa ia ko eni na'e fili'i'aki 'a e Pal miá, ko e founa ia ko 'oku fakaofiofi ai 'a e me'a fo'ou ia ko 'oku 'omai, pau p ke fai e fakatonutonu e Konisit toné.

Sea Komiti Kakato: Ko ia

S miu Vaipulu: He 'ikai ke tau lava 'etautolu 'o 'omai e me'a ko mo hono t pilé 'Eiki Sea, 'o 'ai 'aki . He ko e me'á p ia ke ... kuo u tuí 'e 'ikai ke lava ke 'omai 'a e founa fili 'o e Pal miá 'o fai'aki , koe'uhí 'e kei pau p ke to e 'omai leva 'a e *Interim Speaker* ia.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni atu pe ki he Fika 15 pe te ne tali.

Sea K miti Kakato: 15 te ke tali e tokoni 'a e N pele Niuá?

S miu Vaipulu: Sai pe Sea ko e me'a pe ke tau lava 'o femahino'aki...

Lord Fusitu'a: Ko e laum lie e me'a ko 'oku 'atu he Minisit Lao meimei 'ai pe me'a ko 'oku mai he k mití. Me'a pe ko na'a ke me'a 'aki ki mu'á.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Pule p 'a e Sea Fale Aleá fakatatau ki he Tohi Tu'utu'uni

S miu Vaipulu: Ko ia ka ko e anga ... Sea ko e anga ia 'a e fakalea ko na'e 'omaí. He 'oku ou manatu'i p 'e au 'a e fo'i kupu ko ení 50 (b) na'e tuku p ia ke toki fa'u 'e he Fale Aleá ia 'a e *procedure*, pea fakatatau ki he 'etau tu'utu'uni 'oku pule pe Seá ki he founa ng ué. Kapau 'e peh ke tuku ia ka 'oku fiema'u 'e he taha ia ke na fai ha *Vote Of No Confidence*, 'at pe ia kae pule pe Seá ia pea 'ikai ke 'ai e toko 10, fa'ahinga me'a peh pea pule'i fakalelei. Ka 'oku ... ka ko e me'á 'Eiki Sea mahalo 'oku ngali koví p ko hono 'omai he taimi ni. Kapau na'e lava 'o h 'i he ta'u kuo 'osí, ke fai e ng ue ko ení, hei'ilo, pe ko e me'a tatau p p 'e to e kovi ange ia. He 'oku 'amanaki ia ki he m hina 'e 18. 'ikai ke tau 'iló pe ko e h e me'a 'e hoko hotau Fale ni, kapau te tau kei hokohoko atu e founa ng ue ko ení 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Minisit Fakalotofonuá. Me'a mai koe.

Fokotu'u fakapekia fokotu'u K miti Lao & aofangatuku e vouti Sea

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: M 1 Sea. Tapu mo e 'Eiki Sea kae 'uma' Hou'eiki 'o e K miti Kakató. Sea na'a tau 'osi tu'utu'uni te tau 'alu fakakupukupu pea hiki nima'i. Ko eni ia ko e malanga eni ia kuo hiki fakalaka ia mei he 84 g (3) ki he 84 (g) (4). Ko ia tau nofo mu'a 'i he hokohokó, ko e 84 g (3) 'oku ou fokotu'u atu ke fakapekia 'a e fokotu'u mai ko eni mei he k mití kae kei tu'u ma'u p 'a e tu'utu'uni 'a e Tohi Tu'utu'uni, kupu 65, kapau 'e tokolahi

tatau 'a e ongo faha'í 'i he fakah lotó 'e toki fakah loto aofangatuku 'a e 'Eiki Sea, pe ko e Sea. Kuo u fokotu'u atu ke fakapekia , 'a e 84 g(a) kae tau ng ue'aki pe 'a e Tohi Tu'utu'uní kupu 65. Manatu'i 'e Sea, na'a tau peh ke fokotu'u pea tau 'alu kupu kupu. Ko eni ko e malangá eni ia kuo 'alu hifo ia ki lalo fakalaka hifo ia he 3.

Sea K miti Kakato: 'Eiki Minisit , ko e 84 g (3).

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko ia. Ka ko e malanga ia ko eni 'oku fai atú 'oku fai ia he 84 (g) (4). Pea ko e 'uhingá ke tau hokohoko pea tau p loti pea tau toki hoko atu ki he 4.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Fakafofonga Niuá.

Taukave ko e fakalelei ki he Tohi Tu'utu'uni ke ngaue'aki he 'aho ni & kaha'u

Fe'ao Vakata : Tapu pe pea mo e Feitu'u na Sea, tapu atu ki he Hou'eiki M mipa e K miti Kakató. Sea ko 'etau ... ko e feme'a'aki 'oku fai he uike ni pea mo e efiafi ni Sea, ko e fakalelei ki he'etau Tohi Tu'utu'uní 'e 'Eiki Sea. 'A eni ko 'oku tau faka'amu ko ke fakalelei'i Sea, ... he 'oku ou faka'amu pe 'i he ... na'e 'omai 'a e ngaahi fokotu'utu'u ko eni pea mei he k mití pea 'oku 'omai ... 'e 'atu e ngaahi fakakaukau Sea. 'Oku 'amanaki p au Sea 'i he'ene tu'unga ko ení 'oku 'ikai ha laum lie ki he *Vote Of No Confidence* pe ha fa'ahinga fakakaukau peh . Ka ko 'etau fokotu'utu'u ha ngaahi tu'utu'uni lelei mo totonu ke tau ng ue'aki 'i he 'aho ni 'o a'u ki he kaha'ú Sea.

Ko e fokotu'u na'e fai atu ia he motu'a ni pea 'oku fai e fakalelei ki ai, pea 'oku tali lelei. Ka ko e me'a ko 'oku ou faka'amu ki aí Sea, ko e h e lelei taha te tau lava 'o fakalelei'i'aki 'a e ng ue ko ení he taimi ni ka tau hoko atu ko ki aí. Ko e fakalelei ia ko 'oku tau faka'amu ki aí. 'A ko 'oku 'uhinga pe 'eku fakahoha'á Sea ke tau ng ue mu'a ke fakalelei'i e fokotu'ú. 'A e fokotu'utu'u ko eni fekau'aki pea mo e ng ue ko ení, pe ko e h e taimi 'e 'osi ai. Na'a ku pou pou ki he me'a ko 'a e 'Eiki Pal miá ke tuku mai ki he K miti Laó, kapau ko ia. Ka ko eni ko e h e ngaahi feme'a'aki ia 'a e kau taukei laó. Ka ko e tui 'a e motu'a ni Sea, h e lelei taha ke tau fakalelei'i'aki 'a e tu'utu'uní he taimi ni ke tau ng ue'aki he kaha'ú pea 'oua 'e toutou liliu ke hang ko e ngaahi fonua kehé Sea. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: Pou pou e fokotu'u ko ení, ua'aki. Pal mia te ke me'a mai?

'Eiki Pal mia: Na'e 'i ai e fokotu'u atu ke 'ave fakafoki ki he K miti Laó, ke nau to e 'o sio ki ai pea toki fakah mai ko e founa totonú ia ko , ko e 'alunga totonu ia 'o ha fa'ahinga liliu 'oku fai ki he Konisit toné. Ka ko eni 'oku fokotu'u mai ia, fokotu'u mai ia 'e he Minisit ko eni Ngaahi Ng ue Fakalotofonua ke tau p loti kitautolu ia 'i he fo'i fokotu'u ko eni ke fakapekia 'a e me'a ko eni 'oku 'omai ka tau foki ki he ngaue'aki ... Ko e fokotu'ú ia. Mou talanoa mai ai ke tau lau ai pe ko e h leva ...(kovi e ongo)...

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki Nopele Niua

Fakama'ala'ala ka fakapekia 84G(iii) kuo pau ke fakapekia mo e 84 G(ii)

Lord Fusitu'a: K taki Sea, ko e ki'i tokoni pe ki he 'Eiki Pal miá. Hang kiate au ko e fokotu'ú mei he Minisit ke fakapekia 'a e 84 g (3). Ko ia ? Ka ko e tokoni atu pe ki he Minisit , kapau 'e fakapekia 84 g (3) kuo pau ke fakapekia mo e 84 (g) (2). He kapau 'oku *casting vote* 'a e Seá 'oku toki *casting vote* ia he m hangá. 'A ia leva 'e 'ikai lava 'a e *Vote Of No Confidence* ia 'o fo'i he m hangá, kuo pau ke tuku ke 'alu e m hangá 'o a'u ki hono *logical conclusion*.

Sea K miti Kakato: Me'a mai

Taukave e ng ue ki he lelei 'a e Fale Alea mo e fonua

Fe'aoVakat : Sea, tapu pe mo e Feitu'u na Sea kae 'uma' e M mipa e K miti Kakató Sea. Sea 'oku ou fakahoha'a p au he fakahoha'a ko 'anenaí Sea. Kuo u faka'amu p 'e Sea, hang ko e me'a ko na'a ku fakahoha'a ko ki mu'á Sea, taimi lelei eni ki he motu'a ni, kuo u ongo'i kuo u tu'u ki he'eku tau'at iná ke fakahoko atu 'a e me'a totonu ko 'oku 'i hoku lotó. Hang ko e me'a ko na'a ku lave ki ai 'anenaí Sea, fekau'aki pea mo e ... kapau 'oku ai ha fakakaukau ki he *Vote Of No Confidence* fakapapau atu e motu'a ni Sea 'oku 'ikai ai ha fakakaukau ia 'a e motu'a ni ki he ngaahi fokotu'utu'u ko ení, ke makatu'unga ai 'a e liliu mo hono fakatonotonu mo hono liliu mo hano fakalelei'i ha ngaahi kupu heni Sea. 'At 'aupito e loto e motu'a ni Sea. Lolotonga 'eku fokoutua atu he t pile ko ení Sea, ma'u e nonga 'aupito 'aupito.

Pea 'oku ou ongo'i pe 'e Sea, 'oku tau'at ina 'eku fakahoha'á, telia pe na'a 'oku fakakaukau mai e Hou'eiki ki he ngaahi fakahoha'a 'oku fai he motu'a ni, tokua na'a 'oku ai ha tafa'aki. Mole ke mama'o Sea. 'Oku ou kei tu'u pe Sea ki he lelei ko ma'a e Fale Aleá pea mo e fonua ni Sea. Ko e 'uhinga ia ko 'e Sea 'eku fakahoha'á he ko e 'omai foki 'a e ngaahi l pooti ko eni pea mei he k miti ke tau fai hano fakalelei'i Sea. Pea ko e 'uhinga ia 'eku pou pou Sea mo e kole p ki he Hou'eiki M mipá ko e h e lelei taha te tau fakahoko ko hení. Kuo u faka'amu pe 'oku 'ikai ha laum lie heni, tefito mei heni ke fai ai ha liliu mo ha to e fa'ahinga ng ue kehe Sea. Ka tau fai mu'a e ng ue ko ení ko e 'uhingá ko e lelei ko ma'ae fonuá pea mo e Fale Aleá ke tau hokohoko atu'aki pe Sea. Kuo u fokotu'u atu pe Sea, ko e anga pe 'a e faka'amu Sea, ke tau hoko atu pe mu'a ko e h e fakalelei te tau faí, pe ko e ha hono l l a 'o e ng ue te tau faí, ka tau fai pe fo'i ng ué taha pe 'i he'etau feme'a'aki ko ení pea mo 'etau lele atu ko ení ki he'ene lelei tahá pea tau toki hoko atu Sea. Fakam l atu Sea he ma'u taimi.

Sea K miti Kakato: M l . Me'a mai Minisit Fakalotofonua.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea e K miti Kakató kae 'uma' 'a e Hou'eiki. 'E Sea kuo mahu'inga m lie ki he motu'a ni

Sea K miti Kakato: Minisit tau ki'i m l l ai...

(Na'e m l l heni 'a e Fale)

<003>

Taimi 1920-1930

S tini Le'o: Me'a mai 'a e 'Eiki Sea 'o e K miti Kakato. (Veivosa Taka)

Sea K miti Kakato: Fakatapu atu ki Taumu'a ki he 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, Minisit 'o e Kapineti, fakatapu ki he kau N pele 'ene 'Afio, fakatapu atu ki he kau Fakafofonga 'o e Kakai, m l mu'a 'a e fakalaum lie hou'eiki 'o e Fale ni, hoko atu hotau fatongia. Ko 'etau kei fononga p 'eni ki he 84 G(iii), 'oku ou tui kuo tau meimei a'u ...

<005>

Taimi: 1930-1940

Sea K miti Kakato: ...Kuo kite fakafonua mo'unga mai 'a e feitu'u 'oku tau fononga ki ai, ka mou me'a mai Hou'eiki. 'E 'Eiki Minisit Fakalotofonua.

'Eiki Minisit Fakalotofonua: Tapu mo e Seá. Tapu mo e 'Eiki Pal mia kae 'uma' 'a e Hou'eiki Minisit 'o e Kapineti. Tapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e kau N pele, peh 'a e fakatapu ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakaí. Sea, ko u fokoutua p heni 'o fanongo ki he feme'a'akí pea 'oku m lie 'a e ngaahi feme'a'aki. 'Oku tau kau k toa p ko e Fale p 'e taha. Ko e anga eni 'eku fakamaau ko ki he ngaahi feme'a'akí. Tau ng ue fakataha ma'a e lelei 'o e fonuá. Tau ng ue ki he lelei 'o e lolotonga ni pea mo e kaha'ú. Pea ko u peh Sea, kuo melie hotau efé pea 'oku fai atu ai tau kava tuku'aki mu'a kau fokotu'u atu ke tau p loti. M l .

Sea K miti Kakato: 'Oku 'i ai ha poupou? Fokotu'u eni pea poupou.

Lord Nuku: Ko e 'ai p ke fakama'ala'ala'i p 'a e p loti. Ko e p loti 'a e kongá ko eni 'o e Tu'utu'uni? 'A eni 'i he Konga 3? Ke fakapekia ia?

Sea K miti Kakato: Ko ia! Ko ia Hou'eiki Minisit ?

'Eiki Minisit Fakalotofonua: Ko ia Sea.

Lord Nuku: Ko 'eku fie lave'i p he ko e ngaahi fekau'aki ko ki mu'a? 'E 'i ai ha'ane uesia 'i he 'etau fakapekia 'a e kupu ko eni? P 'oku ...

Sea K miti Kakato: Ko u tui au 'oku 'ikai ha uesia ia. Me'a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Sea, ko e tokoni atu p 'i he ma'u 'a e motu'a ni 'oku 'ikai ha uesia ia he ko e kupu 84 G(iii) ko e 'uhinga mai p ia ko e fo'i kupu makehe 'aupito ia ke Sea ko 'a e Seá pea to e p loti p . 'A ia ko e fo'i kongá p ia 'oku fakapekiá Sea. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l ! Mou ki'i me'a hifo Hou'eiki ki he 84(c). Ngaahi fakamo'oni hingoa 'i he fokotu'u 'i ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Palemiá. Kuo pau ke fakamo'oni hingoa ha Hou'eiki M mipá fili 'o 'ikai to e si'i hifo 'i he toko fitú, 'i he toko hongofulu, liliu mei he fitu ki he hongofulu.

Lord Tu'iha'angana: 'Eiki Sea, 'oku 'osi paasi ia. Ko e 84(g) eni pea kuo tau 'osi paasi 'etautolu 'a e 1 mo e 2 pea tau felotolotoi p ki ai. Ko e fika 3 p 'oku 'i ai 'a e fokotu'u ke fakapekia ke p loti. Kupu si'i (iii) Sea. M 1 84(g) kupu si'i (iii).

Sea K miti Kakato: M 1 . Kalake! K taki 'o me'a mai Kalake. Tau 'oange 'a e faingamalie ki he N pele 'o Niua. Ko Niua p eni ia 'oku nau fiema'u. Ko e N pele ke mu'omu'a mai pea toki hoko mai 'a e Fakafofonga Kakai.

Lord Fusitu'a: M 1 Sea, Kole atu p ke 'ai mai mu'a ha fakama'ala'ala mei he Kalakeé hang ko e lave 'a e motu'a ni 'anenai. Kapau 'oku to'o 'a e me'á 'oku to e fokotu'u p ke *casting vote* 'a e Sea, 'oku toki fakasino 'a e *casting vote* 'i ha m hanga . 'A ia kuo pau ke fakangofua 'a e m hanga ia kae tapui 'a e me'á ia. 'i he 84(g) 2 kuo pau ke 'ova 'aki ia 'a e taha.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit Fakalotofonua.

'Eiki Minisit Fakalotofonua: M 1 Sea. Tapu mo e Sea, kae 'uma' 'a e fakataha'anga ni. Sea, ko e tokoni atu p ki ho'o fatongia. Ko e fokotu'u ke fakapekia 'a e 3, 84 G(iii) kae kei tu'uma'u p 'a e kupu 65 'i he 'etau Tohi Tu'utu'uni. Kapau 'e tokolahi tatau 'a e ongo fa'ahi 'i ha fakahaloto, 'e toki fakah loto aofangatuku 'aki 'a e 'Eiki Sea, p ko e Sea. Ko e me'a mai 'a e 'Eiki Niua ia 'oku to e 'ai 'e ia 'o fihi. Hang ko e me'a 'a Tongatapu 4. 'Oku hang ia ha fu'u nailoni to e 'ai ia ke fihifihi 'etau me'a. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Fusitu'a: K taki Sea, ko e 'uhinga ke fihi. Ko e 'uhingá he kuo 'osi fakah mai ia kuo pau ke 'ova 'aki ia 'a e taha te'eki ke kau ai 'a e *casting vote* 'a e Sea.. 'A ia 'oku ta'e 'uhinga leva ke to e 'i ai ha *casting vote* ia 'a e Sea.

'Eiki Minisit Fakalotofonua: Ko ia Sea, ko e fokotu'u atú ke fakapekia 'a e kupu 84 G (iii) mahalo 'oku mahino ange ia. Ko e fokotu'ú fakapekia 'a e 84 G (iii). M 1 .

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a e Fakafofonga Niua.

Fokotu'u fakafoki ki he K miti Lao ke fakalelei'i kupu 84 G(iii)

Fe'ao Vakati: Sea, tapu p pea mo e Feitu'u na. Tapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato Sea. Kei fakahoha'a p Sea, 'i he faka'amu p 'a e motu'a ni ia ke fakalelei'i 'a e Tu'utu'uni ko eni Sea, ki he fatongia ko eni ko e *Vote of No Confidence* p ko hono tukupi 'a e Pal mia Sea. Ko 'eku faka'amu 'a'aku ia Sea, na'u faka'amu au ia ke tau fakalelei'i ai leva ke lava lelei pea ko eni kuo fokotu'u mai ke hoko atu 'a e paloti Sea. Ka 'oku 'i ai 'a e fakakaukau 'e taha Sea. Na'a 'oku lava ke fakafoki ki he K miti kae to e fakah mai 'i he uike kaha'u pea fakalelei'i p 'a e kupu 3, 'a e kupu ko eni 'oku tau lolotonga feme'aki ai Sea. Ki hano fakalea Sea, vouti p 'a e Pal mia ia lau 'e he Kalake pea tufa 'e he Kalake, lau 'e he 'Atita Seniale pea toki me'a hake p ia 'o fakah mai 'a e olá 'i he hili 'a e p loti Sea. Ko e fakakaukau p Sea, 'oku tuku atu, ko e 'uhinga he 'oku kei mahu'inga p he ko e M mipa Sea. Sai p ke fakalelei'i kae to e fai ha sio ki ai. Ko e anga p 'a e faka'amu Sea, ka ko eni kuo fokotu'u ke p loti, kole p na'a lava ke fai p ha fakalelei ki he founa ko ke fai'aki 'a e ng ue ko eni Sea. 'Ikai ngata p 'i he teemi ko eni kae kei hokohoko atu Sea. M 1 Sea.

Fakama'ala'ala ka fakapekia 84 G(3) 'e toki fili p Sea 'o ka m hanga

Lord Fusitu'a: Sea, k taki ke to e fakamahino atu p mu'a Kapau kuo fakapekia 'a e kupu si'i (iii), kae kei tu'u 'a e kupu si'i (ii). 'Oku toki *casting vote* p 'a e Sea, 'o ka m hanga, 'a ia kuo pau ke fakangofua 'a e m hanga, he ka 'ikai ke fakangofua 'ikai ha'ane fili M mipa, 'ikai ha'ane *casting vote*.

M teni Tapueluelu: Ka u tokoni p Sea ki he me'a ko eni.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Tongatapu 4.

Taukave 'ikai ha felave'i e kupu 84 G(iii) mo e 84 G(ii)

M teni Tapueluelu: Ko e me'a ko 'oku 'uhinga mai ki ai 'a e 'Eiki N pele, ko e 84(g) kupu si'i (ii) 'oku peh : "Kuo pau ke paasi 'a e fokotu'u ki ha p loti ke fakam l l 'i 'a e Pal mia 'i hono ma'u ha p loti 'o lahi ange 'i he vaeua 'o e ngaahi p loti. 'A ia ko e me'a ko 'oku hoha'a mai ki ai fekau'aki ia mo e Vouti ko 'a e Sea ki he *casting*. 'Ikai ha'ana fekau'aki Sea, ka ko e tokoni atu ko e kupu 2 ia 'oku 'uhinga mai ia ki ha tokolahi kae toki m lohi. Ko e totonu ko 'a e Sea ia ke *cast* ha'ane vouti kapau 'e m hanga 'e tu'u fakanatula p ia Sea, 'i he'etau Tu'utu'uni kupu 65.

Lord Fusitu'a: To e ki'i fakama'ala'ala atu p mu'a. Ko 'etau founa ng ue ko ki he *motion* pea mo e kupu 50 'o e Konisit tone, 'oku *simple majority* p seti ia 'e 50. Ko eni ia 'oku 'ova ia 'i he *simple majority* kuo pau ke laka ia he vaeua. Ko e 'uhinga ia 'oku 'i ai 'a e fekau'aki 'a e *casting vote* pea mo e 84 G(ii)

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit Polisi.

'Eiki Minisit Polisi: Ko 'eku fakatonutonu p ki he 'Eiki N pele mei Niua. Tau toko 26 ? Kapau leva 'e Sea, te tau toko 25 'e 'ikai ke lava kuo pau p ke m lohi 'a e me'a ia'a e fa'ahi. Ko ia? He 'ikai ke hang ia ko ho'o me'a mai ke *casting vote*?

Lord Fusitu'a: 'O kapau 'e m hanga? Kapau 'e fakangofua 'a e m hanga 'oku 'uhinga leva ia 'a e *casting vote*.

'Eiki Minisit Polisi: Ka ko 'eku 'uhinga 'a'aku ia ko e vaeua ko ena 'oku ke 'uhinga mai. Kuo pau p ke ma'u 'a e vaeua ia 'i he fa'ahi 'e taha. Ko e me'a ia 'oku 23 ai..

Lord Fusitu'a: 'E *depend* p ia mei he ni'ihiko 'oku 'i he Fale ni?

Aofangatuku e Sea fekau'aki mo e 84 G(ii)

Sea K miti Kakato: Hou'eiki! Tuku mu'a ke fai atu ha'aku ki'i fakakaukau. Tuku p ke laum lie p 'a e 2 ka tau ng ue p 'i he kupu 3.

Tokanga ko e laum lie 'o e kupu 84 G(ii) 'oku hala p loti 'a e Sea

Lord Nuku: Sea, 'oku mo'oni p 'a e me'a ia. Ka ko e laum lie ko 'a e kupu 2, 'oku hala 'aupito

ia mahalo 'ene me'á kapau 'e tu'u 'a e uá 'oku 'osi fakapapau'i mai 'e he uá he 'ikai ke 'i ai ha *casting vote* ia 'a e Sea. Ko e ki'i tokanga atu p ki he me'a ko ena na'e 'oatu 'e ...Niuá.

Sea K miti Kakato: Ko e 'uhinga ia Hou'eiki ..

Lord Nuku: Pea hang ko e fokotu'u ko 'oku 'omai ko eni pea mei he Fakafofonga Niuá. P 'e to e 'i ai ha lava ke to e fakalelei'i ke to e lelei ange? P ko e me'a p eni 'e fai ko hono t mate'i'a e kongá tolu. Ko e 'uhinga p kapau 'oku to e 'i ai ha founa ke fakalelei'i? Pea ko e fokotu'u mai ke fakafoki ki he K miti Lao ke nau ... ki he K miti ke nau ...

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'Eiki Minisit Lao.

'Eiki Minisit Lao: Ko 'eku ki'i tokoni atu p 'aku, ko e 'osi p 'eku tokoni kuo tau maau. Ko e ki'i t naki ko eni ko e ki'i t naki si'isi'i p . Ko e tolú 'oku to e peh mai mahino p 'a e ua, talamai 'e he uá tokolahi, paasi ia tokolahi he vaeua. Ko e tolu ko 'ene to e fa'o p . Kapau 'e tokolahi tatau 'a e ongo fa'ahi

<004>

Taimi: 1940-1950

'Eiki Minisit Lao: ...'i he fakah loto 'e toki fakah loto aofangatuku 'a e 'Eiki Seá 'o hang ko e tu'utu'uni 65 'a e tu'utu'uni, ko'ene 'osí ia.

M teni Tapueluelu: Poupou atu ki ai Sea.

'Eiki Minisit Lao: ... 'osí ia 'ikai ke to e fiema'u ke 'ave ki ha feitu'u.

M teni Tapueluelu: Poupou atu ki he fokotu'u ko Sea.

Tokanga ki he 'ikai ha p loti ia 'a e Seá ko e M mipa Fale Alea

Sea K miti Kakato: Sai hou'eiki kuo mahino 'a e fakahoko fatongia ko eni kuo fakatonutonu mai, kalake tau p loti. Vava'u 15.

S miu Vaipulu: Tapu mo e Feitu'u na Sea. 'A ia ko hono mo'oní 'oku hala 'aupito leva 'a e Seá ia m mipa ki ha'ane vouti.

Sea K miti Kakato: Ko ia ko e mahino ia 'a e motu'a ni, pea kapau 'oku ...p 'i me'a p ia hang p ko e lolotongá, 'e me'a p ia 'i he Seá kae fakahoko 'a e p loti pea ka toki fakalaka'aki ia hang ko e lau 'a e uá ia pea m lohi ia, pea kapau 'e 'alu hifo 'oku m hanga pea toki fakahoko leva hono fatongia lolotongá p . Me'a mai 'Eiki N pele.

Lord Tu'i' fitu: ...(mate maika)...fakalangilangí ia h taha ia 'oku fili mei tu'a 'i ai h taimi ia 'e a'u ki ai hang ko e ngaahi fonua 'i muli. Kapau leva 'oku me'a mai 'a e Falé ni ko e kau m mipa kotoa, kae 'ikai ke 'i ai ha'ane fo'i vouti, 'oku tau fakafaingata'a'ia'i e tokotaha ko ia ko e tokotaha 'i Fale ni ko e M mipa, m l Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea 'oku ...

Sea K miti Kakato: Ko 'etau k taki Tongatapu 4, ko 'etau fakahoko atu p eni ho'omou me'a mai takitaha 'amoutolu ko eni 'oku mou fie ma'u ke mou me'a mai, pea ko 'ene 'osi p ia pea u toki fakahoko atu'a e p loti.

Natula totonu pe Fale Alea ke toki paloti pe Sea 'o ka m hanga

M teni Tapueluelu: M 1 Sea ko e fakahoko atu p ko e poini ko eni 'oku toutou 'omai ko eni kuo t tu'o lahi, ko e 'uhingá ko e peh 'oku hala vouti 'a e Sea, k ko hono 'uhingá 'Eiki Sea ko e ng ue n molo ia 'a e Seá kau ai 'a e Feitu'u na Sea. 'Oku 'ikai ke ke p loti kae 'oua leva p ke m hanga. Ko e natula totonu ia 'o e faifatongia hotau Fale Alea ni. Ko e fokotu'u mai 'e koe ke liliu pea 'oku ou peh 'e au kuo mahino, ko e laum lie totonú ia ko e laum lie ia 'oku hangam lie he faifatongia, kapau 'e peh leva ke 'oange ha'ane fo'i totonu ke fili 'i he taimi 'oku tukuhifo ai 'a e Pal mia, pea tuku hake ke p loti 'a e Feitu'u na Sea 'i he 'etau p loti ko eni 'i he p ó ni. Ko e me'a ia 'e iku ki ai, 'oku ou kole atu ke fai'aki 'etau laum lie lelei Sea. 'Oku ou fokotu'u atu 'oku ou pou pou ki he me'a na'e me'a mai 'e he Minisit Lao Sea. Pou pou atu.

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a e N pele 'Eua.

Fokotu'u mei he K miti fakafoki ange 'enau Lipooti nau toe ng ue ki ai

Lord Fusitu'a: Sea k taki 'oku ou pou pou ki he fokotu'u ko 'anenaí pea 'oku ou to e fokotu'u atu 'e he motu'a ni tukumai mu'a ki he K miti Lao 'aho 'e taha ke mau fai h vakai ki ai hang ko e me'a ko 'anenai, p 'oku 'i ai ha foun ga ke to e 'ai ha fakalea 'e fen pasi mo e ngaahi fiema'u kehekehe ko 'a e Falé, te mau 'i heni 'apongipongi, 'i he M nite, kae fakataha 'a e K miti Lao ki ai 'apongipongi, ko ia p ...

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai ko 'etau fononga atu p eni taki taha, me'a mai 'a e Fakafofonga Niua.

Fe'ao Vakata: Sea fakam l atu masi'i 'e tangata'eiki Sea 'a e faka'at 'a e motu'a ni ke fai ha fakahoha'a. Tapu p mo e Feitu'u na mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato Sea. 'Oku ou tui p Sea pau p ke tau fakafaikehekehe'i 'a e fokotu'u 'a e Pal mia pea mo hono tukuhifo 'o e Pal mia pea mo 'etau alea ko 'i Fale Alea Sea, he na'e 'i ai 'a e p loti 'a e Sea he 'aho ni ki hono fokotu'u 'a e Pal mia ko e M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga. 'UHINGA ko 'ene Seá 'e 'Eiki Sea he ko e m mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga, 'uhinga ko 'a e Pal mia pea mo e Hou'eiki Minisit he ko e kau m mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga 'Eiki Sea. 'Oku tau 'i heni 'i he efiáfi ni Sea pea mo e ngaahi 'aho ni ko e kau M mipa 'o e Fale Alea 'o Tonga.

Pou pou ke 'ave ki he Komiti Lao kae toki alea'i he M nite

'Oku peh Sea 'a e fakahoha'a 'e 'Eiki Sea 'oku ou tui p 'oku totonu ke 'i ai h totonu 'a e m mipa 'o e Fale Alea ke kau 'i he p loti. Ko e 'uhinga ia Sea na'e fakahoha'a atu ai ke tuku mu'a ki he K miti Lao, he 'oku ou tui ko e foun ga ko na'a ku fakah atu ki ai 'anenai 'e lava p 'o liliu kae ke 'i ai p pea 'e 'ikai ke to e uesia holo h tafa'aki, ke me'a p ia kae tufa holo p 'e

he Kalaké pea fai ‘a e voutí pea t naki pea lau ‘e he ‘Atita Seniale pea toki fakah p ‘e he Sea ‘i he‘ene ‘osí.

Ko e faka‘amu Sea na‘a lava ke tukuange ke sio ki ai ‘a e K miti Laó ki he M nite p pea toki hoko atu Sea. M l Sea.

Sea K miti Kakato: ‘E Pal mia me‘a mai.

‘Eiki Pal mia : Sea ‘oku ou fokotu‘u atu ke tau p loti ‘i he me‘a ko eni ‘oku fokotu‘u maí, pea ‘osi fo‘i p loti ko ia, fokotu‘u mai leva ko f ‘a e me‘a ko ‘e tu‘ú pea tau fokotu‘u mai leva ‘a e me‘a ‘e taha ke tau to e p loti ai.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai Vava‘u fika 1, N pele.

Tokanga ki he lava Seá vouti he fili pal miá kae ‘ikai vouti hono fakahifó

Lord Tu‘i’ fitu: M l ‘aupito Sea, ‘oku ou mavahe au mei he m mipá ‘oku ‘ikai ke to e ‘i ai h m mipa ia ‘a e Sea ‘o e Fale Alea ‘i he Fale ni. ‘Oku ou tokanga au ki he p loti, ko e p loti ko ki he Pal mia hang ko e me‘a ‘a e Fakafofonga Niua, na‘e kau ‘a e Sea ‘i he p lotí, pea a‘u eni ke tukuhiho ki he fakah loto ‘a e Pal mia pea fili ‘a e Pal mia ia kae hala ‘a e Sea ‘o e Fale Alea ia ko e m mipa. Ko ‘eku manatu‘i ko e fili Pal mia na‘e to e fili p Pal mia ‘i he‘ene vouti, ko e m mipa. Pea a‘u eni ki he *vote of no confidence* pea fili p loti p ‘a e Pal miá ia kae hala ‘a e Seá ia na‘e kau mo ia ‘i he p loti he fokotu‘u Pal mia , ko ‘eku fokotu‘u ia Sea m l .

Sea K miti Kakato: Ha‘apai fika 1.

Poupou ke fai mo p loti kae nga‘unu ng ue ‘a e Falé

Lord Tu‘iha‘angana: ‘Eiki Sea ki‘i faingam lie ‘i he taki taha, nounou p . Sea poupou au ke fai mo tau p loti ka tau nga‘unu, pea kuo mahino ‘a e me‘a, ka ‘oku ou ‘oatu p ki‘i fakahoko ko eni ‘i he fanafana mai hoku ta‘okete ko eni ‘i he ...’a e Fakafofonga N pele fika 2 pea ‘oku ki‘i *pick up* vave p ‘a e mahino ke fakamahino p ‘a e fo‘i ...na‘e me‘a atu ‘i he... mahalo ko e *workshop* ‘a e Fale Alea p ko e h ki Vanuatu. Pea ko e me‘a mai ‘a e ‘Eiki N pelé na‘e ‘i ai fe‘unga mo e lolotonga fai ‘a e *vote of no confidence* ‘a Vanuatu. Pea ko e founa ko ‘a ko na‘e me‘a mai ‘e he ‘Eiki N pele mahino p feme‘a‘aki *break* ‘e he Sea ‘a e Fale Alea he ‘oku ‘ikai ke peh mai ia p te tau vouti ‘i f ‘i he Fale Alea ‘o Tonga p ...*break* ‘e he Sea, sai, ‘oku ou tui mahalo p na‘e peh atu tau houa ‘e taha p houa ‘e ua, fai ‘etau vouti, *break* leva ‘a e Fale, ‘osi fokotu‘u‘a e fo‘i *booth* p ko e *box* ‘e ua ko p tolu takitaha h ‘a e m mipa kotoa p ki ai ‘i he fo‘i vaha‘a taimi ko ia ‘o vouti ‘osi p ko ia t naki ‘e he kau h ‘a e kau ...mahino p ko e kalake p ko e ‘Ateni Seniale p ‘Atita Seniale, p ko e h ‘a e kau lakanga ...nau t naki maau h mai ‘a e Seá, ui ‘a e Fale nau fakaava, ko ‘eku fakahoko p ‘e au he ‘oku hang ‘oku ki‘i meimei maama mai ha fa‘ahinga me‘a ‘o peh , vouti k toa ‘a e Fale, k ‘oku ‘ikai ke fai ia ‘i he Fale Alea, *break* nautolu kae fokotu‘u ‘a e ngaahi fo‘i me‘a ke fai ai ‘a e fili takitaha h fai ‘ene fili, pea ko ‘ene maau p ‘osi fo‘i vaha‘a taimi to‘o ‘o lau toki h mai ‘a e Sea fakahoko ‘o lau.

Ko e ki‘i poupou p ia ‘i he si‘i talaloto mai ‘a e N pele ko hoku tafa‘aki, ‘oku ou poupou atu ki he ...ko e h p tu‘utu‘uni ‘a e Sea pea mo e fokotu‘u ke p loti he ko ‘ene mahino p ko ‘ene lava p ‘a e p loti pekia pea k ‘ikai ke tali ‘a e fokotu‘u, fokotu‘u p ‘a e kupu 3, pea ‘oku ou tui p

kuo 'osi mea'i p mo mahino ki he hou'eiki 'a e ngaahi poini mo e ngaahi feme'a'aki 'i he 'aho eni 'e ua mo e p 'e ua hono alea'i 'o e kaveinga ko eni, m l Sea.

Sea K miti Kakato: M l me'a mai 'a e N pele 'Eua.

Taukave mahu'inga m mipa Fale Alea ke 'i ai 'ene p loti

Lord Nuku: Tapu p mo e Feitu'u na Sea, 'oku mahu'inga'ia 'a e motu'a ni 'i hoku m mipa Fale Alea, kapau leva 'oku mahu'inga hotau m mipa Fale Alea 'oku tonu ke tau ma'u 'a e ngafa tatau 'i he Falé. 'Ikai ke 'i ai h ...hang ko e ' me'a ko eni 'oku ou fakahoko atu, fakahoko atu 'oku 'i ai 'a e ' founa ia 'oku p loti ai p 'a e Sea ia. Ko 'ene a'u mai ko ko ki heni kiate au Sea 'oku ou loto ke ma'u 'e he taha kotoa p 'ene p loti ke p loti'i 'a e fatongia ko eni. P ko e h 'a e founa, kae ma'u 'e he m mipa hono fatongia 'oku 'uhinga ai na'e fili mai ia ke ng ue...ko 'etau ng ue ko é 'i he Fale ni, Sea ko e ngaahi mafai 'oku tu'u 'i he 'etau p loti. Ko e fo'i me'a ko eni 'oku 'ikai ke u tui 'oku tonu ke ta'ep loti h taha ai. Pea ko e me'a ia ko ko 'oku ou tui ai ko e h ...

<005>

Taimi:1950-2000

Lord Nuku : ... founa, ka ko e mafai ko ko pea mo e ngafa e M mipa Fale Alea, 'oku tonu ke ne ma'u 'e ia heni. Ko hono fakakaukau'i, ko 'etau K miti Lao, 'oku 'i ai mo e kakai ke tau fekumi ki ai, he 'oku 'ikai ke tau tali 'etautolu ia 'a e fekumi ko ko , pea mo e fale'i. Ko e K miti ko eni ko na'a nau fa'u eni, Sea, 'oku 'i ai e kau loea ai mahalo 'e toko 3, kau Sekelitali. Nau hanga 'o 'analaiso 'a e fiema'u ko 'a e Falé, pea feng ue'aki pea mo e K miti, 'o fakafoki mai ko ki heni. 'Osi ko ia, tau hanga 'o fakata'e'aonga'i kotoa kotoa. Ko e kakai ia na'a tau fili ke nau mai 'o tokoni. Na'e 'uhinga 'enau 'i heni, ko 'enau ma'u e ngaahi faka'ilonga, ke tokoni ki he 'etau ngaahi ng ue. Pea ko 'enau tokoni eni 'oku 'uhinga ai

M teni Tapueluelu : Sea, ki'i fakatonutonu.

Sea K miti Kakato : Ki'i fakatonutonu eni, N pele 'Eua.

M teni Tapueluelu : Sea, ko e tu'u ko 'etau Tu'utu'uni mo e Laó, ko e kau M mipa ko 'o e Fale Alea, ko nautolu 'oku nau aofangatuku 'a e tu'utu'uni ko ki he Fale ko eni. 'Ikai ke aofangatuku ia 'e he kau ng ue, Sea. 'Oku 'ikai ke nau p loti nautolu heni, ko e kau tokoni p mei tu'a. Aofangatuku e Fale ko eni, Sea.

Sea K miti Kakato : M l .

Lord Nuku : Sea, na'a ku 'uhinga atu, 'oku nau tokoni. Ko e aofangatuku eni, 'a eni 'oku ou fakamalanga atu ai 'i Fale ni. Ko e fatongia ia 'o'oku. 'Oku 'ikai ke nau lava, 'a kinautolu ko , kau Sekelitali, he 'oku 'i ai e tu'utu'uni 'o e Fale ni, ko e M mipa Fale Alea, ko ia 'oku fakahoha'a he K miti Kakato. Pea kapau leva, te tau hanga 'o fakata'e'aonga'i eni, ta 'oku totonu ke tau hanga p 'etautolu 'o ta'ofi ha M mipa ke 'oua 'e lea ia. 'Oku mole e ngaahi tau'at ina, Sea. Ka

ko e 'uhinga 'eku fakamalanga atú, he ko e fakamalanga faka'osí p eni ia, fakatatau ki ho'o me'á. Ko e 'uhinga 'eku fakamalanga ko ení, koe'uhí ko e ngaahi fatongia mo e ngaahi tau'at ina 'oku foaki. Ko e ngaahi mon 'ia ko , 'a eni ko 'a e M mipa 'i Fale ni, Sea, 'oku 'ikai ngofua ke faka'ilo, pe 'i ai ha fa'ahinga me'a kae tau'at ina ke lea. Tau'at ina ke ne fili. Ko e fo'i me'a ko ení, 'oku tau hanga 'etautolu ia 'o to'o. Ko e 'uhinga p 'eku fakahoha'a atu 'a'akú ia, ko e anga 'eku tuí. Pea mo e faka'uhinga ko ko 'oku ou 'oatú. Ko e aofangatukú, ko e me'a ia 'a e Falé. Pea kapau leva 'oku peh , ko e ngaahi fokotu'utu'u ko ení na'e 'ikai fa'u ha laum lie lelei, Sea, fakafoki e l pooti ko ení, ka tau nofo p he me'a motu'á. F f ia Sea? Fakafoki e l pooti ia, he ko e laum lie kovi. Tau foki p ki he founga ng ue ko eni ko 'oku 'i he 50 B. Fokotu'u mai p ia ha toko 1 pe toko 2, kae 'at . Ko e ngaahi tau'at ina ia ko 'oku ma'u ko 'e he M mipa. Ngofua ke u fokotu'u atu. Ko au p te u fakafokí. Pea taimi ia ko eni 'oku 'ai ko e ke p loti'i, pea to'o ia.

Ka ko e 'uhinga 'eku fakahoha'a atú, 'e Sea, ki he ngaahi mon 'ia 'oku ma'u 'e he M mipá. Ma'u 'i he K miti ko ení. Ma'u i he Fale Aleá. Tau'at ina ke fakahoha'a. Tau'at ina ke p loti. Kae 'oua 'e talamai 'e he'etau Tohi Tu'utu'uni he 'ikai te ke p loti koe ia, he koe'uhí ko e tali 'ekoe ia ka toki m hanga pea ke toki p loti. 'Oku 'i f hono M mipa Fale Aleá ai? Filiti m nako leva 'a e anga 'etau fokotu'utu'ú. Ko e anga ia 'eku fakalea ko ki aí. Pea kapau leva 'oku peh . 'Eiki Sea, tau foki ki he me'a motu'á. Tu'u p e 50 B ia 'i ai, he ko ena 'oku mou tui p ki ai, kae tuku e fakalelei ko 'oku 'uhinga mai ki ai e fokotu'ú, fakafoki ki h , fai hano fakalea. He ka 'ikai, 'osi e m hina e 18 mei he to'u fili hokó, tau to e foki. Kapau te tau lava 'o fakalelei'i eni he 'aho ni, ko 'ene mole ia e ngaahi 'ovataimi, neongo ko e ki'i silini si'isi'i, ka 'oku tau hanga 'o tapale e tuku'au 'a e kakaí, 'i he 'ovataimi, 'ovataimi, 'ovataimi. 'Oku 'ikai ke mahu'inga? Ko e me'a ia ko 'oku ou 'uhinga atú. Kapau leva 'oku tau peh ke fakanounou e ng ue ko ení, ko e ng ue na'e 'omai, pea ka 'ikai, fakafoki . Tau foki p kitautolu ki he Konisit tone

M teni Tapueluelu : Ki'i fakatonutonu atu p , Sea.

Sea K miti Kakato : M l .

M teni Tapueluelu : Ki'i fakatonutonu atu p , Sea. Kuo 'osi paasi ho'o K miti 'a e ngaahi kupu ki mu'á. Ko e kupu p eni 'oku fokotu'u atu ko ke fakapekiá. Kuo 'osi paasi, 'osi p loti, 'osi l kooti, Sea.

Lord Nuku : Sea, ko e me'a mahu'inga hení 'oku lava p ia 'o fakafoki ki Fale Alea, pea tau p loti ai ke kaniseli. Lahi p e founga ia e Falé. Ko e me'a kuo paasi 'i lalo hení, 'e to e p loti'i 'i 'olunga. 'Ikai ko e aofangatukú eni. Kapau ko e 'uhinga ia kuo talamai kuo tapu ke tau to e lea ki ai, fakafoki ke tau Fale Alea, koe'uhí ka tau to e p loti'i tu'o 2 ai. Ko e taimi ia 'oku lau ai ko e Tu'utu'uní, 'a e taimi ko 'oku p loti'i ai 'i Fale Aleá. Pea ke me'a ange ki ai, Sea, ki he mahu'inga ko 'o e p lotí. 'Oku lava 'e he p loti 'i 'olungá 'o fakata'e'aonga'i 'a e p loti 'i laló, 'i he mafai 'oku 'oange ki he M mipa Fale Aleá.

'Eiki Pal mia : Sea, 'oku ou fakatonutonu atu.

Sea K miti Kakato : Me'a mai, Pal mia.

Kole ke fai mo p loti'i e fokotu'u ke fakapekia 84 G(3)

'Eiki Pal mia : Kole fakamolemole atu ki he 'Eiki N pelé. Fakatapu atu ki he Feitu'u na, 'Eiki Sea. Ko e poini ko eni 'oku 'ohaké, kuo 'osi toutou 'ohake. 'Oku ou kole atu tau p loti, pea kapau, kof p 'e m lohí, pea 'omai e fokotu'u ko na'e fokotu'u mai ke tau toe p loti ai. Ka tau 'uluaki p loti he fokotu'u na'e 'uluaki 'omaí. He ko e p lotí, ke fakapekia pe tu'uma'u. Kapau 'e 'osi ange, kof p 'e m lohi ai, fokotu'u mai leva e fo'i fokotu'u ko ena ke

Sea Komiti Kakato : 'Eiki Minisit Lao. 'A ia ko e faka'osi'osi atu eni e kau tautau toko 2 e.

Lord Nuku : Ka u ki'i faka'osi atu 'eku me'á, kae toki hoko atu.

Fakama'ala'ala he ongo tefito'i fokotu'u ke p loti'i fekau'aki mo e vouti e Sea

'Eiki Minisit Lao : Ko e fokotu'u 'a e Pal mia, 'a ia 'oku 2. 'A ia ko e 'uluakí e. Uá, 65. Koe'uhí ke mahino 'a 'etau hiki nima. Ko e 'uluakí e, 'a 'oku tu'u ko , ke 'i ai 'a e fo'i p loti 'a e Seá. Pea ko e tahá, 'a 'oku tokolahi 'a e fa'ahinga heni 'oku nau 'i ai, ke tu'uma'u p 'i hono nimá, ka toki m hanga, pea toki 'i ai 'a e hiki nima ai 'a e Seá. Ko 'eku fie fakamahino p , ko e fo'i 2 ia. Ko pea mo .

M teni Tapueluelu : Poupou atu, Sea, ki he Minisit Lao.

Sea K miti Kakato : 'A ia ko e fokotu'u . 'A ia ko e lava ia 'etau takaí. Pea

Lord Nuku : Sea k taki

Sea K miti Kakato : Na'a ke 'osi me'a mai 'anenai.

Lord Fusitu'a : 'Ikai, 'oku 3 e fokotu'ú. Na'e 'i ai mo e fokotu'u mei he 1,2, 3, ke fakafoki ki he K miti Lao.

Sea K miti Kakato : Kuo pau ke tau p loti 'i he 3 ko iá. Ko f 'a e me'a ko ko 'e talí.

'Eiki Tokoni Pal mia : K taki p , Sea. Tapu mo e Feitu'u na, tapu mo e Hou'eiki M mipa e K miti Kakató. Ko 'eku 'ai p ke fakama'ala'ala. 'E anga f f ha'atau p loti 'i he fo'i fokotu'u 'e 3.

Sea K miti Kakato : 'Ikai ko e 84 G(3), 'a ia ko e 'omai ia ke ma'u p 'e he 'Eiki Sea 'ene p loti. Pea ka toki m hanga, pea 'ikai ke kau ai. 'A ia ko e fo'i 'uluakí, ia. Ko e uá, ko na'e fokotu'u mai 'e he Minisit Lao. Ke tohi'i mahino ai, ka toki m hanga, pea toki fai 'ene *casting vote*.

Lord Fusitu'a : Sea, ka u ki'i lave atu p mu'a. Te tau kamata mei mui, mei he fokotu'u fakamuimuí. 'A ia ko e fokotu'ú ke 'ave ki he K miti Laó.

Sea K miti Kakato : Me'a mai e Minisit Fonua.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sea, ko e faingofua tahá, fakapekia e kupu 3. Ko 'eku fokotu'ú, fakapekia e fika 3. *Full stop.* Mahino tahá ia. Faingofua tahá ia. Fakapekia 'a e 84 G,(iii). Ko hono 'ai ko ke toe t naki mai, Sea, te ke h koe, pea to e h mo eni. Sio ko e faingofua tahá ia.

Sea K miti Kakato : 'A ia ko e me'a ko 'oku tokanga ki aí, he kuo fele 'a fokotu'u. Ke feinga'i ange ke fakam 'opo'opo mai 'a ho'omou feme'a'akí, pea fakafoki mo e ngaahi fokotu'u ko , ka tau lava 'o nofo ha taha, ka tau lava 'o p loti.

S miu Vaipulu : Sea, ki'i kole mu'a.

Sea K miti Kakato : Me'a mai 15.

Fokotu'u mohetolo hono alea'i Kupu 84 G(iii) kae toe ng ue ki ai K miti Lao

S miu Vaipulu : Tapu mo e Feitu'u na, Sea, mo e K miti. Sea, 'oku ou tui, ko e me'a mahu'inga 'aupito 'etau ng ue loto taha 'i he Fale ni. Pea ko e me'a kotoa p ia, 'Eiki Sea, kuo pau p ke 'i ai ...

<006>

Taimi: 2000-2010

S miu Vaipulu: ... hono founa 'e lava ke fakahoko ai. Pea 'oku ou tui au 'oku 'ikai ke ngata p ia he kau ng ue ko 'a e Falé 'a e fekumi. 'E lava ke to e fai mai mo ha *view* 'apongpongi 'a e Potung ue Lao 'a e Pule'angá, ko e h 'enau sio 'anautolu, neongo nae 'osi fai 'a e ' ng ue ko ia.

'Oku 'i ai 'a e taimi ia 'e taha 'Eiki Sea, 'oku hanga 'e he p lotí ia he Fale ni, 'o maumau'i e me'a lahi. 'Oku 'i ai 'a e me'a ia ki he lelei fakal kufuá, 'e hanga 'e he fo'i p lotí 'o ue'i. Ko ia 'oku ou kole p au ia ki he Hou'eikí, tukumai 'a e faingam lie ki 'apongipongi, ke ng ue ki ai 'a e K mití, M nité , fakah mai ki he Fale ni, pe ko e h hono ola. Ka tau hoko atu tautolu 'Eiki Sea ki he kongá kehe ho'o 'asenita. Kei lahi p ia, kae mohetolo he ko e fo'i kupu p ia 'e 2 'oku toé. Fai 'a e sio ki ai, he koe'uhi 'oku mahu'inga, ke 'i ai ha Tu'utu'uni Ng ue, founa ng ue 'a e Falé, ki he me'a ko eni ki he fili ta'efalala'anga. 'Oku hang p ko 'eku lave 'anenaí Sea, me'apango p ko 'ene hoko mai he taimi ko ení, kuo 'i ai 'a e hu'u'hu'u, mo e me'a ko iá. Ka 'oku ou tui 'oku tonu ke tukuange p , felotoi p 'a e Fale ni ia. 'Oku 'ikai ke fiema'ua ke p loti'i, fiema'ua p faka'amup ke fai 'a e felotoi, ke tuku ke to e fai p ha sio ki ai 'Eiki Sea 'apongipongi, he hili 'a e Kapinetí, na'e 'osi fokotu'u mai 'e he 'Eiki Minisit Laó 'anenai, pea mahino leva ia 'o fakah mai he M nite. Ko e kolé p ia 'e Sea, mo e fokotu'u atu ia ki he Feitu'u na 'oku 'ikai ko ha me'a ia ke p loti. Kole p ia ki he Hou'eiki M mipá, tau felotoi, tukumai ki he K miti Laó ke fai 'a e fekeli faka'osi, fai 'a e sio ki ai ki he me'a ko eni. 'Oku fiema'ua ke 'ai fakalelei Sea. M l 'aupito.

Fe'ao Vakati : Tapu p mo e Feitu'u na Sea mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato Sea. Ko e fakahoha'a foki Sea na'e 'ai ke fai 'e he motu'a ni ke fakafoki ko ke fai hono fakalelei 'a e Tu'utu'uni. 'E Sea, na'e makatu'unga p Sea, 'oku ke mea'i Sea 'a e taimi 'oku p loti kotoa ai 'a e kau M mipa, 'o tali ha'atau feme'a'aki he Fale ni Sea, ko e me'a faka'ofa'ofa 'aupito ia Sea. Ko e anga ia 'eku faka'amu 'a'aku ki he ng ue ko eni Sea, ke 'osi ange kapau te tau p loti 'o m lohi ha faha'i Sea, 'ikai ke loto ki ai ha faha'i Sea, 'ikai ke u tui au ia 'oku 'asinisini 'a e ng ue ko eni heni. Ko e ng ue ko eni 'oku tonu ke tau felotoi kotoa p , tonu pea sai pea faka'ofa'ofa, pea melino pea ma'a pea ngaholo 'a e vaka 'o e Feitu'u na kae 'uma' 'a e Sea 'o e Fale Alea Sea.

Poupou ke tuku ki he K miti Lao kae toki fai hono alea'i he M nite

Ko hono mo'oni 'o'ona Sea, ko 'etau alea ia 'atautolu ko eni 'e l loa, 'e toki veteki 'aki ha p loti. Tau p loti ko ia Sea kuo tau 'osi movete p kitautolu kapau te tau fakafa'afa'ahi. Ko e me'a ia na'e kole ke fakafoki p ki he K miti Laó, ke to e fai ha sio ki ai 'i he tui p ia Sea, 'oku 'i ai 'a e totonu 'a e Seá, ko e M mipa Fale Alea Sea. Mo'oni kapau te tau fakatonulea ki he fatongia 'o e Feitu'u na kae 'uma' 'a e 'Eiki Seá, 'oku mo me'a mo ua hená ke tataki 'a e feme'a'aki, fakatonutonu mai mo ta'ota'ofi mai e Hou'eiki 'oku ki'i ongongata'a, fai 'a e ngaahi fakalelei ki he feme'a'aki. Ka ko eni ia Sea, ko 'etau fokotu'u e Pal mia mo 'etau tukuhifo e Pal mia. Ko e me'a p 'oku fiema'u ai, ko e peni p ke ng ue, 'oku 'ikai ke fai ha lea ia ai Sea. Ko e anga p 'o e fakahoha'a Sea, mo e poupou. Faka'amu p Sea 'e 'osi ange p 'a e ng ue ko eni, tau felotoi ki ai, pea tau faka'ofa'ofa leva 'a e ngaholo 'a e ngaahi ng ue ko eni, mo e Tu'utu'uni. Hang ko 'eku fakahoha'a Sea, 'oku ou fa'a fokoutua p mei he tafa'aki ko eni Sea, 'o faka'ofa'ofa'ia he taimi 'oku hiki kotoa ai 'a e Hou'eiki M mipa, 'i ha Lao p ko ha feme'a'aki kuo tau fakahoko he Fale ni. Ko e taimi p ko 'oku tau movetevete ai Sea, 'oku tau ongo'i p ia 'oku 'i ai p 'a e laum lie 'oku 'ikai ke taau. Ko 'etau alea ko eni Sea ko e faka'amu p Sea, ke fakahoko atu ko e tuku mai 'a e K miti ka tau toki faka'osi he 'aho M nite. M l Sea.

Sea K miti Kakato: M l . 'Eiki Pal mia.

Ongo'i mole ngeia Fale Alea pea kole ke fai mo p loti'i e fokotu'u

'Eiki Pal mia: 'Oku ou kole atu p au Sea, kuo ke hanga 'o faka'at mai ke tau takatakai, takatakai p he me'a tatau. 'Oku ou ongo'i 'oku mole 'a e ngeia 'o e... 'Oku ou ongo'i 'e au 'oku mole, 'ikai ke toe 'i ai hano fu'u... 'Oku hang ko 'oku tau va'ingá he me'a ko eni. 'Oku ou fokotu'u atu, fai ho'o tu'utu'uní Sea, ko e fokotu'u 'a'akú, ko f p 'me'a 'e m lohi he ongo me'a ko eni, 'omai leva 'a e fo'i fokotu'u ko eni na'e toki 'ai ko eni, ke na mata 2 ka tau toki p loti ai. Ko e fokotu'ú ia, Kapau 'oku 'ikai te ke tui ki ai, fai p ho'o tu'utu'uni 'a'au tokotaha.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki. Ko e ngaahi fokotu'u eni 'e 5. Ko e fokotu'u ke tamate'i fakapekia, fokotu'u ke 'ave ki he K miti Laó, fokotu'u ke tamate'i 'a e vote ko 'a e Seá, ka toki m hanga pea toki fakahoko mai 'ene casting vote. Fokotu'u 'e tahá, tukumai ha taimi. 'A ia ko e me'a ko ia 'oku ou tokanga atu ki ai Hou'eiki, mou feinga mu'a ke fakafokifoki mai ke ma'u ha fo'i fokotu'u 'e taha.

Fakamahino'i e fokotu'u fekau'aki mo e 84 G(iii)

Lord Tu'iha'angana: Ka u ki'i tokoni atu Sea. Tapu mo e Feitu'u na. Tuku mai ha taimi ia ko

e kole felotoi p ia 'ikai ko ha fokotu'u ia 'a e Vava'u 15. Ko e ongo fokotu'u ko ena.. Ko e fokotu'u p ia 'oku taha p ko , pea hang p ko e Tu'utu'uni Ng ué, ko e ma'u 'a e motu'a ni, ko e fokotu'u ke fakapekiá, fokotu'u ko eni 'a e Minisit , tui au ko 'ene pekiá p 'oku 'osi 'otom tiki p ng ue'aki 'a e 65 ia. 'Oku 'ikai ke to e fi ma'u ia ke fokotu'u mai ke toe tohi. 'Oku 2 p 'a e fokotu'u. Fokotu'u ke fakapekiá, 'a e 'Eiki Minisit Potung ue Fakalotofonuá, mo e fokotu'u fakamuimuí, ko e fokotu'u ke 'ave ki he K miti Lao. Ko e fokotu'u ko ia ke 'ave ki he K miti Laó, ka tali ke pekia, 'oku 'ikai ke to e ... ko e pekia ai p mo e fokotu'u ke 'ave ki he K miti Lao, ko e fokotu'u ke 'ave ki he kupu si'i (3) . ke fai hano fakalea.

Lord Fusitu'a: Tokoni atu p 'Eiki Sea. K taki 'e 'uluaki p loti'i 'a e me'a fakamuimui ia.

Lord Tu'iha'angana: 'Oleva ko 'eku a'u eni ki ai. Ko e fakama'ala'ala eni 'a e ongo fokotu'u.

Sea K miti Kakato: Me'a ki lalo.

Lord Tu'iha'angana: 'Oku mahino ia Sea, ko e me'a ko eni 'oku 'ai ke ne fokotu'u maí, ka ko e me'a ia ko 'oku fiema'ú ke tukuange ke fai 'eku fakamatala. Ko e me'a ko eni 'oku 'ai ke ne 'ai maí, ko e me'a ia 'oku 'ai ke u fakamatala atu ki ai. 'Oleva ke 'osi 'a e fakamatalá ka ke toki fakatonutonu mai. 'A eni na'a ku lave ki aí Sea, ko e fokotu'u 'oku 2. Ka pekia, 'oku 'ikai ke toe 'i ai ha 'aonga ia 'o e fokotu'u fika 2, ko e 'uhingá he ko e fokotu'u ke 'ave ki he K miti Laó, ke nau to e fakalea he kupu si'i (3) . Pea kapau 'e tali 'a e fokotu'u ia ko , kuo mate ia he kuo pekia 'a e kupu 3 ia 'a na'e fokotu'u ke 'ave ki he K miti Lao. Kae hang ko e me'a 'a e 'Eiki N pelé, pea ko e fokotu'u hono 2 leva, ke 'ave ki he K miti Laó 'a e fokotu'u. Ka ko 'etau Tu'utu'uní ke p loti 'a e fokotu'u fakamuimuí ke 'ave ki he K miti Lao. Ka 'ikai ke tali ia, hoko atu ki he fokotu'u. 'a ia 'oku 2 p ia 'a e fokotu'ú, pea 'oku faingofua p Sea, 'ai 'e ko e ho'o tu'utu'uní ko e tokoni atu p m 1 .

Sea K miti Kakato: Sai 'e Hou'eiki, kuo tau mateuteu ke tau p loti. Pea ko e fokotu'u fakamuimui tahá, te tau kamata 'etau p lotí mei ai, ka tau lava 'o fakahoko lelei. Ko kimoutolu 'oku mou loto ke 'ave eni ki he K miti Laó fakah mai ia.

P loti'i fokotu'u fakafoki kupu 84 G(iii) ki he K miti Lao

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a S miu Kuita Vaipulu, S miu, S sefo Fe'aomoeata Vakát , 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Vaea, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan . 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 9.

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku loto ke fakapekia 'a e kupu 3...

P loti'i 'a e ta'eloto ki he fokotu'u 84G(iii)

Lord Tu'iha'angana: Sea, ko e 'ikai ke lotó eni 'oku ke p loti ki ai. 'Osi mahino 'a e lotó, ki he fokotu'u ke 'ave ki he K miti Laó, ko e 'ikai ke lotó eni 'oku ke hoko ki ai. Ko e tokoni atu p Sea.

Sea K miti Kakato: 'Oku 'i ai ha taha 'oku 'ikai ke loto ki ai pea fakah mai.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, 'Akosita Havili Lavulavu. 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, ...

<008>

Taimi: 2010-2020

Kalake T pile: 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga. 'Ikai ke loto ki ai 'a e toko 10.

Sea K miti Kakato: M l Hou'eiki. Ko kimoutolu 'oku loto ke fakapekia 'eni, 84 (c), Kupu 3 (g) ...

... 'ikai fiema'u ke

Lord Tu'iha'angana: 'Oku 'ikai ke 'osi ia, na'e fokotu'u ia ke 'ave ki h ... Ko e p loti'i eni ia e l pooti na'a ke 'osi p loti faka-kupukupu mai pea ko e p loti ke pekia .

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Kei tu'u p Kupu (3) ia.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Ka kuo p loti fokotu'u mai 'e ia ke fakapekia, p loti koe Sea.

P loti'i fokotu'u ke fakapekia kupu 84 G(iii)

Sea K miti Kakato: Ko ia. Ko kimoutolu 'oku loto ki ai fakah 'aki ia e hiki hake ho'omou nima ki 'olunga, ki he fakapekia.

... (kovi 'a e ongo) ...

P loti'i 'o tali ke fakapekia kupu 84 G(iii)

Sea K miti Kakato: Ke fakapekia . Ko ia.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, 'Akosita Havili Lavulavu, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga. Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 10.

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai, fakah mai.

Kalake T pile: 'Ikai ke loto ki ai 'a S miu Kuita Vaipulu, Sosefo Fe'aomoeata Vakata , 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana,

‘Eiki N pele Nuku, ‘Eiki N pele Vaea, ‘Eiki N pele Tu’i’ fitu, ‘Eiki N pele Tu’ivakan . ‘Ikai ke loto ki ai ‘a e toko 10.

M hanga e vouti peafakah loto e Sea ‘o paasi ke fakapekia kupu 84G(iii)

Sea K miti Kakato: Sai Hou’eiki, kuo m hanga ‘etau p loti peafakah ko e tu’utu’uni ko ‘a e lao ke fakah loto ‘a e Sea, ko u fakah loto ‘a e Sea ke fakapekia ‘a e Kupu 3. M 1 . Sai Hou’eiki ta u hoko atu ki he 84 (g) Kupu si’i (4). Me’a mai ‘Eiki Minisit Fakalotofonua.

Alea’i kupu 84 G(iv)

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Tapu mo e Sea peafakah ‘oku ou kole ke u h fanga he ngaahi tala fakatapu kakato ‘o e K miti Kakato. Sea ko e pepa eni ia ‘e ua ‘oku ‘i mu’a ‘ia au. Ko f me’a te ta u fai? Ko e fakalea ko eni ‘a e 84 (g) (4) ‘oku peh ia, kuo pau ke fakahoko ‘a e p loti ‘i ha fokotu’u ki ha p loti ke fakam l loo’i ‘a e Pal mia ‘i ha founga p loti fakapulipuli. Ko e fakalea ko ‘a e tohi ko ...

Sea K miti Kakato: Tohi f ena ‘e Minisit ?

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e pepa p loti takitaha kuo pau ke peluki ke ‘oua ‘e h ‘a e p loti ‘oku tohi ai. Ko e pepa p loti kuo pau ke t naki peafakah lau ‘i he t pile ‘a e Kalake, ‘e he Kalake fakataha mo e ‘Atita Seniale peafakahoko atu ki he Sea Fakataimi ke ne fakahoko mai ‘a e ola ‘o e p loti ki he Fale. Ko f me’a te ta u ng ue’aki? Ko p ko ?

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Minisit , ko e pepa ‘oku ... Na’e ‘uhinga p hono ‘omai ena ko e ‘uhinga he na’e fai e fiema’u peafakah ko ena ‘oku ‘ikai ke tali peafakah kuo fakapekia peafakah ko e ‘uhinga ia ‘oku ta u hoko hifo ai p tautolu ki he me’a n molo p .

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko ia. Ka ...

Sea K miti Kakato: 84 (g), Sea, ‘e Minisit ‘oua te ke to e me’a koe ki h , tuku fakatafa’aki ia ka ta u ... Ta u ng ue’aki e ... ‘a e tu’utu’uni ‘a e k miti.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘O ‘o sai. Sai Sea, tapu mo e ...

... (kovi ‘a e ongo) ...

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘A e ...

Lord Tu’i’ fitu: ‘A e peesi makehe ko .

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘O ‘o ‘io ...

Lord Tu’i’ fitu: He lanu engeenga.

‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: ‘Ikai, ka ko ‘eku tokanga p au ia ki he fa’ahinga fakalea ko mo e fa’ahinga fakalea ko ‘oku mahino kia au ‘oku pekia .

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Taukave h ilifia ai ke hiki nima kae fakapulipuli

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ka ko u 'uhinga au talamai ke peluki , talamai ke fakapulipuli , kai kehe ka u hoko atu au. 'Eiki Sea, 'oku h he Konisit tone, tohi'i ia he Konisit tone 'a e fili ko e 'Eiki Pal mia 'oku fai fakapulipuli. Ko e feinga ko eni ke fakatatau ko 'oku te'eki ai ke tohi'i ia he Konisit tone, 'a e feinga ko ke fakapulipuli'i. Pea ko e fokotu'u atu ia mei heni, fakapekia e fo'i lea ko e fakapulipuli kae hiki nima'i. Ko e h e me'a 'oku ta u toe fakapulipuli'i? Pea ta u fakahaa'i 'etau hiki nima. Ke fakahaa'i ke mamata mai ki ai 'a Tonga ni k toa ko hotau loto ia. Ko e, kuo to'o fiha eni hono me'a 'aki 'e he Hou'eiki 'a e 'Otua mo Tonga ko hoku Tofi'a.

Lord Nuku: Sea ka u ki'i fehu'i ange p mu'a. Ko 'eku ki'i fehu'i atu p p ko e h e me'a 'oku ta u fakapulipuli ai he 50 (a)?

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko e tu'utu'uni ia 'a e Konisit tone.

Lord Nuku: M l .

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko ia.

Sea K miti Kakato: M l Sea.

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Sai. Ko 'etau ng ue ko eni ko e fu'u kakai lalahi kitautolu Sea. Ko e h e me'a 'oku ta u toe 'ai ke ilifia he me'a ...

S miu Vaipulu: Sea fakatonutonu atu

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: He 'ai ke p loti hiki nima?

Sea K miti Kakato: 'E 'Eiki Minisit fakatonutonu mai e Vava'u 15.

Taukave kupu 62 faka'at Konisit tone Fale Alea ke fa'u 'ene tu'utu'uni

S miu Vaipulu: Mo'oni 'aupito p e Minisit 'e Sea. Kuo tau ilifia he koe'uh he na'e 'osi fai e p loti 'i he Fale ni ki mu'a, me'a tatau. H e me'a na'e hoko? Neongo na'e 'omai e fakamo'oni, mai mo e l pooti 'a e 'Atita, me'a k toa ka na'e kehe 'a e p loti. Neongo 'oku 'asi ia 'i he Konisit tone ka 'oku talamai he Kupu 62 'oku faka'at he Kupu 62 'a e Fale ni ke fa'u 'ene tu'utu'uni ng ue mo 'ene founga ng ue. Fakam nava p ia 'e he Konsit tone. Pea ko e ' founga kotoa ko eni na'e fa'u p ia 'o fakatatau ki he Konisit tone mo e mafai ko ia 'a e Sea.

Sea K miti Kakato: M l Vava'u 15.

Fokotu'u fakapekia p loti fakapulipuli kae t naki mai ke hiki nima p

'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua: Ko ia eni ko e feinga ko eni ki he fa'u ko 'etau Tohi Tu'utu'uni. 'Oku ou fakam l lahi 'aupito ki he 'Eiki Minisit Pa'anga. Ko e me'a . Ka 'oku 'ikai ke te loto ki ha me'a hiki hoto nima. Fiefia lahi 'aupito au ia ai. Ko e me'a ia. Ko e h e me'a

‘oku ta u toe ‘ai ai ke fakapulipuli’i? ‘Oku ta u hiki hotau nima ke mahino ‘oku ‘ikai ke ta u loto ki h , mahino ‘oku ‘ikai ke ta u loto ki h . Ko e tangatá ia. ‘Io ho ‘io pea ke ‘ikai ho ‘ikai. ‘Oku ‘ikai ko e ‘uhinga ia ke ke ‘io koe ko ho’o ‘uhinga ko ho fem ’aki p ‘ai ke fakapulipuli. Tau hiki nima pea mamata k toa ki ai pea ko eni ‘oku hiki telev sone. Ko e me’a ia ‘oku peh , ta u hiki nima ke fakamahino ki Tonga ni ‘oku ou hiki nima ki h , ‘oku ou hiki nima ki h . Pea ko e ‘uhinga ia e fokotu’u atu Sea to’o fo’i lea ko e fakapulipuli, fakapekia e fo’i lea ko e fakapulipuli, ko ‘eku fokotu’u atu ia. Fakapekia e fo’i lea ko e fakapulipuli kae tohi’i ‘a e fo’i lea ... kae t naki atu hiki nima. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 Minisit . Tongatapu 4. Me’a mai.

M teni Tapueluelu: Tapu pea mo e ‘Eiki Sea ‘o e K miti Kakato kae peh ki he Hou’eiki M mipa. ‘Eiki Sea, ‘Eiki Sea ko e ... ‘Oku kau ‘a e kupu ko ‘eni ‘i he kupu ‘oku tokanga lahi ki ai ‘a e motu’a ni tautautefito p ‘Eiki Sea ki he feinga ke fakamahino’i e anga e tu’u ko ia ‘a e Konisit tone he ko e laó foki ‘Eiki Sea he ma’u vaivai ‘a e motu’a ni ‘oku ‘i ai hono mata’itohi pea ‘oku ‘i ai hono laum lie. Pea ko u feinga p ke takitaki ‘a e tokanga ho’o K miti Kakato ‘Eiki Sea ki he founga ko ‘oku feinga e Konisit tone ke fakah mai fekau’aki mo e kaveinga ko eni ‘oku feme’a’aki ai ho’o k miti.

‘A ia ko e kupu ko eni ko ‘oku fokotu’u mai ko ‘e he K miti Lao ‘Eiki Sea ko e 84 (g) (4), *“Kuo pau ke fakahoko ‘a e p loti ‘i ha fokotu’u ki ha p loti ke fakam l loo’i ‘a e Pal mia ki ha founga p loti fakapulipuli.”* Ko e kupu fo’ou eni Sea ‘oku fokotu’u mai ki he’etau tu’utu’uni. Ka ‘oku ou tokanga p ‘Eiki Sea ko hono ‘uhinga ‘oku ‘osi tohi’i he Konisit tone ‘a e founga ko ia ko ke fili hake ‘aki ha Pal mia mo e founga ke tukuhifo ‘aki ha Pal mia. Ko e founga eni ko ke fili ‘aki ha Pal mia ‘oku h ia ‘i he Kupu 50 (a) ‘o e Konisit tone pea ‘oku ou loto p ‘Eiki Sea ke u ki’i lau atu ia. ‘A ia ‘oku peh ko e Pal mia, Kuo pau ke fakanofu ‘e he Tu’i mei he kau Fakafofonga kuo fili ha Pal mia ‘a ia kuo fokotu’u atu ‘e he Fale Alea ‘o fakatatau ki he founga ng ue kuo fokotu’u atu ‘i he t pile ki he p Kupu 50 (b) ‘o e Konisit tone ni. Ko e t pile ena ‘oku h ‘i mui ‘Eiki Sea ‘i he Konisit tone ‘a ia ‘oku peh t pile Kupu 50 (a), ko e 50 (a) nau hanga ‘o lau atu. Founga ng ue ki hono fakanofu ‘o ha Pal mia. Kapau te mou me’a hifo ‘Eiki Sea ‘a ia ko e founga eni ia ko hono fakanofu p ko hono fili hake ko e Pal mia. ‘A ia ko e founga eni ko na’e me’a mai ai ‘a e ‘Eiki Sea Fakataimi p ko e *Interim Speaker*, ‘omai ai mo e ‘Atita Seniale he lau ko ‘etau cast pea vote k toa ai ko e kau M mipa. ‘I he fo’i taimi ko eni ‘Eiki Sea, ko e kau M mipa Fili ...

<009>

Taimi: 2020–2030

M teni Tapueluelu: ... kotoa p ‘a e Kau M mipa e Fale Alea. Te’eki ai ha taha ia ‘e ma’u lakanga. Ko e kau *elected members*. Pea ko e ‘ai eni ke fili ko ‘a e Pal mia ko e fuofua lakanga ia ‘oku filí, pea ko e founga ena ‘Eiki Sea ‘oku h , founga ng ue ki hono fakanofu ‘o ha Pal mia, ‘uluaki, kupu si’i *a, b, c*. Ko u fie taki e tokanga ki he *c*. Ko e laini ko ia hono 4 ‘i lotom lie ‘oku peh . Pea kuo pau ke nau fili ‘i ha p loti fakapulipuli. Tohi’i mahino ‘uli’uli mai he Konisit tone ko e founga ko ia ko ‘oku fili’aki ha Pal mia ki ‘olunga ki he lakanga, ‘oku p loti fakapulipuli.

Lord Tu'iha'angana: Sea, ki'i tokoni mu'a ki he, na'a nounou ange feme'a'aki.

M teni Tapueluelu: Sai 'aupito p .

Poupou ke p loti hiki nima

Lord Tu'iha'angana: Sea, poupou au ki he me'a ko ena 'oku me'a'aki 'e he Fakafofonga Fika 4. Na'e 'uhinga p 'a e fa'u mai e tu'utu'uni ni, 'a e tu'utu'uni ia, ke meimei ofiofi p fakatatau ki he fokotu'u e Pal mia. Pea ko 'ene fakapekia p , 'a e kupu si'i 3 ia he ko e fokotu'u e Pal mia na'e p loti e Sea. Pea ko e fakapekia 'oku mahino 'oku foki p ia 'o toki p loti p Sea ia, *casting* ka m hanga. Pea kuo, 'a ia 'oku mahino leva ia kuo 'osi fu'u kehekehe ia mo e fokotu'u Pal mia. Pea ko u fokotu'u atu au ia poupou ki he fokotu'u ia ko e, to'o e fakapulipuli ia kae 'ai e hiki nima ia he ko e poini p ia na'e kei, na'e 'ai, poini m lohi p ia ki hono fokotu'u ke p loti fakapulipuli ke tatau pea mo e fokotu'u Pal mia. Pea kapau ko eni 'oku pekia 'a e kupu ia ko 'oku mahino 'oku, ko e loto p ia e Fale pea 'oku ou fokotu'u atu 'e au ia, to'o mo e fakapulipuli ia he 'oku mo'oni ia, 'ai ia. Kapau 'oku tau, 'ikai ke p loti e Sea, pea 'oku 'ikai ke 'i ai ha palopalema ia 'i he p loti hiki nima.

Taukave'i e p loti hiki nima ke 'ata kitu'a ng ue Fale Alea

M teni Tapueluelu: 'Eiki Sea kau faka'osi atu ai leva. Peh ange mai na'e 'i ai ha Kau M mipa peh tatau mo e Hou'eiki N pele p ko eni. Laum lie lelei, mahino 'aupito pea ko u tui au 'oku mea'i ia 'e Hou'eiki. 'Eiki Sea ko hono 'uhinga p 'oku fakah mai he kupu 50 b 'o e Konisit tone ia, ko e founa tuku hifo ko Pal mia, 'oku 'ikai ke 'asi ai ha fo'i lea ko e fakapulipuli. 'Oku foki ia 'o p loti 'i he Fale Alea. 'A ia ko hono kehekehe ia 'oku 'osi mea'i ia 'e he 'Eiki N pele pea ko u poupou lahi au ki ai. Ko e 'aho eni 'Eiki Sea 'oku malanga'i lahi ai e me'a ko e 'ata kitu'a ke mahino. Ko e 'aho eni 'Eiki Sea 'oku malanga'i ai e me'a ko e taliui ki he kakai e fonua mo e kakai na'a nau fili kitautolu. Pea 'oku 'ikai ke fen pasi ia Sea mo e 'ai ke tau p loti fakapulipuli 'Eiki Sea.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni p ki he Fika 4 p 'e laum lie lelei p ki ai.

M teni Tapueluelu: Kau eni ia he tokotaha fa'a tokoni 'ikai ke fa'a lelei Sea. Ka ko u tali p he...

Taukave ko e fili fakapulipuli ko e fil tau'at ina tahá ia

Lord Fusitu'a: M l ho'o tali e tokoni, tokoni atu, fakama'ala'ala ange ki he'ene me'a 'oku fai. Ko e lave ko 'anenaí ke fakaofiofi 'a e founa ko ia hono tuku hifo e Pal mia ki he founa ko ia hono fili, 'oku 'i ai p 'a hono mahu'inga m lie 'of'ona pea 'oku 'i ai p hono fakapotopoto. Te u 'atu e fakat t ko eni. Ko e kupu 61 'o e Konisit tone, 'oku ne hanga 'o fokotu'u ai 'a e founa ke fokotu'u ai ko Sea . Pea 'oku 'ikai ke h ia ai 'a e fili fakapulipuli. Ka 'oku h ia he'etau tu'utu'uni 'e fili fakapulipuli ia. He 'oku fen pasi ia pea mo e 'oua 'e fakapolitikale'i 'a e fili ko ia, kae tau'at ina e tokotaha kotoa ki he'ene fili. 'A ia 'oku 'i ai 'a e founa ia kuo 'osi tu'u, p ko e *precedent* ki he fili fakapulipuli 'oku 'ikai ke tuhu'i, *explicit* mai e Konisit tone, ka 'oku 'i he'etau tu'utu'uni. 'A ia ko e peh ko , ko e ho'ata kitu'a pea mo e ta'efen pasi mo e Konisit tone, 'oku 'osi 'i ai p 'a e *precedent* ia ki ai. 'Oku ou tui ko e fili fakapulipuli ko e fili tau'at ina taha ia, ko e 'uhinga ia 'oku ng ue'aki ai ki he fili Pal mia. Ke 'oua 'e ongo'i 'e ha taha 'oku fakam lohi'i ia 'e ha fa'ahinga me'a p ko ha fa'ahinga taha ke fai'aki 'ene filí. Me'a tau'at ina

‘ata’at fakatemok lati ‘a e M mipa ko ia. Ko e me’a ia ‘oku malu’i ‘e he fili fakapulipuli. Ko e me’a fakaenatula fakaetangata ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha taha ia ‘e haohaoa...

M teni Tapueluelu: Ko u tali ‘e au e tokoni Sea kuo fe’unga, kuo malanga ia.

Sea K miti Kakato: ‘Eiki N pele kuo meimei mahino ho’o tokoni ‘au.

Lord Fusitu’a: Ke hanga kotoa mai ‘a e ni’ihi ke fakam lohi’i ia ke fili ‘i ha me’a pea ta’eilifia. Ko u tui ko e ‘uhinga ia ‘oku fakatemok lati taha ai ‘a e fili fakapulipuli. Ko e tokoni ia ‘Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 ‘Eiki N pele.

M teni Tapueluelu: ‘Eiki Sea, ka u hoko atu mu’a. ‘Eiki Sea ‘oku ou tokanga ke mahino’i kakato e laum lie ko ia e Konisit tone, He ko e founga ko ia ‘oku ‘omai ko he t pile Konisit tone he Fika 8 ‘Eiki Sea, ‘oku ‘uhinga mai ia ko e taimi ko ‘oku te’eki ke fakanofa ai ha taha ki ha lakanga ‘i he Fale Alea ‘o Tonga, ko e taimi ia ‘oku ha’u ai ha Sea fakataimi pea p loti fakapulipuli leva ‘a e ngaahi lakanga. Ko ‘ene maau p ngaahi lakanga, ‘o mahino kuo hoko ko e Fale Alea ‘o Tonga, ‘oku foki leva ‘o Fale Alea ‘o Tonga, maau ki ai hono Sea, Tokoni Sea, ‘o *operate* ko e Fale Alea ‘o Tonga fakatatau ki he’ene tu’utu’uni ng ue. Kuo ‘osi hoko ia ko e *full function parliament*. Pea ko e founga eni ko , ko e fo’i p loti p ‘e taha ‘oku fakapulipuli ‘Eiki Sea. Ko e taimi ko ‘oku te’eki ke kakato ai e fakanofa ko ‘o e Kau M mipa ki he Fale Alea ‘o Tonga. Ko ‘ene kakato p , ko e founga p loti ni ‘oku tau ng ue’aki he ng ue k toa ‘a e Fale Alea ko eni mei he a ki he z, ‘oku hiki nima. Founga k toa ‘oku hiki nima.

Fakatonotonu ‘oku p loti fakapulipuli e Sea Fale Alea ‘o ka 2 e fokotu’u

Lord Nuku: Sea, fakatonotonu atu p Sea, ko ‘ene peh ko . Ko e p loti’i ko ia ‘o e Sea, ka ua, ‘a e fokotu’u ki he N pele pea ‘oku p loti fakapulipuli, he Tohi Tu’utuu’ni. Ko ‘eku ‘uhinga atu p ko ‘eku tokanga atu ki he’ene peh ko ko e me’a p ‘oku taha p . Ko e Tohi Tu’utu’uni, lau mu’a e Tohi Tu’utu’uni Fika 4.

M teni Tapueluelu: Tu’utu’uni Fika Fiha Sea ke u..

Lord Nuku: Lau ho’o Tohi Tu’utu’uni, ‘oua te u to e faiako au he ‘oku tapu ia he Fale ni ke fiema’u ha fale’i fakalao mei ha taha ki ha taha.

M teni Tapueluelu: Sea, ko ‘eku fehu’i he ‘oku ke fokotu’u mai. Pea ko u fehu’i atu p ko e tu’utu’uni fika fiha Sea.

Lord Nuku: Ko e tu’utu’uni p eni ‘oku fai atu ai e ... p Sea kapau ko ia ko e 53. Kupu 5, 3. ‘Oku ne hanga ‘o talamai, ke fai e p loti ko eni. Kapau ‘oku lahi hake ‘a e fokotu’u he N pele ‘e 1, fakah loto fakapulipuli, fakatatau ki he ngaahi kupu ‘o e tu’utu’uni ni.

M teni Tapueluelu: Sea ko u faka’ofa’ia lahi ‘aupito ‘Eiki Sea.

Lord Nuku: Ko ‘eku, tuku e faka’ofa’ia, mai e poini.

M teni Tapueluelu: Ko e Konisit tone ia ‘oku me’a mai ai, ke ke hanga ‘o mea’i ko e kupu 5 kupu si’i ‘uluakí ‘oku refer ia ki he Konisit tone, 50a. Ko hono tohi ia e Konisit tone ki he tu’utu’uni ke ke mea’i.

Lord Nuku: ‘Oku hala ‘ene fakamalanga he ‘oku tu’utu’uni mai ‘e he Tohi Tu’utu’uni.

Sea K miti Kakato: Fakafofonga mo me’a ki lalo. Me’a mai koe Pal mia

Kole fai mo p loti’i e kupu 84 G(4)

’Eiki Pal mia: Ko u kole atu au, ko u tui au ‘osi mahino e malanga faka-Konisit tone mai pea kuo ‘osi mai mo e tafa’aki ko . Ko u kole atu, tau p loti.

Lord Nuku: Sea, ko u fakatonutonu atu mu’a e ‘Eiki Pal mia.

’Eiki Pal mia: Tuku kehe kapau ‘oku hoko atu pea hoko atu, ka ko u, kiate au kuo ‘osi mahino.

Taukave ‘oange nau faingamalie ke fakamalanga

Lord Nuku: Tuku mai mu’a ha’amau faingam lie ke mau, ‘a e kau M mipa ‘o e Fale ni. ‘Oua ‘e ‘ai ke ta’ota’ofi e Kau M mipa Sea. Tuku mai ha faingam lie kau M mipa he ko ‘emau ‘i heni ke fakamatala.

M teni Tapueluelu: Sea, ka u ki’i faka’osi atu he na’e, ko ‘ene tokoni mai ‘oku te’eki ai ke ‘osi pea hoko atu ai p ia ‘o malanga.

Lord Nuku: Na’a ku fakatonutonu, na’e ‘ikai ke u, nau fakatonutonu ‘oku p loti fakapulipuli mo e Sea. Ka na’a ne me’a mai ‘oku taha p . Ka ko ‘eku fakatonutonu atu ‘oku hala.

Sea K miti Kakato: M 1 . Tongatapu 4.

M teni Tapueluelu: Ko ia ka u hoko atu ai leva ko e ‘uhinga ko e ‘uhinga ke tataki p ke totonu ‘Eiki Sea e ma’u ho’o K miti. Na’e, ko ‘ene peh ko e tu’utu’uni Fika 5(3) , Sea. Ka u hanga ‘o lau atu ‘a e Fika 5 . Peh , hili ‘a hono, ‘a ia ko e peesi 14 eni taupotu ki ‘olunga ‘Eiki Sea. ‘Hili ‘a hono fili ‘o e Pal mia ‘i he kupu 50a ‘o e Konisit tone, mou me’a ki ai ‘Eiki Sea, ‘oku ‘uhinga mai ia ki he *process* ko hono fili ko ‘o e Pal mia, ko ‘ene ‘osi ko hono fili ko ‘o e Pal mia, fakapulipuli, pea hoko atu ai hono fili fakapulipuli mo e Sea, hang ko ia nau fakah atú, ‘oku te’eki ke ‘i ai ha taha ‘ia nautolu ‘e fakanofu ki he lakanga, ko e me’a ia ‘oku fili fakapulipuli aí. Ko ‘ene mau e fakanofu ki he lakanga, talamai ‘e he 50b ‘o e Konsitutone, foki k toa ki he founga ng ue ‘a e Fale Alea, kuo pau ke p loti. Mea’i ia ‘e he ‘Eiki N pele.

Lord Fusitu’a: Sea k taki, Sea ko e ki’i tokoni atu p . ‘Ikai ke ma’u lelei ‘e he ...

Sea K miti Kakato: Fakafofonga ‘oku ke laum lie ki he ..

M teni Tapueluelu: Ko u loto p ke tokoni mai. Tataha ke to e fihhi ‘aupito Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai N pele Niua.

Lord Fusitu'a: Ko e kupu 5, kupu si'i loma 3, Kapau 'oku lahi hake 'a e fokotu'u 'i he N pele 'e 1, kuo pau ki he Fale Alea ke ne fili 'a e 'Eiki Sea 'aki 'a e...

<001>

Taimi: 2030-2040

Lord Fusitu'a: ... ha loto fakapulipuli 'o fakatatau ki he ngaahi kupu 'o e tu'utu'uni ni. Ko e kupu 61 'o e Konisit tone 'oku 'ikai ke ne tuhu'i mai 'e ia ha fili fakapulipuli. Ko e toki 'ai ia he tu'utu'uni. 'A ia 'oku 'i ai 'a e fakahoko, founa fakahoko ng ue p ko e *precedent* ke fakalongolongo 'a e Konisit tone 'i he p loti fakapulipuli kae h p ia he tu'utu'uni. Ko e poini ia 'a e N pele. M l Sea.

M teni Tapueluelu: M l 'aupito Sea. Hang kia au 'oku m hino e me'a ko eni he na'a tau fou k toa mai ai. Ko e 'aho ko na'e fili ai ko 'Eiki Pal mia 'i heni na'e 'i heni ai e *Interim Speaker* ko e 'aho ia na'e fili ai ko 'a e Sea. P loti fakapulipuli. Ko hono fili ia e kau tefito'i lakanga ki he Fale Alea 'o Tonga pea toki fokotu'utu'u 'o fakafuakava'i. Ko 'ene maau ko ia 'Eiki Sea foki k toa ki he 'etau founa tu'utu'uni. Ko e me'a ia 'oku fokotu'u mai ai 'e he founa tukuhifo ko 'o e Pal mia kuo pau ke tukuhifo ia 'i ha p loti *motion 50 b* ia 'o e Konisit tone. Ko e p loti ena 'oku tohi'i mai hetau Tohi Tu'utu'uni 'oku hikinima Sea.

Ko e founa fo'ou ko eni 'oku talamai ia ke fakapulipuli. Ko e me'a ia 'oku ou fakahoko atu ai 'Eiki Sea ko e ngaahi fakapulipuli 'oku fai p ia he 'aho 'oku kamata ai ko hono fili e ngaahi lakanga. Toenga ka paasi eni Sea ko e fo'i p loti p eni 'e taha he 'osi ko fili e ngaahi lakanga 'oku fakapulipuli ka ko e *motion* pea 'oku ou fokotu'u atu 'oku 'ikai ke laum lie lelei ia. 'Oku fie ma'u ke 'ilo 'e he kakai p 'oku fili ki f 'a e kau Fakafofonga na'a nau fili. 'Oku tonu ia 'Eiki Sea.

Lord Fusitu'a: Sea k taki ko e ki'i fehu'i p ki he M mipa p ko e h nai hono kovi 'a e fakapulipuli ke 'oua 'e ...

Sea K miti Kakato: 'E Hou'eiki N pele.

Lord Fusitu'a: Ko ia 'Eiki Sea fai mai ha'o tu'utu'uni.

M teni Tapueluelu: Ko e kovi 'Eiki Sea ko hono 'uhinga ko e peká p 'oku lata ki he po'uli Sea. Ko ia p 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe 'Eiki N pele 'oku tali p 'e he Fakafofonga fika f .

Lord Fusitu'a: M l . Ko e fehu'i p ko e h nai hano kovi 'a e p loti fakapulipuli kapau 'oku ne malu'i 'a e fakatemok lati pea 'oku ne to'o ke 'oua 'e fakap litikale p ilifia ha taha ki he fai, fakahoko tau'at ina 'ene fili. Ko e anga ia e fehu'i m l .

M teni Tapueluelu: Sai 'aupito p Sea e fehu'i ia. Ka ko e fehu'i atu ko e h me'a leva 'oku tau toe hikinima ai heni ? H 'oku tau hikinima ai he lao ? Talu 'etau h mai ki he Fale ko

eni mo e hikinima p . Ko e h 'oku tau hikinima ai ? 'Oku 'i ai e 'uhinga hono unuhi mai ke fakapulipuli p 'a e tukuhifo 'o e Pal mia ... Sea.

Sea K miti Kakato: K taki Tongatapu f , 'Eiki Pal mia mo, kae tukuange 'a e ki'i faingam lie ko eni ke fakatonutonu mai 'a Vava'u 15 kae toki faka'osi ho'o me'a mai Tongatapu f .

S miu Vaipulu: M l m l Sea. Sea 'oku ou fakaoli'ia au hetau f me'a'aki. Talu mei 'anef ko e me'a tatau p 'oku 'i he tu'utu'uni ko ko e me'a ko 'oku 'ikai ke 'asi 'i he Konisit tone 'oku faka'asi mai ia 'i he tu'utu'uni ng ue ko . 'Aki ia 'a e mafai faka-Konisit tone 'oku fokotu'u mai he 'e kupu 62. Kuo tau 'osi p loti 'i he me'a ko pea mo hono ola. Te tau toe a'u p ki he me'a ko eni 'Eiki Sea ko e h hono kovi. He koe'uhí ko hotau n tula faka-Tonga 'a ia kuo tau 'osi ma'u 'a e tu'o taha 'o e me'a peh . Tau *show* ki tu'a faka'asi ki he kakai.

'Eiki Sea 'oku tau ng ue p ko e h hono ola lelei ma'a e kakai fakalukufua. 'Ikai ke tau va'inga ng ue sio ki tu'a. Tau ng ue fakam toato sio ki langi. He ko 'ete ng ue sio ki tu'a 'e 'i ai hono ola 'o'ona Sea. He 'ikai ke te ma'u kita 'a e ng ue ko 'oku ho'ata ki tu'a 'a e me'a totonu. He te te feinga ke mio'i ke te 'asi lelei ki tu'a. Ko hono loto 'oku 'i mata'u, fili ki hema koe'uhí ke 'asi ki tu'a. Ko 'ete p loti hoto laum lie 'oku ' fio ki ai 'a e 'Otua tuku ia. Fili ke 'asi ki tu'a. Ko e me'a ia 'oku 'omai ai 'e he k miti 'a e kupu ko eni 'Eiki Sea ke tau'at ina 'a e M mipa kotoa. Ko e h 'ene fili p 'oku 'io p 'oku 'ikai he 'ikai u sia ia 'e ha me'a mei tu'a. Ka ko 'ene fili fai hono fatongia fakatatau ki he ' fio mai 'a e 'Otua mei langi. Ko e 'uhinga ia 'oku 'omai pehe'i ai 'Eiki Sea.

Pea 'oku me'apango ko hono fa'a toutou faka'asi 'a e me'a na'e 'osi hoko heni 'i he ta'u kuo 'osi. Pea na'a ku kole ke tuku e p loti ka tau ng ue fakalelei p 'i he fel toi. Ka 'oku ng ue'aki 'e he ni'ihi e p loti koe'uhí 'oku m hino te ne ma'u e fika. Kole atu Sea ko e me'a ko eni ko e h hono kovi hono tuku h ? 'Oku fakalongolongo p Konisit tone ko e me'a ia 'a e Fale ni ke ne fokotu'u 'a e founa ng ue ke ne ng ue'aki 'apongipongi mo e uike kaha'u mo e ta'u kaha'u mo e ta'u atu. 'Ai p ke tau'at ina 'etau loto 'Eiki Sea pea 'e lava leva ia ke tau fai ha ng ue 'i he fonua ni mo e Fale ni 'i he ng ue'aki 'a e loto tau'at ina 'oku 'ikai ke te sio ki ha tafa'aki mo ha tafa'aki. Ko ia ai Sea tuku atu p ki he Feitu'u na.

Sea K miti Kakato: M l Fakafofonga Vava'u.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i fakat t p 'e taha na'a 'aonga atu ki ho'o leva'i ho'o k miti Sea.

Sea K miti Kakato: Me'a mai N pele Niua.

Lord Fusitu'a: Ko e me'a ko na'e me'a mai 'aki 'e he fika 15 'oku ala ng ue'aki 'a e 62 ke fakahoko 'e he tu'utu'uni 'a 'etau founa ng ue 'o a'u ki ha tu'unga kapau 'oku 'i ai ha ngaahi me'a 'oku 'ikai ke tuhu'i pau 'e he Konisit tone. 'A ia ko hono fakat t 'e taha 'osi 'ai mai he k miti e 'aho 'e nima vili kikihi 'a e Fale ni ia ke 'ai atu mo e 'aho 'e 14. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha 'aho 'e 14 ia he Konisit tone. Pea koe'uhí ko e faka'at he 62 lava leva ke tau fakakau 'a e 'aho 'e 14 pea 'oku tali lelei he Fale. Ko e h e 'uhinga 'oku 'ikai ke tali lelei ai 'a hono malu'i 'a e

totonu fakatemok lati pea to'o 'a e fakap litikale 'i he fili fakapulipuli. Ko e anga ia ki'i fakama'ala'ala 'Eiki Sea. 'Osi ko e fakat t 'oku 'i ai p me'a ia ai. M 1 .

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele. M 1 .

'Eiki Minisit Lao: M 1 Sea. Ko u ki'i tokoni atu au ka ko u manatu p 'oku ou manako p he nounou. Ko e ua p ko e fakapulipuli ko e ta'efakapulipuli. Ka ko u nofo au 'o peh ko e h na'a tau fakapulipuli ai 'i he Pal mia. 'Oku ou kei nofo au 'o fehu'i. Ko e kakai tangata 'oku ke hiki koe. 'Oku ou nofo au 'o, 'a ko 'eku 'uhinga 'a'aku ka ko e, ko 'ene ma'a ia 'a e me'a, hiki ! Talaange ki he ... ko e na'e lea mai p hoku t hina 'a'aku ko te u hiki au h . Sio ki he ma'a. Ko u nofo au he 'oku tau ng ue ma'a e ng ue 'i he'etau lea totonu. 'Oku 'ikai ke u 'ilo au p ko e fakapulipuli ko e h e me'a 'oku f f u'i. Tuku mai ho loto ma'a talamai ho'o totonu 'oua te ke loi he 'oku ' fio 'a langi. Talamai p 'e koe 'a e me'a, 'osi. Ka ko 'eku peh Hou'eiki ko e h 'oku toe 'ai ai ke fakapulipuli ?

Lord Tu'i' fitu: Sea ki'i fakatonutonu p mu'a he 'oku ofi mai e tafa'aki faka'efika e ongo faha'i. Ko e talanoa e himi ko eni na'e ako ai e Minisit Lao 'enau, honau Kolisi ko Tupou ko e puli 'e fu'u e'a. Ka ko e h ki m mani 'oku h ? Kae kite ki langi 'oku h ? Minisit Lao fanongo mai me'a mai ki he me'a ko u fakahoko atu homou, he tohi tapu si'isi'i. Ko e puli 'e fu'u e'a ka ko e h ki m mani 'oku h kae kite ki langi 'oku h . Ko e h ia 'oku ke me'a mai ai ? M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele. Kuo mou fiem lie Hou'eiki ka tau p loti ?

<002>

Taimi: 2040-2050

Sea K miti Kakato: Me'a mai 'a Hou'eiki N pele 'o Ha'apai Fika 2, talu si'ene me'a h te'eki ai ke me'a mai. Me'a mai.

Lord Tu'iha'ateiho: M 1 . Tapu ki he Seá, fakatapu atu ki he Hou'eiki e K miti Kakató kae 'at ki he motu'a ni ke fai atu pe ha ki'i fakahoha'a 'o fekau'aki pea mo e p loti. Sea ki he motu'a ni pe ia mo 'eku fakakaukaú, 'oku ou tui au ki he me'a ko ena ko 'a e Fakafofonga Fika 15 'o Vava'ú. Ki he fakapulipulí. 'Aki 'a e 'uhinga pe, he'eku sio he ngaahi me'a pe 'oku hoko he Fale ni. Ne u lele mai 'ou sio ki he m tu'a na'a nau omi 'o ... ki'i *example* pe eni Sea, 'o fai 'enau Tohi Tangi. Pea sio mai au ko e Minisit ko eni ko 'oku ha'ana e Potung ué 'a 'oku ha'u ai e m tu'a ko ení, 'oku tangutu ia 'o sio ki he h mai ko 'a e m tu'a ko ení. Ki he motu'a ni pe ia, 'oku ai 'oku ai ha *fairness* ai 'a e tu'u ha taha ia 'o siofi, ka ko e omi 'a e m tu'a ko ke fakah honau loto mo'oni 'o fekau'aki pea mo e Potung ué? Hang ko 'oku ne hanga 'e ia 'o *intimidate* 'a e ni'ihi ko eni 'oku omi ke fakah honau lotó. Pea, mahalo ko 'eku ki'i fakahoha'a pe ia Sea ki he *individual* totonu 'a e tokotahá ke fakah hono lotó fakapulipulí. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele. K taki 'o ki'i faingam lie ko ení ma'a e Minisit Polisí kae toki hoko mai 'a e

Taukave ko e ma'a taha hiki hoto nima ki he me'a 'oku te tui ki ai

'Eiki Minisit Polisi: M 1 Sea pea 'oku ou fakatapu ki he Feitu'u na pea ko u fakatapu atu ki he Hou'eiki e K miti Kakató. Kuo u fanongo pe ki he ngaahi feme'a'akí, ko u faka'apa'apa 'aupito pe ki he ngaahi feme'a'akí k toa ka 'i he anga pe 'eku sio vaivai 'aku ki he anga ko tu'u 'a e tu'utu'uní pea mo e Konisit toné, 'oku ... ko u kei pou pou pe ki he me'a ko eni na'e fokotu'u 'e he Fika 4. 'Oku kehekehe pe 'a e fili ia 'a e Sea 'o e Fale Aleá pea mo e Pal miá he kamata te'eki ai ke ai ha Fale Alea ia. Kehe pe ia pea mo e *motion*. Ko e anga ia 'eku fakakaukaú. Ko e *motion* tatau pe 'oku fokotu'u, tatau tofu pe ia mo ha to e fokotu'u pe 'oku fai 'i Fale Alea ni pea ko hono angá pe 'ona ia 'oku tali, hiki nima pea hiki nima pe 'oku tali pe 'ikai. 'Ikai ke toe ai ha me'a kehe ia 'oku tatau tofu pe ia. 'Oku kehe pe e fo'i fokotu'u he kamata ko 'etau 'uluaki kamata pea talamai leva he Konisit toné ke tau fili fakapulipuli. Te'eki ai ke ai ha fo'i ... ke ai ha kamata ia 'a e Fale Aleá. Ko e lele 'o hang ko ia ko 'ene tu'u ko 'i he taimi ni. Kuo u faka'amu pe au hang ko e me'a ko na'e me'a ko 'a e Minisit Laó, faka'amu pe au na'e 'ai fakah h pe kamata pea to e 'ai fakah h pe ia heni. Ko e fo'i me'a pe ko hono 'ai ko eni talamai he Konisit toné ia ke fai peh 'i e kamata. Kae hang pe ko e me'a ko eni 'oku 'ai ko eni ki he Minisit Laó, Minisit Pa'angá. Ka kuo te 'io, pea te 'io. Pea ka kuo te 'ikai pea 'oku te 'ikai. Ko e me'a ia. Kae 'oua ke ... ko e ki'i fakapulipulí ia hang ko e me'a na'e me'a ki ai 'a e Fakafofonga N pele Fika 2 'o Vava'ú he tau kamata ko eni he tipeiti he tu'utu'uní, na'a ne peh , ko u m atu au kia hai ko homa f mili, 'e kei 2 pe foki. 'A ia 'e lava pe ke te lavaki he 'ai fakapulipulí, pea lava pe 'oku te ma mo e me'a, ka ko hono mo'oní, ko 'ene ma'a tahá pe hiki hoto nimá he me'a 'oku te tui ki aí, pea 'osi. Ko e anga pe ia 'a e ki'i fokotu'u. M 1 .

Sea K miti Kakato: Me'a mai ...

Lord Tu'i' fitu: Sea ka ko ha m mani pe ko ha Pule'anga pe ko ha tu'unga fakapolitikale kuo m lohi, kuo lahi 'a e vouti ia, *confidential* e *majority* ia. Ko e h e me'a 'oku manavasi'i ai ke to e hiki nimá kapau 'oku ma'u pe *number*? Ka 'i ai ha fonua pe ko ha Pule'anga kuo ma'u e fika 'o e p loti ka nau hanga 'o to e ue'i holo ko e fakatikitato ia. 'Ikai ai ha tau'at ina ha taha ke m nava ke 'i ai ha me'a ko e fifili 'i he 'uhinga'i, hano 'uhinga'i 'o e mafaf. 'A 'ene totonu fakaetangata kiate iá. Ko e losiká ia. Kuo ma'u e fiká

'Eiki Minisit Polisi: Sea ki'i fakatonutonu pe

Lord Tu'i' fitu: Ka 'oku feinga e Fika 4 ke hiki kotoa pe ke mahino, ko e h hono 'uhingá? He ko 'etau toutou p loti he Fale ni 'oku mou m lohi. H e me'a 'oku mou ilifia aí. Ko e 'uhinga ke 'ilo he kakai ko 'oku suingí, kae 'oatu kitu'a ke 'oua 'e to e fili mai? Sio ki he fakatu'ut maki 'a e ngaahi fo'i *scenario* ho'omou ng ué. Ko ia pe Sea.

M teni Tapueluelu: Sea, ki'i fakatonutonu pe 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele.

Taukave mahu'inga e ho'ata & tali ui ki he kakai

M teni Tapueluelu: Ko 'eku fakatonutonu atu pe pea 'oku ou to e fakam 1 pe au ki he 'Eiki N pele, fakam 1 pe 'i he 'ene fakahoko maf. Ko e 'uhinga e feinga ke fakapulipulí na'a hiki nima hake na'a 'asi ha ni'ihí 'e suingi. Sio kamata ke 'alu m m lie pe ke 'asi mai 'a e kanokato 'o

e laum lie na'e fatu 'aki e me'a ni. Ke pulia ha ni'ihī 'e fai ha suingi kae 'ikai ke 'ilo he kakaí. Ko e me'a 'oku mau feinga atu mautolu ki aí 'Eiki Sea, ko e kakano ia 'o e laum lie 'o e 'ata kitu'á mo e tali ui ki he kakaí. Me'apango p 'oku 'ikai ke tau kafa taha he me'a ko e tali ui ki he kakaí.

'o kemipeini kia nautolu, pal mesi kia nautolu, 'o 'a'ahi faka-Fale Alea kia nautolu, mai 'o fehu'i kita hoto 'apí ke te ongo'i 'a e me'a ko e tali ui ki he kakai voter 'o e fonua ni. Ko e 'uhinga ia 'o e feinga ko ke faka'asi 'a e ng ue 'oku mau fai 'i hení, kae 'oua 'e omai 'o fakapulipuli'i pea tau tala e me'a kehe ki he kakaí 'i tu'a kehe, pea mai ia ki heni, toki alealea fakapulipuli ia heni pea pulia ia. 'Oku 'ikai ke fiema'u ha founga ng ue peh heni Sea.

Lord Tu'i' fitu: Sea, ki'i fakatonutonu ki he Fakafofongá. 'Oku tau tatau kotoa pe he laó. Ko ho'o me'a ko ená, 'oku ke hanga 'o maumau'i 'a e tatau 'a e tokotaha kotoa pe ki he laó, 'i he malumalu ... tau l tukupau kotoa pe. Ka 'ikai l ke ha'amau tukupau e tafa'aki ko ení neongo 'oku 'ikai ke fili mautolu he kakaí te mau hopo 'i Fale hopo ai. Tatau pe ia mo ha taha ng ue fakapule'anga 'oku 'ikai totongi 'ene tukuhaú. Ko e h 'oku mou ho'ata ai kimoutolu ... F f kimautolu? F f e laó? Ko e h 'oku fakafaikehekehe'i ai kimautolu? Ko e Tonga pe kimautolu. Lea fakatonga lelei. Tau lotu pe ki he 'Otua 'e taha. Ko e ho'ata f ena? Ko e f e ... 'oku mou malanga maí?

'Eiki Minisita Polisi: Sea ke u ki'i tokoni atu mu'a

Sea K miti Kakato: K taki Minisit 'oku ki'i tuku 'eku tokangá ki h . Hou'eiki ko 'e ku ki'i kole atu Hou'eiki. Kapau 'oku 'ikai ke to e ai ha poini kehe ia, pea ke ... kuo 'osi mahino e ... 'a e ongo faha'í ia, pea mo e ngaahi fokotu'u kuo 'omaí. Ko 'etau to e 'alu eni ia ke tau to e faka ... homou me'a maí, hang 'oku ne to e langa'i 'e ia ha loto 'oku ... ka ko 'eku kole atú, ko e ... ka 'o kapau 'oku to e ai ha me'a fo'ou pea ke me'a mai. Pea kapau ko e me'a pe ia kuo 'osi mahino ki he motu'a ni ka tau hoko atu. Me'a mai e Hou'eiki Fika 1 Ha'apai.

'Eiki Minisit Lao: Ko e ki'i t naki faka'osí p ia, ko e 3 ia.

Sea K miti Kakato: Fika 1 'o Ha'apai.

Lord Tu'iha'angana: Sai pe Sea ke me'a mai.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe.

Taukave tui 'e fakahoko'aki pe founga ma'a tukupau ha Pal mia

Lord Tu'iha'angana: Sea, tokoni pe 'aku ki he feme'a'akí ko e 'uhinga 'i he 'ene a'u mai ko eni ki he me'a fekau'aki mo e suingi mo e h fua Sea. 'Ikai ke u tui au Sea 'oku fu'u peh fau 'a e Hou'eiki ko ení. *Vote of no confidence* fakamuimuí, Pule'anga fakamuimuí, na'e me'a 'aki he Pal mia m 1 l , pea 'oku ou tui ko e ma'a ia pea te ... hoto konis nisi mo e me'a k toa. Na'e ai e Minisit mahalo 'e 2 ko pe 3 'ikai ke u ma'u ki ai, na'e 'osi mahino pe 'e fai e fokotu'u ta'efalala'anga nau ongo'i 'oku nau kau mo nautolu ia he ongo'i 'oku nau... na'a nau h pe ki he 'ofisi e Pal miá mo 'enau tohi fakam l ki ai, mo 'enau tohi fakafisi 'o 'oange. Kuo u tui 'e peh pe me'a ni. 'E fai 'aki pe founga ma'a pea mo e ... he 'ikai ke fu'u ... kuo u tui 'e lava pe ia ke fai e h holo lavaki'i pe ko e h e fa'ahinga me'a peh , ka na'e ... kuo u tui au 'e 'ikai ke ai ha fu'u feinga ia ke suingi peh . Ka 'oku tatau ai pe ia pe 'oku fakapulipuli pe ko e h , he 'oku ou tui au

'e fai pe ia he loto ma'a. Hang ko mautolu ko eni kau N pelé. Pau ke mau loto taha ki ha fa'ahinga me'a pea kuo u tui au ki ha ... te u lea ma'a p au ia. 'A eni ko , ka ko e laum lie 'oku ou 'oatu he na'e peh , na'e 'osi hoko pe ia. Na'e 'osi lava pe kau Hou'eiki ia na'e 'i he Pule'angá pea na'e 'amanaki pe ke fai e me'á, nau 'alu ma'a pe nautolu ki he Pal miá fakahoko, fakam l e falala mai kia mautolu, ka 'oku mau ongo'i te mau kau mautolu he tafa'aki ko 'i he ta'efalala ki he Feitu'u na. Nau femahino'aki nau fakam l ka ko e me'á pe na'e 'osi me'a 'aki 'e he 'Eiki Pal miá pea nau tataú pea nau peh , 'Eiki Pal mia ko 'emau h atu pe 'amautolu ia he pea mau to e h mai. Pea 'ikai ke hoko ia, 'a ia ko e 'uhinga ia ...

<003>

Taimi: 2050-2100

Lord Tu'iha'angana: ...ki he feinga ia ko hang ko e ... ki he ngaahi me'a ko founa fakapolitikale. Ka ko u tokoni p au ki he me'a ki he suingi mo e h ko u tui 'ikai ke fu'u lavaki'i 'e ha taha ha taha. Ko e me'a p kuo pau ke tau ma'a ki loto.

Sea K miti Kakato: M l 'Eiki N pele. Me'a mai 'a e 'Eiki Minisit Lao.

'Eiki Minisit Lao: Ko e ki'i t naki pe eni ia na'a tokoni, 'ai l ua p . Hiki, 'osi, takai mai 'a e me'á 'o *drop*. Sai p ia. Hiki e fa'ahinga 'oku hikí, hiki ia. Hiki e me'a, 'oleva ke 'osi, toki takai mai leva e, 'oku ai e Fale Alea peh ia 'Eiki Sea. Takai mai leva e ia, 'atu e ki'i me'á, lau 'osi. Lau l ua pe.

Sea K miti Kakato: Fo'i me'a fo'ou eni 'oku me'a mai 'aki he 'Eiki Minisit . Ko 'ene fo'ou 'aupito ia. M l Hou'eiki mahalo kuo tau maau. Me'a mai Fakafofonga N pele Niuá, 'a e Kakai Niuá.

Fe'ao Vakata : Tapu pe mo e Feitu'u na Sea. Tapu atu ki he Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato Sea. Kae 'oatu p ha ki'i fakahoha'a ia 'a e le'o mei he ongo Niua. 'E Sea, na'e 'i ai p 'a e tui ia 'a e motu'a ni he fakahoha'a ko kimu'a Sea, ki he founa ko ke tatau ko e founa ki hono tukuhifo pe fokotu'u 'a e Pal mia ,mo e founa ko eni ki he *Vote of No Confidence* Sea. Pea ko e 'uhinga p ia 'eku fakahoha'a 'a'aku ia Sea. Mahalo ko e ngaahi fakamalanga Sea, kuo 'osi mahino p ia. Ka ko e tu'u ko 'e Sea ko ki he Vouti ko ia ko u tui Sea, na'e 'i ai 'a e fakamalanga 'a e Fakafofonga 'e taha ki mu'a atu 'i he taimi ko 'oku te h atu ai ki he lilo ko kita p mo e tokotaha aoniu 'oku fe'ilongaki ki he me'a ko ia. 'Oku 'osi fakam 'opo'opo mei ai Sea. 'Oku 'ikai ke u lave'i 'e au 'a e ngaahi founa ko 'a e ngaahi fonua kehe. 'A ia ko e founa 'e taha na'e me'a mai 'aki 'e he Fakafofonga N pele mei Ha'apai. Sea, ki he feme'a'aki 'oku 'i ai 'a e fakakaukau ko eni ki he suingi mo e ngaahi 'u me'a peh . Ko e motu'a ni Sea, ko u lave'i p 'e au 'oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni pea mo e ngaahi *code of ethics* mahalo mo e ngaahi me'a peh 'a e Kapineti. Pea 'oku mahu'inga leva ia 'oku faka'apa'apa'i 'aupito 'e he Hou'eiki Minisit koe'uhi... kuo u tui ko e 'uhinga ia na'e fakafisi ai 'a e Hou'eiki Minisit ko he kuohilí. Ko e 'uhinga ko e ngaahi tu'utu'uni ko ia tokua pe ko e ngaahi me'afua mo tataki na'e fakahoko ko ia, kae 'oua 'e fai ha lavaki.

Taukave ke fakapulipuli ki he malu e tokotaha M mipa

Sea, ko u tui 'oku 'ikai ko ha me'a 'oku sai Sea, ka 'oku mahu'inga 'aupito Sea, ke tu'uma'u 'ikai ha taha ia 'e falala mai kia kita, kapau 'oku te suingi ki h , 'alu ki h mo 'alu ki h . Ka ko e me'a 'e taha Sea, 'oku mahu'inga ki he motu'a ni ia ko e anga p 'a e faka'ali p 'a e taha p 'o e kaung faikava. Ko e 'osi pe ho'omou hikinima pea kapau 'oku fehalaaki ko ho'omou peh peh mai p kuo tau ha fo'i tolo ia 'a ha taha, t ko 'oku loto mamahi ia 'oku ne 'ilo'i na'a ke hiki ki h . Ko e fakakaukau ia Sea, 'i he *safety reasons* 'uhinga 'o e ...'A ia 'e Sea 'e ala hoko foki, ke malu'i 'a e M mipa 'e Sea. Ko 'eku fakahoha'a atu ko eni Sea, 'oku tatau p mo 'eku fakakaukau ko ki mu'a, 'e ala hoko p Sea. Ke malu'i 'a e m mipa na'a...t ko 'oku 'ikai ke fakakaukau ia ke fai ha'ane ki'i ngaue 'a'ana ia, pea ko 'ene h atu 'oku tali mai ha tokotaha ia 'i tu'a mo ha va'a palalafa 'o si'i lavea ai 'a e M mipa, h fanga p he fakatapu Sea. Ka ko e fakakaukau p ia Sea, 'oku tuku atu ka ko u poupu ki he founga ko ki hono 'ohake ko hang ko e me'a ko me'a 'a e Minisit Lao. Faka'amu ia na'e hikinima pea hikinima pea mo 'o hang pe ko e fakakaukau mo e faka'amu 'a e motu'a ni. 'Oku ou faka'amu au na'e fakapulipuli pe pea ... Ko e me'a p foki ko 'e Sea hang 'oku ngali ki'i mamafa ko e 'ai ko e fakapulipuli. Na'e 'i ai p 'a e polokalama 'e taha na'e ui ai kapau na'e fakafo'ituitui pea fakafo'ituitui p mo 'e Sea. Ka ko e anga p 'a e fakahoha'a Sea, ko e 'ohake pe 'a e ki'i poini ko ia Sea, ka 'oku ou tui ko e aofangatuku ia 'oku hang p ko e ola ko ena na'a tau toki sio ko ki ai 'anenaí Sea. Ka ko u fakam l atu Sea, he ma'u taimi.

Sea K miti Kakato: M l Fakafofonga! Me'a mai. Ko e me'a mai 'a e Minisit Fakalotofonua.

'Eiki Minisit Fakalotofonua: M l Sea. Tapu mo e Sea, pea ko u kole ke u h fanga he ngaahi tala fakatapu kakato 'o e fakataha 'eiki ni. Sea, 'oku 'i ai 'a e lea ia mei he Fatafata M fana 'i he taimi 'oku huni ai 'a e lolo, pea 'oku fisi hina 'a e peau, pea 'oku tokalelei. Ko 'eku lave'i kuo tokalelei p 'a e ngaahi tuliki ia, ngaahi 'uhinga 'osi maau ia. Fokotu'u atu au Sea, ke tau p loti.

Sea K miti Kakato: Fokotu'u mai eni ke p loti. Me'a mai koe Hou'eiki N pele 'Eua.

Taukave totonu ke ngaue'aki e fili p loti la'ipepa

Lord Nuku: Sea, ko 'eku fakahoha'a atu p au ia koe'uhí ko e fakatatau ki he 'eku tui mo e tau'at ina ke fakahoko atu ki he Feitu'u na fekau'aki pea mo e me'a 'oku 'i mu'a 'ia te au. 'Eiki Sea, ko u fokoutua pe Sea, pea ko u fanongo ki he ngaahi feme'a'aki 'o taukave'i 'o e hiki nima koe'uhí ko e tau'at ina ke sio ko e h hoto tangata pea mo hoto ... h e fa'ahinga founga. Ko 'eku fakalea 'aku ko ki he founga p loti, 'oku hala hono fakalea ko ko e founga p loti fakapulipuli. Ko e founga p loti ko e hiki ho nima pe ko e la'ipepa fakamo'oni ai 'a e anga ho'o tuí. Pea ko e me'a ia ko 'oku ou tui au ko ... ko 'eku tuí Sea 'oku tau'at ina ange ke u tohi'i atu 'a 'eku anga 'eku filí pea tuku atu pea lau. 'Ikai ke to e fakaanga'i au 'e ha taha pea 'ikai ke to e sio mai ha taha pe ko e h ... tau'at ina 'eku l 'eku la'ipepá ki h , pea 'osi ko ia pea 'ave ia he tokotaha ko 'o lau pea 'osi ko iá pea fakahoko mai ia. Ko e me'a ia 'oku ou tui ki ai ko e fo'i tau'at ina ko iá,

‘oku ou tui ke tau fakamo‘oni la‘ipepa he ko e founga ia ko ‘o e fili p loti ko ía. ‘Oku ‘ikai ko e fakapulipuli, ko e me‘a ko ‘oku ‘i ho lotó ko e me‘a ia ‘oku ke tohi‘í.

‘Eiki Sea, ko ‘etau fanongo ki he feme‘a‘aki he poo ni, ‘oku ou tui ki he me‘a ko eni. Na‘e ‘i ai ‘a e tala fakat t ‘a Sis na‘e peh . ‘Ai ‘a e foaki ho nima ko ke ‘oua ‘e ‘ilo ‘e ho nima ko . Mahu‘inga ange ‘a e peni kapa ‘i he sio mai ko ‘a e fu‘u tokolahi. Ko e loto tau‘at ina, ko e me‘á ia, hikinima ka ko e ‘uhinga ‘eku ‘oatu Sea, he koe‘uhí neongo ‘etau fakamatala mo e lao mo e h , mo e h , ko hotau akonaki ‘oku tu‘u ia ‘i he tohi matolú, Kolosí. Pea ko e ‘uhinga ia ‘eku tu‘u ‘a‘aku ‘o pou pou atu ki ai. Tau‘at ina ange ho‘o foaki mo ho‘o hiki ko ho‘o me‘á koe‘uhí ko ho loto mo‘oní ia, ‘ikai ke fai ki ha sio ‘a ha kakai.

Lord Tu‘iha‘angana: Sea, kole pe mu‘a pe ‘e lava ke u lava ‘o fai e ki‘i tokoni atu ki he ‘Eiki N pele.

Sea Komiti Kakato: Me‘a mai.

Lord Tu‘iha‘angana: Tapu mo e Sea, mo‘oni pou pou pe au ki he tui ‘a e ‘Eiki N pele mo ‘ene tau‘at ina ange hono tohi‘i ko ‘a e la‘ipepa. Ka ko e Fale ni, me‘a ‘a e Hou‘eiki ‘a e Fale ko eni. Fakat t ‘aki pe ‘a e fili Pal mia na‘e toki ‘osi. Ongó tangata taukei ‘i he mala‘e politiki, ‘Eiki Pal mia ‘o e ‘aho ni tapu mo ia mo e Fakafofonga Fika 15. Na‘a tau p loti taki taha hiki, kau ka ‘eke ki he Pal mia, pe lau‘i mai ange ‘a e toko 14 ko ena na‘e fili fakamuimui mau ‘osi ma‘u lelei ‘osi mea‘i lelei p ‘e ia, ka ‘eke ki he fika 15 ‘a e toko 12 na‘e fili ‘osi mea‘i lelei pe ‘e ia. Pea neongo pe ia pe ‘e tohi pe ... ka ko ‘etau ki‘i fika ‘atautolu ‘i Fale ni ‘osi mea‘i pe he Hou‘eiki M mipá ia ‘a e fili ‘a e ... ka ‘oku ou pou pou au ki he me‘a ‘a e ‘Eiki N pelé ongo‘i tau‘at ina ange pe ia he me‘á, ka ‘oku ‘osi ... ‘ikai ha me‘a ia ‘e puli. M 1 .

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Nuku: Ko ia Sea. Ko ‘eku faka‘osi atu pe ia ‘a‘aku ia.

Sea K miti Kakato: Me‘a mai.

Lord Nuku: Ko au pe mo , ko ‘eku tau‘at iná ia. Tuku ‘a e sio ia ‘a e kakaí, pe ko e ‘ai mai e ... ‘ikai. Ka ko e akonaki ...

<004>

Taimi 2100-2110

Lord Nuku: ...me‘a ko ‘ouk ‘i heni ko e fu‘u kolosi ko fai‘aki ‘a e loto ma‘a. Pea kapau ‘e hang ko e me‘a ko eni ko na‘e fokotu‘u mai ‘e he ‘Eiki Minisit Lao ke lava l ua, pou pou, tau‘at ina, hiki koe h tohi‘i atu , ‘osi ko ia t naki pea lau mai p ko e me‘a p ‘e taha ‘oku tau iku ki ai. K ko e me‘a ko ko e fo‘i *principle* ko ‘oku ou tui ko ki ai, faitotonu pea m ‘oni‘oni, tuku ‘a e sio ia ‘a e kakai, ‘osi talamai ‘e he tohi ia ‘oku hala ia. K ko e ‘uhinga ia ko ‘oku ou fokotu‘u atu ‘e au ia kapau te tau tali ke ng ue‘aki ‘a e la‘ipepa ko e founga p loti ia ‘e taha. ‘A eni ko ‘oku fakalea ‘e he tohi ko e p loti fakapulipuli, ko ho‘o tohi‘i ho hingoa pea lau pea fakahoko mai.

Ko e fakahoko atu p 'e au 'eku tui ko e p loti ia Sea 'oku ou tui ange au ia ke tau felotoi, hang ko e fa'a me'a 'oku fa'a 'omai mei Taumu'a mei h , tau felotoi p ko e h 'a e founa te tau fai, kapau 'e fai 'a e p loti fai ai p hotau vahevahe'i, na'e feinga atu foki 'anenai ke 'ave ki he K miti Lao koe'uhi ke fai hotau fakalelei'i ke tau taha p . Kapau ko ena kuo fokotu'u mai mei h taki taha 'alu p hono hala ko e me'a p ia 'e pule p loti ia ho Fale ko e founa ia k ko e 'oatu p 'e au 'eku tui mo e founa na'a ku fakakaukau ki ai Sea, m l 'aupito.

Taukave 'oku fili la'ipepa e fili ofisakolo & pule fakavahe

Fe'ao Vakata : M l Sea, tapu p pea mo e ...tapu p mo e Feitu'u na, tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Sea 'ikai ke u fakal loa Sea, ko 'eku 'oatu p 'e au ko e manatu ko e taimi ko 'etau fili Fale Alea ko e fili 'ofisakolo, fili pule fakavahe, ko e ngaahi p loti ko ia Sea 'oku fai la'i pepa p , hang p ko e ngaahi ...'Eiki Sea 'oku ou tui p mahalo 'e lava p ke fakafekau'aki p pea mo e ng ue ko eni 'oku 'amanaki ke tau fai Sea. M l Sea.

Sea K miti Kakato: Mate maika

Lord Tu'iha'angana: K taki p ko 'eku tokoni atu p ki he hota fakaha'apai ke tonu 'etau ...'uhinga ke mahino p , fanga ki'i me'a iiki p k 'oku pau p ia ke l kooti mo e p loti. Kuo pekia 'a e kupu 3 ia, pea 'oku ou tui te ke me'a mai ko e 'uhinga he ko e Hou'eiki 'alu hake leva 'a e 4 'o 3, pea mo toki fakalea mai leva 'a e fokotu'u, ko e to'o 'a e fakapulipulí kae 'ai ko e hikinima. Ko e tokoni p Sea ki he Feitu'u na, m l .

P loti'i 'o tali fokotu'u ke to'o paloti fakapulipuli ó fetongi'aki hikinima

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku loto ke to'o 'a e fakapulipuli kae fetongi 'aki 'a e hikinima, pea 'ohake leva 'a e fika 4 ki he fika 3 he 'oku 'osi fakapekia ia, fai'aki'a e hiki ho nima, holo koe ki ai.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, 'Akosita Lavulavu, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue fakalotofonua, 'Eiki Minisit 'o e Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga, Sea loto ki ai 'a e toko hongofulu.

Sea K miti Kakato: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai fakah mai.

Kalake T pile: Sea 'ikai ke loto ki ai 'a Samiu Vaipulu, Fe'ao Vakata , 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki N pele Nuku, 'Eiki N pele Vaea, 'Eiki N pele Tu'i' fitu, 'Eiki N pele Tu'ivakan . 'Ikai ke loto ki ai 'a e toko hongofulu.

Sea K miti Kakato: Kuo m hanga 'etau p loti, pea kuo 'omai ki he motu'a ni ke ne fakah ...

Lord Nuku: Ki'i kole atu ki'i toloi ki 'auhu he kuo 'osi mahino p ho'o p loti 'au ia, ki'i toloi atu ki h ke mau ki'i fiem lie. Ki'i toloi atu.

Sea K miti Kakato: Na'e mei kehe 'eku fakah loto k kuo fakam lohi'i au 'e he Hou'eiki, ko hoku loto ke to'o 'a e fakapulipuli kae t naki mai 'a e hikinima, m l , Tau hoko atu.

Alea'i e Tu'utu'uni 21

'A ia ko 'etau hoko hifo ki he 13, ko ia kalake? 'Osi tali mo e t pile. Ko e t pile 6 mo e 7 kuo tau 'osi tali fakataha ia 'i he'etau fokotu'u fanongonongo. K tau 'unu ki he fika 13. Me'a mai h taha kapau 'oku hala 'a e me'a 'oku ou fakahoha'a atu ai, 13 Tu'utu'uni 21. Mou 'osi me'a p ki ai Hou'eiki, k 'ou 'i ai h taha 'oku me'a mai ki he'etau kupu 13, tu'utu'uni 21 pea me'a mai.

(fokotu'u atu)

Sea K miti Kakato: I ai h poupou? (ne poupou) Kalake, 'ikai ke 'i ai hano liliu te tau ...

M teni Tapueluelu: Kupu fiha ko Sea ...

Sea K miti Kakato: 13, Tu'utu'uni 21, 'a ia 'oku 'ikai h liliu ia ko e hoko atu p he tu'unga lolotonga.

M teni Tapueluelu: Fokotu'u atu p Sea.

Sea K miti Kakato: 13, 21 ko e lea faka'ofisiale ke ng ue 'aki 'i he Fale Alea ko e lea fakatonga. 'A ia ko e 21 ia.

Lord Tu'iha'angana: Ko e 13 p Sea ke ...

Sea K miti Kakato: Ko e 13 ia.

Lord Tu'iha'angana: Ko ia ko e fakangofua ko ke ...ke to'o mai 'a e N pele Niua he ko 'ene fokotu'u p ko e h 'a 'ene 'uhinga ki ai, 'a ia ko e N pele Niua ke fakam 'ala'ala mai 'ene fokotu'u.

Sea K miti Kakato: 'A ia 'oku tu'u p ia 'i he tu'u lolotonga .

Lord Tu'iha'angana: M l .

Alea'i Tu'utu'uni 38

Sea K miti Kakato: 14, tu'utuuni 38, taimi fakangatangata ki he femne'a'aki. 'A ia ko e holo mei he 20 miniti 'e 20 ki he miniti 'e 10. Me'a mai koe 'a e Fakafofonga Niua.

T naki ke laka hake he miniti 20 l pooti 'a'ahi faka-Fale Alea

Fe'ao Vakata : Fakam l atu 'Eiki Sea, tapu p ki he Feitu'u na Sea, tapu mo e Hou'eiki M mipa 'o e K miti Kakato. Sea 'ikai ke u lave'i p 'e to e 'i ai h taimi 'e faka'at ai 'oku mea'i p 'e he Feitu'u na Sea 'oku 'ikai ke u fa'a malanga l loa au ia 'oku fa'a t taaitaha ke a'u ia 'o miniti 'e nima, hongofulu. K ko e taimi ko eni ko lipooti ko 'a'ahi faka-Fale Alea 'oku ou lave'i p 'oku fa'a 'ova p ..fa'a a'u p 'o 'ova hake 'i he uanoa 'a e fa'a fakahoha'a ai 'a e motu'a ni ia pea 'oku ou tui p 'e tatau p mo e Hou'eiki M mipa Sea. K 'oku ou...p 'e lava 'o 'i ai ha ki'i t naki

atu ki he ngaahi ‘a’ahi faka-Fale Alea ‘a e l pooti ko ia he ‘oku ou lave’i p Sea ‘oku fa’a ki’i l loa ‘a e fa’a fakahoha’a ‘a e motu’a ni, pea peh ki he hou’eiki m mipa foki, m l Sea.

Sea K miti Kakato: ‘A ia ko e me’a ia ‘oku fiema’u ke t naki, ‘a ia ‘oku ‘osi mahino p foki ko e Minisit Pa’anga ia ‘oku ‘i he’ene fakamatala mo e patiseti ‘oku ‘at p k ko e to e t naki mai eni ki he ‘a’ahi faka-Fale Alea, ‘a’ahi faka-Fale Alea p ko e l pooti ...

Fe’ao Vakata : Ko ia Sea ki he ngaahi l pooti ko ‘o e ngaahi ‘a’ahi faka-Fale Alea.

Sea K miti Kakato: Ko ia, hang ‘oku ‘at p ia. Ko e t naki mai ia, k ‘oku ‘ikai ke to e ‘i ai ha to e feme’a’aki ai pea ...

Lord Nuku: Sea ko e tokoni atu p ‘Eiki Sea koe’uhí ‘oku ‘ikai ko e ...’oku ‘i ai ‘a e ngaahi fakamafai ia ‘oku ne faka’at hang ko ia na’a ke me’a mai ki ai ki he ‘Eiki Minisit Pa’anga hang ko e ngaahi ‘a’ahi Fale Alea, ‘oku lahi p ngaahi me’a ia hang ko eni ko e patiseti, ko e ngaahi fatongia ko ko ki he kakai ‘o e fonua Sea, ‘oku ou tui au ‘oku tonu p ke ‘oange ha faingam lie. Pea kapau ‘e tuku atu ki he Sea ke ne to e hanga ‘o fakal loa p ko e fokotu’u atu mei he M mipa he na’e anga peh ki mu’a ‘Eiki Sea, ko e ‘osi ko taimi pea to e kole p ki he Sea ke to e tuku mai h taimi pea ‘oku ne faka’at . K ‘oku ‘ikai foki ke ‘i ai h me’a peh ia ‘e tuku mai. Ko e me’a ko heni ia ko e holo mei he 20 ki he 10 ...

<005>

Taimi: 2110-2120

Lord Nuku : ... pea ke mea’i pe, ko e taimi ko ‘oku lahi ai e tokoni ia mo e me’á, pea ‘e ala ‘osi ai p e taimí ia. Ka ko e anga p , koe’uhí ko e fatongia ia ‘oku lahi, hono faí, tautautefito ki he ngaahi me’a ko fekau’aki mo e kakai ko e fonuá. He ‘oku pau ke feinga’i ke malanga’i. Mahino e ngaahi me’a ia ko eni ko ‘oku ‘uhinga mai ke tau to’o, ngaahi me’a mo’oni p , mo e ngaahi mo’oni’i me’a. Ka ‘oku ou ‘oatu p ‘e au ia ki he Falé, ko ‘eku kole p ‘a’aku ia pe ‘e lava p , he ‘oku tu’utu’uni p e Seá ia. Ka ‘oku ‘ikai ke mahino kiate au, pe ‘oku fo’i e kau M mipa he ngaahi kau malanga e ni’ihi. Ka ko e anga p e tokoni atu. Ko e fatongiá ‘oku lahi, ke fakamahino ki he kakai e fonuá. M l .

Sea K miti Kakato : M l . Ko e ‘uhinga p na’e fai ai e lilii ko ení. Mou me’a hifo p ki he tu’utu’uní, ke vahevahe ‘a e faingam lie ki he kau M mipa kehé. ‘A ia ko e ‘uhingá ia. Ka ‘oku ou pou pou au ki he me’a ko na’e me’a mai ki ai e Hou’eiki M mipa ‘o Niuá, ke faka’asi p , ‘a e fo’i fiema’u ko iá. Tali e kupu 14, Tu’utu’uni 38, mo hono ngaahi fakatonutonu, ‘oku ou tui ‘e kau p ai. ‘E 15, me’a mai.

S miu Vaipulu : Ko e 38.(1) ena ‘oku holoki ko ki he miniti e 10. ‘I he 38(2) ko ‘o e Tohi Tu’utu’uní, ‘oku ‘asi ai, ‘Eiki Sea. “Neongo ‘a e fakangata taimi ‘oku ‘asi ‘i ‘olungá, ‘e ‘at ki he ‘Eiki Sea, pe Sea ‘o e K miti Kakató, ke ne fakangofua ke ta’efakangtangata e taimí.” ‘A ‘oku ‘i ai e mo e ‘ me’a.

.. fokotu’u atu

Sea K miti Kakato : Fokotu’u mai eni. Fiem lie pe ki ai ‘e Hou’eiki Niuá? Ki he me’a na’e fokotu’u maí. Sai, ‘oku tau tali. Me’a mai koe, N pele Fika 1.

Fokotu’u ngali sai ke tuku pe fakamalanga ke miniti ‘e 20

Lord Vaea : Sea, ko e ‘ai eni ia ki he malangá ke fakanounou p ke miniti e 10. Pea ka ai ha hulu ai, ko e me’a fa’iteliha p ia ‘a e Seá. Ka ko e lolotonga ni foki ia ‘oku ‘i he Seá p ia, kapau ‘e hulu hake ‘i he miniti e 20. Ka ‘oku si’isi’i foki ke ‘i ai ha malanga ia ‘e a’u ‘o miniti e 20. Ka ko ‘eku ‘uhinga p ‘aku ia, ko hono holoki ko ‘o miniti e 20, k taki, miniti ‘e 10, ‘oku to e hang ha mala’e vakapuna ho’o t pile, ha’ane tau atu, tau mai, tau atu, tau mai. Ka ‘oku ngali sai p hono tuku ‘o’ona he 20, pea toki fa’iteliha p e Feitu’ una ia, hono fohe ‘oku si’isi’i ke ‘ai, tukukehe e Hou’eiki N pele ia ko ‘oku mahino p honau taimi t pilé. Ka ko hono holokí, ko e faka’amú foki ia Sea, ke teuteu’i e ngaahi me’a ke fai’aki e feme’a’akí. Ka ko e lahi taha foki ia he ngaahi feme’a’akí, fakahoko p he taimi ko iá. Ko e tuku mai ko ‘o miniti e 10, ‘e to e femo’uekina ange ai e Feitu’u na ia hono t naki ‘a e ngaahi ng ue. M l Sea.

Sea K miti Kakato : Me’a mai Fika 4.

M teni Tapueluelu : Tapu mo e ‘Eiki Sea e K miti Kakató, pea peh ki he Hou’eiki M mipá. ‘Eiki Sea, ‘oku ou fokoutua p ki ‘olunga ke poupou. Ko e me’a ko ena na’e ‘uhinga mai ki ai ‘a e Fakafofonga ko ‘o Niuá, pea mo e ‘Eiki N pele ko eni ko ‘o Tongatapú, Sea, ‘oku ‘i ai e poini ai, ko hono ‘uhingá ‘e ‘i ai p e taimi te te ki’i fakamalanga ‘o l loa atu, tautautefito ki he me’a ko na’e me’a ki ai ‘a e Fakafofonga Niuá, ko ‘ete fakahoko atu ‘ete l pooti ko mei he ‘A’ahi Faka-V hengá. ‘E ki’i l loa ia. Taha ia. Uá,

Fokotu’u ke ‘ai ha kupu C

S miu Vaipulu : Ki’i tokoni p , Sea. Kapau ‘e peh pea fakah p ha kupu C.

M teni Tapueluelu : Ko ia ko e ‘ai eni ke u fakahoko atu, Sea, he ko e kupu ko eni na’e me’a mai ki ai ‘a e Sea ko eni e K mití. Neongo ‘a e fakangata taimi ‘oku h ‘i ‘olunga. ‘E ‘at ki he ‘Eiki Sea, pe Sea ‘o e K miti Kakato, ke ne fakangofua ta’efakangatangata ha taimi ki he (1) Minisit Pa’anga, (2) Ha M mipa te ne fakah mai p ha’ane Lao Fakaangaanga. Pea ngata ia ai. ‘Oku ‘ikai ke kau ai e taimi ko ‘oku ‘uhinga mai ai e Fakafofonga Niuá, ko ‘ete ‘omai ko ‘ete l pooti mei hoto v hengá. Mea’i p ‘e he Feitu’una, ‘Eiki Sea, ‘oku kehe e taimi ni, ‘oku ‘ tita’i e pa’anga v henga. Pea ‘e ki’i kehe e l pootí. Pau ke ‘ai ia ke tonu, pea mahino. Ko e ‘uhinga ia ko Sea ‘a e kolé.

Fokotu’u ke fakangatangata e tokoni ki he miniti p ‘e 1

Pea ‘oku ou poupou atu p , Sea, kapau ‘e ngata, tau peh tuku p he miniti ‘e 20, kae fakamamafa’i, ‘Eiki Sea, ‘a e me’a ko na’e t naki hake. Ke fakangatangata ‘aupito ‘a e taimi fakatonutonú, ke miniti p e 1. He ko e taimi ia ko ‘oku fa’a ‘ova ai ko ‘o l loa ‘a e fakamalangá, ko e ngaahi ‘ tokoní, ke tokanga’i mu’a e ngaahi ‘ tokoní, pea mo e ngaahi fakatonutonú. ‘Ai p ke miniti p ‘e 1. ‘a ena ‘oku hoko hifo ia he peesi 5, ‘Eiki Sea, ko e fo’i ‘aitemi tatau p . Fo’i ‘aitemi tatau p , ‘Eiki Sea, ka ‘oku peh ai ke fakangatangata p ‘o taki miniti p ‘e 1. Kapau ‘e lava ‘o fakapapau’i ia, ‘oku ou tui p mahalo ‘e fe’unga p e miniti ‘e 20. M l Sea.

Fokotu’u ke liliu e kupu ‘oku fakapilit nia ke f aka-Tonga

Fe’ao Vakati : Sea, fakam l atu p mu’a, pea tapu mo e Feitu’u na, pea tapu mo e Hou’eiki M mipa e K miti Kakat6, Sea. Mahalo ko e tefito ena ‘a e fakakaukau, Sea. Ke t naki mu’a ki he l pooti ‘a e ngaahi faka-Fale Alea, Sea. Ko e ki’i me’a p ‘e taha ‘oku ou fakatokanga’i, p ‘e ala tokoni p , Sea. Hang ko hono fakakupu 2, A,B,C. ‘E lava ‘o liliu ke A,E,F,H., ke faka-Tonga. Anga p e fakakaukau, Sea. M l .

Sea K miti Kakato : M l . Me’a mai, Vava’u 15.

S miu Vaipulu : Ko e me’a ko eni ‘oku ‘asi ko eni ‘i he’etau Tu’utu’uni, ‘oku ‘asi p ia ‘i he’etau ‘ Lao. ‘A e A,B,C, ‘a ia ko e feinga p ke na tatau p , Sea, mo e anga ko ‘etau La6. Pea kuo ‘osi ng ue’aki p pea tali ‘e he Fale ni.

Sea K miti Kakato : Mahalo na’e ‘i ai e kupu na’a tau fakapaasi h , ke ng ue’aki p e lea faka-Tonga.

S miu Vaipulu : ‘Io, ka ko e founa p ‘oku lava p ‘a e tefito’i Lao ia ‘o ng ue’aki ‘a e founa ko ena.

Sea K miti Kakato : M l . ‘Eiki Tokoni Pal mia.

Poupou ke holoki ‘o miniti 10 fakamalanga & miniti ‘e 1 e tokoni

‘Eiki Tokoni Pal mia : Tapu mo e Feitu’u na, Sea. Tapu mo e Hou’eiki M mipa ‘o e K miti Kakat6. Poupou atu au ki he liliu ko eni, ‘Eiki Sea. Holo hifo ‘o miniti e 10. Tonu ke mateuteu e Fakafofonga ia he’ene me’a mai ki hení, ko e h ‘ene me’a ‘e me’a’aki. Holoki pea mo e fakahoha’a ke miniti e 1. ‘Oku ou poupou atu ke t naki ko eni e kupu C, ke kau ai ko eni ‘a e exemption, pa’anga, Lao Fakaangaanga, pea mo e l pooti mai ko eni ‘a e ‘a’ahi ‘a e kau Fakafofonga, ‘Eiki Sea. Pea ‘oku ou fokotu’u atu ai p , Sea.

Sea K miti Kakato : Fokotu’u mai eni, pea mo hono poupou. Kalake. Hou’eiki, ko kimoutolu ‘oku loto ke tau tali e Tu’utu’uni 38, Fika 14 pea mo hono ngaahi fakatonutonu, pea mou k taki ‘o hiki hake homou nimá ki ‘olunga.

P loti’i ‘o tali Tu’utu’uni 38 mo hono ngaahi fakatonutonu

Kalake T pile : Sea, loto ki ai a M teni Tapueluelu, Samiu K. Vaipulu, ‘Akosita Lavulavu, S sefo Fe’aomoeata Vakati , ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua. ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata, ‘Eiki Minisit Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisit Ngoue, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘Eiki Minisit Pa’anga, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi ‘a e Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’ateiho, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana, ‘Eiki N pele Nuku, Sea ‘oku loto ki ai e toko 17.

Sea K miti Kakato : M l . Ka ‘oku ‘i ai ha ta’eloto pea fakah mai.

Kalake T pile : ‘Ikai ha fakah loto ki ai.

Alea'i Tu'utu'uni fika 42 & p loti'i 'o tali

Sea K miti Kakato : M 1 Hou'eiki. Ko e Tohi Tu'utu'uni Fika 42. Ngofua ke fakahoha'asi. Fika 15. Fokotu'u mai. 'I ai ha poupou. Tau tali ia. 'A ia ko e kongā ko 'oku 'omai. Tali ke tamate'i 'a e fakalea. Ko ia? Faka-Pilit nia lolotongá, kae fakapaasi mo e faka-Tonga 'o hang ko 'ene 'asi 'i hení. Pe hang ko 'ene h 'i hení. Kalake. . Ko ia 'oku loto ke tau tali e tu'utu'uni Fika 42. Hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile : Sea, loto ki ai a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita H. Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakā . 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua. 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi & Takimamata. 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit ki he Ngaahi Kautaha Pisinisi 'a e Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana. Sea 'oku loto ki ai e toko 16...

<006>

Taimi: 2120-2130

Kalake T pile: 16.

Sea K miti Kakato: M 1 , 'i ai ha ta'eloto, fakah mai.

Kalake T pile: 'Oku 'ikai ha fakah loto ki ai.

Alea'i Tu'utu'uni fika 43 & p loti'i 'o tali mo hono ngaahi fakatonutonu

Sea K miti Kakato: M 1 . Fika 16 - Tu'utu'uni 43. K taki Hou'eiki 'i he fika 16 p palakalafi (c)('ikai ke ongo).. 'oku mou me'a ki ai Hou'eiki? Ko e fakatonutonu p ia, 'oku 'oatu hení. Kalake. Ko kimoutolu 'oku mou loto ke tau tali e Tu'utu'uni 43 fika 16 mo hono fakatonutonú , fakah 'aki ia 'a e hiki homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakā , 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'iha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'iha'angana, 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 16.

Sea K miti Kakato: M 1 , 'oku 'i ai ha ta'eloto fakah mai.

Kalake T pile: 'Ikai ha fakah loto ki ai 'Eiki Sea.

Alea'i Tu'utu'uni 49

Sea K miti Kakato: M 1 Hou'eiki tau hoko atu ki he fika 17 Tu'utu'uni 49. Maumau'i 'a e ngaahi Tu'utu'uni 'a e Falé. Fokotu'u mai, 'oku 'i ai ha poupou? (*Ne poupou*) Kalake.

Lord Vaea: Sea, ko e ‘uhingá he ‘oku to’o p ‘a e tu’o 2 ia kae ‘ai ke tu’o 1 p Sea, ‘a e fo’i *warning* pea mo ‘ene hokó pea ‘akahi ia kitu’a? Ko ia ko Sea?

’Eiki Tokoni Pal mia: Ko e fakama’ala’ala p Sea. ‘A ia ko e tu’o 1 p , ko e ‘ikai p , ‘ai atu ‘a e hingoá, ko ‘ene ‘ikai p pea tautea’i leva. Ko ia Sea? ‘Osi ko ia hono ui ‘a e hingoá, hang ko e Tu’utu’uni. ‘E ia ko e ui tu’o 1 p hono ‘ai mai ‘e he Fakafofongá, ‘ai mai hono hingoá, ko ‘ene ‘ikai p ai pea tautea’i. Ko ia?

Sea K miti Kakato: Ko ia.

’Eiki Tokoni Pal mia: Fokotu’u atu ai p .

Sea K miti Kakato: Kupu 49 ?

Lord Vaea: Sea, ‘a ia ko ho’o me’a? Tangutu ki lalo. ‘A ia ko ho’o peh atu, tu’a, ko ‘ene ‘osí ia Sea.

Sea K miti Kakato: ‘Ikai. ‘E to e ui hono hingoa. Me’a mai Pal mia.

Lord Vaea: Ui tu’o 2 ?

’Eiki Pal mia: Sea,

Sea K miti Kakato: ‘Eiki Pal mia.

’Eiki Pal mia: Tapu atu ki he Feitu’u na. ‘Oku ou pou pou ‘e au ‘a e me’á ka ‘oku ou ‘ofeina ‘e au koe, ‘oku ou ‘ofeina ‘e au koe ‘e ‘ikai te ke fai koe ki ai. ‘E tu’o 3, tu’o 4, ka ‘ikai ‘oku ou fokotu’u atu p ‘e au ia, ka ‘oku ou faka’amu p te ke tauhi ‘a e me’a ko ia.

P loti’i ‘o tali Tu’utu’uni 49

Sea K miti Kakato: M 1 . Ko ia ‘oku loto ke tau tali ‘a e fika 17 Tu’utu’uni 49, k taki ‘o fakah ‘aki ia ‘a e hiki homou nimá ki ‘olunga.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a S miu Kuita Vaipulu, ‘Akosita Havili Lavulavu, M teni Tapueluelu, S sefo Fe’aomoeata Vakata, ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, ‘Eiki Minisit Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisit Ngoue, ‘Eiki Pal mia, ‘Eiki Tokoni Pal mia, ‘Eiki Minisit Pa’anga, ‘Eiki Minisit Lao, ‘Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule’anga, ‘Eiki N pele Fusitu’a, ‘Eiki N pele Tu’iha’ateiho, ‘Eiki N pele Tu’iha’angana. ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a e toko 16.

Sea K miti Kakato: Ka ‘oku ‘i ai ha ta’eloto fakah mai mo ia.

Kalake T pile: ‘Eiki Sea ‘ikai ha fakah loto ki ai.

Alea’i pea p loti’i ‘o tali Tu’utu’uni 60

Sea K miti Kakato: Fika 18, Tu'utu'uni 60 – Totonu ke lea ki ha me'a 'oku 'ikai fekau'aki..(*fokotu'u atu*) 'Oku 'i ai ha pou pou ? (*Ne pou pou*) Kalake. Ko ia 'oku loto ke tau tali 'a e Fika 18 Tu'utu'uni 60 pea fakah 'aki ia 'a e hiki hake homou nima ki 'olunga.

Kalake T pile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a M teni Tapueluelu, S miu Kuita Vaipulu, 'Akosita Havili Lavulavu, S sefo Fe'aomoeata Vakata, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Fakalotofonua, 'Eiki Minisit Ngaahi Ng ue Lalahi, 'Eiki Minisit Fefakatau'aki, 'Eiki Minisit Ngoue, 'Eiki Pal mia, 'Eiki Tokoni Pal mia, 'Eiki Minisit Pa'anga, 'Eiki Minisit Lao, 'Eiki Minisit Ngaahi Kautaha Pisinisi Pule'anga, 'Eiki N pele Fusitu'a, 'Eiki N pele Tu'ha'ateiho, 'Eiki N pele Tu'ha'angana. 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e toko 16.

Sea K miti Kakato: 'I ai ha ta'eloto, fakah mai ia.

Kalake T pile: 'Ikai ha fakah loto ki ai.

Alea'i Tu'utu'uni 61

Sea K miti Kakato: M 1 . Fika 19 Tu'utu'uni 61. Kaunga fakapa'anga p kaunga kehe fakafo'ituitui. Fokotu'u mai, 'oku 'i ai ha pou pou (*ne pou pou*) Kalake. Tu'u p ia he tu'unga lolotongá k taki. Kalake.

'Eiki Tokoni Pal mia: Sea peh 'e au 'oku t naki atu 'a e 63(2) ..

Sea K miti Kakato: 'A e 63?

'Eiki Tokoni Pal mia: 60

Sea K miti Kakato: Ko e 19 p .

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e 18 ia ke tamate'i 'a e palakalafi ko ená Sea.

Sea K miti Kakato: 19 – Tu'utu'uni 61. 'Osi tali ia. 20 Tu'utu'uni 63. 'I ai ha pou pou.

M teni Tapueluelu: Ki'i kole p Sea ki he Sea ko eni 'o e K miti Kakató, ke ki'i fakama'ala'ala mai angé 'a e 'uhinga 'o e fo'i fokotu'u fo'ou ko eni. Kapau 'oku tonu 'a e pui puitu'a ki ai 'Eiki Sea.

Sea K miti Kakato: Vava'u 15. Fiema'u ha fakama'ala'ala ki he 63 , 20.

Taumu'a e Tu'utu'uni 63 ko e me'a fekau'aki mo e pa'anga folau

S miu Vaipulu: Ko e palopalema ko ia 'oku fa'a hoko hení Sea, ko e taimi ko 'oku 'ai ai ha me'a 'a e kau M mipá 'oku 'ave ki Fale Pa'anga. 'Oku fiema'u mai ia ke mahino p na'e hikinima'i p 'ikai. 'A ia ko e 'uhinga ia 'oku t naki mai ai 'a e kupu ko eni. 'Oku nau fiema'u 'e nautolu ke fakapapau'i ange 'a e Tu'utu'uni.

Sea K miti Kakato: M 1 .

Lord Tu'iha'angana: Sea k taki ko e fehu'i. Hang ko e h ?

S miu Vaipulu: 'Oku 'i ai 'a e taimi 'e taha ia 'oku 'i ai 'a e folau, 'oku fiema'u ia mei Fale Pa'anga ke 'oange 'a e Minití na'e p loti'i. Ka 'oku tau felotoi p foki tautolu ia, 'osi ko ia pea 'ave, pea lava leva ia peh 'e he Falé kuo tali. 'A ia ko e 'uhinga ko 'o e Tu'utu'uni ko ení neongo 'etau felotoi, kae fakapapau'i p , kuo pau ke tau hikinima, kae lava tali 'e Fale Pa'anga 'a e me'a ko ia ko e Tu'utu'uni 'a e Fale.

Sea K miti Kakato: Me'a mai Vava'u 16.

'Akosita Lavulavu: Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea, pea peh 'a e fakatapu ki he Hou'eiki. K taki fakamolemole Sea ko e ki'i fehu'i p , fika 19. Ko e ki'i fehu'i p , pe 'oku 'i ai ko ha *members code of conduct* 'a e Fale Alea, ko e ki'i fehu'i p .

Sea K miti Kakato: Tu'utu'uni 61?

'Akosita Lavulavu: 'Io ko ia.

S miu Vaipulu: Ko e *code of ...*

<008>

Taimi: 2130-2140

S miu Vaipulu: *Conduct* 'Eiki Sea 'oku lolotonga ng ue ki ai e k miti ke fakam 'opo'opo kae fakah mai ki he Fale ni.

Sea K miti Kakato: M 1 . M 1 , Vava'u 16. Tau tali e 21? 'E 'Eiki Tokoni Pal mia.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko e fiha eni Sea k taki?

Sea K miti Kakato: 21.

'Eiki Tokoni Pal mia: 20?

Sea K miti Kakato: 20.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia ko e fokotu'u ko eni Sea k taki p ke fakama'ala'ala mai ha taha. 'A ia ko e me'a kotoa p 'e tali 'e he Fale p ko e K miti Kakato 'oku pau ke hiki nima'i? Ko ia ko ke ki'i fakama'ala'ala mai.

S miu Vaipulu: Ko ia Sea kae tautautefito ke hang ko ha ' me'a 'o fel ve'i mo e pa'anga.

'Eiki Tokoni Pal mia: Ko ia.

S miu Vaipulu: Ko e taimi ko 'oku fiema'u mai ai mei Fale Pa'anga ia ha tu'utu'uni, kapau na'e 'ikai ke hiki nima'i ia he 'ikai ke tali ia 'e he Falepa'anga.

'Eiki Tokoni Pal mia: 'A ia ko e fehu'i hono ua leva Sea k taki p , pea kapau leva, taimi ko eni ko eni 'oku 'ai ha'atau fo'i lao, lau 'uluaki tau p loti, lau ua, fokotu'u mai ha taha ia ke 'alu hifo ki he K miti Kakato, 'e pau ke tau toe hiki nima'i mo ia? Manatu'i ko e taimi ni 'oku angamaheni, fokotu'u mai p 'otom tiki p e 'alu hifo, na 'oku 'i ai p ha ki'i konga he'etau tu'utu'uni ...

Lord Fusitu'a: Tokoni atu p ki he Tokoni Pal mia. Ko e me'a p ko 'oku *Resolution* p ko e Tu'utu'uni, ko e fakalea e me'a 'e p loti'i. Ka 'ikai ia 'e 'alu hifo p .

S miu Vaipulu: Ko e me'a ko 'oku ... pea ko e tukuphifo ia ko ki he K miti Kakato 'oku 'osi 'i ai p hono tu'utu'uni 'o'ona ia pea 'e fokotu'u p ia 'o tali.

'Eiki Tokoni Pal mia: M 1 Sea.

Lord Tu'iha'angana: Ko ia Sea ko e me'a ia 'oku ou fie ma'u ke u toe mahino ki he motu'a ni. 'UHINGA he ko e konga lahi e ngaahi me'a ko eni ta u peh hang ko e folau ...

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Folau ko 'a e Fale Alea. Mahalo 'oku mea'i p 'e he Feitu'u na Sea ko e meimei mahalo ko e lahi taha e folau ia 'oku *circulate* p ia.

Sea K miti Kakato: Ko ia.

Lord Tu'iha'angana: 'Oku 'ave tohi 'ave takai p ia. 'Oku 'ikai ke p loti'i, mahalo 'oku nau tali, 'oku tali p ia, ko ia 15 he ? Tali p foki ... ko e p loti p foki ia, 'io.

S miu Vaipulu: ...

Lord Tu'iha'angana: Ko ia. Ka ko e me'a na'e fokotu'u he motu'a ni Sea ia 'uhinga he ko e ... 'Oku fa'a 'i ai e palopalema 'i he ngaahi p loti ko eni 'a e ... p ko e loto ko eni 'a e Fale Alea tatau p ko e 'ave takai p ko e fakah mei Fale Alea ni tali 'e he Fale Alea mo Fale Pa'anga 'i he totonu ko 'a e me'a 'oku totonu ki ai 'a e M mipa. Pea nau ... pea 'oku ou tui mahalo ke u fokotu'u hake heni 'oku tonu ke 'ai ke pau p ko e h e, he 'oku fa'a 'oatu ia pea fa'a 'omai, 'oku 'i ai foki 'etau tu'utu'uni tautolu ki he folau. Tau tohi tu'utu'uni. 'A e feitu'u mo hono 'aho folau, fakat t p , kapau ko *'Esia* ...

Sea K miti Kakato: Ka ke ki'i tokoni mai 'e ...

Lord Tu'ivakan : Ko hono 'uhinga p he 'oku lahilahi e palopalema koe'uh ko e 'oatu ko ki Fale Pa'anga, taf taha p kapau 'e folau ha Fakafofonga 'e fiema'u ia ke nau 'ilo ko e h 'a e tikite mo e me'a, 'oku nau fa'a 'eke ia 'e nautolu. Ko e me'a p te nau tali ai kapau na'e 'oatu na'e tali 'e he Fale Alea. Ka 'ikai ia he 'ikai ke ... 'e palopalema. Pea 'oku mahino p 'a e tohi 'avetakai 'oku mahino kuo fakamo'oni 'a e fika ia mo e me'a he 'e 'ave p ia ka koe'uh ko e taimi ko 'oku ta u tu'utu'uni ai 'i Fale Alea ha ngaahi folau 'oku ta u fa'a p loti p . Pea 'oku 'ave leva 'oku fiema'u ia 'e he Fale Pa'anga ke nau ng ue ki ai ka 'ikai ia he 'ikai ke mai ha ...

Sea K miti Kakato: M 1 .

... (kovi 'a e ongo) ...

Lord Tu'iha'angana: Ko e me'a 'oku ou fakahoha'a atu ai 'Eiki Sea he 'oku tu'utu'uni e Fale Alea ki he folau 'oku 'i ai 'a e tu'utu'uni 'a 'etau Tohi Tu'utu'uni fekau'aki mo e folau, mo e totonu ko 'a e M mipa. Fakat t p hang ko e Pasifiki, ko u tui p 'oku kei tu'u p ai, kapau ko e folau ki Fisi 'oku ... 'e ... ki he 'aho 'e tolu atu pea 'aho tolu mai. Pea 'i loto p ia ai kapau 'oku 'alu atu p e M mipa ia 'o 'aho 'e taha pea ... Kuo faai atu p 'o a'u ki he ngaahi feitu'u, ngaahi Asia mo, 'oku 'i ai p e ngaahi ...

S miu Vaipulu: Ko 'eku ki'i tokoni atu.

Sea K miti Kakato: 15 tokoni mai.

Tu'utu'uni fika 4 'oku ne faka'ata Fale Pa'anga ke tu'utu'uni mai ki Fale Alea

S miu Vaipulu: Ko e me'a ko eni ki he folau 'a e Fale ni 'oku 'i he tu'utu'uni tu'uma'u. Pea ko e anga ko 'a e tui 'a e motu'a ni ia 'Eiki Sea 'oku 'i ai e fo'i kongia ia e Tu'utu'uni 'oku ne hanga 'e ia 'o fakaava e matap ki Fale Pa'anga ke nau tu'utu'uni mai. Ko e Tu'utu'uni Fika iv, ko e iv 'oku peh mai ia ko e 'aho p 'a ia k taki Sea, peesi valu ko tu'utu'uni tu'uma'u ... Ko e folau ki muli. Tau peh ko e tu'utu'uni 14 Kupu iv, 'oku talamai ia ko e 'aho p 'oku fai ai 'a e folau kuo pau ke totongi kae hili ko ia 'i 'olunga ia 'oku talamai 'Aositel lia mo Nu'usila 'aho 'e tolu. Ko e ngaahi fonua ko ia ko takatakai 'o e *Pacific Rim* 'aho 'e nima 'i he (b) ia. Ko e (c) ko e ngaahi fakataha 'i he toe feitu'u kehe ko e 'aho 'e fitu. Pea 'oku to e hanga p 'e he tu'utu'uni tu'uma'u ia 'iate ia p 'o to e fakaava e fo'i matap ia ke talamai 'e he Fale Pa'anga, 'ikai, ko ho'o folau 'a'au ko ho'o folau he hala hangatonu taha he 'oku kau p ia he tu'utu'uni. Pea 'e totongi p ia 'o fakatatau ki he 'aho 'oku fai ai 'a e folau. 'Oku ou tui ko e me'a ko ko 'oku l unga ai e 'Eiki N pele kapau 'e to'o e ngaahi fo'i kupu ko kae tu'uma'u p ko e folau ko he Pasifiki kae hang ko 'Aositel lia, Nu'usila, Fisi, Ha'amoia mo me'a, 'aho 'e tolu. Pea 'e to'o, he 'oku 'ikai to e 'i ai ha hala kehe ia ko e fo'i hala tatau p . To'o p 'a e fo'i kupu ia ko Sea ...

Sea K miti Kakato: Peesi fiha ena Fakafofonga 15?

S miu Vaipulu: Peesi valu 'o e Tu'utu'uni tu'uma'u, he ko na'e hoko ia he folau ko eni 'a e kau M mipa ki Siaina. 'A ia ko Siaina ia 'oku 'i he *Pacific Rim* ia p ki tu'a ia he ... Ka 'oku fa'a ng ue'aki 'a e *Pacific Rim*, tonu ke nau ma'u 'a e 'aho 'e nima ka 'oku hang kiate au ia na'e peh 'a e kau M mipa p ko e 'aho 'e fitu.

Lord Fusitu'a: Sea ko e ki'i tokoni atu p ki he 15 p 'e laum lie lelei ki ai? Kapau ko e 14 (a), (b) mo (c), to'o e iv 'i he fo'i kupu kotoa ko ia.

Lord Tu'iha'angana: Ko ia Sea ko e fakahoha'a p 'a e motu'a ni, m l e tokoni mai e, 'a e 15, 'ikai ko ha to e 'uhinga, ko 'eku 'uhinga p 'a'aku ke fakama'ala'ala ke 'oua 'e toe fai e fet 'aki, ko f 'etau tu'utu'uni mo e me'a ke faka'uhinga p ko e h , p 'oku 'i ai ha Lao 'a Fale Pa'anga pea kapau 'oku tu'utu'uni mai 'a Fale Pa'anga he kupu ko eni 'oku me'a mai he 'e ... ke fai p ha femahino'aki kae 'oua he ...

S miu Vaipulu: Ko e k taki p 'e Fakafofonga, ko e anga p ia 'eku fakakaukau ki heni,

fa'ahinga faka'uhinga ia ko 'oku 'omai mei Fale Pa'anga. 'A ia ko e founga ko ki mu'a ia na'e ng ue pule 'a e tu'utu'uni tu'uma'u 'a e Fale ka 'oku ki mui ni mai ia 'oku to'o ia pea ko u tui 'oku ng ue'aki 'a e kupu ko eni ...

Lord Tu'iha'angana: Ko ia Sea ko e fokotu'u atu p ia 'a e motu'a ni 'i he me'a ko eni, poini ko eni ke 'uhinga he 'oku ... 'a e fet 'aki ko eni pea nau 'osi fokotu'u p he'emaui ... Ka ko u mahalo 'oku tonu ia ke 'ohake heni ke tali mu'a ke tuku 'a e me'a ko eni ki he K miti Totonu ke 'uhinga ke fai ha'anau talanoa ki ai ke femahino'aki, 'ikai ke to e fie fehu'i au ha me'a. Ko e h p me'a 'oku mahino, 'a e tu'utu'uni ko 'oku pau ke ng ue'aki, ka ... fet 'aki ma'u p pea 'oku hang ko e me'a 'a e folau ko eni ki Siaina, 'emaui folau ko e hang , toki folau eni 'a'aku 'i he to'u Fale Alea ko eni mo 'eku ma'u ki mu'a he ... Pea ko e, 'oku fai e ... Ka ko 'eku 'uhinga p 'a'aku p ko e h p e founga kapau 'oku ng ue'aki 'etau tu'utu'uni 'a e Fale Alea, ko 'ene tali p 'e he Fale Alea, fou he tu'utu'uni ko 'a e Fale Alea. 'A ia ko e h e *itinerary* mo e me'a ko ia, ng ue'aki 'etau tu'utu'uni pea fai ia. Ka 'oku 'oatu e me'a ia ko eni, maau atu e me'a 'a e Fale Alea fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e Fale Alea 'oku to e tu'utu'uni mai 'a Fale Pa'anga, pea 'ikai ke u ma'u p ... Pea kapau 'oku 'i ai ha, ko e h e me'a 'oku tu'utu'uni mai ai 'a Fale Pa'anga? 'Oku 'i ai ha, pau 'oku 'i ai ha lao ia 'oku toe m lohi ange ia he'etau tu'utu'uni pea 'ai ke pau pea 'ai ia ke mahino ko e me'a ... Ka 'oku ou kole mu'a ke tuku mu'a 'a e kongia ko eni ke alea'i 'e he K miti *Privilege* mo fai ha talanoa mo e 'Eiki Minisit Pa'anga pea mo Fale Pa'anga ke 'ai p ke taha. Ko e h p e mahino pea mahino ki he kau ... ki he Hou'eiki ko 'enau folau 'e ng ue'aki . 'E ng ue'aki e tu'utu'uni 'a e Fale Alea p 'e ng ue'aki 'a e lao p ko e h e me'a 'oku faka'uhinga mai ai 'a Fale Pa'anga. M 1 .

Sea K miti Kakato: 'Eiki N pele kae 'oange mu'a e faingam lie ko eni ki he Minisit Pa'anga ke me'a mai.

Kole Pule'anga fakapotopoto'i p folau pea tukuange ke fai ki ai 'enau ng ue

'Eiki Minisit Pa'anga: 'Eiki Sea peh ki he K miti Kakato. Sai p kappau 'e tuku mai ia ki he k miti ka u ki'i lave atu p , ko e kupu ko eni ia ko e kamata'anga ko e kupu ko eni na'e 'uhinga ia ke *within* fo'i 'aho 'e tolu, 'alu atu pea 'aho 'e tolu e ha'u. 'A ia ko e ono k toa foki ka na'e fakatefito ia 'i he taumu'a koe'uh ko e halanga vaka p 'e ma'u ha vaka p 'ikai p taimi ...

<009>

Taimi: 2140–2150

'Eiki Minisit Pa'anga: .. ko e me'a foki na'e ha'u ko , 'a ia ko ko e, pea liliu mai leva e tu'utu'uni ia ki heni 'o to'o leva e p 'i loto ia kae 'ai p fo'i 'ahó. Ka ko u peh p ke to e foki mai eni he koe'uhi ko e me'a ko ia na'e hoko he kau Siaina ko eni, kau folau ko eni, 'a ia na'a nau me'a atu nautou 'aho 'e l h pea na'e 'ai p pea nau folau. Pea nau foki mai nautolu ki 'Okalani pea ha'u e tama 'e taha, nofo e kau tama ko 'o kumi palau, ia 'ai e me'a kehe. Kaekehe, ko e ngaahi palopalema eni 'oku hokó. 'A ia ko 'ene 'ai ko 'emaui me'a pea peh , mai pea to e 'ai e 'aho nofo ia 'aho 'e 4 ia 'i 'Okalani. 'A ia ko e ngaahi me'a eni ko ke tau 'aí p ko e 'uhinga 'ene 'alú ke tau fakalelei, ko e 'uhinga e 'alu p koe ki he fakataha pea ke foki mai pea ke ha'u. 'A ia ko e, ko e me'a ia pea tuku mai ki he k miti ke peh , tatau ai p ia ke fakamahino'i ange ka ko e 'uhinga ko e kamata ko na'e fai e fo'i fakakaukau ia kimu'a, ke 'i loto e fo'i vaha'a taimi koe'uhi

ko e fakafaingofua 'a e vaka. Ko e me'a ia na'e h mai mo e fo'i fkakaukau ko ko e h 'a e halanga ofi hangatonu taha. 'A ia na'e 'uhinga peh ia kimu'a. Pea ko eni mahalo, tau to e sio 'ai ha ki'i me'a heni, tuku mai ke to e fai ha sio ki heni ke 'alu p he fakapotopoto p mo e me'a, mo e me'a ko ia 'oku totonu ke fai he ko e palopalema ia ko mahalo mau ki'i, 'oku faingata'a'ia mo Fale Pa'anga heni. M 1 .

Tokanga ke pau 'a e founa ke mea'i pe 'e he M mipa

Lord Tu'iha'angana: Ko ia Sea, hang ko ia 'oku me'a mai, ko e faka'amu p 'a e motu'a ni he ko e 'uhinga 'oku 'i ai e t kehekehe 'a ia ko 'oku me'a mai p Minisit Pa'anga 'oku nau faingata'a'ia nautolu mo eni. Pea ko 'eku fokotu'u p ko u 'ilo 'oku 'i ai e, 'a ia ko e h e me'a 'oku paú pea 'ilo 'e he M mipa ko e me'a 'e, tu'utu'uni 'e fai'aki ke fai ha femahino'aki hang ko ia 'oku me'a mai e Minisit ke fai ha femahino'aki ai pea mahino ki he tokotaha 'oku folau ko 'ene folau 'oku 'alu he tu'utu'uni ko ko e me'a p na'e fai atu ai ke fai e fokotu'u.

Sea K miti Kakato: M 1 . Me'a mai N pele Niua.

Fokotu'u ke to'o e kupu loma 4 'i he 14

Lord Fusitu'a: Sea fakam l atu pea tapu mo e Feitu'u na, tapu mo ho'o k miti 'eiki. 'Oku mahino l ua 'a e me'a 'oku tokanga ki ai 'a e 'Eiki N pele kae to e peh p mo e Minisit . Fiema'u 'e he N pele ha me'a ke fakapapau'i pea 'oku 'i ai e hoha'a e Minisit ke 'oua 'e mai 'o to e 'ai ha to e fatongia ia he foki mai mo e 'alu atú kae 'ai p fatongia ko ia na'e 'alu ai. Ko e fokotu'u atu p . Ko e founa ko ke fakahoko'aki 'a hono fakamahinó, ko e kupu 14 'o 'etau tu'utu'uni tu'uma'ú, *standing order*, *a*, *b* mo e *c*. Kapau 'e to'o e kupu 4 loma ia 'i he *a*, *b*, mo *c*, 'e ma'u e mahino leva ia. 'E fakangata fakatatau p ki he 'aho 'alu atu mo e 'aho ha'u. Pea 'ikai ke to e fai 'a e lau ia ko eni, ko e ngaahi 'aho p 'oku fai ai 'a e folaú kuo pau ke totongi. 'A ia 'oku kei ma'u p 'a e halanga *direct* tahá, pea 'i he founa 'oku fakapotopoto. Te u 'atu e fakat t ko ení. Ko e lele mai 'a e motu'a ni mei Niu 'Ioke, fakaheka au ia 'e he halanga vaka ko na'e puka, Niu 'Ioke, LA, 'Okalani, Tonga ni, 'ikai ke to e 'i ai ha m l l ia. Puna e motu'a ni laka ia he mei houa 'e 24. 'Oku ki'i ta'efaka'atu'i ia 'Eiki Sea fakatatau ki he me'a ko ia na'e 'ai mai mei he kau tama ko 'oku nau leva'i e pa'anga. Ko ia ai 'oku 'ikai ke fiema'u ke p 'usi'i ke fu'u nofo 'aho 'e fiha. Ka 'oku to e fiema'u ke to e 'ai p mo ki'i faka'atu'i 'a e tokotaha ko ia 'oku folau. Ko ia ko e anga ia e fokotu'u kapau 'e to'o e kupu loma 4 'i he 14, ko u tui 'e lava ia 'o mahino. M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 'Eiki N pele. Fakafofonga Tongatapu 4 pea toki hoko mai 'a e Hou'eiki 'o 'Eua.

M teni Tapueluelu: Tapu pea mo e 'Eiki Sea e K miti Kakató kae peh ki he Hou'eiki 'o e K miti Kakato 'Eiki Sea. Ko e ki'i kupu eni 'oku ou tokanga ki ai 'Eiki Sea. Pea ko u kole p 'a'aku 'a e tokoni mo e fale'i 'a e 'Eiki Minisit Lao mo ha to e taha p 'e lava 'o tokoni mai ki he motu'a ni 'Eiki Sea. 'Uluakí p te u kamata atu p 'oku peh , Ko e tu'utu'uni kotoa p 'a e Fale Alea p K miti Kakato kuo pau ke fakahoko ia 'i ha fakah loto. 'A ia 'oku 'uhinga ia ke p loti'i. Pea 'oku fai 'a e lave ho'o k miti 'Eiki Sea ki he folaú. Ka ko e ma'u ko ia e motu'a ni 'oku hang kia au 'oku 'ikai ke fakah *Resolution* mai e ' folaú ia. Kapau leva 'oku tonu 'eku ma'ú 'Eiki Sea pea 'oku totonu ia ke fakah *Resolution* mai e ' folaú. Ka 'oku 'ikai ko e fakah mai p ke tali. Ko e anga ia 'eku ma'ú 'Eiki Sea. Na'a tokoni mai e.

Sea K miti Kakato: Hou'eiki N pele 'Eua.

Lord Nuku: K taki p Sea. Ko 'eku fie tokoni p 'a'aku ki ai ko e folau kotoa p 'oku tali 'e he Fale. 'Oku tali ia 'e he Fale *Resolution* ia, ko e tu'utu'uni. Pea 'oku fakangofua leva 'e he Fale pea toki fakahoko. Ko e 'uhinga p ki he founa. Ka ke hoko atu ho'o me'a 'au ia.

M teni Tapueluelu: Ko ia 'Eiki Sea. Ko e me'a p ia 'oku 'ikai ke u manatu au ko u sio ha fo'i lea ko e *Resolution*. Kaekehe, ko u poupou atu p 'Eiki Sea ki he me'a na'e me'a ki ai 'a e 'Eiki N pele. 'Oku 'ikai ko ha to e fakakatakata 'a e faingata'a 'oku fou ai e kau M mipa he taimi 'oku nau folau ai. Kapau 'e fika e Kau M mipa ki he me'a 'oku tohi he'etau Tohi Tu'utu'uni, feh laaki ia he'ene fokotu'utu'u ko eni e folaú. 'Alu ia 'o foki mai 'i Nu'usila 'o to e t mai ki heni ke laku ange pa'anga ki Nu'usila ke fai'aki e nofó 'Eiki Sea. Ka ko u poupou p ki ai.

Ko e faka'osi p 'Eiki Sea ko 'eku ki'i kole p 'a'aku ha tokoni 'a e Minisit Lao ki he faka'uhinga 'a e motu'a ni. 'A ia 'oku peh . Ko e me'a kotoa p 'i he Fale Alea ko e *Resolution* p ko e K miti Kakato 'oku pau ke p loti'i. Ko u kole p pe 'oku 'i ai ha'ane kaunga 'Eiki Sea ki he kupu ko eni 'o e Konisit tone, kupu 61 'o e Konisit tone kupu si'i 3 kau lau atu p mu'a. Pea ko u fai p eni 'i he loto faka'apa'apa 'Eiki Sea ko 'eku fekumi p 'a'aku ia p 'oku 'i ai ha fekau'aki ai p uesia ai. Kapau 'e fokotu'u atu 'e he Pal mia 'i he loto ki ai 'a e vaeua 'o e kau M mipa 'o e Fale Alea ki he Tu'í, fokotu'u atu ki he Tu'í ke fakahifo 'a e Sea mei hono lakangá, kuo pau ki he Tu'í ke ne fakata'e'aonga'i 'a e fakanofu 'o e Sea pea fakanofu ha Sea fo'ou 'i ha fokotu'u atu 'e he Fale Alea. Ko 'ene h ko kia mautolú 'Eiki Sea, ko e fokoutu'u atu ki he Tu'í 'oku 'uhinga p 'e lava p 'o fokotu'u hangatonu 'e he Pal mia ki he Tu'i. Pea ko 'eku fehu'i p 'a'aku ia mo 'eku kumi tokoni 'Eiki Sea. Kapau ko e tu'u ia 'a e fo'i kupu ko ko e tu'utu'uni kotoa p 'a e Fale Alea ke p loti'i. 'Oku 'i ai nai ha'ane uesia ai 'Eiki Sea. Ko 'eku tokoni p pe 'oku 'i ai ha kaunga 'a e fo'i kupu ko ki he kupu ko eni he Konisit tone na'a lava 'o tokoni mai ai e 'Eii Minisit Lao 'Eiki Sea, 'a ia 'e 'uhinga leva ia ke p loti'i. Fiema'u p ke fakama'ala'ala mai 'Eiki Sea. Ko e ki'i fehu'i ia Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 , me'a mai.

'Eiki Tokoni Pal mia: Fokotu'u atu au Sea kapau 'e me'a pea tuku atu mu'a ki he k miti ke nau talanoa'i ai mo e Minisit Pa'anga mo me'a. M 1 .

M teni Tapueluelu: Sea kapua 'e peh , ko u poupou p . Kapau 'e tuku mai p ki he K miti Pa'anga pea 'omai ai p ki he K miti Lao ke fai p ha ki'i sio ki ai, Sea. Pea poupou atu p . M 1 Sea.

Sea K miti Kakato: M 1 . Tau hoko atu. 21, tu'utu'uni 79.

Lord Nuku: Sea, k taki mu'a nau ki'i fie fakahoha'a atu he me'a ko eni ko na'e toki 'osí.

Sea K miti Kakato: Me'a mai koe.

Fehu'ia 'a e mafai Fale Alea mo Fale Pa'anga ke fai ki ai femahino'aki

Lord Nuku: ‘A eni ko na’e fai ai e feme’a’aki. Ko ‘eku fehu’i p ‘aku ia hang ko e me’a ko eni ko ki he, hang ko eni ko e ‘ me’a fakapa’anga. K taki p ‘Eiki Minisit Pa’anga. Ko e vouti foki ko e vouti ‘a e Sea. Pea ‘oku tali ia he patisetí. ‘I ai ‘ene pa’anga folau, ‘ pa’anga ki he ‘ me’a kehekehe. Ka ko u fie lave’i p ‘e au hang ko e me’a ko eni ko ‘oku fokotu’u atu ko ‘o ‘atu ko ki Fale Pa’anga. Ko f mafai ko ia, ko e mafai ko eni ‘oku ‘i he Sea p ko e Fale ke ‘atu ko pea to e fakafehu’ia mai. Ka ko e me’a ko ‘oku ou fokotu’u atu ‘e au ia, to e ‘ai mu’a ‘Eiki Sea ke to e fakalelei’i mu’a e me’a ko ení. Ke taha p hono halanga. Ke ‘oua to e fai e fet ‘akí. P ko f ‘oku ‘i ai e mafai he ‘oku fa’a fakamatata mai mei Fale Pa’anga, ‘oku ‘i ai honau mafai ‘o nautolu ia ki he ‘uh ko e Lao ko eni ko ‘o e Tauhi e Pa’anga ‘a e fonua. Ka ko ‘eku me’a p ‘a’aku kapau ‘e to e tuku mai ke ‘ave ke fakapapau’i ha tu’utu’uni mahino ke ‘uh ke ng ue pau ‘aki ‘e he Kau M mipa. Kae’oua ‘e to e h e kumi palaú mo e ‘ me’a kehekehe. Pea ‘ai mahino p . He ko e tu’utu’uni motu’a ko e tolu atu, tolu mai, nima atu, nima mai. Fitu atu, fitu mai. Ka ‘oku ‘ikai foki ke pau ia ‘e totongi. Ka ko ‘ene tu’u ‘ana ko ‘i he Tohi Tu’utu’uni Tu’uma’ú, ‘e totongi ‘a e ‘aho folau ‘o fakatatau ki he Tohi Tu’utu’uni. Ka ko ‘eku hang ko ení. Kapau ‘oku peh ‘e he ‘Eiki Minisit Pa’anga ‘oku fu’u lahi, pea mo e Fale ni, pea liliu e me’a ‘o ‘ai ke mahino p ‘a e tu’utu’uni kae’oua to e fai ha fekihiaki ko eni ko he ko e me’a ia ‘oku ou fakafehu’ia ‘e au ia ‘a e ‘atu ko ‘a e tu’utu’uni mei hení kae to e talamai ‘e Falepa’anga ia ‘oku ‘i ai ‘enau lao ‘a nautolu ia mo ‘enau ngaahi tu’utu’uni kehe. K taki p ‘Eiki Minisit Pa’anga ko e ‘ai p ke fakama’ala’ala p .

Sea K miti Kakato: Me’a mai N pele 1 ‘o Vava’u.

Tokanga ki he totonu ‘a e M mipa Fale alea

Lord Tu’i’ fitu: Sea ko u t naki atu p au ia ki he feme’a’aki ko ení. ‘Ikai ke u lave au ki he me’a fakapa’anga, mahu’inga p ia he ‘oku ‘i ai e me’a ‘a e patisetí. Ko e me’a ‘oku tonu ke fakamahu’inga’i ‘e he Fale Pa’anga, ko e h e *privilege* ‘o e tokotaha Fakafofonga ‘o e Fale Alea. ‘Oua ‘e ‘ai ke nusi takai holo ‘a e mahu’inga mo e

<001>

Taimi: 2150-2200

Lord Tu’i’ fitu: ...lakanga ‘o e ngaahi potung ue ‘o e fonua ni. Hang ko e kau Minisit ‘oua ‘e ‘ai ke ‘ai’ai noa’ia’i he ‘oku lahi e ngaahi ng ue ke nau fai mo e ngaahi mon ‘ia mo ‘enau he nau ngaahi folau ke fiem lie he ‘oku nau ‘o ng ue ma’a e fonua. Hang ko e Fale ni kapau ko e nima atu nima mai. ‘Oku tonu leva ke tau ‘alu tautolu ki Falemahaki ‘o ‘uluaki sivi pea tau pea tau omai ‘o sivi. ‘E fakatupu mahamahaki ia ki ho Fale Sea kae ‘ai ke m hino ki he Fale Pa’anga ki he Minisit Pa’anga ko e kau M mipa eni ‘o e Fale Alea. He ‘ikai tatau ‘a e *privilege* p ko e *immunities* ‘o e Fale Alea mo ha taha ‘oku ng ue he hala pule’anga fakamolemole kia kinautolu. ‘Ai e langilangi mo e tu’unga ‘o e ng ue Fale Alea mo e ngaahi Potung ue kotoa ‘a e Pule’anga ke fakatokanga’i he Fale Pa’anga he ‘oku ‘ikai ke tau folau noa’ia ‘oku tau folau ‘i he tu’utu’uni ‘a e Pule’anga ‘o Tonga. M l Sea.

M teni Tapueluelu: Sea fakamolemole p mu’a ka u faka’osi atu ai p au ia he kupu ko eni Sea. Sea ...

Sea K miti Kakato:

Tongatapu f me'a mai he 'oku ulu mai 'a e maama ko .

Ke fepotalanoa'aki mahino fekau'ako mo e pa'anga folau kau M mipa

M teni Tapueluelu:

Tapu mo e Feitu'u na 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ko e, ko u tui p 'Eiki Sea 'oku mahu'inga ke fai ha talanoa m hino mo matala mo faitotonu kau he kupu ko eni. Ko hono 'uhinga kae tonu 'a e fua e kau M mipa he taimi 'oku nau te u folau ai. Kae hang ko eni 'Eiki Sea kapau 'oku 'aho tolu p 'aho 'e nima 'i Nu'usila e fou atu ko ki Siaina. 'Oku fehu'i mai ia mei Fale Pa'anga ko e h e me'a 'oku mai 'o fai 'i Nu'usila kapau te te ha'u p kita ia 'o mohe mohe ai he fo'i 'aho 'e nima ka te vahevahe p . Ko e me'a ia 'oku fehu'i mai ko mei Fale Pa'anga ke fakam hino ange ko e h e me'a ko 'oku mai 'o fakahoko ai.

'A ia ko e me'a ko e poini ia ko ko u 'uhinga ai 'Eiki Sea ko e 'uhinga ko e lelei fakalukufua ke f lahi mo'oni 'a e t kunga totonu 'oku tau 'i ai. He ko e t kunga ko 'a e tokotaha Fale Alea 'Eiki Sea 'oku 'i ai hono naunau 'oku 'ikai ke to e fili ia ki ai. Ko e feitu'u ko 'oku 'alu holo ai mo e anga ko 'ene f kaukau'aki mo hono ' takai mo e feitu'u 'oku 'alu 'o fakataha ki ai 'oku 'i ai hono ngaahi *cost* 'oku *hidden* 'oku p lia. Ko e 'uhinga 'eku fakah atu 'Eiki Sea he 'oku ou a'u tonu foki 'a e motu'a ni ki ai Sea. Pea 'oku ou peh ke talanoa'i fakapotopoto he ko e taimi ko , ko mautolu ko na'e ki Siaina mau mai 'o nofo 'i Nu'usila. Mau to'o 'a e faingam lie ko ia 'Eiki Sea 'i he *privilege* ko 'oku 'omai ko 'e he folau ko 'a e Fakafofonga Fale Alea. Pea mau fekumi ai ki he p lau na'e feinga ki he ngaahi v henga pea mo e ngaahi *project* kehekehe tele leti ki he polisi fakakolo mo e ' me'a peh .

Na'e 'ikai ke tali eni ia ke 'omai ha'amau *benefit* ka ko e nofo foki ko e ng ue foki ma'a e kakai. Ko e me'a p 'oku hoko ko e toe fetu'utaki mai ki heni 'oange ha silini. Pea ko e nofo ko 'a e Fakafofonga 'Eiki Sea 'oku 'ikai ke 'omai ha h tele ke 'alu 'o nofo ai. 'Oku 'alu 'o nofo he 'api ko hono f mili ta'e'amanekina mai nautolu na'e 'ikai ke nau patiseti ki ai pea na'e 'ikai ke 'i ai ha'anau taimi ki ai. Ko ' *hidden cost* ia. Ka 'oku ou peh p 'Eiki Sea 'oku 'i ai e 'uhinga mo'oni mo fakapotopoto 'oku 'omai 'e he Fale Pa'anga. Ka 'oku ou peh 'omai e ngaahi 'uhinga ke fetaulaki totonu mo'oni ki he K miti Pa'anga kae lava ke 'omai e fo'i totonu 'Eiki Sea. Pea kapau 'e 'ikai ke talaatu ko e h ha'ate to e me'a 'e toe fai ko e ha'u p 'o nofo 'aho fitu 'i Nu'usila 'o vahe vahe p ai. 'E 'i ai e poini ia 'a Fale Pa'anga. 'Oku hang ia 'oku tau 'asi 'oku tau *abuse* kae ki'i talanoa'i fakalelei mo totonu mo tau faitotonu 'Eiki Sea he K miti Pa'anga. Ko e ki'i pou pou atu p mo e tokoni Sea.

Sea K miti Kakato:

M 1 'Eiki Tokoni Pal mia.

Fokotu'u

'Eiki Tokoni Pal mia:

Sea tapu mo e Feitu'u na Sea tapu mo e Hou'eiki e K miti Kakato. Hang ko e lau Sea 'oku 'i ai p ngaahi me'a 'oku tonu ke fakalelei'i. 'Oku 'i ai p me'a ia 'e lava p ia 'o talanoa'i p fai p ha f me'a'aki ki ai 'o fakalelei'i ke fai ha f m hino'aki. Ko ia ko u peh ai ke tuku mu'a eni ki he k miti ke nau fai p ha ki'i p talanoa ki ai 'o fakalelei'i Sea m 1 .

Sea K miti Kakato:

Pou pou.

Lord Tu'i' fitu:

Sea ko 'eku faka'osi atu p 'a'aku 'eku ki'i fakama'ala'ala.

‘Eiki Minisit Pa’anga: Sea ki’i poupou fakatapu p mo e Feitu’u na mo e Sea ko e poupou kiate au ko e me’a ko eni ‘oku ‘ai p au he ‘oku fa’a ... ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha palopalema ‘i he folau. M hino kiate au. Ko e taha e palopalema he’eku fakamanamanatu hang ko eni na’e ‘i ai ‘a e tu’utu’uni ‘a e, na’e fai p f me’a’aki ia ‘a e Fale Alea na’e ‘ikai ke fai ha hikinima. Hang ko eni, ko e ‘ovataimi ko eni na’e ‘i ai e ki’i fo’i laulau p ia e Hou’eiki, sai. Kau Minisit he ‘ikai te mou ‘ovataimi moutolu ‘ovataimi p toe. Ha ki’i laulau peh holo ai p ia pea tuku ai p ia ai. Pea, ‘a ia ko e taimi ko nau foki mai ai ko hai ‘oku tonu ke ‘ovataimi ko e fanga ki’i me’a peh .

Pea to e foki mai ia ‘o ki’i ta’em hino ai pea, pea ‘a ia ko e tu’u leva ko ia Minisit p te ke ha’u ‘o ‘ovataimi p ‘ikai. ‘Oku ki’i, fa’ahinga me’a peh ‘a ia ko e folau kiate au ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha palopalema ai ‘i he tu’utu’uni he ‘oku m hino p ‘ave takai p me’a. Ko e fanga ki’i me’a eni ‘oku fa’a hoko hang ko ‘eku ki’i fakat t atu ki ai Sea. Ka ko u tuku atu p ke ‘ai he k miti.

Sea K miti Kakato: M l tuku atu ia ki he k miti.

‘Eiki Minisit Pa’anga: Toe ki’i fakamanatu atu p kitautolu Sea neongo p ‘oku m hino hotau ngeia ka ‘oku manatu’i ko e Fale eni te tau t ha s pinga ki he fonua ‘o peh ‘oku mahu’inga p ke fai ha toe sio fo’ou ki heni Sea. M l .

Sea K miti Kakato: Me’a mai Pal mia.

‘Eiki Pal mia: Tapu ki he Feitu’u na ‘Eiki Sea ko u poupou ki he me’a ko eni tuku ange ...

Sea K miti Kakato: Hou’eiki mou tui homou kote.

‘Eiki Pal mia: Tukuange ki he k miti hang ko e fokotu’u ka ‘oku ‘i ai p ‘a e ki’i me’a ‘e taha ko u tokanga atu ki ai. Te u ki’i talanoa si’i atu ki he kuo hili. Ko e kuo hili na’e folau tau peh folau kalasi ‘uluaki ha taha. Pea ‘alu ia ki he tama *airline agent* ‘o talaange ki ai liliu ia ke ‘alu he *economy* kae toho k toa mai ‘ene me’a. Sea ko ‘eku ‘uhinga ‘eku talanoa atu ki ai ka ko u faka’amu p pe ‘oku toe hoko p ‘ikai. He ?

Sea K miti Kakato: ‘Ikai ke toe hoko.

‘Eiki Pal mia: ‘Ikai ko ‘eku ki’i ‘ai atu p ‘a’aku ia kapau ‘oku kei fai e me’a ko ia pea tuku .

Sea K miti Kakato: ‘Io.

Lord Tu’i’ fitu: Sea ko ‘eku faka’osi’i atu p ‘a’aku Sea.

Sea K miti Kakato: Me’a mai ‘Eiki N pele.

Lord Tu’i’ fitu: Na’a ke mea’i p ‘eta folau ki Siaina. Na’e ‘ikai ke u ongo’i loto tau’at ina he’eku *business class* ka ke me’a ange koe he *economy* ‘i mui. Na’a ta folau p ‘o a’u ki Siaina ta folau mai ta toki fetaulaki pea u ‘alu au ia ki he loki ‘i ‘olunga ‘o inuinu noa’ia ka ke si’i me’a holo koe ‘i lalo. Ko ‘eku fahu’i ? ‘Oku ‘i f ‘a e M mipa Fale Alea ko ka u ‘alu au ‘o faingam lie kae si’i me’a holo ia ‘i lalo. Fakatokanga’i ia Sea.

‘Eiki Tokoni Pal mia: Sea k taki tau p loti koe’uhí ...

Lord Tu’i’ fitu: Fakatonutonu ... ‘oku ‘ikai ko e Sea ko e mo’oni eni ‘oku ou fakahoha’a atu.

Sea K miti Kakato: Ko ia. Ke mea’i p Tokoni Pal mia ...

‘Eiki Tokoni Pal mia: Ko e p loti foki eni ia Sea ...

Sea K miti Kakato: Kae kole atu ko e k miti f ‘oku tau ‘ave ... pa’anga p ko e *privilege* ?

‘Eiki Minisit Pa’anga: *Privilege.*

Sea K miti Kakato: *Privilege* ko e ‘uhinga p ke ‘asi he’etau miniti. Hou’eiki tau liliu ‘o Fale Alea.

(Na’e liliu ‘o **Fale Alea.**)

‘Eiki Sea: Hou’eiki m l ‘aupito e f me’a’aki tau toki hoko atu he 10 he M nite.

Kelesi

(Na’e kelesi tuku ai p he ‘Eiki Sea, *Lord Tu’ivakan* .)

<002>

Fakam 'opo'opo Feme'a'aki Fale Alea 'o Tonga

'Aho Tu apulelulu, 20 'o Okatopa 2016

10:00 am

Fale Alea 'o Tonga

1. Lotu

2. Ui 'o e Fale Alea

3. Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea

Me a a e Fakafofonga Ha apai 13 o tokanga ki he tu unga o e sipoti i Ha apai mo e fokotu utu u ng ue ke langa hake a e sipoti i Ha apai. Me a a e Fakafofonga Ongo Niua 17 o fakahoko mai a e fakakaukau tatau mei he Ongo Niua. Tali mei he Eiki Tokoni Pal mia o omai a e fokotu utu u a e Komiti Akapulu a Tonga.

4. K MITI KAKATO (11:28am):

**L POOTI K MITI TU UMA U KI HE LAO FIKA 5/2016: NGA AHI FAKATONUTONU
OKU FOKOTU U KE FAKAHOKO KI HE NGA AHI TU UTU UNI KI HE NGA AHI
FAKATAHA A E FALE ALEA**

Hoko atu a e feme a aki i he Fakalahi A & E, Fika #:

12. Hoko atu a e feme a aki he Kupu 84 fo ou (Fakalahi E):

- Kupu 84G: Kupu si i (3) Tali ke fakapekia a e kupu si i ni [P loti o 10/10 pea fakah loto a e Sea o tali ke fakapekia]. Kupu si i (4) liliu ko e kupu si i (3) fo ou pea t mate i a e "fakapulipuli" pea fetongi aki a e "hiki nima" [P loti o 10/10 pea fakah loto a e Sea o tali a e fokotu u. [Osi tali a e T pile 6 mo e 7, *consequential amendment*. T mate i mo e fakatonutonu ki he 19(3) mo e 33]

13. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.

14. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI FAKATAHA MO E FAKATONUTONU – T NAKI A E 38(2)(c) fo ou "ngaahi l pooti a ahi fale alea". P loti o tali 17/0.

15. TALI A E FOKOTUU MEI HE K MITI. P loti o tali 16/0.

16. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI MO E FAKATONUTONU – t mate i a e "explanation" kae fetongi aki a e "statement". 16/0.

17. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.

18. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.

19. TALI A E FOKOTU U MEI HE K MITI.

20. TUKU KI HE K MITI LAO KE VAKAI I PE OKU FEKAU AKI ENI MO E KUPU 61(3) O E KONISITUTONE. FAKAFOFONGA TONGATAPU 4: KO E FOKOTU U PE IA A E PALEMIA KI HE TU I O IKAI FIEMA U KE TO E P LOTI I.

TO E TALI KE TUKU KI HE K MITI KI HE NGA AHI TOTONU KE FAKAPAPAU I A E TU UTU UNI E NGAUE AKI E FALE ALEA MO FALE PA ANGA KE TAHA PE I HE ENE FEKAU AKI MO E FOLAU.

FALE ALEA (10:10PM):

TO LOI KI HE M NITE 24 OKATOPA, 10AM.

